

**T.C.
YALOVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**BOŞANMA SÜRECİ DANIŞMANLIĞI VE AİLE
ARABULUCULUĞU ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA**

**DOKTORA TEZİ
Tülin ZENGİN
127303006**

**Enstitü Anabilim Dalı: SOSYAL HİZMET
Enstitü Bilim Dalı: SOSYAL HİZMET**

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Recep ÇELİK

ARALIK 2020

T.C.
YALOVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**BOŞANMA SÜRECİ DANIŞMANLIĞI VE AİLE
ARABULUCULUĞU ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA**

DOKTORA TEZİ
Tülin ZENGİN
127303006

Enstitü Anabilim Dalı: SOSYAL HİZMET
Enstitü Bilim Dalı: SOSYAL HİZMET

Bu tez 09./12/2020 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oybirliği ile kabul edilmiştir.

	Adı SOYADI	Kanaati			İmza
Jüri Başkanı (Danışman)	Dr. Öğr. Üyesi Recep ÇELİK	x Kabul	☒ Düzeltilme	☐ Ret	
Jüri Üyesi	Prof. Dr. Ali Rıza ABAY	x Kabul	☒ Düzeltilme	☐ Ret	
Jüri Üyesi	Prof. Dr. Yusuf GENÇ	x Kabul	☒ Düzeltilme	☐ Ret	
Jüri Üyesi	Doç. Dr. İsmail BARIŞ.	x Kabul	☒ Düzeltilme	☐ Ret	
Jüri Üyesi	Prof. Dr. Fahri APAYDIN	x Kabul	☒ Düzeltilme	☐ Ret	

BEYAN

Tez Başlığı: Boşanma Süreci Danışmanlığı ve Aile Arabuluculuğu Üzerine Bir Araştırma

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmamın toplam 226 sayfalık kısmına ilişkin aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan ve/...../ tarihinde aşağıda ismi yazılı araştırma görevlisi tarafından şahsıma iletilen intihal tespit programı raporuna göre tezimin benzerlik oranı % 'tır.

Uygulanan filtrelemeler:

Kaynakça hariç,

Alıntılar dâhil,

5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç.

Bu bilgiler doğrultusunda tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespiti halinde doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

İmza

Adı SOYADI : Tülin Zengin
Öğrenci Numarası 127303006
Ana Bilim Dalı : Sosyal Hizmet
Programı : Sosyal Hizmet
Türü : () Proje () Yüksek Lisans Tezi (X) Doktora Tezi

Taramayı Yapan Arş. Gör.
Abdurrahman Sefa ULU

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Recep ÇELİK

ÖNSÖZ

Toplumsal değişimin evliliğin üzerindeki olumsuz etkilerini gidermek ve tarihsel süreçte tüm dünyada artan boşanma oranlarının azaltılması ülkelerin temel hedeflerinden bir tanesidir. Tez çalışması ve araştırma konusunun Aile merkezli olmasına karar verdim. Araştırmalarım devam ederken Türkiye’de sosyal hizmet literatüründe çalışılmamış olan aile anlaşmazlıklarının çözümünde yeni bir model önerisi: Aile Arabuluculuğu konusunun dikkat çekilmesi gereken bir inceleme alanı olduğunu gözlemledim.

Toplumda meydana gelen tüm psikolojik, sosyal ve ekonomik durumlardan etkilenen aile, sürekli değişim ve gelişim yaşamaktadır. Aile bireyleri tarafından değişime her ne kadar uyum sağlansa da bazen evliliğin sonlanması kaçınılmazdır. Mikro, mezzo, makro çevre ile etkileşimde olan aile sistemi desteğe ihtiyaç duymaktadır. Tezde koruyucu-önleyici sosyal hizmet desteğinin evliliğin devamına etkileri araştırılmıştır.

Öncelikle tez konusunu seçerken isteklerimi göz önünde bulundurup bana yardımcı olan, önümdeki engellerin aşılmasında her zaman desteğini hissettiğim tez danışmanım kıymetli hocam Dr. Öğr. Üyesi Recep ÇELİK’e ve Prof. Dr. Yusuf GENÇ’e teşekkürlerimi sunarım. Bu zorlu tez sürecinde benden desteğini bir an için bile esirgemeyen değerli arkadaşlarıma, tüm eğitim hayatım boyunca benden maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen her zaman yanımda olan sevgili anneme teşekkürlerimi bir borç bilirim.

Çalışma konusunun belirlenmesinde ve çalışmanın hazırlanma sürecinin her aşamasında bilgilerini, tecrübelerini ve değerli zamanlarını esirgemeyerek bana her fırsatta yardımcı olan değerli hocam Sayın Prof. Dr. Ali Rıza ABAY’a teşekkürü bir borç bilirim. Yine aile konulu çalışmamda kaynak ve yöntem açısından bilgilerini paylaşıp yol gösteren kıymetli Prof. Dr. Aliye Mavili AKTAŞ’a teşekkürü borç bilirim. Çalışma süresince yardımlarını hiç esirgemeyen, tüm zorlukları benimle göğüsleyen ve hayatımın her evresinde bana destek olan değerli ablam Tülay YAVUZ’a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Son olarak, tek başıma yürümek zorunda olduğum bu akademik yolda, eğitim hayatım boyunca manevi güç aldığım, huzur kaynağım, kısıtlı çalışma zamanım olan gece saatlerinde bile varlıklarını hissettiğim çocuklarım Azra, Nihat, Hale üçlüsüne sevgilerimi sunarım.

Tülin ZENGİN

Aralık/2020

İÇİNDEKİLER

BEYAN	ii
ÖNSÖZ	iii
İÇİNDEKİLER	iv
KISALTMALAR	vii
TABLolar	viii
ŞEKİLLER	xi
ÖZET	xii
SUMMARY	xiii
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1: KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE.....	12
1.1. Literatür Taraması.....	12
1.2. Aile.....	15
1.2.1. Ailenin Tarihsel Gelişimi	15
1.2.2. Aile ve Kültür	17
1.2.3. Aile ve Yaşam Döngüsü.....	19
1.2.4. Sosyal Politikalar Çerçevesinde Aile Politikaları	22
1.3. Evlilik Süreci	25
1.3.1. Aile İçi Sorunlar	26
1.3.1.1. Eşlerarası İletişim Engelleri.....	28
1.4. Çatışma ve Evlilik Çatışması	29
1.5. Boşanma.....	35
1.6. Önleme.....	40
1.6.1. Koruyucu Önleyici Sosyal Hizmet Yaklaşımı	42
1.6.2. Koruyucu Önleyici Yaklaşımın Temel Özellikleri ve Varsayımları.....	44
1.6.3. Kuramsal Temel ve Araştırma Modeli İlişkisi	45
1.7. Kuramsal Açıdan Ekolojik Sistem Teorisi Bağlamında Aile Sistemi	46
1.7.1. Ekolojik Sistem Teorisinin Boyutları.....	49

1.7.1.1. Mikro Sistem	50
1.7.1.2. Mezo Sistem	50
1.7.1.3. Ekosistem.....	51
1.7.1.4. Makro Sistem.....	51
1.7.1.5. Krono Sistem	52
1.8. Sosyal Destek Kavramı.....	53
1.9. Arabuluculuk ve Aile Danışmanlığı Hizmetleri	55
1.9.1. Arabuluculuk Modelleri	59
1.9.1.1. Kolaylaştırıcı Arabuluculuk	60
1.9.1.2. Değerlendirici Arabuluculuk	61
1.9.1.3. Dönüştürücü Arabuluculuk.....	62
1.9.2. Aile Arabuluculuğu veya Boşanma Arabuluculuğu	62
1.9.2.1. Aile Arabuluculuğu ve Sosyal Hizmet	64
1.9.2.2. Türkiye’de Aile Mahkemeleri ve Boşanmanın Hukuki Süreci	66
1.9.2.3. Türkiye’de Aile Arabuluculuğu.....	71
1.9.3. Aile Danışmanlığı Hizmeti ve Evlilik İlişkisi	77
1.9.3.1. Aile Danışmanlığı ve Sosyal Hizmet.....	80
1.9.3.2. Türkiye’de Boşanma Süreci Danışmanlığı.....	84
1.9.3.3. Aile Bakanlığı Aile Eğitim Programında Boşanma Konusu İçeriği.....	86
1.9.3.4. Danışmanlık Sürecinde Ebeveynin Rolü	90
1.9.3.5. Aile Danışmanlığında Uygulama Becerileri ve Evliliğin Devamı	91

BÖLÜM 2: ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ.....94

2.1. Yöntem.....	94
2.2. Evren ve Örneklem	94
2.3. Sınırlılıkları	95
2.4. Sorusu	95
2.5. Hipotezler.....	96
2.6. Varsayımlar.....	97
2.7. Organizasyon Süreci	98
2.8. Veri Toplama Araçları	100
2.8.1. Demografik Form.....	100

2.8.2.	Boşanma Düşüncesi ve Arabuluculukla İlgili Soru Formları	100
2.8.3.	Evlilik Çatışması Ölçeği (Marital Conflict Questionnaire)	101
2.9.	Verilerin İşlenmesi ve Düzenlenmesi	102
BÖLÜM 3: BULGULAR, YORUM VE TARTIŞMA.....		103
3.1.	Demografik Özellikler	103
3.2.	Evlilikte Çatışma ve Boşanma Süreci Yönetimi.....	107
3.2.1.	Evlilikte Çatışma Yönetimi.....	107
3.2.2.	Boşanma Süreci Yönetimine İlişkin Frekans Dağılımları.....	113
3.3.	Katılımcı Profili ile Çatışma Sıklık ve Yaygınlık Puanlarının Analizi.....	121
3.4.	Boşanma Sürecinde Destek ve Arabuluculuğa İlişkin Bulgular.....	129
3.4.1.	Aile ve Arkadaş Desteği.....	131
3.4.2.	Boşanma Sürecinde Dini Destek Almanın Önemi.....	134
3.4.3.	Yerel Yönetimlerin Sorumluluğu ve Sunduğu Destek.....	137
3.4.4.	Psikolojik Destek İhtiyacı ve Önemi.....	140
3.4.5.	Sosyal Çalışmacı Tarafından Verilen Destek ve Sosyal Hizmet İhtiyacı	143
3.4.6.	Aile Danışmanı ve Terapisti Desteği	146
3.4.7.	Avukat-Arabulucu Desteğinin Önemi ve İşlevselliği	148
3.4.8.	Boşanma aşamasında verilecek destekte aranan nitelikler.....	154
3.5.	Destek Alma ve Arabuluculuk ile İlgili Bulguların Analizi	159
SONUÇ VE ÖNERİLER.....		163
SONUÇLAR.....		163
ÖNERİLER.....		170
KAYNAKÇA.....		176
EKLER		197
Özgeçmiş		213

KISALTMALAR

AÇSHB	: Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı
ADM	: Aile Danışmanlığı Hizmeti
AEP	: Aile Eğitim Programı
AKPM	: Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi
AMU	: Aile Mahkemesi Uzmanı
ASAGEM	: Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü
ATHGM	: Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü
AYD	: Aile Yaşam Döngüsü
BAAKB	: Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı
BÇ-bç	: Başa Çıkma
EÇÖ	: Evlilikte Çatışma Ölçeği
HUAK	: Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Kanunu
İSAM	: İslam Araştırmaları Merkezi
Min	: minimum
max.	: maksimum
N	: örneklem sayısı
NASW	: The National Association of Social Workers - Ulusal Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği
ort.	: ortalama
ss.	: standart sapma
SİR	: Sosyal İncele Raporu
SÇ	: Sosyal Çalışmacı
SHU	: Sosyal Hizmet Uzmanı
STK	: Sivil Toplum Kuruluşu
TC	: Türkiye Cumhuriyeti
TDK	: Türk Dil Kurumu
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TMK	: Türk Medeni Kanunu
TUİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
vb.	: ve benzeri
vd.	: ve diğerleri

TABLÖLAR

Tablo 1. AYD Aşamaları Belirleme Araştırmaları Özet Tablosu.....	21
Tablo 2. Aile Danışmanlığı ile Aile Arabulucuğu Arasındaki Farklar	82
Tablo 3. Boşanma Süreci Danışmanlığı ile İlgili Veriler.....	86
Tablo 4. Katılımcılara Ait Demografik Özellikler	105
Tablo 5. Boşanmadan İlk Bahsedenlere Ait Frekans Dağılımları	114
Tablo 6. Boşanma Kararının İlk Paylaşıldığı Kişilere Ait Frekans Dağılımları	116
Tablo 7. Boşanma İle İlgili Duruma Ait Frekans Dağılımları	117
Tablo 8. Evlilikte İlk Ne Zaman Sorun Yaşandığına Dair Frekans Dağılımları.....	117
Tablo 9. Analizde Kullanılan Evlilik Süresini Etkileyebilecek Değişkenler	119
Tablo 10. Boşanma Düşünceleriyle İlgili Bilgilere Ait Frekans Dağılımları	119
Tablo 11. Boşanma Hakkında Yapılan Konuşma Sıklığına Ait Frekans Dağılımları	120
Tablo 12. Boşanma Düşüncesine Ait Frekans Dağılımları.....	120
Tablo 13. Evlilik Çatışmasına Ait Tanımlayıcı İstatistik (%).....	106
Tablo 14. Evlilik Çatışma Maddelerine Ait Dağılımlar (%).....	109
Tablo 15. Cinsiyet, Çalışma durumu ve çocuk sahibi olma durumuna göre Çatışma Sıklık ve Yaygınlığı Puanlarının t-Test Sonuçları (%).....	122
Tablo 16. Yaş Değişkenine göre Çatışma Sıklık ve Yaygınlığı puanlarının ANOVA Sonuçları	128
Tablo 17. Boşanma Öncesi Dönemde Evliliğin Devamına Yönelik Sunulan Destek Hakkında Görüşlere ait Frekans Dağılımları	130
Tablo 18. Mahkeme Safhasına Gelen Boşanma Sürecinde Evliliğin Devamına Yönelik Barışma Teklifi Sunma	130
Tablo 19. Boşanma Aşamasında Destek Alma ile İlgili Verilere Ait Frekans Dağılımları	131
Tablo 20. Boşanma Öncesi Dönemde Evliliğin Devamına Yönelik Aile ve Arkadaş Desteği	132
Tablo 21. Boşanma Öncesi Dönemde Evliliğin Devamına Yönelik Sunulacak Dini danışmandan Destek Alamaya ait Frekans Dağılımları	134
Tablo 22. Boşanma Öncesi Dönemde Evliliğin Devamına Yönelik Sunulacak İlahiyatçılardan Destek Alma ile İlgili Görüşlere ait Frekans Dağılımları	134
Tablo 23. Diyanet Aile ve Dinî Rehberlik Bürolarına Başvurular.....	135
Tablo 24. Boşanma Öncesi Dönemde Evliliğin Devamına Yönelik Belediyelerin Sunduğu Destek Hakkında Görüşlere ait Frekans Dağılımları	137

Tablo 25. Boşanma Aşamasında Profesyonel Psikolojik Destek Alma ile İlgili Verilere Ait Frekans Dağılımları	141
Tablo 26. Boşanma Öncesi Dönemde Evliliğin Devamına Yönelik Sunulan Psikolojik Destek Hakkında Görüşlere ait Frekans Dağılımları	141
Tablo 27. Boşanma Aşamasında Sosyal Çalışmacıdan Destek Alma ile İlgili Verilere Ait Frekans Dağılımları	144
Tablo 28. Boşanma Öncesi Dönemde Evliliğin Devamına Yönelik Sunulan Sosyal Çalışmacı Aracılığı İle Verilen Desteğin Yeterliliği Hakkındaki Görüşlere ait Frekans Dağılımları.....	145
Tablo 29. Evliliğin Devamı İçin Aile Danışmanı Ve/Veya Terapisti Tarafından Eşlere Verilen Desteğe Ait Frekans Dağılımları	147
Tablo 30. Boşanma Sürecinde Arabuluculuk Hizmetleri ile İlgili Verilere Ait Frekans Dağılımları	148
Tablo 31. Evliliğin Devamı İçin Boşanma Avukatı Tarafından Eşlere Verilen Desteğe Ait Frekans Dağılımları	149
Tablo 32. Boşanma Sürecinde Evliliğin Devamına Yönelik Sunulacak Arabulucu Desteğinin Niteliği Hakkındaki Görüşlere ait Frekans Dağılımları	149
Tablo 33. Boşanma Sürecinde Arabuluculuk Hizmetlerinin Barışma İçeriğiyle İlgili Verilere Ait Frekans Dağılımları	150
Tablo 34. Boşanma Öncesi Dönemde Evliliğin Devamına Yönelik Sunulacak Arabuluculuk Desteğinin Niteliği Hakkında Görüşlere ait Frekans Dağılımları.....	151
Tablo 35. Boşanma Öncesi Dönemde Evliliğin Devamına Yönelik Sunulacak Avukat Desteğinin Niteliği Hakkında Görüşlere ait Frekans Dağılımları.....	152
Tablo 36. Boşanma Seviyesine Geline Dönemde Evliliğin Devamına Yönelik Sunulacak Desteğin Niteliği Hakkında Görüşlere ait Frekans Dağılımları.....	153
Tablo 37. Boşanma Öncesi Dönemde Evliliğin Devamına Yönelik Sunulacak Desteğin Aile Sırları İçin Güvenilir Olması.....	154
Tablo 38. Boşanma Öncesi Evliliğin Devamı İçin Verilen Destekte ‘Evlilikte Sabır’ Anlatılması.....	155
Tablo 39. Boşanma Öncesi Evliliğin Devamı İçin Verilen Destekte ‘Evlilikte Sorumluluk’	155
Tablo 40. Boşanma Öncesi Evliliğin Devamı İçin Verilen Destekte ‘Aile Olmanın Güçlü Yanlarının’ Anlatılması	157
Tablo 41. Boşanma Öncesi Evliliğin Devamı İçin Verilen Destekte ‘Stres Yönetiminin’ Anlatılması.....	157
Tablo 42. Evlilik Çatışma Puanları ve Bazı Araştırma Değişkenleri Arasında Anlamlı Bulunan Pearson Korelasyon Katsayıları	161

ŞEKİLLER

Şekil 1. Karşılıklı Davranışlar.....	18
Şekil 2. Ailenin Sosyal Politika Bağlamındaki Konumu	22
Şekil 3. Boşanma Sebepleri	68
Şekil 4 Boşanma Kararı Alınmasında Etkili Olan Nedenlere Ait Frekans Dağılımları...	114
Şekil 5. Evlilik Süresine İlişkin Risk Fonksiyonu Grafiği.....	118
Şekil 6. Boşanma Sürecindeki Çiftlerin Destek Alma Oranları.....	158
Şekil 7 Boşanma Sürecindeki Çiftlerin Destek Talep Oranları	158

ÖZET

Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tez Özeti

Boşanma Süreci Danışmanlığı ve Aile Arabuluculuğu Üzerine Bir Araştırma	
Tezin Yazarı: Tülin Zengin	Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Recep Çelik
Kabul Tarihi: 09.12.2020	Sayfa Sayısı: xiii (ön kısım) + 196 (tez) + 18 (ekler)
Anabilim Dalı: Sosyal Hizmet	Bilim Dalı: Sosyal Hizmet
Aile bireylerinin birden fazla rol üstlendiği günümüz toplumlarında, ailelerin günlük yaşamda zorluklar yaşaması yaygınlaşmıştır. Boşanma aile içindeki bireylerin tüm hayatına etki eden travmatik bir sorundur. Bireyler boşanma sürecinde psikolojik, ekonomik, dini, hukuki, sosyal ve ilişkisel sorunlarla karşı karşıya kalmaktadır. Literatürde boşanma öncesi destek sürecinin ele alınışı standardize edilmemiştir. Çalışmada çiftlerin boşanma sürecinde yaşadıkları olumsuz deneyimlerinde, müdahale yöntemleri yetersizliğinin arz odaklı koruyucu önleyici sosyal hizmet yaklaşımı temelinde incelenmesi amaçlanmaktadır. Farklı disiplinlerde yapılan aile çalışmaları da boşanma öncesi sosyal bir müdahale deneyiminin bütüncül bir şekilde disiplinlerarası ele alınışından yoksundur. Bu nedenle bu çalışma sosyal hizmet literatüründe önemli bir yeri olan ailenin birlik ve bütünlüğünün korunmasını esas almıştır. Aile mahkemelerinde çalışan uzmanların uygulama alanları değerlendirilmiş ve görev tanımı yetersizliğinden esinlenerek tezde bir çözümleme modeli geliştirilmiştir. Araştırma sürecinde farklı Aile Mahkemelerinde görev yapan uzmanların görüşüne başvurularak olgusal analiz yöntemi kullanılmış elde edilen veriler yorumlanmıştır. Bu çalışmada bir de boşanmış bireylerin deneyimleri sorgulanarak disiplinlerarası destek hizmetlerinden hak temelli ve arz odaklı yararlanıp yararlanmadığı araştırılmıştır. Bu tezde Türkiye’deki aile sosyal politikası incelenerek aileye yönelik mevcut uygulamaların eleştirel bir bakışla değerlendirilmesine odaklanmaktadır. Araştırma, uygulamalarda sosyal politikalar kapsamında sunulan koruyucu önleyici hizmetlerin varlığını değerlendirmektedir. Çiftlerin travmatik boşanma sürecindeki farklı ve yeni deneyimleri üzerinden, koruyucu önleyici politikaların varlığı araştırılmıştır. Diğer yandan bireylerin boşanma sürecini deneyimlerken ailede yaşadıkları sorunları ve boşanmaya sevk eden faktörleri ölçmek için ‘Evlilikte Çatışma Ölçeği’ kullanılmıştır. Ölçekler Türkiye’de boşanma deneyimi yaşamış 214 birey tarafından cevaplanmış ve SPSS IBM analiz programları ile analiz edilmiştir. Tek faktörlü varyans analizi ANOVA, t-test ve korelasyon analizleri yapılmıştır. Bu çalışmanın kurumsal temeli Türkiye’de evliliğin devamına yönelik arabuluculuk ile ilişkili faktörleri psikolojik, sosyal, manevi destek bağlamında incelemektir. Ayrıca boşanma aşamasındaki bireylerin bu süreçte aldıkları destek seviyelerini göz önünde bulunduran koruyucu önleyici müdahale stratejilerinin sosyal hizmet uygulamalarındaki önemi arz odaklı olarak ele alınmıştır. Sonuç olarak, sosyal hizmet uygulamalarında boşanmış veya boşanmak üzere olan çiftlerin arz odaklı koruyucu önleyici arabuluculuk ve destek hizmetlerine erişimleri olmadıkları saptanmıştır. Araştırma bulgularında evliliğin devamına yönelik bir hizmet almadıkları görülmektedir.	
Anahtar Kelimeler: Boşanma, Aile, Evlilik Çatışması, Sosyal Destek, Arabuluculuk.	

SUMMARY

Yalova University Institute of Social Sciences Doctoral Thesis Summary

A Study on Divorce Process Counseling and Family Mediation	
Thesis Author: Tülin ZENGİN	Advisor: PhD Research Advisor Recep ÇELİK
xiii (pretext) + 196 (mainbody) + 18 (appendices)	
Department: Social Work	Field of Study: Social Work
In today's society, where family members have more than one role, it is common for families to experience difficulties in their daily lives. Divorce is a traumatic problem that affects the lives of individuals in the family. Individuals face psychological, economic, religious, legal, social and relational problems in the process of divorce. In the literature, the pre-divorce support process is not standardized. One study is aimed at examining the insufficiency of intervention methods looking at the negative experiences of couples during the divorce process based on the supply-oriented preventive social service approach. Families are deeply affected by divorce and they should be evaluated using interdisciplinary methods. In Turkey, social service literature appears to not address this sufficiently. Family studies conducted in different disciplines also lack a holistic, interdisciplinary approach to the experience of social intervention prior to divorce. Therefore, this study refers to the protection of the unity and integrity of the family, which has an important place in the social service literature. The application areas of the experts working in family courts have been addressed and an analysis model which is inspired by the lack of job description has been developed in the thesis. The data which were obtained by using the factual analysis method were interpreted by asking the opinions of the experts who work in different Family Courts. In this study, it is investigated whether the individuals who are divorced, benefited from interdisciplinary support services which were rights-based and could be provided by social services to the families. This thesis focuses on the evaluation of current practices of families with a critical approach, examining family social policies in Turkey. The research assessed the existence of protective preventive services offered in social policies. The existence of protective preventive policies was investigated through different and new experiences of couples in the process of traumatic divorce. In addition to this, in order to evaluate the divorce process of individuals, 'The Scale Conflict in Marriage' was used to measure family problems and the factors that led to divorce. The scales were answered by 214 individuals who had divorce experience in Turkey. The scales were analyzed with SPSS IBM analysis programs. One-factor analysis of variance ANOVA, t-test and correlation analyses were performed. The focus of the work associated with the mediation for the continuation of the marriage in Turkey is to examine the factors in the context of psychological, social and spiritual support. Moreover, the importance of protective and preventive intervention strategies in social work practices, which take into account the level of support that individuals at the divorce stage get in this process, has been addressed in a supply-oriented manner. As a result, it has been determined that couples who are divorced or about to divorce do not have access to supply-oriented protective and preventive mediation and support services in social work practices. In the research findings, it is seen that they do not receive any service for the continuation of marriage.	
Keywords: Divorce, Family, Marriage Conflict, Ecological Theory, Social Support, Mediation	

GİRİŞ

Problem

Sosyal bir varlık olan insanın kurduğu en köklü ve gerekli organizasyon aile kurumudur. Toplumdan bireye, bireyden topluma tüm ilişkiler aile aracılığıyla gerçekleşir. Sınırları geçişken olan aile sistemi, toplumun en küçük birimi ve toplumdaki değişikliklerden en çok etkilenen üitesidir. Aile hakkında yapılan tüm çalışmalara, geçirilen süreç, dönüşüm ve yaşanan farklılıklara rağmen “aile” temel kavramına alternatif bir ifade veya kurum oluşturulamamış bu çekirdek organizasyon hep öznel, gerekli ve önemli kalmıştır. Her bir aile yapı, gereksinim ve fonksiyonlarıyla öznel bir varlıktır ve toplumsal kurumlardan daha fazlasıdır ve üyelerini besleyerek şekillendirir. Ancak toplumların yaşam şartları, kültürleri ve devletlerin sosyal politikaları çerçevesinde aile tarzlarında birçok değişimler yaşanmış ve yaşanmaya da devam etmektedir.

Aileyi geniş bir biçimde tanımlamak ailenin işleyişini ve onu meydana getiren bireyleri anlamaya katkıda bulunacaktır. Aile kavramıyla ilgili pek çok farklı tanımlamalar olmasına rağmen, çoğu aile teorisyeni “ortak bir mekânı paylaşarak kendine yakın olan başka biriyle yaşayan ve iki veya daha fazla bireyi içeren, bazı duygusal bağların kurulduğu, birbirleriyle ilgili sosyal durumlar, roller ve görevlerin üstlenildiği, ait olma, sevgi, saygı duygularının paylaşıldığı” konusunda hemfikirdir (Allender, 2005; Duyan 2001:216). Ailenin işlevleri, üyelerinin bireysel gereksinimlerinin karşılıklı sürdürüldüğü ve karşılandığı davranışlar, aktiviteler olarak tanımlanır. Bu işlevlerin yerine getirilmesinde yaşanan olumlu veya olumsuz durumların diğer işlevleri de etkileyeceği bilinmektedir. Bilinmesi gereken bir diğer nokta ise bu işlevlerin aile ve aile üyeleri tarafından nasıl algılandığıdır. Çünkü işlevlerin algılanması dönemlere ve siyasi, sosyolojik, politik, ekonomik değişimlere göre farklılaşabilmekte ve aile üyelerinin davranışlarını da olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Böylece günümüzde birey sağlığı kadar aile sağlığı kavramı da geçerli olmaktadır. Ailenin ve aile bireylerinin ilkelerini, değerlerini ve uygulamalarını bir anlamda sağlıklı davranış biçimlerini de içine alan yaşam stilleri aile içinde şekillenmektedir.

Literatürde tarih boyunca aile kurumu pek çok farklı araştırmaya konu olmuş, değişik açılardan incelenmiştir. Bu araştırmalar bir yandan aileyi içinde bulunduğu şartlara göre yorumlarken diğer yandan ebeveynler ve çocuklar açısından değişik sosyal sorunlarıyla gözlemlemiştir. Aile yapısı, işlevleri ve rollerinde meydana gelen farklılaşmalar ve ailenin toplumsal değişime uyum sağlaması, çocukların ailelerine yabancılaşmasına sebep olmuştur.

Aile her şeyden önce toplumla birey arasındaki iletişimi kuran ve çocuğun ilk sosyalleşmesini sağlayan kurum olma özelliği taşımaktadır. Bir yanda sosyal sistemin bir parçası diğer yanda kendine özgü ve özel bir sistem oluşturan ailenin yapısal sorunları vardır. Bu sorunların başında geleneksel, modern, postmodern yapılaşma süreçlerinde eşler arasında meydana gelen “çatışmalar” ve “farklılaşmalar” gelmektedir.

Boşanma sürecinde, danışmanlık hizmeti uygulamalarının bütünleştirici bir multidisipliner yaklaşım ile arz odaklı sunulmadığı araştırmalara yansımıştır. Aile mahkemelerinde görev yapan uzmanların fazla dosya görmelerinden kaynaklı iş yükleri fazladır. Boşanma süreci

danışmanlığı veremediklerinden boşanma sürecindeki bireylere önleyici destek ve yardım konusunun eksik kaldığı görülmüştür.

Diğer taraftan, Türkiye’de sosyal hizmet uzmanları boşanma sürecinde uygulanan aile arabuluculuğu alternatif uyuşmazlık çözümüne dahil edilmemiştir.

Arabuluculuk siciline spesifik olarak kayıtlı olamayan ve iş yükünden dolayı aile mahkemelerinde boşanma süreci danışmanlığı uygulayamayan sosyal hizmet uzmanları ailelere danışmanlık verememektedir. Çiftlerin herhangi bir destek almadan boşanma sürecine girmeleri problem olarak karşımıza çıkmaktadır. Çalışmada, yukarıda sıralanan problemler boşanma sürecini deneyimleyen bireylerin bakış açısıyla ele alınacaktır.

Konu

Bu çalışmanın konusunu oluşturan ‘boşanma süreci danışmanlığı ve aile arabuluculuğu’ sosyal hizmetin ve sosyal politikaların literatüründe yaygınlık kazanması itibarıyla, incelenip tartışılması ve çözümlenmesi gereken bir alan olarak ortaya çıkmıştır. Evlilik azalırken boşanmalar artmaktadır. Evlilik ve boşanmalardaki bu ters orantı, aile içi şiddet, nikahsız birliktelikler, tek ebeveynli hanelerin artışı devletleri koruyucu aile politikaları geliştirmeye zorlamaktadır. Bu konuda birçok çalışma yapılmış olmakla birlikte cumhuriyetin ilk yıllarından günümüze kadar gelen süreçte birçok disiplinin ortak çalışma alanı olarak gördüğü “aile ve boşanma” alanında üretilen akademik çalışmaların bir araya getirilerek aile danışmanlığının önemi ve gerekliliği bağlamında incelenmesinin değerli ve gerekli olduğu düşünülmektedir.

Aile, arabuluculuk, danışma ve boşanma; hukuki, sosyo-kültürel, sosyo-politik ve iktisadi süreçlerinin yanında geniş bir nedensellik boyutu ile tartışılması, çözümlenmesi gereken bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. İşte bu araştırma, öznel bir alan olan ve hakkında yapılan tartışmalarda tam bir mutabakat sağlanamayan aile kurumunun işleyişi ve ailenin yaşadığı sorunların çözümü ve izlenilmesi gereken yöntemler hakkında güncel ve yol gösterici bilgiler sunma amacı gütmektedir. Bu anlamda giriş bölümü; tanımı, tez çalışmasının problemi, konusu, çalışmanın akademik anlamda önemi ve alana katkılarını içermektedir.

Araştırmada evlilik sürecinde sosyal uyum sorunu, geçimsizlik ve çatışma yaşayarak boşanma aşamasına gelmiş ailelerin arz odaklı arabuluculuk hizmetlerine erişimi ve bu hizmetlerin ailenin devamının sağlanmasındaki yeri konu edinilmiştir. Çalışmanın derinliğinde ailenin ihtiyaç duyduğu koruyucu-önleyici hizmetlerin kapsam ve içeriği, ulaşılabilirliği, amaca uygunluğu konuları ele alınarak evliliğin devamına yönelik girişimler bütüncül açıdan değerlendirilmiştir. Araştırma zemininin oluşması için boşanma sürecindeki bireylere devlet tarafından sunulan hizmetlere erişim, nicel araştırma yöntemi ile incelenmiştir. Bu doğrultu da aile mahkemesine başvuru sürecinden geçmiş tüm katılımcıların farklı aşamalardaki deneyimlerine odaklanılmıştır.

Toplumsal paydaşlığı ve insanlık tarihi kadar eski olan “aile” kavramı, çeşitli formlar içine girerek biçimsel ve yapısal değişimler geçirse de günümüzde de önemini korumuş ve psikolojik, biyolojik, politik ve ekonomik pek çok tartışmanın yapıldığı odak bir nokta olmuştur. Aileye sosyolojik açıdan bakıldığında, ailenin farklı yaşam kriterlerine göre

sınıflandırıldığı görülmektedir. Aktaş'a (2004:30) göre "aile sistemine müdahale" çağdaş sosyal hizmet kavramlaştırmasının bir ürünüdür. Ailenin farklı disiplin türlerine ve sosyal yaşam şartlarına göre sınıflandırılması, tanımlama konusunda ortak kanaate ulaşılamamasına sebebiyet vermiştir. Örneğin Le Pay mirasın kuşaktan kuşağa aktarılmasına göre aileyi, babaerkil aile ve çekirdek aile olarak kategorize eder. Yerleşim yeri ve çevresel faktörler temel alarak sınıflandırıldığında aile, göçebe aile, köy ailesi, kasaba ailesi, kent içinde yaşayan gecekondü ailesi ve büyük kent ailesi olarak kategorize edilmiştir. Diğer bir gruplandırma türü sosyo-ekonomik aşamaları temel alarak oluşturulan aile modelinde ise; sanayi öncesi-burjuva aile, sanayi ailesi ve postmodern toplum ailesi veya sanayi ötesi toplum ailesi olarak üç bölümde sınıflandırılmaktadır (Aydın, 2011:46; Can, 2013:85). Araştırmada, günümüz modern ve postmodern dönemin aile yapısıyla ilgili tartışmalar üzerinden bir söylem analizi geliştirilecektir. Popüler ve postmodern yaklaşım ideal aile modelinin ne olabileceği ile ilgili ya da en azından ne olduğu ile ilgilidir. Bu "ideal" model aileyi anne, baba ve asgari bir çocuktan oluşan öz ve çekirdek bir kurum olarak adlandırır ve geleneksel cinsiyete özgü ayrımlar yapılır. Bu bağlamda postmodern perspektiften ailenin dün, bugün ve geleceği konusunda tespitlerin ve çıkarımların neler olabileceği tartışmaya konu edinecektir.

Aile bir yandan üyelerine istikrar, koruma ve aile birliğini bir arada tutma gibi işlevler sunarken bir yandan da her birinin gelişimlerini dış destek yardımıyla sağlamaktadır. Fakat bazı aile sistemleri geçirgen değildir. Böyle bir durumda diğer sistemlerin birbiriyle etkileşimi gerçekleşmediği gibi birlikteliği de sağlanamamaktadır. Ekolojik sistemdeki gelişmelere uyum sağlama sorunu yaşayan aile, değişim sürecinde dış desteğe ihtiyaç duymaktadır. Aile kurumunun en önemli dış desteklerinin başında sosyal hizmetler gelmektedir. Sosyal hizmet toplumun refahını, ailenin devamını ve bireylerin yaşam kalitesini iyileştirmeyi hedeflemiştir. Temel disiplinlerden biri olan sosyal hizmet, aile hizmetlerinin uygulanmasında ve yürütülmesinde aile politikalarına dayandırılarak oluşturulmuştur (Çoban ve Özbesler, 2009).

Sosyal hizmet disiplininde aileye olan ilgi, aile sorunlarının çözümüne olan ihtiyaç oranında artış göstermiştir. Aile politikaları aile kavramının mevcut özelliklerine odaklanmaktadır. Çoğu durumda sorun odaklı ve kısa vadeli sosyal hizmet müdahalesi gerçekleştiğinden, sosyo-psikolojik yardımlar aileyi felaketten kurtarabilecek nitelikte olsa da sürekliliği olmadığı için yetersiz kalmıştır.

Aile sistemi birden fazla alt sistemden anne-baba-çocuktan oluşmuştur. Bu parçalarıyla aile sistemi, büyük bir makro sistem olan toplum parçası ya da alt kültür grubunun bir unsurudur. Geçen yüzyıl içinde çekirdek ailede kültürel, sosyo ekonomik, teknolojik ve çevresel faktörlerin etkisiyle yeni sorunlar ortaya çıkmıştır. Aile oluşumunun son yıllarda dünya üzerindeki temel özellikleri şunlardır;

- Evlenme oranları azalmakta, boşanma oranları artmaktadır.
- Tek ebeveynli aileler sürekli artış gösterirken, yaşam standartları yoksulluk sınırına yaklaşmaktadır.
- Daha fazla boşanma ile yalnız yaşayan bireylerde artış görülmektedir.

- Tek eşlilik-monogami artarken evlenmeden birlikte yaşam giderek daha yaygın hale gelmektedir.
- Evlilik dışı doğumların yüzdesi hızla artmaktadır.
- Mikro sistem olan çekirdek ailede doğum oranı azalmaktadır. Bir veya iki çocuğu olan evli çift modeli benimsenmektedir.
- Sosyal refah seviyesi düşüp işsizlik arttıkça bir faktör olarak boşanma oranı artmaktadır.
- Hane halkının aile içindeki görev dağılımı, erkek egemen katı rol ayrılığından ailede rol paylaşan modele dönüşmektedir (<https://ec.europa.eu/eurostat>).

Her ülke ailenin korunmasını ve güçlenmesini devlet kurumları bünyesinde belirledikleri politikalar aracılığıyla planlamaktadır. Olumsuz değişimlerin etkisini azaltmak veya tümünden önüne geçmek amacıyla aile için güncel politikalar geliştirilmesi zorunlu hale gelmiştir. Ancak içerik çözümlemesi yöntemiyle ‘kalkınma planları, yasalar, yönetmelikler, mevzuatlar, hükümet programları ve yıllık programlar, bütçe yasaları gibi ulusal araçlar, yıllık programlar ve mevzuatlar’ incelendiğinde aile politikalarının ağırlıklı olarak sorun ortaya çıktıktan sonra aile müdahalesi planladığı görülmektedir (Hendvari, 2019:4). Bir başka ifade ile koruyucu-önleyici hizmetler olabildiğince sınırlıdır. Bu bağlamda aileyi bir bütün olarak ele alan ve koruyucu, güçlendirici bakış açısını içeren politikaların oluşturulması önemli ve gereklidir.

Devletler kendi temel ve kültürel özelliklerine göre aile politikalarını farklı biçimlerde uygulamaktadır. Türkiye, değişen temel özelliklerden etkilense de geleneksel aile yapısını devam ettirmektedir (<https://aile.gov.tr>). Türkiye’de Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı-AÇSHB aileyi ilgilendiren tüm meselelerin ele alındığı kamu kurumudur.

Türk toplumunda sosyal denetim görevini de yerine getiren aile toplumun en temel taşı olarak tanımlanır (Öztürk, 2014:40). Aile yapısının bütünlüğünün korunması yönünde politika geliştirmeyi kendi görevi olarak tanımlayan AÇSHB “Aile bizim her şeyimizdir” sloganını ilke edinmiştir. Politikalarını “her şeyimiz” olarak ifade ettiği güçlü aile yapısı üzerine geliştirmeyi hedeflemektedir (<https://www.ailevecalisma.gov.tr>).

Batı toplumlarında görüldüğü gibi Türkiye’de de boşanma sayısında istikrarlı bir artış görülmektedir (www.tuik.gov.tr). İstatistik Kurumu’nun-TÜİK verilerinde, Türkiye’de boşanma oranlarında son otuz yılda önemli bir artış olmuştur. Cumhuriyet tarihinin en yüksek boşanma oranları 2010 ve 2011 yıllarında gerçekleşmiştir. Artışın nedeni, boşanma işlemlerinin basitleştirilmesine yol açan Anayasa Değişikliği ile onaylanan, 2002 yılındaki mevzuat değişikliklerinden kaynaklanmaktadır (Süleymanov, 2009). Bu değişiklikler bazı boşanmaların tek celsede imzalanmasına izin vermektedir.

Bu verilere ek olarak Türkiye’de 2012 ve 2017 yılları arasında tek ebeveynli hane halkı oranının yüzde 7,8 oranından yüzde 8,5 oranına yükseldiği görülmektedir. 5 yıllık verilerde ortalama hane halklarının yüzde 1,6 oranında baba ve çocuklardan; yüzde 6,7 oranında ise anne ve çocuklardan oluştuğu istatistiklere yansımıştır (<http://www.tuik.gov.tr/>).

Aile kurumunu boşanma sürecinden ve olumsuz etkilerinden koruyacak en önemli etkenlerden biri sosyal hizmetlerdir. Çünkü sosyal hizmet mesleğinin kökleri bir önleme

felsefesine dayanır. Tarihsel olarak, sosyal çalışmacılar önleme felsefesini benimsemiş ve geliştirmişlerdir.

Aile birliğinin devamı söz konusu olduğunda sosyal hizmet literatüründe en önemli kavramlardan biri ‘önleme’ karşımıza çıkmaktadır. Önleme yaklaşımı, uygulayıcıların bir problemin var olmasını beklemeden ve ardından kanıta dayalı önlem sağlamaları için uzun vadeli gelişmeye odaklanmak zorunda kalmadan ön uygulama felsefesini yani müdahale modelinin ötesine geçmeyi gerektirdiğinden çalışmaya dahil edilmiştir.

Önleme, bireysel ve sosyal sorunların giderilmesine yönelik müdahalelere önleyici ilkelerin ve amaçların uygulanmasıdır. Risk gruplarında ailenin özel bir yer edinmesinin en önemli sebebi sağlıklı aile ortamında yetişen bireyin toplumsal katkısından kaynaklanmaktadır.

Önleme kavramını aile için anlamlandırmadan önce anlamak ve dünya üzerindeki uygulama pratiklerini örneklendirmek gerekir. Önleme odaklı sosyal hizmete olan ilgi 1960’larda ortaya çıkmış 1980’lerde artış göstermiştir. Özgün bir disiplin olarak ‘önleme’ 1980’lerde resmen tanınmıştır (Shore, 1998). Ulusal Araştırma Konseyi ve Tıp Enstitüsü tanımına göre önleme pratiğinin amacı büyük yaşam problemlerini önlemektir. Tanım olarak önleme, bir sorun tamamen görünmeden veya geliştirilmeden önce ortaya çıkar (Ulusal Araştırma Konseyi ve Tıp Enstitüsü, 2009). Ancak önleme çalışmaları büyük ölçüde artmış olsa da dünya üzerinde sosyal hizmet uygulamalarının sağlamlaştırılmış, kesin olarak belirlenmiş bir odağı haline gelmemiştir (McCave ve Rishel, 2011).

Aile politikaları, Türkiye’de sosyal politikanın en önemli bir yansıması ve aracıdır. Sosyal politikalardaki bu odaklanma, devletin aileye verdiği değeri ve önemi de göstermektedir. Bu çerçevede aile odaklı hizmetler yeterli düzeyde geliştirilmiştir. Aile üzerine geliştirilen politikalar, aile fertleri özelinde ele alınarak birey odaklı toplumsal cinsiyet rolleri ve algılamalara duyarlı hale getirilmiştir.

Ancak son dönemde yasalarda ciddi ilerlemeler olmasına karşın aile hayatını geliştirmeyi hedefleyen uygulamalı eğitim ve danışmanlık tarzı hizmetlerin eksikliği görülmektedir. Türkiye’de benimsenen koruyucu-önleyici sosyal hizmet felsefesi, tutarlı bir şekilde önleme odaklı sosyal hizmet uygulamalarına çevrilememiştir. Aile politikaları, ağırlıklı olarak güncel ailesel sorunlar ortaya çıktıktan sonra bu sorunları çözmek için planlanmaktadır. Bir başka deyişle koruyucu-önleyici sosyal hizmetler, uygulamada oldukça sınırlı kalmaktadır. Sosyal hizmet uygulamalarındaki bu boşluğun aile, kadın ve çocuk gibi dezavantajlı gruplarda başta aile birliğinin bozulması olmak üzere bir takım olumsuz etkiler meydana getirdiği gözlemlenmektedir. Bu açıdan aile hayatını geliştirmeye ve konforunu artırmaya yönelik hizmetler ile aileye tam bir bütün olarak eğilen, bireyi merkeze alan koruyucu, güçlendirici bakış açısını içeren politikaların oluşturulması gereklidir.

2002 yılı sonrasında demokrat ve muhafazakâr bir siyasi partinin devlet yönetimine geçmesiyle birlikte sosyal politika anlayışında ‘aile’ kavramı ön plana alınmıştır. Kadınlar, yaşlılar, çocuklar ve hatta toplumun dezavantajlı olarak tanımlanan gruplarına özel uygulanacak olan politikaların temeline aile yerleştirilmiştir. Siyasal ideolojinin devlet

yönetiminde etkisi olduğu kadar bu dönüşümün diğer bir tarafını da toplumsal ihtiyaçlar; yani son dönemde ciddiyetle ele alınan ailenin dönüşüm süreci ve bu dönüşümün sosyo kültürel alandaki olumsuz yansımaları oluşturmaktadır. Sosyal politikalarda yaşanan önemli bir değişim belki en öncelikli ve önem arzeden değişim; sorunun yaşanmasından sonra üretilen çözümler yerine, öncesinden alınan tedbir nitelikli hizmetlerin ihtiyaç duyulan gruplara sunulması olmuştur. Bu ilke, aile politikasını da uygulama modeli olarak şekillendirmiştir. Zira dağılan bir aile birliğinin telafisini sağlamak hem çocuklar hem eşler açısından kolay olmamaktadır. Yeni dönemde aile politikaları kapsamında yapılan en büyük yenilik AÇSHB'nın kurulması olmuştur. Sosyal politika hizmetlerinin icra eden bir bakanlık tarafından sunulması pozitif anlamda verimliliği ve etkinliği arttırmaktadır. Bakanlığın kurulması ve sunulan diğer hizmetler, mevcut durumda sosyal ihtiyaçların karşılanmasında, teknolojik ve çevresel etkilerin dayatması sebebiyle geçirgen olan ailenin daha korunaklı ve güçlü hale gelmesinde yeterli değildir.

Önleyici müdahale ile psiko-sosyal açıdan desteklenmeyen ve çatışma yaşayan aileler boşanma riski altındadır. Boşanma başvurusu yapan çiftler aldıkları kararla birlikte zorlu bir sürece adım atmaktadır. Duyan'a göre boşanma başvurusu sürecinde aile birliğinin devamına yönelik arz odaklı sunulacak sosyal hizmet müdahalesi farkındalık oluşturarak bazı evliliklerin devamını sağlayabilecektir (Duyan ve Özdemir, 2018).

Boşanma başvurularına Adalet Bakanlığı bünyesindeki Aile Mahkemeleri bakmaktadır. Aile mahkemelerinde aile hukukunda yer almakta olan işleri ve davaları görmek üzere hâkim ve aile mahkemesi uzmanları -pedagog, psikolog, sosyolog, sosyal çalışmacı- görev almaktadır. İlgili dava dosyaları incelendikten sonra Hâkim tarafından gerekli görülürse aile mahkemesi uzmanlarına atanmaktadır. Aile Mahkemesi Uzmanları 4857 sayılı kanun maddesi gereğince çiftleri uzlaştırmakla yükümlüdür.

Türkiye'de boşanma öncesine dair yapılan araştırmalar incelendiğinde genel olarak evlilik uyumu kavramının kullanıldığı ve ölçümlerde evlilikte çatışma ölçeği ile evlilik uyumu ölçeğinin kullanıldığı görülmektedir. Bunun yanında boşanmayı tahmin ederek önleme odaklı kullanılabilecek bir ölçme aracına rastlanılmamıştır (Kışlak, Tutarel ve Çubukça, 2002; Göka ve diğerleri, 2010).

Bu çerçevede literatürde yapılan tanımlar değerlendirilmiştir. Arabuluculuğun, genelde aynı düşünmedikleri için çözüm arayışı ve uzlaşma ihtiyacı olan taraflar için genel veya özel insan ilişkilerinin olduğu her alanda yaygın bir müdahil olma biçimi olarak kullanıldığı görülmektedir (Zastrow, 1995:18; Barker, 1999:28; Tomanbay, 1999:17; Dewees, 2006:157; Robinson, 2004:846). Arabuluculuk aile içindeki somut ilişkiler alanında olabildiği gibi iş mahkemelerinde de kullanılan bir yöntemdir (Hahn and Kleist, 2000: 165- Raisfeld, 2007:30). Aynı hedef kitleye yönelik uygulamalar gelişmiş ülkelerde divorce mediation-boşanma veya aile arabuluculuğu olarak da tanımlanmaktadır. Çalışmalarda boşanma arabuluculuğu ile aynı zamanda aile arabuluculuğu kapsamındaki tüm uygulamalar kastedilmektedir.

Alternatif uyuşmazlık yöntemleri, üçüncü bir kişinin tarafsız bir bakış açısıyla taraf olan bireylere yaşadıkları uyuşmazlığı çözüme kavuşturma konusunda yardımcı olduğu ve taraflar arasındaki uyuşmazlık durumunun ortadan kalkması için çözümler üreten, varlığını

yargı organı yanında sürdüren seçim esasına tabi yollardır. Alternatif uyuşmazlık çözüm yolları, ön değerlendirme, tarafsız müzakere, vakaların saptanması, kısa duruşma ve arabuluculuktur. Ancak, bu yollar bunlarla sınırlı sayıda değildir. Türkiye’de 2012 tarihinde “Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Kanunu” kabul edilerek, mahkemelerin iş yükünü azaltmak için uyuşmazlıkların mahkemeye gitmeden daha etkili bir şekilde alternatif olarak çözümü amaçlanmıştır.

Araştırmanın uygulama ve yönteminin metodolojik anlamda da alana katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu sayede özellikle karmaşık ve içinden çıkılmaz diye tanımlanan boşanma deneyiminin arz odaklı önleme hizmetleri açısından daha iyi kavranarak ele alınması sağlanmış olacaktır. Tezde etkileşimin ve insan ilişkilerinin olduğu her alanda uygulaması görülen bu modelde, ‘boşanma öncesi aile arabuluculuğunun durumu’ da incelenmiştir. Tezde ailede karşılaşılan sorunlar sebebiyle meydana gelen çatışmanın boşanma kararına etkisi ve boşanma öncesi koruyucu-önleyici hizmetlerin ölçülmesi de konu edilmiştir.

Boşanma sürecinde evliliğin devamına yönelik destek ve aile arabulucuğu konularının sosyal hizmet uygulamasındaki durumunu ele alan herhangi bir akademik çalışmanın bulunmuyor oluşu, konunun akademik yönden araştırılmasını zorunlu kılmıştır.

Amaç

Literatürde çatışma kavramı aile birliği bağlamında değerlendirilmiştir. Araştırmada sosyal hizmet literatüründeki eksiklik göz önünde bulundurularak, boşanma aşamasındaki bireylerin algıladıkları evlilik çatışması yoğunluğu ile boşanma sürecinde evliliğin devamına yönelik destek ve arabuluculuğa ilişkin verilere odaklanılmıştır. Bireyi boşanmaya sevk eden çatışma faktörlerinin genel anlamda ortaya konması ve konuya sosyal hizmet disiplini çerçevesinde dikkat çekilmesi amaçlanmıştır.

Çalışmanın temel amacı, boşanmadan önceki süreçte çatışma çözüm stillerinin, evliliğin devamına yönelik arz odaklı danışmanlık ile farklılaşıp farklılaşmadığını incelemek ve çatışma çözüm stilleriyle evliliğin devamına yönelik arz odaklı danışmanlık arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığını belirlemektir.

Araştırmaların sınıflandırılma biçimleri genel olarak incelenerek, araştırmanın zamanı ve amacı, araştırmada kullanılan teknik ve yöntemler bir olay veya konuya ilişkin katılımcıların görüşlerinin bilgi, beceri, ilgi, tutum, yetenek gibi özellikleri araştırmaya dâhil edilmiştir. Bunlara ek olarak; çatışma çözüm stilleri, evlilik çatışmalarının cinsiyet, eğitim, çalışma durumu, evlilik kararı, çocuk sahibi olma, çocuk sayısı, çatışmayı kimin başlattığı, sosyal, hukuki, dini ve psiko-sosyal arz odaklı destek alma durumuna göre anlamlı farklılıklar gösterip göstermediğine ilişkisel bakılmıştır. İlişkisel araştırma, değişkenler arasındaki ilişkileri keşfetme amacıyla yapılmıştır. Çatışma ve arabuluculuk ilişkisinden hareketle çalışılan konu, değişkenler arasındaki ilişkiyi çözümlemeye ve açıklamaya çalışmıştır.

Bunun yanında Türkiye’de artan boşanma oranlarına paralel olarak evliliğin devamına yönelik arabuluculuk konusu üzerinde çalışmaların olmamasından yola çıkılarak, boşanmış veya boşanma aşamasındaki bireylerle yapılmış olan bu araştırmanın aile yapısına,

boşanma öncesi evlilik etkileşimine, evlilik çatışma nedenlerine ve arz odaklı sosyal hizmete ilişkin literatüre katkı sağlayacağı beklenmektedir.

Bu araştırmadan elde edilecek verilerin, evlilik çatışması ve boşanma öncesi aile danışmanlığı ile ilgili mevcut araştırma eksikliğini gidermeye yönelik bir katkı sağlayacağı, sosyal hizmet ve sosyal politika alanında tartışma ve yeni araştırma alanları yaratacağı ve ileride yapılacak olan çalışmalara katkı sağlaması düşünülmektedir.

Nicel çalışmanın amacı 'eşlerin uzlaştırılması' için sağlanan koşulların koruyucu, eğitici ve sosyal önlemler doğrultusunda gerçekleştirilme kapasitelerini araştırmaktır. Taraflar dava sırasında karşılıklı iletişimle aşabilecekleri bir soruna sahiplerse, bireylerin veya çiftlerin davadan vazgeçmesi yönünde uzlaştırma yoluna arz odaklı ve talep odaklı nasıl başvurdukları sorgulanmıştır.

Özellikle boşanmayı etkileyen faktörlerin belirlenmesinin, önleyici sosyal hizmet kapsamında arz odaklı hizmetlere erişim öğelerinin belirlenip Türk aile yapısının anlaşılmasında etkili olacağı, aile danışmanlığı uygulamalarına katkı sağlayacağı ve koruyucu-önleyici çalışmaların yürütülmesine ışık tutacağı öngörülmektedir. Sosyal politika uygulamalarında yaşanan sorunların saptanması ve bu sorunlarla baş etmeye yönelik etkili stratejilerin geliştirilmesine katkı sağlayacağı da düşünülmektedir.

Bu araştırmanın genel amaçları;

1. Boşanma aşamasındaki bireylerin evliliklerinde algıladıkları çatışma yoğunluğunu ve düzeyini, sosyodemografik (yaş, cinsiyet, öğrenim, çalışma ve gelir durumu, çocuk sahibi olma ve çocuk sayısı, boşanma talebi, boşanma nedenleri, evlilik süresi gibi) değişkenlerin ne oranda yordadığını saptamaktır.
2. Boşanma aşamasındaki bireylerin yaşadıkları evlilik çatışması düzeylerinin, sosyodemografik özelliklerle, psiko-sosyal ve toplumsal destekle ve aile danışmanlığı ile aralarındaki ilişkinin incelenmesidir.

Ayrıca, boşanma sürecinde olan ve/veya boşanmış bireylerin koruyucu-önleyici sosyal hizmet kapsamında arz odaklı hizmetlere erişimi ve boşanma ile arasında önemli ilişkilerin bulunup bulunmadığının belirlenmesi amaçlanmıştır. Bireylerin sosyal politikalarda uygulandığı şekliyle evliliğin devamına yönelik arabuluculuğun önemli birer yordayıcısı olup olmadığı incelenmiştir.

Önem

Bireyler, evlilik birlikteliği içerisinde; kültürel farklılıkları, kişilikleri, alışkanlıkları, iş yerlerinde yaşadıkları sorunları, birbirlerine uyumları gibi konularda birbirleri ile çatışma yaşamaya başladıktan sonra birbirlerinden ruhsal ve fiziksel anlamda uzaklaşmakta, bu uzaklaşma ayrılığa literal anlamda boşanmaya kadar uzanabilmektedir. Ayrılık durumunu deneyimleyen bireyler yaşamlarını daha sağlıklı idame ettirebilecekleri için günümüzde boşanmalar artmıştır.

Sosyal hizmetler boşanma olgusuna geniş perspektiften bakan multidisipliner bir bilimdir. Diğer disiplinlerden destek alırken sosyal hizmet, kendi perspektifini sağlamak zorundadır. Sosyal hizmetin aile alanında maksimum bir fayda elde edilmek isteniyorsa alanda yapılacak çalışmalarda sosyal hizmetin kendine özgü kavramsal dilini üretmesi ve bu

doğrultuda gerçekleşecek çalışma sayısının artması gerekmektedir. Nitel yönetime ait araştırma sürecinin dinamik ve esnek yapıda olması, araştırmacıya araştırma sürecinde gerekli olan değişiklikleri yapabilme olanağı vermektedir. Türkiye’de bu tür bir esnekliğe sahip ve aile birliğine dayalı arabuluculuk uygulamasını inceleyen bir saha araştırmasının henüz olmaması araştırmanın önemini ortaya koymaktadır. Türkiye’deki boşanma oranlarının gelişmiş ülkelere kıyasla düşüklüğü ve sosyal hizmet literatüründe boşanmanın önlenmesine dair fazla çalışma bulunmaması, boşanmanın toplumsal kabulünü etkileyen faktörleri anlamlandırmayı güçleştirmekte ve olgunun anlaşılması için daha çok araştırma yapılması gerekliliğini ve önemini de beraberinde getirmektedir.

Sosyal bilimler kapsamında üretilen aile çalışmalarının her zaman evlilik temelinde ve birey odaklı olarak yapıldığı gözlemlenmektedir. Sosyal hizmet evliliği ailenin devamı ve toplumsal yarar açısından bütüncül bir bakış ile değerlendirmektedir. Oysa aile temelli sosyal hizmetler; evlilik temelli destek hizmetler, aile danışmanlığı, boşanma arabuluculuğu veya terapi süreci farklı alanlardır. Aile mahkemelerinde Adalet Bakanlığı bünyesinde çalışan sosyal hizmet uzmanlarının iş tanımı, çiftlerin süreçteki ihtiyaçlarını karşılamak ve ilgili boşanma dosyası için rapor hazırlamak ile tamamlanır. Hatta uzmanlar sosyal inceleme raporu hazırlama konusunda eğitim de almaktadır. Ancak bu durum sosyal hizmet literatüründe anlatılmak istenen ailenin bütünlüğünü koruma ve aile sosyal hizmet içeriğini karşılamamaktadır ve bu farklı bir alandır. Ayrıca yapılan araştırmalarda; sosyal hizmet disiplini ve mesleği açısından arabuluculuğa, uygulamada dikkat edilmesi gereken noktalara ve ailenin korunması teorik temellerine yer verilmemiştir (Şen, 2013). Türkiye’de yapılan çalışmaların farklı disiplinlerden olması sebebiyle, sosyal hizmet perspektifinin yansıtılamadığı görülmektedir.

Araştırmanın sosyal hizmet disiplinine katkısı, boşanma kararı almış ve mahkeme sürecini deneyimlemiş bireylerin ihtiyaçlarına ve sorunlarına dikkat çekiyor olmasıdır. Bu çalışmanın Türkiye’de sosyal hizmet uzmanlarının aile arabuluculuk uygulamalarını yürütebileceklerine dair kuramsal temelde hazırlanmış bir kanıt niteliği taşıması; toplum, aile ve birey ile içiçe yürütülen bir meslek olan sosyal hizmetin çatışma çözücü ve yönetici işlevi de olan arabuluculuk rolünün ön plana çıkarılması gerekliliğinin ortaya konulması çalışmanın önemini ortaya koyduğu düşünülmektedir. Yeni dönemde hukuk biliminde yaygın olarak uygulanan arabuluculuk kavramının ötesinde ailelerin tüm süreçlerini yakından takip ettiği boşanma aşamasında evliliğin devamına yönelik danışmanlığın sosyal hizmet alanında Türkiye’de kendine bir alan açacağı düşünülmektedir. Özellikle uygulama kısmı olan sosyal hizmet disiplininin, alandaki danışmanlık deneyimleri sayesinde boşanma sürecindeki çiftlerin yanında olmasına ve alternatif bir çözüm üretmesine zemin hazırlaması beklenmektedir.

Aynı zamanda araştırma aile politikalarının varlığını ve aile yaşam döngüsünde boşanmaya götüren eğilimleri karşılaştırmaktadır. Bu doğrultuda sahanın literal anlamda odağı, boşanma kararı almış ailelere danışmanlık ve arabuluculuk hizmeti ulaştıracak sosyal hizmet çalışmalarının varlığıdır. Aile çalışmalarında elde edilen tecrübeler, koruyucu-önleyici hizmetlerin geliştirilmesi ve etkili vuruş noktalarının saptanması açısından oldukça önemlidir. Aile birliğinin korunmasına yönelik sosyal müdahale uygulamalarının

ve barışma sonrasında da ailenin desteklenmesinin önemini ortaya koymaktadır. Bu bölümde sosyal politikalar çerçevesinden aileye bakış ele alınıp, ağırlıklı olarak aile yaşam döngüsü ve boşanma süreci ile evlilik ilişkileri ortaya konulmuştur. Evliliğin devamına yönelik danışmanlık ve çatışma bir bütün olarak yine bu bölümde anlatılmıştır. Türkiye’de arabuluculuk, aile danışmanlığı, boşanma öncesi evliliğin devamına yönelik geliştirilen sosyal politika ve hizmetlere de bu bölümde yer verilmiştir.

Türkiye’de, arabuluculuğun sosyal hizmet uygulamalarında gerekliliği yasal mevzuatla ilişkilidir. Türkiye Cumhuriyeti 1982 Anayasası 41. maddesi “Ailenin Korunması” kısmında:

“Aile, Türk toplumunun temelidir ve eşler arasında eşitliğe dayanır. Devlet, ailenin huzur ve refahı ile özellikle ananın ve çocukların korunması ve aile planlamasının öğretimi ile uygulanmasını sağlamak için gerekli tedbirleri alır, teşkilatı kurar.”

ifadesi vardır. Bu madde ile devlet tarafından aile birliğini korumakla ilgili temel bir açıklama yapılmaktadır. Devlete, ailenin huzur ve refahını sağlayarak, bu konuda gereken tedbirleri almak konusunda bir yükümlülük getirmiştir. Bu yasal mevzuat ve bahsedilen bilimsel kaygılar neticesinde, Türkiye’de aileyi destekleme odaklı bir sosyal hizmetin oluşturulması gerekliliği ve bunun önemi daha iyi anlaşılmaktadır.

Türkiye’de sosyal hizmetin arabuluculuk ile ilişkisini, akademik çalışmalar belirlemektedir. Günümüzde akademik olarak sosyal hizmet ve aile arabuluculuğu ilişkisini ele alan çalışmalar yok denecek kadar azdır. Aile ve evliliğin devamına ilişkin akademik çalışmaların çoğunluğu psikoloji kökenli akademisyenler tarafından yapılmaktadır. Bu durum Türkiye’deki aile ve sosyal hizmet ilişkisini, bilimdalı ışığında doğru şekilde değerlendirememeye sebep olmaktadır (Abay 2005; Abay ve Demir 2014). Abay’a göre aile alanında ihtiyaç duyulan sosyal hizmetler, disiplinlerarası yani sosyal bilimlerin karışımından oluşan bir bilim dalıdır. Dolayısıyla sosyal hizmet disiplininde evlilik ve aile çok farklı bir yerde durmaktadır.

Tezde kavramlar ve kuramsal çerçeve, araştırmanın metodolojisi, bulgular ve yorum olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır.

Tezin problemi, önemi, konusu ve amacı gibi genel çerçevesini anlatan giriş bölümünden sonra araştırmanın bağımlı değişkenleri olan aynı zamanda araştırmaya ana konu da olan birinci bölümde ailenin kavramsal ve kuramsal çerçevesi olan evlilik, aile, boşanma, arabuluculuk ve önleme gibi terimsel kavramlar işlenmiştir. Ayrıca birinci bölümde aile, boşanma, arabuluculuk ve çatışma ile ilgili literatür incelemesine yer verilmiştir. Araştırmanın dayandığı koruyucu-önleyici sosyal hizmet yaklaşımı araştırmanın kapsamına uygun olarak detaylı bir şekilde birinci bölümde işlenmiş, aile sistemi de bu bölümde yer almıştır. Bununla beraber önleme yaklaşımıyla çiftlerin bir arada kalmasının nedenleri, boşanmanın kritik bileşenleri ve boşanmanın sistemik ortamı irdelenmiştir.

İkinci bölüm alan çalışmasını içermektedir. Çalışmaya evlilikte çatışma ölçeği eklenerek veri çeşitliliği sağlanmış ve çalışmanın sonuçlarını daha güvenilir ve geçerli hale getirmek hedeflenmiştir. Evlilikte çatışma ölçeğine sahip çalışmalardan geniş ölçüde istifade edilerek karşılaştırma yapılmıştır. Buna ek olarak istatistiksel boşanma analizleri

toplanmıştır. Araştırma formu yöntemiyle görüşmeler sağlanmış ve nitel sorulardan elde edilen ihtiyaç doğrultusunda durum çok yönlü olarak analiz edilmiştir. İstatistikler daha önce belirlenen temalara uygun yorumlanmıştır. Bu araştırmada neden sonuç ilişkisi irdelenerek sonuca ulaşılmıştır. Boşanma sürecini deneyimlemiş bireylerin boşanmadan önce destek hizmetleri alıp almadıkları nicel bilgiye dayalı betimsel analiz modeli kullanılarak detaylı ve çok boyutlu incelenmiştir. Ortaya çıkan temanın ilişkilendirilmesi araştırma yorumlarında yer almaktadır. Üçüncü bölümde ise katılımcıların boşanma ve boşanma öncesi sağlanacak destek hakkındaki görüşlerine dair verilerin frekans dağılımları konu edinilmiştir. Bunun yanı sıra evlilikte çatışma sıklığı ve çatışma yaratan durumlar ile ilgili frekans, ortalama ve standart sapma değerleri gibi temel istatistiki bilgiler işlenmiştir.

BÖLÜM 1: KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölümde araştırma konusu olan evlilik, aile, boşanma, arabuluculuk ve önleme gibi terimsel temel kavramlara yer verilmiştir. Ayrıca bu tanımların taşıdıkları ayırt edici özellikler araştırmanın kapsamı doğrultusunda ele alınmıştır.

Öğrenmenin istenilen düzeyde gerçekleşmesine katkı sunan bütün bilimlerde, o disipline özgü terminoloji teşekkül etmiştir. Sosyal hizmet disiplininde istenilen kavrayışın elde edilebilmesi için tanımların doğru kullanımı çok önemlidir. Günümüz sosyal hizmet alan yazında, öğretiminde ve uygulamada “terminolojisi meselesi” ciddi bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Araştırmada aileye bakış sosyal hizmet disiplini çerçevesinden değerlendirilmiştir. Tomanbay, sosyal hizmet disiplindeki terimlere yer verdiği ‘Önce Kavram’ kitabında sosyal çalışma ile sosyal hizmet kavramlarının zihinlerde ayrı anlam ve özellikleri olduğunu vurgulamıştır. Bu ayrımın sosyal çalışmacılar tarafından netleştirilmesi gerektiğini meslekle alan arasındaki farkın anlaşılması için önem arz ettiğini belirtmiştir (Tomanbay: 2014). Bu nedenle, öncelikle çalışmanın konusu olan kavramlar tanımlanacaktır.

Bireylerin topluma kazandırılması, işlevini yerine getirmesi ve sosyalizasyonda birincil öneme sahip aile, toplumun merkezinde yer alan kurumdur. Bununla birlikte, ailenin sağlıklı işlevlerini yitirmesi, sosyal hizmet biliminin konusu olan birçok sosyal sorunun doğmasına neden olmaktadır.

Ailede doğma veya aileden yoksun olma durumu toplumdaki her bireyi ilgilendiren en çok konuşulan ve bireylerin fikir sahibi olduğu konudur. Toplumda aileyi ilgilendiren kavramlarla ilgili yanlış bilgi içeren ön kabuller oluşmuştur.

Sosyal bilimin konusu olan aile olgusunun soyut kavramlar içermesi ve bununla birlikte yine soyut kavramlarla tanımlanması anlamayı güçleştirmektedir. Aile üyeleri arasında iletişimde kullanılan tanımlanmış terimler ve kavramlarla, sosyal bilim ve yöntemi için geliştirilmiş farklı birer anlayış ve kavramsallaştırma örneklerine bu bölümde yer verilmiştir.

1.1. Literatür Taraması

Literatürde boşanmaya götüren nedenlerle ilgili birçok araştırma mevcuttur. Tarih boyunca boşanma konusunda yaşanan hukuki dönüşümün incelendiği çalışmalarda hukuk merkezinde boşanma üzerine yapılan inceleme, araştırma, rapor ve makalelere yer verilmiştir. Literatür çalışması hukuki ve psiko-sosyal danışmanlık hizmetlerinin kapsamı ve etkinliği üzerine bu zamana kadar yapılmış akademik çalışmaları ve tartışmaları da içermektedir.

Bireylerarası çatışmalar ilk olarak Thomas tarafından (1976) ikili çatışmalar bağlamında, bir model geliştirilerek açıklanmıştır. Araştırmacılar (Thomas, Pondy, 1977), insan yaşamında özellikle vazgeçilmez olan yakın çift ilişkilerinde çatışma doğasının anlaşılması gerektiğini vurgulamakta, çatışma kaynağına odaklanmakta (Peterson, 1983) ve arabulucunun (Thomas ve Pondy, 1977) veya evlilik danışmanının (Dhir ve Markman,

1984) ancak ilişkiyi bitirme durumuna geldiği aşamadan sonra müdahil olduğuna dikkat çekmektedir. Bu perspektiften, evlilik doyumuna etki eden çatışma değişkeninin ‘operasyonel’ olarak tanımlanmasının gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Thomas ve Pondy (1977) tarafından kapsamlı biçimde ve bir süreç olarak kavramsallaştırılan, evliliklerdeki ikili çatışma modeli, ikili ilişkilerde çatışmanın deneyimlenmek zorunda olduğu durumdan hareketle, çatışmayı, uygun çatışma davranışının seçilmesine ve çatışma konusunun tanımlanmasına ve bu iki etkinliğe dayalı olarak açıklamaktadır. Bu süreç etkin bir biçimde ele alınmadığı ve bilinçli müdahale edilmediği durumda, bir döngü oluşturarak sarmala dönüşeceğini göstermektedir.

Buna göre çiftler arasındaki çatışma, bireysel isteklerinin engellendiği algısıyla başlayan bir süreçtir. Çatışma konusunun terimsel açıklamasına bağlı olarak uyma, uzlaşma, farkına vararak hareket etme ve iş birliğine gitme davranışlarından birini gösterme, bu davranışlardan birine karşılık diğer eşin gösterdiği davranışla oluşan olumsuz etkileşimin sonucunda ortaya çıkan ‘anlaşmazlık’ olarak tanımlanmaktadır. Özellikle sonuç aşamasına kadar devam eden süreçte bu model, çatışmanın etkin bir biçimde ele alınmasında neden olan dinamikleri açıklamaktadır.

Eğer bireyler arasında çatışma farkındalığını oluşturup uyum sağlanmazsa, sonuç aşamasında ortaya çıkan çatışma düzeyinin, çiftler için yeni bir engellenmeye yol açacağını, çatışmanın başka konularla da yaygınlaşacağını, aynı durumun tekrarlanma sıklığı artarken bunun da ilişkideki çatışmaların sıklığını genel olarak arttıracakı öngörülmektedir. Eşler arasındaki çatışmalar evlilik araştırmalarında, uzun senelerden bu yana araştırmacıların odağında bulunmuştur. Literatürde, çiftler arasında çatışmalar artış gösterdikçe evlilik doyumunun da aynı oranda azaldığını ortaya koyan çok sayıda bulguya rastlanmıştır (Argyle ve Funham, 1983; Dhir ve Markham, 1984; Christensen, Heavey, 1990). Buna ilave olarak evlilik ilişkisinin değerlendirilmesine yönelik araştırmalarda, ilişkilerden sağlanan doyumun çiftler arası çatışma sıklığının objektif bir özelliğini yansıttığı ileri sürülmektedir (Saratelli, 1988). Bu durum evlilik doyumunu ne kadar az ise çatışma o kadar çoktur şeklinde özetlenebilir.

1976 yılında Duvall tarafından literatüre kazandırılan Aile Yaşam Döngüsü önce dört evre sonra sekiz evreli model olarak geliştirilmiştir. Evlilik süreci ve sonrası bilimsel bir yaklaşımla ele alınmıştır. Döngü evlilik ile başlamakta bazen boşanma ile genellikle de ölümle bitmektedir.

Boşanmış bireyleri konu alan evlilik çatışmasıyla ilgili, Türkiye ve yurtdışında yapılan çalışmalara bakıldığında; Hatipoğlu’nun 1993 senesinde evli çiftler ile yaptığı çalışmada, erkeğin ve kadının evlilik doyumunda evlilik çatışması ve belirli demografik değişkenlerin rolünü incelemiştir. Çatışma yaygınlığının erkeklerin evlilik doyumunu; evlilik çatışmasının yaygınlığı ve bazı demografik değişkenlerden eğitim seviyesinin kadınların evlilik doyumunu yordadığını göstermiştir.

Tümer, çiftlerin çatışmadaki odak noktalarını ve iletişim problemlerini (1998) incelemiştir. Araştırmacı eşlerin çatışma düzeyleri ile yaş farkı arasında değişiklik olduğunu, yaşın ilerlemesi durumunda çatışmanın azaldığını, aylık gelirin artması ile çatışması oranının arttığını, çocuk sayısının çatışma ile ilişkili olduğunu, evlilik yaşının ilerlemesine bağlı

olarak çatışmanın azaldığını ve erkekler-kadınlar arasında çatışma düzeyi açısından anlamlı fark saptanmadığını bulgulamıştır.

Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü tarafından hazırlanan Aile Yapısı Araştırması 2006, Aile Yapısı Araştırması 2011, Aile Yapısı Araştırması 2018' isimli araştırmaları da aile olgusu üzerine önemli bir boşluğu doldurmuştur.

Tezin en önemli kavramlarından biri olan arabuluculuk (Sing, 1986; Belman, 1998); bu konuda öncülerden sayılan Riskin (1994) tarafından; “çözüm uygulama becerisinden mahrum tarafsız ve önyargısız üçüncü bir tarafın, çatışmayı çözmek ya da tarafların etkileşimde kalmalarına aracılık etme süreci” olarak tanımlar. Simkin (1972) yaptığı çalışmada; on sekiz arabuluculuk özelliğine vurgu yapar. Moore (2003) tarafından da uygulanan özellikler sürecin zorluğunu da göstermektedir; sabırlı davranmak, koşucusunun yarışı bitirme azmine sahip olmak, Machiavelli açık gözlülüğünde olmak, bir psikiyatristin inceleme yeteneğine sahip olmak, gergedan derisi gibi kalın bir iradeye sahip olmak, iyi niyet ve tarafsızlığı korumak, insani değerlere bağlı kalmak, güçlü yönleri kadar zayıflıklarını da sürecin getirisi olarak kabullenmek, bireylerin yüksek çıkarlarını düşünmek, arzu edileni gerçekleştirmek için çaba sarfetmek ve düşünceli hareket etmek ve egosunu kontrol etmek ve gerektiğinde arka planda durmasını bilmek gibi olağanüstü maddeler sıralanmıştır.

Arabuluculuk yaklaşımı ve tarzı birçok araştırmacı tarafından birçok açıdan ele alınarak incelenmiştir. Riskin 1994; Hensler 2000; Kressel 2006; Bush ve Folger 1994; Herman, 2004; Eaker Holet ve Gale 2003. Çok fazla çalışma ve kaynak bulunmasına karşın arabuluculuk literatüründe kavramlar hakkında ortak dil mutabakatına rastlanmamıştır.

Arabuluculuk tarzlarına bütüncül bir perspektif getirmesi adına ‘dönüştürücü arabuluculuk-transformative mediation’ ilk 1994’ de Robert Bush Joseph Folger tarafından hazırlanan çalışmada bahsedilmiştir. 2010 yılında yine Robert Baruch Bush, Joseph Folger ve Dorothy Della Noce tarafından “Transformative Mediation: A Sourcebook” ismiyle yayınlanan makalede konu edilmiştir. Bu çalışmanın önemi arabuluculuk hakkında kapsamlı bir uygulama alanı olan saha araştırmasını içermesidir. Özmumcu’nun (2015) bu çalışmaları bünyesinde barındıran bir makalesi vardır.

Yapılan literatür taramasında, evliliklerinde çatışma yaşayan bireylerin problem çözme becerileri üzerindeki etkilerinin incelendiği, evliliğin devamına yönelik danışmanlık veya aile arabuluculuğunu konu alan bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu sebeple araştırmacı tarafından çalışmayı desteklemek ve literatürdeki boşluğu gidermek için nitel araştırma içeren özgün bir makale yayınlanmıştır. Makalede, aile mahkemesinde çalışan uzmanların evliliğin devamına yönelik arabuluculuk hizmetlerindeki uygulamalar incelenmiştir.

Bu incelemelerden yola çıkılarak diğer tezlerden farklı olarak bazı sosyo demografik -yaş, cinsiyet, öğrenim durumu, gelir durumu, çalışma durumu, çocuk sayısı, evlilik süresi, boşanma nedenleri, çatışma düzeyi, kaçınıcı evlilik olduğu gibi- çalışmada boşanma aşamasındaki bireylerin evliliklerinde algıladıkları çatışma düzeyini, algılanan sosyal desteğin ve değişkenlerinin ne oranda yordadığı saptanmıştır.

1.2. Aile

Aile; evlilik, doğum, evlat edinme veya kişisel seçim bağları ile ilişkili olan ve birbirlerini seçen ikili etkileşime giren bireylerin sistemi olarak tanımlanır (Lenero, 1977). Ailedeki çiftlerden her biri evlilik akdi ile fiziksel, zihinsel, duygusal, sosyal, kültürel, finansal, manevi gelişim ve değişimini teşvik etmeyi seçmiş aynı zamanda taahhüt etmişlerdir (Pardeck ve Yuen, 1997). Bir aile, evlilik akdi ve doğum bağlarıyla ilişkili ya da fiziksel, zihinsel, ortak bir amaç için birlik içinde olmayı taahhüt etmiş iki ya da daha fazla etkileşime giren kişiden oluşan sistem olarak tanımlanır.

Aile birliği, üyelerinin her birinin duygusal, sosyal, ekonomik, kültürel ve ruhsal gelişimini desteklemektedir (Pardeck ve Yuen, 1999). Bu aile tanımı, ailenin doğasını, yapısını ve işlevini içerir. Aynı zamanda aile olan ve olmayan tanımlamanın sınırlarını da belirler (Pardeck ve diğerleri, 1998).

1.2.1. Ailenin Tarihsel Gelişimi

Aile, geleneksel kültürden gelen toplumsal cinsiyet rolü algılarından ve belirli çalışma alanlarıyla ilişkili kültürel değerlerin geniş kabulünden etkilenir. Bu yönüyle tüm toplumlardaki aile algısı, her birey için yaşamın erken döneminde gelişmiştir (Mertz, 2011). Buna ek olarak aile, beklentilerini kültürel ve yazılı olmayan sözleşmelerle de şekillendirir. Diğer bir söyleyişle toplumun en küçük birimi olan aile, sosyal ve ekonomik değişim hızına en çabuk tepki veren sistemdir.

Anne, baba, gelin, damat, kardeş ve çocukların aynı evde yaşadığı bu aile modeline geniş aile denmektedir (Elwy, 2007). Aile gelişimine tarihsel süreçte bakıldığında; evlilikler iki yüzyıl kadar önce büyük aile içinde devam etmiştir. Gelin, damadın ailesinin yanına yerleşmekte iki aile aynı evde ikamet etmekte ve birlikte çalışıp birlikte ürettikleri emeklerini paylaşmıştır. 18. yüzyılın sonuna doğru yaşanan sanayi devrimiyle köyden kente göç artmış tarım toplumundan sanayi toplumuna geçilmiştir. Yaşanan sosyo-ekonomik gelişme sonrası evlenen çiftler çekirdek aile modelinde, anne-baba-çocuk ebeveynlik bağlarıyla birleşmiş yetişkinler olarak yeni bir evde mikro sistem içinde yaşamaya başlamıştır. Bu gelişme, geniş ailedeki geçişken olmayan alt üst ilişkilerini ortadan kaldırırken mikro sistem içinde değerlendirilen ailede eşitlikçi yaklaşımın benimsenmesini ve çekirdek ilişkilerin oluşmasını sağlamıştır.

Sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçişte ise geniş aile yapısı yerini tamamen çekirdek aileye bırakmıştır. Kadın, erkek ve evli olmayan çocuklardan oluşan topluluğa çekirdek aile denmektedir (Jackson, 2016). Her ne kadar bu çiftler en çok erkek ve kadın olsalar da günümüzde çekirdek ailenin tanımı eşcinsel evliliklerin gündeme gelmesiyle birlikte genişlemiş ve bu genel tanım birçok batı ülkesinde değiştirilmiştir.

Yıllar boyunca aile söylemi, ailenin pratikte sosyal bir form, uygulama meselesi olarak ortaya konduğu sosyal bir süreç olarak görülmüştür. Bu gözlemin ardından, sosyal yapı açısından aileye bakan çevresel, analitik bir bakış açısı gelişmiştir (Holstein ve Gubrium, 1999). Çekirdek aile bir zamanlar en yaygın ve en evrensel sosyal örgütlenme şekliyen günümüzde çekirdek ailedeki çocuklar, çiftin biyolojik veya evlat edinilmiş çocukları olabilmektedir.

Aile toplumdaki birincil sosyal sistemdir. İki ebeveynli aile kadın ve erkeğin veya anne ve babanın biyolojik çocuklarıyla aynı çatı altında yaşadığı aile olarak tanımlanmaktadır. İki ebeveynli aile Türkiye’de benimsenmiş aile örneğidir (Aktaş, 2014:43).

Ailenin doğası, aile üyelerinin nasıl işlem yaptıklarını düzenleyen, görünmez ama işlevsel talepleri içerir. Ailede tekrarlanan işlemler aile sisteminin işleyişinin temeli olan kültür desenlerini oluşturur (Pardeck ve diğerleri, 2001).

Aile, hukuki sistemlerde evlilik temeli üzerine kurulmuştur. 17. yüzyılda aile hukuku, Rönesans ve Reform hareketleri etkisiyle yeniden yapılanmıştır. Roma hukuku geçen zaman içinde değişime uğramıştır. Bu doğrultuda boşanmayı düzenleyen önemli kanunların varlığı ile karşılaşılırmaktaysa da genel olarak kanunlarda yazılı gerekçelerle ve hâkim kararları ile boşanmanın düzenlenmesi benimsenmemiştir (Yalçınkaya ve Kaleli, 1988: 52).

Boşanma, evlenme olgusundan bağımsız olarak ele alınmamaktadır. Evlilik ve boşanma resmi sözleşme, kanun ve kararlar sonucunda gerçekleşir. İlk defa 1907 tarihli İsviçre Medeni Kanun’u çerçevesinde evlenme ve boşanma resmi olarak kabul edilmiştir (<https://www.admin.ch/gov/de>). 1926 yılında İsviçre Medeni Kanun’u örnek alınarak Türk Medeni Kanunu kabul edilmiş, kanunun kabulü ile liberal boşanma yasaları getirilmiş ve ek maddelerle uzatılmıştır. Türkiye’de aile Cumhuriyet tarihinden bu zamana kadar geçen zamanda toplumdaki en önemli kurum olarak görüldüğünden aile devamlılığı ve birliğinin korunması için, devlet kurumları, özel kurumlar ve toplum tarafından özel gayret sarfedilmesi gerekmiştir

Akademik araştırmaların önemli bir kısmı, aileyi kavramsallaştırmanın standart yollarını, bir ailenin tekil veya tek parça kavramına tekabül eden belirleyici bir sosyal form olmasını sorgulamaktadır. Teorik bakış açısı, aileyi anlamlandırmak için aşağıdaki soru türlerine odaklanmıştır:

Aile nasıl tanımlanır ve deneyimlenir? Yerel yaşamda ailenin özünü ve organizasyonunu kim, neye göre tanımlar? Ailenin değişkenleri nelerdir? Değişkenler nasıl ve neden kurulur (Holstein ve Gubrium, 1994)

Tarihsel süreçten günümüze kadar konu edinilen tüm tanımlarda ailenin geleneksel bakış açısında çocuklu ve karı koca olarak tanımlanmasının ötesine geçilmediği görülmektedir. Birey ve diğer üyeler, eş ve çocuğun varlığıyla aile olarak tanımlanmaktadır. Halbuki aile dinamik bir yapıya sahiptir.

Ailenin dinamik yapısı, sosyal politikalara bakıldığında birçok değişikliğe gidilmesi ve değişim hızının dinamik olması gerekliliğini de beraberinde getirmiştir. Diğer taraftan aile politikaları vatandaşların katılımı söz konusu olmadığı durumda, toplumun ihtiyacına yönelik gelişmemektedir.

Toplum kültürü ile doğrudan etkileşim halinde olan aile politikaları isimsiz politiklardır. Kültürel sözleşmeler Avrupa ülkeleri arasında bile büyük ölçüde farklılık gösterir. Bu tür sözleşmeler ailenin yaşam döngüsünü de doğrudan etkiler. Aile oluşumunda veya dağılmasında ekonomik, kültürel, sosyal ve dini inanışın etkisi yine devletlerin aile

politikaları çerçevesinde gerçekleşmektedir. Bu açıdan, politikalar ve ulusal kültürlerin ayrılmaz bir bütün şeklinde iç içe geçtiği görülmektedir. Kanun koyucular aile politikalarını aile değişimlerine bir cevap olarak görmektedir. Örneğin, doğurganlığın düşme olasılığı ailenin tarihsel geçmişinde devlet politikalarını harekete geçiren en güçlü olgulardan birisidir (Vanassche, Corijn ve Matthijs, 2015: 762).

Aile kavramı günümüze kadar tartışılmıştır. Geleneksel yaşam düzenlemeleri ve sosyal ilişkilerin tanımları bir zamanlar olduğu gibi algılanmıyor ve uygulanmıyor olduğundan aile konusu son yıllarda giderek artan daha bir önemli sosyal politika konusu haline gelmiştir.

Aile odaklı meslek ve disiplinler için aile ünitesini kavrayarak; yapısal dinamik ve fonksiyon açısından değerlendirme adına iki kuramsal çerçevede değerlendirilmiştir. Bunlar; aileyi anlamlandırmaya yarayan ‘Aile Teori Modelleri’ ve müdahalelere bakış açısı kazandıran ‘Aile Terapi Modelleri’dir. Bu yaklaşımlar aileyi değerlendirme ve müdahale uygulamaları için davranış bilimlerinden yararlandığı gibi fiziksel bilim ve doğa bilimlerinden de kökenini alır; bu sebeptir ki ailenin kavramsal çerçevesi birden fazla disiplini içerir. Kurumsal düzlemde ise aile birçok devlet kurumu ve bakanlığın esas ve temel konusudur. Üç temel yaklaşım;

1. Yapısal ve fonksiyonel
2. Sembolik etkileşim
3. Gelişim odaklı yaklaşım

Bu yaklaşımları benimseyen teorisyenler aileyi ele alırken “Ekolojik Sistem Teorisi”ne odaklanmaktadır. Teori (1936) Ludwig von Bertalanfy tarafından II. Dünya Savaşından sonra hızla yayılan teknolojik gelişmelerin etkisiyle ortaya çıkmıştır. Ancak insanı merkeze alan ve araştırma konusu yapan tüm meslek ve disiplinlerde Genel Sistemler Teorisi; sağlık, aile ve insan sistemlerini anlamak için kullanılan bir teori olmuştur (Haliç ve Öz, 2014:144).

Günümüzde, hangi sosyal düzenlemelerin aile olarak kabul edilmesi veya edilmemesi gerektiğine dair gündeme gelen toplumsal sorular ve sosyal politika üzerine entelektüel tartışmalar, akademik çalışmaların da ilgi odağına yerleşmiştir.

1.2.2. Aile ve Kültür

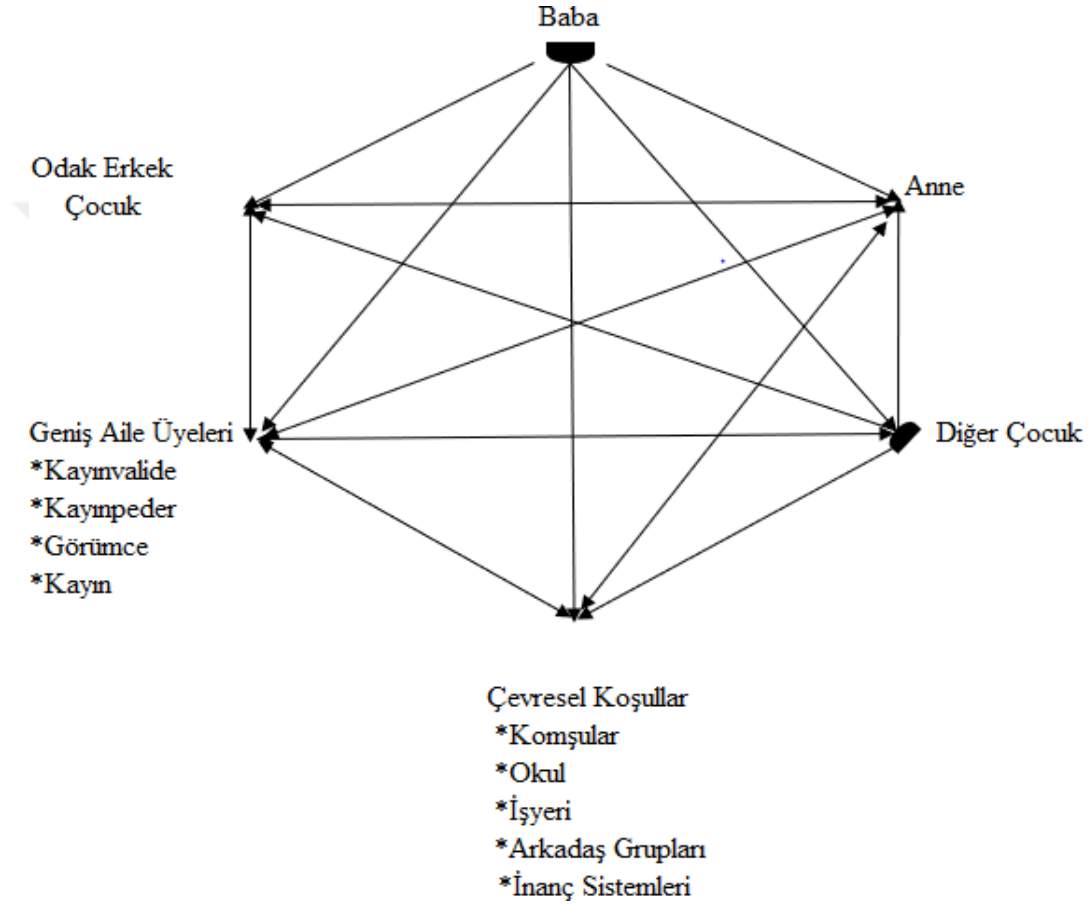
İnsan sosyal bir varlıktır. Etkileşimde olduğu çevresel faktörlerin tümünün etkisi altındadır. Aile genel manada evrensel özelliklerle tanımlansa da ülkeden ülkeye, kuzeyden güneye, hatta aynı ülkenin farklı eyaletleri, değişik bölgelerinde bile farklılıklar sergileyen bir yapı olma özelliği taşır. Bu farklılıkların nedeni ailenin, içinde bulunduğu toplumsal yapının özelliği, değer yargısı, ahlak algısı ve sosyal kuralları tarafından etkilenerek şekillenmesi gösterilebilir.

Sosyal hizmetin modern yaklaşımında, bireyin aile ve toplumla olan tüm ilişkileri, aile sorunlarının çözümünde kapsamlı, çok boyutlu ve disiplinlerle koordineli bir çözüm arayışını gerektirmiştir.

Kültürün tek bir tanımı yoktur. Kültür, bir grup tarafından yaratılan ve belirli bir grup içinde paylaşılan ve hayatta kalmak için gelecek nesillere taşınan tutum, inanç, norm, ahlak, örf-adet, değer ve davranışları içeren bir kurallar kümesi olarak tanımlanmaktadır (Matsumoto ve Juang, 2012).

Ekonomik ve çevresel taleplerin değişmesine bağlı olarak modernleşen tüm toplumlarda kültür, sosyal ve ekonomik değişikliklerin etkisinde şekillenir. İnsan ilişkilerini etkileyen tüm toplumsal olayların sonucunda kültürel tutumlarda değişiklikler meydana gelir (Inglehart ve Norris, 2003).

Şekil 1. Karşılıklı Davranışlar

Birey, sosyal organizasyonda karmaşık bir biçimde büyüdükçe, yıllar içinde kültür yanıt olarak gelişmiştir. Birey kendi yakın çevresinde tekrarlanan eylemleri zaman içinde benimsemiş ve uyum sağlamıştır (Wilson, 2012). Kültür, bireyin ait olduğu toplumun değerleri, inançları, siyasal ve ekonomik düşünme biçimlerini de kapsayan bir olgudur. Aile, evliliğin kültürel ifadesidir ve her aile bir kurum ve yaşam tarzıyla özel bir kültür olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kültürel değişim sürecinin aile sürecine katkısı ve etkisine örnek vermek gerekirse, çağdaş toplum ve modern tıp, insan yaşamında daha fazla cinsiyet eşitliğine (Adema, 2013:8) ve doğum kontrolünün kullanılmasına (Gornick ve Meyers, 2009) imkân sağlamıştır. Bu tarz değişimler kültürel unsurlara da yansımakta evli çiftlerin ilişki bağlarında büyük ölçüde

farklılıklar yaşamasına sebep olmaktadır. Bu modern ve çevresel taleplerden olumsuz etkilenen ailelerin etkileşimiyle gündeme gelen boşanma olgusu, mevcut kültürü değiştirirken boşanmış ebeveynlerin bireysel ve toplumsal refahlarında da negatif değişikliğe sebep olmuştur (O'Leary, Slep ve O'Leary, 2000). Bronfenbrenner'ın ekolojik sistemler çerçevesi kültürlerarası aile ilişkilerinde yer alan bu değişim faktörlerini gözden geçirmektedir (Silva, Luciana C.; Campbell, Kelly ve Wright, 2012).

Kültürel dinamikler evlenme ve boşanma kararlarını etkilemektedir. Her kültür pratiğinin ait olduğu toplumda işlevi vardır. Batı ve doğu kültüründe aile, bölgelere göre kavramsal olarak farklılaşmaktadır.

Tarihsel sürece baktığımızda batı toplumlarında dindar Katolik Hristiyanların boşanamadığı toplum baskısına maruz kaldıkları görülmektedir. Fakat geçen zaman içinde çiftlerin boşanamasalar bile ayrı hayatlar yaşadığı öğrenilmiştir. Ortak hane halkı teknik olarak evli kalırken, zamanla ayrı hanelerde yeni yaşamlar geliştirmişlerdir (Morgan: 2006:2). Kültürel ve dini yaşamın bireyin davranışlarına etkisi, ortaya çıkan problemlere verilen tepkilerle ölçülmektedir. Avrupa'da derece farklılıkları olsa da günümüzde bireyin günlük hayatta kendi seçim hakkına sahip olmasına ve kendi hayatını düzenlemesine izin verilmektedir.

Kültürel kodlar ailedeki tutumları etkilemiştir. Doğu kültüründeki tarihsel süreçte, boşanma kabul edilen bir durum değildir. Geleneksel kültürlerde birey, toplum yaşamı ve aile biçimiyle ilgili çok farklı boyutlarda kavramlar olarak algılanmış ve ele alınmıştır. Örneğin, geçmişte doğu toplumlarında kadınlar maddi kazançları üzerinde kontrol sahibi değildir. Kendi kazançları, evin reisi olarak kabul edilen kocalarına aittir. Boşanma kabul edilemez olduğundan, sağlam bir evliliğin dış kabuğu içinde ve ortak hane halkı olarak hayatlarını devam ettirseler de aynı evde farklı hayatlar yaşamışlardır.

Zaman içerisinde medeni evliliğin olmadığı geleneksel kültürün hâkim olduğu üçüncü dünya ülkelerinde ise genç çiftler, kendi kültürel gelenekleri içerisinde dinin kontrol ettiği evlilik törenlerinin sosyal ve ahlak çerçevesinde bir arada yaşama isteklerini kavramsallaştırmaya ve özümsemeye mecbur bırakılmıştır (Tapper ve Tapper: 1993).

Tüm toplumlarda geçmişten günümüze kültürel birikim artmaktadır. Bilgi çoğaldıkça teknolojik gelişmelerin etkisiyle ihtiyaçlar değişmekte ve aile kültürel değişim sürecine adapte olurken ihtiyaçları karşılamada yetersiz kalmaktadır. Görüldüğü üzere tüm ülkeler toplumsal tarih tanıklığında evrim geçirmekte ve kültürel değişimin ailedeki sarsıcı etkisi sosyal hizmet disiplinine konu olmaktadır.

1.2.3. Aile ve Yaşam Döngüsü

Aileyi ve süreçlerini algılamanın önemli bir yolu, yaşam döngüsü ve gelişimini oluşturan aşamaların anlaşılmasından geçmektedir. Aile Yaşam Döngüsü (AYD), ailenin gelişim aşamalarını ve aile üyelerinin tarih boyunca değişim sürecini içeren evrelerdir. AYD, bireysel ve kolektif seviyelerde duygu ve anlam üreten karşılıklı ilişkileri, etkileşimleri, anlaşmaları birbirine bağlayarak, bireysel gelişmeyi aile gelişimiyle birleştirir (Tablo 1).

Aile gelişim evreleri olan bir kurumdur. Aile yaşam döngüsü kavramı ailenin gelişimini ‘zaman’ ile betimleyerek aile yaşam deneyimlerini sınıflandırmada sistem kuramları ile kullanılmaktadır. Evelyn Duvall tarafından 1976 yılında literatüre kazandırılan AYD önce 4 evre sonra 8 evreli model olarak geliştirilmiştir. Döngü evlilik ile başlamakta bazen boşanma ile genellikle de ölümle bitmektedir.

AYD süreçlerini bazı bilim adamları “aşama” olarak bazıları “kariyer” olarak isimlendirmişlerdir. Ancak, bu aşamalar kesin ve bölücü bir süreç oluşturmamaktadır. Aksine, dinamik, sürekli değişen ve her ailenin sosyal ve tarihsel bağlamına daima uygulanabilir yapıdadır. Doğrusal bir süreç olmasa da AYD aşamaları doğrusal bir zaman çerçevesi oluşturmaktadır (Carter ve McGoldrick, 2001).

Aşama ve özelliklerini tespitiye yönelik çok fazla çalışma yapılmıştır. İlk çalışmalardan itibaren bu aşamalar 4-10 aşama olarak belirlenmiştir. Kriter farklılıkları içerse de bu aşamalarındaki genel anlayış, yaşa bağlı değişkenlerin önem arzemesi ve aile içinde gelişerek farklılaşan durumların değişmesinden ileri gelmektedir. Farklı araştırmalardaki AYD temel aşama sayıları aşağıdaki tabloda özet olarak aktarılmıştır (Özdemir, Vatandaş ve Torlak, 2009).

Bu aşamaların her biri, ailenin gelecekteki başa çıkma planlarını ve ilişkisel yapılarını yeniden yapılandırmasını, tanımlamasını gerektiren değişiklikler ve hareketler getirdiği için bir meydan okuma gerektirir. Bu nedenle, döngüdeki aşamaların aktarılması kriz ve çatışma zamanı olarak görülmektedir. Neredeyse yaşam döngüsü süreçleriyle ilgili tüm teoriler, aşamaların üstesinden gelmenin bir kriz zamanı olduğu fikrine dayanmaktadır (Cerneny ve Berthoud, 1997). Aile, üyelerinin refahını geliştirmeye ve korumaya devam etmek için bu değişikliğin getirdiği çatışma ve krizin üstesinden gelme çabalarını yeniden yapılandırmalı ve odaklamalıdır.

Tanımlarda da ifade edildiği gibi AYD’nin her aşamasında ailedeki roller farklılaşmaktadır. Önleyici faaliyetlerle aile sisteminin dengesinin korunmaya çalışılması gerekliliği aile yaşam döngüsünde de karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca aileyi koruma sistemlerini etkileyen dışsal dinamiklerin belirlenebilmesi için aile yaşam döngüsünde yer alan boşanma olgusunun da incelenmesi gereklidir.

Aile çevresel faktörlere duyarlı ve geçişgen bir mikro sistemdir ve her ailenin kendisine ait bir özelliği ve düzeni vardır. Bu düzen diğer aileler ile aynı özellikleri içermek durumunda değildir. Her aile biriciktir. Fakat yaşam döngüsü tanımı ile kavramlaştırılan aile genel anlamda bir kadın ve bir erkeğin evlilik akdi ile başlayan ve ölümleriyle son bulan uzun soluklu bir ilişkiyi ifade eder. Bu sebeple yaşam döngüsü çevreye ve fizyolojik ihtiyaçlara duyarlı bir düzen içerisinde ortaya çıkmakta ve her döngünün kendine özgü özelliklerini barındırmaktadır. Birçok toplumda benzer özellikler ve genelleştirilebilecek kaideler olabilirken, toplumlara, kültürlere ve bazen de bölgelere göre farklılık gösterir (Selman ve Uçar, 2011:213).

Tablo Hata! Burada görünmesini istediğiniz metne 0 uygulamak için Giriş sekmesini kullanın..1.AYD
Aşamaları Belirleme Araştırmaları Özet Tablosu

Araştırmacı	Aşama Sayısı	Temel Aşamalar
Caret McGoldrick	6 aşama	Evden ayrılış, yeni bir aile oluşturmaya hazırlık, küçük çocuklu aileler, yetişkin çocuklu aileler, aileden ayrılan çocuklar, çok geç yaşta evlenen (55) aileler.
Sorokin, Zimmerman ve Galphin	4 aşama	Ekonomik bağımsızlığını sağlamış yeni evliler, bir veya daha fazla çocuğu olan çiftler, kendine yetmeyi öğrenmiş çocuğu olan çiftler, yaşlı çiftler.
Kirkpatrick, Cowles ve Tough	4 aşama	Okul öncesi çocuklu, ilköğretim ve lise çağında çocuğu olan, üniversite çağında çocuğu olan, yaşlı aileler.
Loomis	4 aşama	Çocuksuzlar ve yeni çocuklular, küçük çocuklular, 14-36 yaş arası çocuğa sahip büyük çocuklular, yaşlı aileler.
Bigelow	7 aşama	Kuruluş, okul öncesi ve yeni çocuklular, ilköğretim çağında çocuğu olanlar, lise çağında çocuğu olanlar, üniversite çağında çocuğu olanlar, geri dönen çocuğu olanlar, emeklilik.
Glick	7 aşama	İlk evlenme, ilk çocuğun doğumu, son çocuğun doğumu, ilk çocuğun evlenmesi, son çocuğun evlenmesi, çiftlerden birinin ölümü, diğerinin ölümü.
Duvall ve Hill	8 aşama	Çocuksuzluk, ilk çocuktan son çocuğun doğumuna kadar genişleme, okul çağı, son çocuğun aileye katılmasıyla gelen istikrar, çocukların evden ayrılmasıyla başlayan küçülme, evde çocuğun olmadığı dönem arkadaşlık, eşlerden birinin ölümü.
Rodgers	10 aşama	Çocuksuz-yeni aileler, bebekli aileler, okul öncesi çocuğu olan aileler, okul çağında çocuğu olan aileler, yetişkinlik çağında çocuğu olan aileler, genç yetişkin aileler, ayrılan çocuğu olan aileler, tüm çocukları evden ayrılmış orta yaşlı aileler, yaşlı aileler, dulluk (Rodgers bazı aşamaları kendi içinde de aşamalarına bölerek toplamda 23 aşamalı bir döngüyü esas almıştır).
Wells ve Gubar	7 aşama	Bekârlık, yeni evliler, küçük çocuklu yuva, büyük çocuklu yuva, evden ayrılmış çocuğu olan yuvalar, evde çocuğu kalmamış aile reisinin hala çalıştığı yuvalar, aile reisinin de emekli olduğu yuvalar, yalnız yaşayan ve çalışan, yalnız yaşayan ve emekliler.
vall	8 aşama	Çocuksuz evliler, bebekliler, okul öncesi çocuğu olanlar, okul çağında çocuğu olanlar, ergenlik döneminde çocuğu olanlar, ilkinden sonuncusuna çocukların evden ayrılması, emekli oluncaya kadar orta yaşlı aileler, emeklilikten ölümüne kadar yaşlı aileler.
Schiffman ve Kanuk	9 aşama	Yeni evli çocuksuz çiftler, geç evlenmiş çiftler, ilk çocuğu geç olan çiftler, çocuksuz genç boşanmışlar, çocuklu genç boşanmışlar, çocuklu orta yaşlı boşanmışlar, evden ayrılmış çocukların geri döndüğü (boşanma, ekonomik nedenler vs.) aileler, evlilik bağı olmaksızın birlikte yaşayanlar, genç ve orta yaştaki evlenmemişler, eşi ölmüş dullar.

Kaynak: Ozdemir, Vatandaş ve Torlak, 2009

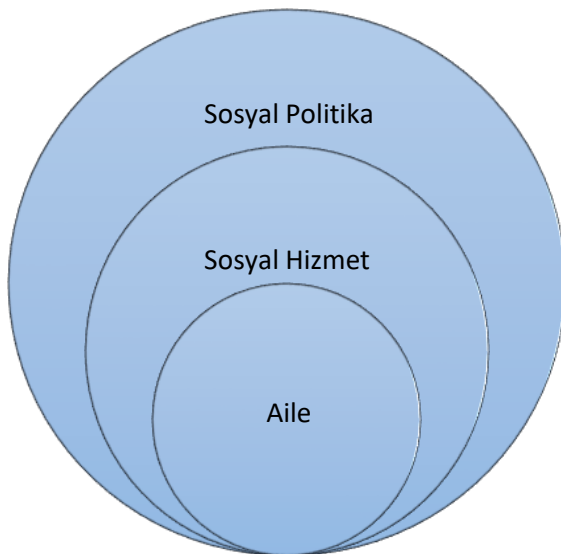
1.2.4. Sosyal Politikalar Çerçevesinde Aile Politikaları

Sosyal politikalar kavramına girmeden önce politika kavramını açıklamak gerekir. Literatürde politika kavramına ilişkin birçok tanımlamaya rastlanmaktadır: “Değerler ve hedeflerin tasarlanmış bir programı” veya “devletler tarafından belirlenmiş hedeflere erişim için oluşturulmuş aksiyon plan ve programı” gibi açıklamalar bulunmaktadır (Aytürk, 2005:5). Yaşamımızı organize etmek için işleyen politika kavramı, önceden tasarlanmış amaçlara ulaşmak için izlenecek yolu gösteren bir araç olarak tanımlanabilir. Sosyal politika en genel tanımıyla hükümetlerin toplumsal refah sağlamak amacıyla uyguladığı yol ve yöntemlerdir. Günümüz koşullarında sosyal yapıdaki değişimlerin sosyal politikaları etkilediği, zorladığı ve dayatmaları öne çıkardığı görülür. Sosyal politikalar söz konusu olduğunda ilk akla gelen olgu ailedir.

Sosyologlar, ailenin geleneksel değerlerinin kaybedilmesinden 19. ve 20. yüzyıllarda endişe duymuş ve bazı sosyologlara göre aileye atfedilen ahlaki değerlerin zayıflaması, ailenin parçalanmasına yol açmıştır (Chambers, 2012:2). Toplum içindeki önemi açısından değerlendirilen aile konularının sosyal politikanın odağında yer almasının nedeni ailenin değişimindeki hızdan kaynaklanmaktadır.

Kahn ve Kamerman’a (1978) göre devletlerin aileyi olumlu yönde etkileme güdüsüyle alarak uyguladığı her karar ve eylem, aile politikasıdır. Diğer bir tanıma göre bir yaklaşım olarak aile politikası aileyi odak noktasına alan aileye ilişkin politikalardır (Zimmerman, 1995:2). En basit ifadesiyle ‘aile politikaları, odak noktasına aileyi alan yöntemlerdir’ denilebilir (Hantrais, 2003:3). Kamerman ve Kahn (1978) hiçbir çağdaş toplumun aileyi etkileyen programlardan kaçınmayacağını öne sürmüşlerdir. Buna göre gerçek seçim, bilinçli ve tutarlı programlar ya da tutarsız ve yanlış programlar arasında yapılan seçimdir (Pardeck, 1979:783). Aileyi destekleyerek etkilemek hedefiyle alınan her karar, aile politikası olarak tanımlanabilir.

Şekil 2. Ailenin Sosyal Politika Bağlamındaki Konumu

Aile politikaları, aile ile ilgili eylemleri ve aile yaşamına yön verecek etkenleri kapsamaktadır. Bu etkenler çok çeşitli politika alanlarında uygulanabilir. Sosyal programlar, kanunlar ve kamuya açık aile politikası bileşenleri, evlilik, üreme, boşanma, çocukların bakımı, korunması ve yetiştirilmesi, eşlere psiko-sosyal destek sağlanması, iş ve aile arasındaki çatışmaları çözmek ve ailenin güçlendirilmesi ve devamı için desteklemek ve geliştirmeye yöneliktir ve tüm kültürel, toplumsal ve ekonomik politikalar içinde bulunur (Family Policy, 2016).

Aile politikaları, uluslararası hukuk sistemlerinde benzerlik gösterse de ekonomik düzey, gelişmiş siyasi kültürler içinde ve kadın istihdamı kalıplarında büyük, keskin farklılıklar vardır. Politikalar, eğitim seçenekleri, işgücü piyasasının farklı beklentilerinden de etkilenmektedir (OECD, 2011c). Örneğin; genç kadınlar, aile sorumlulukları nedeniyle işgücüne aralıklı olarak katılmayı planlayabilirler ve uzun çalışma saatlerini içeren, vardiyalı ve uzun izin sürelerinin çok fazla olduğu işlere yol açan çalışma alanlarından kaçınabilirler. Kariyer olanaklarına zarar vermemek adına esnek iş düzenlemelerinin çocuklar için iş ve bakım taahhütlerinin uzlaştırılmasını kolaylaştırdığı istihdam alanlarını seçebilirler (OECD, 2011e). Endüstri çağında kadının iş hayatına aktif katılımı, daha verimli olacak çocuk yetiştirme biçimlerinin geliştirilmesini de zorunlu kılmaktadır. Erkeklerle birlikte kadınların rolünü de haklar temelinde eşitleyerek toplumsal ayrımcılığın aile politikalarındaki yerini tespit etmek gerekmektedir.

Aile sorunlarının başında iş hayatındaki çocuk sahibi kadının çocuk bakım problemi gelmektedir. Problemi en aza indirmek hedefiyle Avrupa’da evrensel çocuk bakım modeli sosyal refah devletlerinde uygulanmaktadır. Bakım hizmetlerinin ebeveyn ve devlet iş birliğinde sübvansede edildiği ve çocuk bakım hizmetlerinin devlete devredildiği modeldir. Bu örnek bağlamında evli çiftlerin karşısına devlet tarafından evli kalmayı ve evliliğin devamı için mücadele etmeyi destekleyen aile politikalarının çıkarılması gerekmektedir.

Aile politikasıyla ilgili çeşitli tanımlar bulunmaktadır. Avrupa bağlamında, “aile politikası” terimi, aileleri özel eylemlerin hedefi olarak tanımlayan politikalar anlamına gelmektedir (Hantrais, 2003:2). Özellikle Kuzey Avrupa’da açıkça ve kuvvetle aile yasalarını, maliye politikasını, nüfus artışını amaçlayan politikaları ve cinsiyet eşitliğini teşvik etmek için, ahlaki teşvik aile yaşamını tüm yönleriyle etkileyen ve özellikle davranışları değiştirmeyi ve zorlamayı hedefleyen talimatlar içermektedir. İşgücü piyasasındaki kadınların aktif rol alabilmesi için “geleneksel” cinsel bölünme ve çocuk doğurma negatif ayrımcılığı olmadan, evli olma durumuyla baş gösteren dezavantajları gidermek kanun koyucuların sorumluluğundadır. Çocuk yetiştiriciliği sorumluluğu cinsiyet nötr istihdam piyasası ile çözülmektedir. Güney Avrupa ülkeleri aktif işgücü piyasası politikalarına sahip olmakla birlikte, Kuzey Avrupa’da olduğu gibi aktif aile politikalarına sahip değildir.

Aile ortamında kadın gelir düzeyi fark etmeksizin ne tür bir hanede yaşarsa yaşasın orantısız derecede ve yüksek oranda ev işi yapmaktadır. Her iki bireyin de çalıştığı evliliklerde, kadınlar ev işlerinde erkeklere kıyasla günde iki saatten fazla zaman harcamaktadır. Sadece kadının çalıştığı ailelerde bile, erkekler sadece eşleri kadar ev işi yapmaktadır (Adema, 2013:10). Çocuk bakım hizmetlerinde cinsiyet boşlukları daha da

geniştir. Anneler çocuk bakımı için çalışmayan babalardan %50 den daha fazla zaman ayırmaktadır (Miranda, 2011).

Ekolojik sistemde birbirine bağlı aile politikası hedefleri, ekonomik büyümenin teşvik edilmesi için cinsiyet eşitliğinin her alanda teşvik edilmesi gerektiğini göstermektedir. Sosyal koruma sistemleri, aile politikaları bağlamında finansal sürdürülebilirliğin dolayısıyla hak temelli eşitliğin altını çizmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti'nde Türk Medeni Kanun'un kabulü ile aileye dair sosyal politika uygulamaları gündeme gelmiştir. Bunun yanında Batı coğrafyasından alınan hürriyet, demokrasi ve eşitlik gibi kavramların ilgili dönemin ideolojisini gösterdiği ve bu öğelerinin kadına dair pozitif ayrımcılık içeren düzenlemeler ve gençlik politikaları üzerinden aileye olumlu yönde katkı sağladığı görülmektedir. İkinci Dünya Savaşı sonrası tüm dünyada yükselen ekonomik ve küresel yarış, Türkiye'nin değişim sürecine girmesine doğrudan etki etmiştir. Neticede kırsal kesim halkının kente göçe olan isteğinin artması, demografik bir değişim süreci yaşanmasına neden olmuştur. Dönemin aile politikalarını, 1963 yılından itibaren uygulamaya konulan beş yıllık kalkınma planları çerçevesinde hızlı sanayileşme ve çarpık kentleşmeyle ortaya çıkan konut sorunu, kaçak yapılaşma, cezai suç artışı, eğitim ve iş alanı açma problemlerini gidermeye yönelik önlemlere yoğunlaşmıştır. (Karagöz, 2015:4). İktisadi kalkınma planları doğrultusunda uygulanan yerli gelir hedefleri gerçekleşmeyince aile politikalarını direkt etkileyen aile nüfus planlaması politikaları Nüfus Planlaması Kanunu uygulamada yerini almıştır (Aysa, 2015:76). Devam eden 1980 yıllarında küresel kriz sebebiyle ekonomik kısıtlar, aile politikalarının devamlılık sağlaması önünde büyük bir engel teşkil etmiştir. Bu açıdan, aile politikalarına yönelik alınan tedbirler uygulamada daha çok yaşlı ve engelli gruplar üzerinde olmuştur.

Aile Araştırma Kurumu tarafından 1989 yılında başlayan araştırma faaliyetleri, aile şûraları ve yayınlar incelendiğinde bütüncül bir portre ortaya çıkmaktadır. Fakat bu faaliyetler sonucunda, aile politikasına derinliği ve kapsamı olan bir zemin oluşturulmadığı görülmektedir. 1990 yıllarında başgösteren istikrarsızlık hem genel manada kamu politikalarında hem de aile politikaları özelinde bütünlük ve sürekliliği engellemiştir. Bu dönemde kadın ve erkeğin eşitlik kazanması ve iş istihdamında kadının yerinin erkeklerle eşit şartlarda belirlenmesi, aile politikalarının başarısı olarak göze çarpmaktadır. Kanuni olarak kadın ve erkek eşitliğinin zemini Medeni Kanun maddelerinde kadına karşı ayrımcılığı destekleyen maddelerin 2002 yılında yürürlüğe girerek kaldırılmasıyla atılmıştır. 2003 yılında ise 4857 sayılı İş Kanunu ile ekonomi piyasasında kadın erkek eşitliğini destekleyen Avrupa Birliği kurallarına uyum sağlayarak entegrasyona gidilmiştir. 2004 senesinde Anayasa'da 10. madde değişerek "kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir. Devlet bu eşitliğin yaşama geçirilmesini sağlamakla yükümlüdür" şeklinde önemli olan bent eklenmiştir (Dedeoglu, 2008:49).

Türkiye'de de aile adına politikalar geliştiren AÇSHB da kavramın sosyal politika ve ailenin birlikte anıldığı görülmektedir. Bu bağlamda denilebilir ki sosyal politikaların odağında aile vardır. Aile birliğini koruyarak varlığını devam ettirmesi için üstlenmesi gereken işlevleri vardır (Duyan ve Adıgüzel, 2016). Türkiye'de ailenin toplum içindeki

önemi ve değişim hızı, aile konularının sosyal politikalar odağında yer almasına sebep olmuştur.

1.3. Evlilik Süreci

Evlilik iki birey arasındaki ortaklıktır. Kavramsal açıdan, gelecek neslin oluşmasına, devamına yol açan insan ilişkisidir (Larson ve Holman, 1994). Tüm toplumların en önemli kurumu ailedir (Brubake, Kimberly, 1993). Rauch'a göre evlilik, aynı zamanda; aile yaşam döngüsünde yaşam değişiminin önemli başlangıcıdır. Çiftler arasında yasal olan bağlayıcı bir sözleşme ve iki kişi arasındaki anlaşma olarak da tanımlanmaktadır (Rauch, 2004).

Sosyal evlilik kültürel değişimlerden sürekli olarak etkilenen en önemli toplumsal organizasyon biçimidir (Buss, 2011). Toplumda belirli bir zamanda karşı cins ile özel ve istikrarlı bir ilişkiyi temsil eden ikili bağ şeklidir. Çiftler arasında karşılıklı anlaşma ile taahhüt altına alınmış, bireysel ve sosyal görevlerden oluşan ilişkiler bütünüdür (Black, 1996). İnsan yaşamının birçok yönünü toplumsal açıdan etkiler; mutluluk sağlama, zorluklarla birlikte baş etme, üreyip çoğalma, sosyal statü kazanma gibi bireylerin büyük çoğunluğu için fayda beklenen bir amaçtır.

Bireysel açıdan evlilik müessesesi, yaşam kalitelerine, iyi olma düzeylerine ve duygusal tatmin alanlarına yön verir (Scheidler, 2008). Evlilik, bireylerin genel sağlığını iyileştirir ve hayatlarındaki memnuniyet ve tatmini destekleyen bir kurumdur (Haward ve Zheng, 2006).

Çiftler arasında evliliğin uzun süreli olması ve paylaşımı anlamlıdır. İlgili alanyazın incelendiğinde, araştırma bulgularına paralel olarak Erözkan (2004) ve Sarı (2008) insanların evlenirken mutlu bir beraberlik amaçladığını, her türlü duygu ve düşüncüyü paylaşma beklentisi içinde olduğunu ve evliliğe ilişkin paylaşmak, yalnızlığı gidermek, çocuk sahibi olmak şeklinde algılara sahip olduğunu belirtmişlerdir. Farklı bir çalışmada ise katılımcılar evliliği mutlu aile ocağına benzetmiştir (Erözkan, 2004 ve Sarı, 2008'den Akt. Ağdemir, 1991).

Özgüven'e göre (2000) evlilik nedenleri 3 grupta toplanır. Bunlar; sosyolojik, biyolojik ve psikolojik nedenler:

“1. Evlenmenin biyolojik nedenlerinde cinsel güdüyü doyurmak esas amaçlardan biridir. Evliliğin temel işlevlerinin en önemlileri arasında cinsel doyum yer almaktadır. Bireylerin cinsel beklenti ve istekleri karşılarken, toplumsal kabul boyutunda yapılması, evliliği hem elde edilmek istenilen hem de kabul edilebilir bir olgu haline getirmektedir.”

“2. Sosyal nedenlerde evlilik, bireylerin uyum içinde olduğunu hissetmesi, birey olarak kabul görmesi, karşılıklı güven duyması ve sosyal korunma ihtiyaçlarının ön planda olmasıdır. Bireyin yalnız olmadığını bilmesi, ortak bir amaca yönelmesi ve hayatı bir başkasıyla paylaşması evliliğin sosyal nedenleri arasında yer alır.”

“3. Psikolojik nedenlere bakıldığında ise eşlerin seçme güdüsü, sevmeye, beğenilme ve sevilme arzusu değerlendirilmektedir. Çiftler birbirleriyle olmak istediklerinde, tatlı ve

acı olaylarda her iki taraf kendilerini ilişkiye adadığında ve ortak akıl ile aile bakış açısı ile ilerlediklerinde, kendilerini evlilik kurumu içinde daha iyi bir yerde görmekte ve psikolojik olarak istenilen haz ve doyuma ulaşmaktadırlar” (Özgüven, 2000).

Toplumlarda tarih boyunca farklı tarzlarda evlilik faaliyetleri ve biçimleri görülmüştür. Toplamların benimsediğı kaide ve kurallar etrafında evlilik modelleri belirlenmiştir. Düzenli’ye (2001: 487) göre:

“Bireylerin kaç kişiye kadar evlenebileceğı, kimin kiminle evleneceğı, evliliğın süreç ve aşamaları “toplumun yüzyıllar içinde benimseyerek uyguladıkları kültürel desen ve formlarla belirlenmektedir. Evlenme biçimleri ve evlilik üç farklı ölçüt çerçevesinde çeşitlenmektedir. Kullanılan ölçütler çevre, tercih ve eş sayısıdır. Kişilerin akraba dışı evlilik yapma yönünde bir eğilime sahip olduğu toplumlar genellikle batı toplumları olarak bilinmektedir. Fakat bazı Müslüman toplumlarda ve Türk toplumunda akraba grupları içerisinde kalarak akraba evliliklerini tercih ettikleri görülmektedir. Evlilik çoğunlukla evlenen kadın ve erkeklerin sayısına göre incelenmektedir. Buna göre; Tek eşli evlenme-monogami, çok eşli evlenme-polygamie iki temel evlilik çeşidi olarak öne çıkmaktadır. Tek eşli evlenme, bir erkeğın bir kadınla tekil evliliğini anlatmaktadır. Poligami ise, bir kadının veya bir erkeğın birden fazla kişiyle çoğul evlenmesidir.”

Daha çok çıkar ilişkisine dayanan evlilikler, tercihli evliliklerdir. Bu tarz evlilikler daha çok tarım toplumlarında ve kırsalda görülür. Birey ailesinin verdiği kararına uyar ve evlenirken kendi kararını vermez. Bu evliliklerde amaç ailelerarası iş birliğı, dayanışma, bütünlüğün ve iş birliğı, pekiştirilmesiyle bu özelliklerin devamlılığının sağlanmasıdır (Düzenli, 2011:487).

1.3.1. Aile İçi Sorunlar

Bu bölümde aile içi sorunlar ve devamında gelen boşanma konusu ele alınacaktır. Tarih boyunca var olan toplumların temel kurumları, ilkel toplumlardan gelişmiş toplumlara kadar varlığını sürdürmüştür. Tüm toplumlarda kurumsallaşmış davranış biçimleri birbirine benzer şekilde sürekliliğini her zaman koruyan sosyal olgulardır. Kurulmuş medeniyetlerde, hukuk mekanizmalarında ve bütün dinlerde sosyal hayatın bütünlüğünü sağlamaya yönelik değişikliklerin esas konusu aile olmuştur. Dünya üzerinde kurulmuş olan tüm toplumlarda eşler ve çocuklardan oluşan, çocukların öz bakımının sağlandığı, yetiştirildiğı ve eğitildiğı bir aile kurumu bulunmaktadır. Önem derecesi bakımından ilk sıralarda yer alan aile kurumu bireysel ve toplumsal yaşamın en işlevsel dinamiklerini özünde barındırmaktadır. Denebilir ki aile, sosyal yaşamın minyatür halidir. Ayrıca insanlığın sosyal ve kültürel gelişmesinin tüm safhalarında yer alan aile kurumu, genel olarak iki cins arasındaki ilişkileri düzenleyen ve neslin devamını sağlayan bir sistemdir (Aydın, 2011:35).

Genel bir tanım olarak, sanayi toplumlarında sosyo-ekonomik şartlara bağılı olarak kullanılan geniş aile ve çekirdek aile; geleneksel aile ve modern aile ayrımının yanı sıra bu tanımlamalara farklı yorumlar ve kavramsallaşmalar ve boyutlar dahil edilmektedir. Değişmeler beraberinde yeni sorunları getirmektedir. Moderniteden postmoderniteye geçişteki değişimlerden etkilenen aile olgusu tüm toplumlarda sorunlarla karşılaşmaktadır.

Ailenin toplumda yaşadığı sorunlardan farklı olarak aile içinde yaşanan sorunlar, başlı başına bir konudur. Aile içi sorunlar, aile üyelerinin birbirleriyle olan ilişkilerinde ve aile bağlarında yaşanan sorunlardır. Fakat aile içindeki ilişkiler sadece aile içindeki dinamiklere bağlı değildir.

Taylan'ın 'Türkiye'de Aile İçi Sorunlar' araştırmasında bu sorunların başında aile içi etkileşim ve ilişkiler gelmektedir. Aldatma, aile içi şiddet ve boşanma sorun olarak olarak ortaya çıkmıştır (2016:459). Genç'in (2016: 48) "Eşler Arası Sorunların Oluşumunda İletişimin Rolü" başlıklı sunumunda ise aile içi sorunlar;

- "Evde yaşanan huzursuzluk ve gerilimler"
- "Çocuk, anne-baba ilişkisindeki problemler"
- "Çocuk ya da ergende görülen uyum sorunları ve davranış değişiklikleri"
- "Alkol- madde kullanımı"
- "Depresyon"
- "Boşanma / ayrılma"
- "Uyum sorunları"
- "Cinsel sorunlar"
- "Aile üyelerinden birindeki önemli bir sağlık sorunu"
- "Aile içinde şiddetin varlığı"
- "Yeni bir çocuk"
- "Ekonomik krizler"
- "Bir aile üyesinin evden ayrılması"

şeklinde sıralanmıştır. Aile içinde yaşanan anlaşmazlıklar temelde iletişime dayanmaktadır. Konu iletişim engelleri bölümünde detaylandırılacaktır. Kısaca değinmek gerekirse çiftler çoğunlukla bir sorunla karşılaştıkları zaman bu sorunla yüzleşmek yerine sorundan kaçmayı tercih etmektedir. İletişim sorunu diğer sorunları devamında getirmektedir. Aile içi sorunlara verilen tepkiler konusundaki sonuçlara bakıldığında, eşlerin daha çok saldırganlık eğilimli veya yok sayma ile kaçınma tepkisi verdikleri görülmüştür. Çocukların ebeveynleriyle yaşadıkları anlaşmazlıklarda ise daha çok uzlaşmacı tepkiler verdikleri fakat ebeveynlerin çocuklara karşı baskıcı ve agresif tepkiler verdikleri gözlemlenmiştir (Camadan, Karataş ve Bozali, 2017; Genç, Taylan, Adıgüzel ve Kutlu, 2017). Aile içinde yaşanan sorunlar ancak karşılıklı etkileşim ve anlayış ile çözülür. Etkili bir çözüm bulamayan boşanma noktasına gelen çiftlerin birbirleriyle veya çocuklarıyla ilgili ilişkilerinin sağlıklı bir şekilde sürdürülmesi için yeniden yapılandırılması gerekir.

AÇSHB bünyesinde aile içi sorunlar yaşayarak boşanma noktasına gelen çiftler için yaşadıkları sorunların çözümü yönünde danışmanlık hizmetleri sunulmaktadır. Boşanma Süreci Danışmanlığı olarak adlandırılan bu hizmetler aracılığıyla,

"başvuran ailelere boşanma öncesi ve esnasında; aile içi iletişim ve sorun çözme becerilerini kazandırmak, çatışmaların yapıcı bir şekilde çözülmesi doğrultusunda bilgi ve beceri kazandırmak amaçlanmıştır. Ayrıca, aile içinde her türlü destek ve psikiyatrik sorunları olduğu düşünülen bireylerin sağlık hizmetlerine erişimlerinin

sağlanması için sağlık kuruluşlarına yönlendirmek hedeflenmiştir. Aile bireylerinin eğitilerek dış müdahale bir noktaya kadar mümkün ise de bir dereceden sonra da toplumun duyarlılığına ve devletin koruyucu-önleyici hizmetleri rasyonel ve etkili düzenlenmesini sorumlu kılmaktadır (aile.gov.tr).

13.1.1. Eşlerarası İletişim Engelleri

Sağlıklı iletişim uyumlu bir evliliğin ön koşullarından birisidir. Evliliklerde mutluluk, huzur ve güven duygularının ve çiftler arasında uyumun sağlanabilmesinde en önemli konu iletişimdir. İletişim, eşlerin birbirlerine açık bir şekilde düşünce alışverişini içermekte ve evlilik yaşamının ve birlikteliğinin kalitesini belirlemektedir.

Aile içi iletişimde; anlama, birebir etkileşimde bulunma, empati kurma, bireysel alanların hak ve sorumluluklar çerçevesinde özerk olmasını sağlama ve aile içi beraber rolleri paylaşma gibi etkenler aile üyeleri arasındaki iletişimin uzun yıllar boyunca sağlıklı bir şekilde sürmesi için oldukça önemlidir (Görgün, 2004, 34). Aile içi iletişim sorunları; ahlaki yaptırımlar, sosyal değerler, kültürel yapılar, dini inançlar, gelenek ve görenek, toplumsal anlayışlar gibi faktörlerin etkileşiminden meydana gelmektedir (Özügürlü, 2013:107).

Baran'a göre (2004) aile içi iletişim kendi içinde, çiftler arası iletişim, ebeveyn-çocuk iletişimi, kardeşler iletişimi ve kuşaklar arası iletişim olarak dört farklı biçime ayrılmaktadır. Aile arasındaki iletişim yetersizliğinin evliliğe zarar verdiği düşünüldüğünden, iletişim sorunlarını çözmeden uyumlu bir evlilik sürdürmenin zordur. (Özgüven, 2000; Ersanlı ve Kalkan, 2008). Bu nedenle evliliklerinde çatışma yaşayan ve bu durumdan olumsuz etkilenen çiftler ve risk altındaki aileler iletişim engellerini kaldırmak için diğer ailelere göre daha fazla aba sarfetmelidir.

Genç'e (2016: 78) göre iletişim engelleri 12 madde ile sıralanmıştır:

1. **“Emir vermek, yönlendirmek:** Bu iletiler kişinin duygularının önemsiz olduğu mesajını verir. Kişi diğer kişinin istediğini yapma zorunluluğunu hisseder.”
2. **“Uyarmak, gözdağı vermek:** Bu iletiler de emir verme ve yönlendirmeye benzer; ancak kişinin vereceği yanıtın karşılığı olacak tümceleri de içerir. Kişinin isteklerine saygı duyulmadığı mesajını verir. Bu durum kişide öfke ve düşmanlık yaratır.”
3. **“Ahlak dersi vermek:** Bu tür ilişkilerde otoritenin ve zorunlulukların gücü kişiye karşı kullanılır. “Yapmalısın, etmelisin” mesajlarını iletir ve bireyi karşı koymaya zorlar.”
4. **“Öğüt vermek ve çözüm önerileri getirmek:** Kişinin sorunlarını kendi kendisine çözeceği yeteneğinin olmadığına inanıldığını gösterir.”
5. **“Öğretme, nutuk çekme, mantıklı düşünceler önerme:** Bu durum aile içinde o anda herhangi bir sorun yokken çocuklar tarafından kabul edilebiliyor; ancak, sorun anında bu durum kabul edilmiyor ve daha fazla çatışmalara neden oluyor. Mantıklı düşünceler önerme çocuğun mantıksız ve bilgisiz olduğuna dair mesaj iletir.”
6. **“Yargılamak, eleştirmek, suçlamak, aynı düşüncede olmamak:** Bu iletiler çocuk üzerinde diğerlerinden daha fazla olumsuz etki yapar. Bu değerlendirmeler

çocuğun benlik saygısını düşürür. Çocuklar hakkında yapılan olumsuz değerlendirmeler çocuğun kendisini değersiz, yetersiz görmesine neden olur.”

7. **“Övmek, aynı düşüncede olmak, olumlu değerlendirmeler yapmak:** Genel inanç olarak bu durumun çocuğa zarar vereceği hiç düşünülmez. Çocuğun öz imgesine uymayan değerlendirmelerin yapılması çocukta kızgınlık yaratır. Çocuklar bu iletileri anne babanın kendilerini yönlendirme ve isteğini yaptırma girişimi için kurnazlık olarak yorumlarlar. “Siz böyle söyleyince sanki ben daha çok mu çalışacağım?” gibi düşünürler. Övgü ise başkalarının yanında yapılıyorsa çocuğu utandırır. Aşırı övgü sonucunda çocuk buna alışır ve övülmeye gereksinim duymaya başlar.”
8. **“Ad takmak, alay etmek:** Çocuğun benlik saygısı üzerinde olumsuz etki yapar.”
9. **“Yorumlamak, analiz etmek, tanı koymak:** Bu durum çocuğun konuşmasını, kendi duygularını ifade etmesini engeller.”
10. **“Güven vermek, desteklemek, avutmak, duygularını paylaşmak:** Anne babalar çocuklarının duygularını tam olarak anlamadıklarında ortaya çıkar. Böyle bir durumda sorun hiç yokmuş gibi algılanıp avutma eğilimine gidilir.” Üzülmeye yarın her şey düzelecek, kendini daha iyi hissedeceksin” gibi mesajların verilmesi çocuğun önemsenmediği hissini verir.”
11. **“Soru sormak, sınamak, sorgulamak:** Çocuk sorguluyor hissine kapıldığında bu durum onda güvensizlik, kuşku oluşturur.”
12. **“Sözünden dönmek, oyalamak, alay etmek, şakacı davranmak, konuyu saptırmak:** Böyle iletiler yüzünden çocuk anne babasının onunla ilgilenmediğini, duygularına saygı göstermediğini belki de onu dışladığını, dikkâte almadığını düşünür. Çocuklar sorunlarını dile getirdiklerinde çok ciddidir. Şaka ve espriyle karşılık vermek onları incitebilir ve itilmişlik kenara atılmışlık duygusunu verir.”

Günümüzde aile ilişkileri daha belirsiz, daha değişken, daha karmaşık ve daha çatışmacıdır. “Aile yapısı ve ilişkileri, aile içi rollerinde, aile fertlerinin birbirleriyle olan ilişkilerinde sorun çıkartabilecek bir potansiyele sahiptir. Bu sebeple aileler için, çatışmayı çözme yönünde iletişim becerilerini besleyecek ve doğru kullanmalarını sağlayacak eğitim programları geliştirilmelidir.” (Genç, 2016: 82).

1.4. Çatışma ve Evlilik Çatışması

Çatışma tüm canlı grupların evrensel bir özelliğidir. Çatışma sorununun uzun zaman öncesine dayandığı ve bu soruna çözüm bulmanın ne kadar zorluk ve güçlük içerdiği bilinmektedir.

Çatışma konusuna olan ilgi, şiddet ve saldırının toplumda her geçen gün artış göstermesi sebebiyle giderek artmaktadır. Şiddet konusunda Journal of Family Violence ve Violence ve Victims isimli, literal katkı sağlayan dergilerin yirmi beş yıl boyunca yayın hayatında kalması konu hakkında değişik fikir ve görüşlerin ortaya atılmasına da imkân sağlamıştır (Moses, 1996).

Çatışma kavramı, toplumsal düzeni yıkıcı yapısı itibariyle tanım olarak bilmenin ötesine geçmeyi gerektirir. Çatışmayı anlamak için destekleyici unsurlarını ve toplumsal koşullarını anlamak gerekir. Çatışma amacını ve gerçek doğasını sistematik bir biçimde inceleyen Lorenz (1969) doğadaki çatışmanın içgüdüsel olduğu varsayımını ortaya atmıştır.

Tarihi süreçte insan, hayvanlarının zırhını, tüylerini ve pençelerini takarak, savunmasız çıplaklığı için bir koruma önlemi aramıştı. Her grup insan başka bir gruba mensup diğer insandan korkmuştur. Erikson her grubun ‘farklı bir kimlik duygusu benimseme ama aynı zamanda insan kimliğini barındırma inancını’ geliştiremediğini belirtmektedir (Vamık, 1985).

Hayvanların davranışını konu edinen etoloji bilimi zoolog Konrad Lorenz tarafından kurulmuştur ve saldırganlığın temeli üzerine çalışmaları vardır. Hayvan türlerinde gerçekleştirdiği araştırmaları insanlar üzerine yorumlamış, çatışma ve şiddetin insan doğası ile ilişkili olduğunu iddia etmiştir (Arthur, 1976). Biyolojik kökenli çatışma kuramlarında Lorenz’in içgüdüsel çatışma varsayımı görülmektedir. Çatışmayı, insan yaratılışı ve doğası ile ilişkili temel varsayımı üzerinden değerlendirmiştir. İnsanın, hırslı ve güç peşinde koşan, güce karşı doymak bilmeyen isteği olan saldırgan varlıklar olduğunu iddia etmiştir (Lorenz, 1969). Lorenz çatışmanın dürtüsel olduğundan ve bir sebebe bağlı olarak gerçekleşmediğinden bahseder.

İnsan türlerinin saldırgan davranış özellikleri, zorunlu şekilde bazı dış olaylara tepki olarak değil, savaşmaya ve hükmetmeye yönelik ilkel dürtülerle de açıklanmaktadır. Bu hayatta kalma ve adaptasyonun organik mekanizması, insan davranışlarının doğadaki hayvan davranışına benzetilerek evrimsel tarihe dayandırılmasıdır (Lorenz, 1966). İnsanda kavga etme, çatışma ve saldırganlığın ana nedenleri üzerine yapılmış çalışmalardan biri olan ‘Kötülük Nedir? Saldırganlığın Biyolojisi’ adlı çalışmada Lorenz yaşam kaynaklarına ulaşabilmek ve hayatta kalabilmek, ihtiyaçlarını karşılayabilmek için insanın verdiği mücadelede hayvanları model almak zorunda kalmasının, insan doğasına içgüdüsel ve bilinçdışı öğrenme yoluyla aktarıldığı iddiasındadır (Lorenz, 1963). Diğer taraftan Lorenz’e göre insanoğlu gözlem yoluyla hayvanların kendi türleri ile mücadele içinde olmalarını kendi türüne uyarlamıştır. Özetle şiddet, çatışma, mücadele ve savaş vahşi doğada ilk insanın dış tehditler karşısında savunma mekanizmasının dürtüler yoluyla öğrenilmesiyle insana uyarlanmıştır.

Antropologlar, ilk insanların barışçı vejetaryenler mi, saldırgan etoburlar mı ya da leş yiyen fırsatçı çöpçüler mi olduklarını uzun zaman önce tartışmışlardır. İnsanların saldırgan olup olmadıklarını ve eğer öyleyse doğadan mı, beslenmeden mi yoksa her ikisinden mi kaynaklandığını içeren tartışmalar süregelse de bu çalışmalardan yola çıkarak bir noktada insanın doğası gereği nazik, utangaç, ürkek ve saldırgan olmadığı sonucuna varılmıştır. İnsandaki içgüdüsel dürtü gücünün insan hislerini neredeyse tamamen kaybedene kadar yavaş yavaş yok olduğu ve kötülüğün insan doğasında doğuştan değil, sonradan öğrenildiği sonucuna varılmıştır (Beitzel, 2015). Bu hisler bazen kendi alanını savunmak içinken bazen grup üyelerinin ihtiyaçlarını dış tehditlere karşı koruma güdüsü olmaktadır. Aslında grupların bir sebebi olmadan çatışma ve şiddet içerikli mücadeleler çıkardığı düşünülmemektedir (Şahin, 2013).

Çatışma, genelde kavga odaklı bir kavram olarak algılanıp şiddet ve savaş gibi olumsuz algılanan davranışlar içermektedir. Hâlbuki çatışma, temelde doğada sürekli vardır. Fakat sözcük anlamında, en belirgin biçimleriyle insan toplumlarında gerçekleşir. Organik ve

işlenmiş doğada ise her zaman sözcük anlamında kavrayamayacağımız değişik biçimlerde kendini göstermektedir (Hançerlioglu, 1979).

Çatışma, tarih boyunca var olmuş ve gelecekte de gerçekleşmesi kuvvetle muhtemeldir. Ayrıca, çatışmaya yönelik bu tarihsel eğilim aile, dini ya da kültürel gruplardan iş, devlet ya da hükümet sistemlerine kadar bilinen tüm gruplar arasında geçerlidir. Moore çatışmanın tüm ekolojik sistemler arasında gerçekleşmesinin farklılıklara dayandığını öne sürmektedir (Moore, 1996:27). Çatışma, doğası gereği insanoğlunun içgüdüsüne mi dayandığı veya var olan tüm türlerin hayatta kalması için fizyolojik yatkınlıkla mı ilgili olduğu veya sosyal ortamdan mı beslendiği ile ilgili bitmeyen bir tartışma günümüze kadar gelmiştir.

İnsanın doğası ile çatışmanın içli dışlı olduğunu savunan bazı psikoloji ve psikiyatri temelli varsayımlar da ön plana çıkmaktadır. Avusturyalı psikiyatrist Freud tarafından temsil edilen geleneksel içgüdü doktrininde insandaki çatışma, sosyal kurumlardaki eksikliklere değil, inatçı insan doğasına dayanmaktadır (Berkowitz, 1990). Temel ihtiyaçların sınırlı tedarikine yönelik rekabet ile birleşen insan ilişkilerinde de şiddetli bir çatışma kaçınılmazdır. İnsanın doğasına ilişkin kuramı eleştirerek geliştiren bazı düşünürler, çatışmaların bilinçdışı ve insanın doğal özelliği olarak düşünülmemesi gerektiğini, asıl bilinçaltı sebeplerin dikkate alınması gerektiğini dini, yerleşimsel, soy kökenli ve özellikle de ekonomi kaynaklı Sosyal Darwinizm'in etkisi altında olduğu vurgulanmaktadır (Jeong, 2008).

Çatışma, kişiler arası bir süreç olup, eşlerden biri diğerinin ilgilerine ve alanına müdahale etmeye kalktığında ortaya çıkar (Hatipoğlu, 1993). Psikoloji literatüründe bir kavram olarak çatışma,

- Birbiriyle zıtlaşan veya çatışan uyumsuzluk eylemi -farklı ilgiler, alanlar, düşünce farklılıkları veya kişiler gibi
- Çatışan dürtüler, ihtiyaçlar ve arzulardan kaynaklanan zihinsel bir varoluş mücadelesi olarak tanımlanmaktadır (Webster, 1950).

Şiddetin kalıtsal olarak açıklanması günümüzde geçerliliğini kaybetmiştir. Çatışmanın tek bir sebebe indirgenerek algılanması, bilimsel verilerle bağdaşmamaktadır. Ekonomik ve sosyal boyutlar ayrı ayrı ele alınsa da sonuç olarak çatışmanın değerlendirilmesi gereken alanlar bir bütündür. Şiddet sosyal bir sorundur ve çevresel faktörlerden etkilenmektedir. Çevredeki aile, ev, okul, ekonomik organizasyonlar gibi sosyal kurumlar çatışmanın üretilmesinde aracı kurum olarak devreye girmektedir.

Çatışma ve saldırganlık, genellikle bireyin kendi dışında bir olgu tarafından engellenmesi sonucunda meydana çıkar. Kişi, kendini ifade etme ve isteklerini yerine getirme konusunda kısıtlı olanaklara sahip olduğunda engellenmektedir. Sonuçta birey baskı hissetmekte bu bağlamda şiddet, çatışma ve saldırgan olma durumunu deneyimlemektedir. Böylece bireyin kendini gerçekleştirme alanına müdahale edilmiş olmaktadır. Kısıtlanan, engellenen birey kendini kanıtlama aracı olarak bilinçdışı tetiklenen tek yol olarak çatışmaya başvurmaktadır.

Çatışma yaklaşımıyla tutarlı feminist çalışmalardaki eleştirilere ve itiraz noktalarına göre ekonomik büyümenin gerçekleşmesi için ailenin, geleneksel tek eşlilik ve çekirdek aile yapısına dayanması gerektiği iddia edilmektedir. Bu yapı, erkeklerin ücretli işi gerçekleştirdiğini belirlerken, kadınların çalışmayarak ekonomik kalkınma için gelecek nesillerin üretilmesine de titizlikle hizmet vermesi gerektiğine inanmaktadır (Rowbotham, 1973). Fakat günümüzde çalışmak, bir kadının aile üyelerine olan bağlılığını mutlak bir biçimde reddetmemektedir. ‘Geleneksel’ aileye dönüş talebi, son 30 yıldaki erkek kadın ilişkilerinde güncel aile sorunlarının kaynağı olarak görülen siyasal ve sosyal açıdan muhafazakâr gruplarda ortaya çıkmaktadır. Feministler ‘geleneksel’ aile biçimini kültürel bir mit olarak ortaya koymaktadır (Thorne, 1982). Kadın hareketleri içinde feminizm ve evlilik her dönemde tartışılan bir teori olarak günümüzde de tartışılmaya devam etmektedir.

Bireyler farklılıklarını ilişkilerine taşırlar. Duygular, değerler, ilkeler, güç, otorite, rekabetçi dürtülerdeki ve ilgi alanlarındaki farklılıklar, bilgi ve yanlış bilgilendirme farklılıkları, şimdiki veya gelecekteki hedefler ile psikolojik durumlar çatışmaların kaçınılmaz olduğunu göstermektedir (Rubin, Pruitt ve Kim, 1994). Toplumda ve özellikle ailede sosyal çatışmanın yaygın olması problem değildir. Asıl problem çatışmanın yönetim biçiminden kaynaklanmaktadır. Çatışmanın nasıl yönetileceğine odaklanmak gerekmektedir (Gulliver, 1979).

İnsanlar tehdit, engellenme veya çatışma karşısında uyararla ilgili olarak, üç temel başatma yöntemini kullanırlar; yüzleşme, uzlaşma veya geri çekilme. Yüzleşme, bireyin bir sonuca ulaşabileceğini düşünerek uyararla mücadele etmesi, hedefine ulaşmak için azimle çabalamasıdır. Bu çabalar, yeni yetenekler öğrenilmesini, diğer bireylerden yardım alınmasını veya daha çok çalışmayı gerektirebilir. Ya da bireyin kendini veya durumu değiştirme aşamalarını kapsayabilir (Morris ve Maisto, 2005: 394). Çatışma ve engellenme karşısında yaygın kullanılan bir yöntem olan uzlaşma, bireyin arzuladığı herşeye ulaşamayacağını, diğer bireylerden sadece onun istediklerini yapmalarını bekleyemeyeceğini anlaması ve başlangıçta aradığı pek de pratik olmayan hedeflerinden daha düşük seviyede ve gerçekçi hedeflere ulaşmaya karar vermesidir (Morris ve Maisto, 2005: 395).

Toplumda iletişim içinde bulunan bireylerin, etkileşimlerinin bir parçası olarak çatışma, uyuşmazlık ve anlaşmazlık, yaşamın doğal süreçlerinde bulunur. İnsanlar arasındaki bu anlaşmazlık, çatışma ve uyuşmazlık insanlık tarihiyle yaşıttır. İnsanın, var oluşundan bu yana kaçınılmaz olarak yaşadığı çatışmalar toplumdaki bu değişim ve dönüşümle ayrıca bugün artan iletişim teknikleri, kentleşme, ulaşım imkanları, teknoloji kullanımı, neoliberal politikalar, ekonomik yapıdaki değişimler ve küreselleşme ile artış göstererek ve daha da karmaşılaşmıştır (Kekeç, 2010:3).

Aile sisteminde çatışma çok çeşitli ve olumlu işlevlere hizmet etmektedir. Zor sorunları tespit edip tanımlamak, aile bireylerini bir konu çerçevesinde birleştirerek ortak problem çözme yeteneklerini de geliştirmektedir (Irving ve Benjamin, 2002). Bu tarz çabalar, aile bireylerinin birbirleriyle iletişimde olduğunu hissetmelerini sağlayarak ailede düzenli bir değişim sürecine izin vermektedir. Bunun yanında şikâyetleri birlikte ele alarak aile üyeleri ile ilişkilerdeki ihlalleri gidermeye de hizmet etmektedir.

Evlilikte mutlu olmama durumu, eşler arasındaki sevgi, muhabbet ve gönül bağının, karşılıklı ilgi göstermenin giderek azalması bunun yanında duyarsızlığın, iletişimsizliğin ve çatışmanın artması olarak tanımlanmaktadır (Kayser, 1993:6; Kersten, 1990). Hoşnut olmama durumu, pozitif duygular ile nötr duyguların yer değiştirmesi anlamını taşımaktadır. Evlilikte doyumun ve hoşnut olma durumunun ortaya çıkabilmesi için ilişki başında pozitif duyguların var olması gerekmektedir. Ayrıca, çoğu çiftin ilişkiye başlarken pozitif duygulardan güven, aşk, sevilme, sevme ve ilgi duyma gibi bazı hislerin de karşılıklı var olmasını istedikleri belirtilmektedir. Hoşnutsuzluk, evlilikte boşanmaya neden olacak kesin bir değişken veya çözüm aracı değildir. Ama boşanma düşüncesi genellikle hoşnut olmayan çiftlerde yaşandığı görülmektedir. Hoşnut olmama durumunun genellikle eşlerden herhangi birinde yaşandığı, diğer bir ifadeyle çiftlerin aynı anda hoşnutsuzluk yaşamadığı veya eşlerden her ikisi eş zamanlı hoşnutsuzluk yaşasa bile hoşnutsuzluk yaşama seviyelerinin eşit düzeyde olamayacağı belirtilmektedir (Kersten, 1990).

Evlilikte mutlu olmama durumu ilişki problemlerinin başlamasına sebep olur. Bu nedenle evlilikte mutsuzluk yaşayan bireylerin doyum, uyum seviyelerinin düşüklüğü evliliği boşanmaya taşıyabilir. Çünkü mutluluk, cinsel ve sosyal doyum gibi duygu durumları evlilikte yaşanan sorunların çözümünü kolaylaştırabilir ve eşlerin birlikte yaşamaktan haz alarak mutlu olmalarını sağlar. Araştırma sonuçlarına göre, çiftlerin yaşadıkları problemlerde başatme durumundaki yetersizliklerinin, evlilik doyumunun en önemli etkeni olduğu ifade edilmektedir. Kadınlar ve erkekler açısından en fazla problem yaşanan alanların ekonomik, cinsel hayat, iletişim kurma biçimleri olduğu gözlenmektedir (Storasi, Markman, 1990).

Fitzpatrick tarafından (1988) yapılan araştırmada çiftlerin daha çok pozitif iletişim kullanmalarının, daha çok ortak fikir beyan etmelerinin ve birbirlerini sözlü iletişim kanalı ile olmasa bile sözsüz biçimde de onayladığını göstermelerinin, anlaşmazlık yaşadıklarında tartışma ve çatışmadan kaçınmalarının, birbirlerini destekleyici davranışlar ve tutumlar sergilemelerinin, birbirleriyle uzlaşmalarının, kullanılan iletişimde tutarlılığın, birbirlerine anlayışlı ve az eleştirel olmalarının, evlilik yaşantısını olumlu etkilediği bulgularına rastlanmıştır.

Aile sistemleri teorisinden yola çıkarak, negatif yayılma hipotezi, ebeveynler arasında olan ilişkide yaşanan pozitifliğin veya olumsuzluğun, anne-çocuk ilişkisine sıçrayabileceğini veya transfer edilebileceğini göstermektedir (Erel ve Burman, 1995). Örneğin; eşlerinden memnun olan ve destek alan evlilik ortaklıkları, çocuklar için daha duyarlı olma eğilimindedir (Easterbrooks ve Emde, 1988).

Ebeveynler ve çocukları arasındaki ilişkinin kalitesi ve aynı zamanda en iyi menfaatlerine bakmak, ebeveynlerin boşandıktan sonra sahip oldukları ilişki türü ve iletişim ile iç içedir. Evlilik süresince çoğu durumda, çözülmemiş veya kötü çözülmüş meseleler, çatışmadaki iletişimi ve ilişkiyi daha olumsuz etkilemektedir. Bu bağlamda, evlilikteki çatışmayı döndürerek, çiftlerin kasıtlı ve kötü niyetli girişi olacak bir boşanma dinamiğinin varlığı önerilmemektedir. Çünkü boşanma ve çocuk velayeti aile sistemi üzerinde derin etkisi olan toplumsal olaylardır (Schabbel, 2005).

Evlilik çatışmasına maruz kalma tüm aile bireylerini saldırganlık, davranış bozuklukları, kaygı ve depresyon gibi uyum sorunları konusunda daha fazla risk altında bırakmaktadır (Buhler, Lang ve Franck, 2007; Buckhalt, Mize ve Acebo, 2006). Araştırmacılar, geleneksel olarak evlilik çatışması sıklığı ile çocuk uyumu arasındaki ilişkiyi incelemeye odaklanmıştır (Emery, 1982). Araştırmalar, çatışmanın aileleri nasıl etkilediğini anlamaya çalışırken, ailedeki çatışmanın sosyal hizmet disiplininde nasıl ele alınıp değerlendirilmesi gerektiğinin kritik olduğunu da ortaya koymuştur (Goke, Morey, Cumings, Harod ve Shelton 2003; Godman, Barfot, Fye ve Beli, 1999; Grych, Fincham, 1990).

Aile arası çatışmanın en önemli sonuçlarından biri yıkıcı evliliştir. Yıkıcı evlilik, çiftlerin birbiriyle çelişen etkileşim ve iletişim modelini göstermeye başladığı bir durum olarak tanımlanabilir (McCoy, George ve Cummings, 2013). Bunun nedeni, eşlerin yaşam döngüsü aşamalarının duygusal olarak üstesinden gelememesi ve çatışma konusunda uzlaşma sonrası bile tartışmaya devam etmeleridir (Juras ve Costa, 2011). Bu nedenle bu tür evlilik, aile sisteminde istikrarsızlık sağlayan ve genellikle çocukları olumsuz yönde etkileyen büyük miktarda uyuşmazlık, çatışma, psikolojik ve fiziki saldırganlık ve şiddet ifadeleri üretir (Sudbrack ve Diğerleri, 2009).

Evlilik çatışması yapıcı evlilik çatışması ve yıkıcı evlilik çatışması olarak ikiye ayrılmıştır. Cox ve Paley'in yürüttüğü önemli bir araştırma hem yapıcı hem de yıkıcı çatışmanın çocukları etkilediğini gösterse de uzlaşmanın aile bireyleri üzerindeki doğrudan etkilerini incelemenin ötesine geçmesi gerektiği konusunda fikir birliği vardır (Cox ve Paley, 2003). Diğer yandan yapıcı evlilik çatışması, çocukları problem çözme becerileri, etkili iletişim yolları ve nihayetinde daha olumlu sosyal ilişkilere teşvik ile öğreterek olumlu yönde etkileyebilir (McCoy, Cummings ve Davies, 2009). Bulgular, evlilik çatışmasının çok boyutlu ve disiplinlerarası bir yapı olarak incelenmesinin önemini desteklemektedir. Bu bakış açısı, yapıcı ve yıkıcı evlilik çatışması ile çocuğun işlevselliği arasındaki altta yatan sebepleri anlamaya çalışırken, ebeveyn-çocuk ilişkilerini birleştirmenin önemini de vurgulamaktadır. Aile sistemleri teorisi, ailenin çocukların gelişimi üzerindeki etkilerini anlamının hem evlilik hem de ebeveyn-çocuk sistemleri de dâhil olmak üzere, çoklu aile ilişkilerini makro sistemde dikkate almayı gerektirdiğini göstermektedir (Cox ve Paley, 2003).

Richter 2000 yılındaki araştırmalarında çiftlerin bilinçdışı beş tür yansıtma ile çatışmalara yol açtığını belirtmiştir;

1. Başkasının yerine koyarak algılama: Eşlerin birbirlerini ruhsal çatışma yaşadığı herhangi bir kişinin yerine koymasıştır. Bu tarz bir yansıtmanın deneyimlenmesi durumunda eşlerden biri, genellikle geçmişte çözümlenmeden kalmış olan psikolojik sorunlarını, çocuklukta yaşadığı travmalarını, şimdi o role uygun ve yakın gördüğü rol modeli eşi üzerinden tekrar deneyimleyerek yeniden geçmişten gelen çatışmalara yol açmaktadır. Annesi veya babası ile çocuklukta deneyimlediği çatışmalarını evlilik içinde eşiyle yaşaması bu duruma örnek gösterilebilir.
2. Ayna rolüyle algılama: Çiftlerin, birbirlerinden kendilerinin bir aynası olmasını istemeleri durumudur. Gün boyu anne rolü, baba rolünü veya kadın-erkek rollerini değiştirerek deneyimlemek örnek olarak verilebilir. Böyle bir durumda ailede

egemen ve söz sahibi olan otoriter bireyler, zorlanmakta, aykırı gördükleri uygulamalara izin vermemektedir.

3. İdeal ben rolüyle algılama: Ailedeki bir üyenin idealize edilmiş fakat gerçekleşmemiş hedefine ulaştığında ailede yaşanılacak doyumdur. Örneğin; sanat faaliyetleri yapmak isteyen, yüksek tahsil görmek isteyip göremeyen ebeveyn kendi idealize ettiği durum için çocuğuna baskı yapması ideal ben rolüyle algılamadır.
4. Negatif ben rolüyle algılama: Bireyin kendisinde beğenmediği ve kabullenmediği bir özelliğini kendinden üstün nitelikli eşine ihtiyaç duyarak ve bunu da farklı formlarda uygulamaya geçirmektedir:
 - Günah keçisi rolüyle uygulama: Evlilik içinde birey, kötü özelliklerini karşı tarafın üzerine atarak eşinin haksızlığını talep eder.
 - Zayıf yönün üstlenilmesi rolüyle uygulama: Evlilik içinde birey, zayıf özelliklerini karşı tarafın üzerinde gösterip eşinin yanında kendini güçlü hissedebileceği bir durumu talep eder.
5. Yoldaş rolüyle algılama: Evli birey, kendi düşünce dünyasında yarattığı ve idealize ettiği fikirleri, eş yoldaşlığı ve fikir birliği talep ederek karşı tarafı zorlamaktadır. Kendisine eşlik edecek uygun gördüğü eş seçerken fikir birliğini amaç edinir ve eşine yoldaşlık rolü yükler (Richter, 2000).

Yıkıcı evlilik çatışmasından rahatsız olan eşler duygusal etkileşimden yoksun olma eğilimindedir ve çocuklarının ihtiyaçlarına daha az cevap vermektedirler. (Sturge, Davies ve Cummings, 2006). Ayrıca sorunlu evlilikler, ebeveyn-çocuk ilişkisindeki zorluklar arasındaki bağı açıklamaya yardımcı olur. Araştırmalar, birbirlerine eşlik eden birlikte hareket edebilen çift ilişkisi varlığının, daha az ebeveyn katılımına ve olumsuz ebeveynlik davranışlarına katkıda bulunan sorunlu evliliklerde birlikte hareket etmenin olmadığını göstermektedir (Margolin, Gordis ve John, 2001; McHale, 1995).

Araştırmalar öncelikle yıkıcı evlilik çatışmasına odaklandığından, sınırlı araştırma yapıcı evlilik çatışmasının ebeveynlik üzerindeki etkisini araştırmıştır. Spesifik olarak, az sayıda çalışma yapıcı evlilik çatışmasının 'pozitif yayılmayı' destekleyip desteklemediğini ve daha olumlu ebeveyn-çocuk etkileşimlerini sağlayıp sağlamadığını ele almıştır. Bu bakış açısıyla tutarlı olarak, Rinaldi ve Howe yapıcı çatışmanın ailedeki birçok makro sistemde olumlu sonuçlarla ilişkili olduğunu bulmuşlardır (Rinaldi ve Howe, 20013).

Evlilikte ebeveynlik rolleri ve ebeveyn-çocuk etkileşimi çalışmanın odağında olmadığından bu çalışmada sadece yıkıcı evlilik çatışmasının etkisine değinilmiştir. Fakat yıkıcı evlilik çatışmasında sosyal hizmet müdahalesi yoksunluğu araştırma odağındaki evlilik birliğinin devamında yönelik arabuluculuğun önemini göstermektedir.

1.5. Boşanma

Boşanma, eşler arasındaki hukuki anlaşmaların, duygusal bağların ve cinsel birlikteliğin son bulmasıdır. Evlilik aşamasında çiftlerin aile olmayla ilgili düşünceleri süreç içerisinde karşılaştıkları olumsuz duygu durumları, ekonomik sebepler, cinsel sorunlar, beklentilerin karşılanamaması gibi sebeplerle dağılabilmektedir. Bu noktada çiftlerin birbirlerinden

ayrılmak aynı evde yaşamamak hayatı paylaşmamak gibi isteklerine ilişkin aldıkları kararlar boşanmaya götürmektedir (Uyar, 1999).

Bohannan tarafından 1970 yılında boşanma olgusuna kavramsal bir çerçeve geliştirmiş ve ‘boşanmanın istasyonları’ olarak tanımlanan altı farklı boşanma türünden bahsetmiştir.

1. Duygusal Boşanma Türü: Üzüntü ve keder hissini ve bir zamanlar duygu birlikteliği yaşanmış ve akit altına alınmış birlikteliğin bitmesini ve eşin ayrılıp gitmesine izin vermeyi içermektedir. Bu aşama ayrılma kararının verilmesiyle başlar ve çiftlerin ilişkilerinin bitmiş olduğunu kabul etmesi ile devam eder ve boşanma ile sona erer. Bu ifadeyle duygusal boşanma türü çiftlerin ilişkinin sonlandırılmasının kabulüne dayanmaktadır. Başarılı arabuluculuk için taraflar, duygusal boşanma sürecinin yaşanması gerektiğini kabul etmelidir. Duygusal boşanma kontrol dışı kalırsa, boşanmanın diğer boyutları üzerinde de etkisi sürer ve zorlu bir sürece girilir.

Bu duygusal aşamada eşlerden biri veya her ikisinde; ilişkilerinde arzu ve duygusal yakınlık azalır. Aile birliği yüzeyde işlev görüyor olmasına rağmen ilişkinin kalitesi istenilen düzeyde değildir. Eşlerin birinde bilinçli veya bilinçsiz bir şekilde umursamamazlık ve nötr olma hali vardır. Bu aşamada, evlilik yaşantısında rutin yaşanan sorunlar genellikle daha zor güçlükler olarak algılanır ve duygusal boşanma aşaması bir basamak ve evliliğin ilk çözülme aşamasıdır.

İlişkilerin kötüye gitmesi evlilikte gerileme sürecinde gerçekleşir. Her çiftin evliliği için farklı zamanlarda kötüye doğru yönelir. Fakat hoşnutsuzluk ve mutsuzluk duygu durumlarından sonra uyum sağlayamama, tartışma ve yıkıcı davranışlarla taraflardan birinde boşanma olasılığıyla alakalı öngörü yerleşir. Bu noktada sürmekte olan evlilik ilişkisi negatif yönde değişmeye başlar. Eşlerden biri boşanmaya istekli iken diğeri boşanmaya direnebilir. Boşanma fikri dile getirildiğinde eşlerden diğeri durumu kabullenmekte zorlanabilir. Olumsuz duygulardan öfke, korku, hüznün, çaresizlik yaşayabilir veya mevcut durumu inkâr ederek kabullenmeyebilir.

2. Yasal boşanma: Belirli gerekçelerle dava açmak sureti ile aile birliği sonlanabilir. Eşler birlikte veya birey olarak karar vererek, evlilik birliğinin devam etmesini istemedikleri için boşanma talep edebilir. Boşanmanın gerçekleşmesiyle maddi, fiziki ve hukuki açıdan bazı sonuçlar getirmektedir. Yasal boşanma gerçekleştikten sonra ilk olarak boşanan tarafların yasalar karşısında yeniden evlenebilme hakkı doğar.

3. Ekonomik boşanma: Ekonomik sebepler boşanmanın büyük sebeplerinden biridir. Boşanma, evliliğin yasal olarak sona ermesi anlamına gelmektedir. Ekonomik şiddet “zorunlu ihtiyaçların, koşullar elverdiği halde, karşılanmaması” biçiminde bir yargıtay kararında tarif edilmiştir. Bir başka boyutta çiftlerin mal varlığının bölüşümü ve borçların nasıl ve hangi esasa göre paylaşılacağını içermektedir. Bu süreçte uzlaşma yoluna gidilirse avukatlar aracılığı ile arabuluculuk işleyebilir. Mahkemelerin iş yükü azaltıldığı gibi masraf etmek durumu da azalır. Fakat finansal uzlaşmanın sağlanması her durumda zor olabilir.

4. Ana-babalık (Ebeveyn) boşanması: Çocuklu boşanmalarda anne ve baba açısından ortak bir düzenleme getirilerek çiftler arasında ortak velayet durumu görülür. Duygusal,

ekonomik ve yasal boşanma gerçekleşmiş olsa da ortak çocuk sebebiyle anne ve baba ilişkisi içinde kalmak ve iletişim kurmak zorundadırlar. Velayet herhangi bir tarafta kalsa bile baba ve anne rolü ortadan kalkmaz. Bu sebeple de boşanmanın en üzücü tarafı ebeveyn olarak çocuklarla aynı evi paylaşamama ve kısıtlı zamanda görüşme içeren bu boşanmadır.

5. Sosyal boşanma durumu: Sosyal anlamda boşanma kalıplar içinde yasal, duygusal ve cinsel evlilik bağlarının son bulması olarak tanımlanır. Boşanan birey sosyal ilişkilerini bekar kişi kavramı üzerinden yeniden düzenler. Aile olma statüsü yerini, birey olarak hayatını devam ettirme ile değiştirmiştir. Bir evliliğin sonlanmasında sadece o ailenin fertleri etkilenmemektedir. Yakın çevredeki dostluklara, akrabalara, ortak arkadaşlıklara, iş arkadaşlarına, geniş aileye ve komşulara boşanmanın etkileri aksetmektedir. Bu süreçte bu topluluklarla ilişkileri yeniden yapılandırma ve bazı iletişimlerin değişikliğe uğraması ile karşı karşıya kalınabilir ve psikolojik ve sosyal bir yas süreci deneyimlenebilir.

6. Ruhsal boşanma durumu: Tüm bu yaşanan boşanma durumlarının içinde en uzun süren boşanma durumudur. Yasal boşanma gerçekleşmiş olsa bile hala kabullenilmemiş ayrılma durumlarının ardından çözülmesi gereken ruhsal bir süreçtir. Ayrılma çözümlendikten birkaç yıl sonrasında birey tarafından başarılabilen boşanma durumudur. Bu noktada, zorluklara rağmen durum özümenmiş farkındalık kazanılmış, maddi ve manevi kayıplar kabullenilmiştir. Çok güç olmasına karşın, bireyin ruhsal ve psikolojik gelişimi için bir fırsat oluşturabilir. Çünkü kabullenilmiş kayıplar kişisel gelişime katkı sağlar (McKngiht, Erikson, 2002; Bohannan 1970, 1984; Dönmez, 2009).

Boşanma, çiftler arasındaki anlaşmazlıkların yasallaştırılmasını temsil etmesinin yanı sıra, yerel yapının ve ebeveyn çocuk etkileşiminin yeniden yapılandırılmasına da yol açmaktadır. Evlilikte ayrılma veya boşanma aile yaşam döngüsünde ebeveyn çocuk ilişkilerinde ve aynı zamanda ebeveynlerin birbirleri arasındaki ilişkilerde önemli değişiklikler meydana getirmektedir (Carter ve McGoldrick, 2001). Bu durum tüm aile üyelerinde kaygı ve belirsizlik duyguları yaratmakta, bu nedenle bireylerin davranışlarındaki istikrarlarını tehdit ederek, aile dinamiklerinde bir bütün olarak değişikliklere neden olmaktadır (Schabbel, 2005).

Dünya üzerinde boşanma, ailenin dağılmasına yol açan ciddi bir sosyal problem olarak tanımlanmaktadır. İstatistiki verilere göre, evlilikten beklenen maksimum yarar boşanmış olmadan beklenen maksimum yararın altında ise çiftlerin boşanma yüzdesi artmaktadır (Jenson, Smith, 1990:217).

Çiftler evlenmeye karar verdiğinde, birbirlerini tam olarak tanımayabilirler. Zaman geçtikçe, çiftlerin birbirlerini anlamaları artar ve bazen beklenmedik olaylar meydana gelir ya da eşlerin evlenmeden önce gözlenemeyen özellikleri ortaya çıkar. Bu nedenle, yeni edinilen bilgiler veya beklenmeyen olaylar, evliliğin net faydasını azaltırsa, boşanma gerçekleşir. Örneğin; iş kaybı ve yoksulluk beklenmeyen olaylardan biridir (Boheim ve Ermisch, 2001).

Boşanmanın aile bireylerinde fiziksel, zihinsel, duygusal etkileri olduğu gibi toplumsal refah, çevresel faktörler üzerinde de etkileri vardır. Ailedeki bireyleri derinden sarsması nedeniyle yıpratıcı olan boşanma, toplumsal statü açısından da istenmeyen bir olaydır.

Boşanma sonrası gündeme gelen tek ebeveynli single-parent families aileler konusu da pek çok açıdan tartışılmaktadır.

Boşanma olgusu tarihsel süreçte evlilik kurumunun var olması ile başlamıştır. Boşanmalar modern toplumda günden güne ve hızla artmaktadır. Tüm ülkelerde gelişmişlik düzeyine göre boşanma oranları da artış göstermektedir. Bu bağlamda boşanma oranlarının yüksek olması, toplumdaki gelişmişlik göstergesi olarak kabul edilmektedir.

Ampirik literatür boşanmanın aile üyelerinin psikolojik sağlığı üzerinde olumsuz etkisi olduğunu göstermektedir. Genel olarak literal analiz ailenin dağılmasının aile bireylerinin genel refahını olumsuz etkilediğini ve yapıcı bir şekilde stresle başa çıkma yeteneğini desteklemediği sonucuna varmıştır (Pardeck, 2001).

Boşanma, sosyal politikalarda büyük bir sosyal sorun olarak değerlendirilmiştir. Boşanma aşamasından geçmek hem karmaşık hem de zaman alıcıdır. Geçerli ve yasal nedenleri olsa bile, pek çok çift evli kalmayı boşanmaya tercih etmektedir. Bu durum önleme ve müdahale çabalarının yanında risk ve koruyucu faktörlerin daha iyi anlaşılması, irdelenmesi ve uygulanmasını gerektirmektedir.

Boşanma aslında kanun koyucular tarafından teşvik edilmemiştir. Ancak son zamanlarda batı ülkelerinin çoğunda, bireyin merkeze alınması ve bireyci yaklaşım etkisiyle ters yönde bir gelişme görülmektedir. Fakat boşanmanın mutlaka kötü bir çözüm olmadığı da vurgulanmıştır. Sanayi devrimi, büyüyen kentleşme ve göç, geleneksel akrabalık ve toplum yapılarını değiştirirken, evlilik kurumunu da olumsuz yönde etkilemektedir (Johansen, 2018).

Kanunen boşanma birçok ülkede tek celse ile kolaylaştırılmıştır. Boşanma arabuluculuğunun başlatılması da boşanmayı büyük ölçüde kolaylaştıran etkenler arasındadır (Anderberg, Helmut ve Kerstin, 2017).

Boşanma, sıklığı nedeniyle batı toplumundaki birçok aile için deneyimlemek zorunda oldukları bir yaşam olayı haline gelmiştir (Hughes ve Kirby, 2000). Dünya üzerinde gelişmişlik oranı yüksek olan ülkelerde boşanma oranları yüzde 50 düzeyindedir (<https://ec.europa.eu/eurostat>).

Küresel boşanma oranlarını kaydeden Birleşmiş Milletler raporuna göre 1960' tan bu yana küresel boşanma % 252 oranına yükselmiştir. Avrupa'nın küçük ülkelerinden Lüksemburg dünyadaki en fazla boşanma oranına sahiptir. Rusya, Amerika Birleşik Devletleri ve Fransa tüm ilk evliliklerin % 50'si boşanma ile bozulmuştur (<https://www.oecd.org/>).

Yapılan araştırmalara göre, Hindistan dünyadaki en düşük boşanma oranına sahiptir. Boşanma oranı %1' den az ve 1000 evlilikten sadece 13' ü boşanmayla sonuçlanmıştır. Boşanma oranının düşük olması toplumun baskısına dayanmakta, evlilikler genellikle bireyler yerine iki aile arasında sürmesinden kaynaklanmaktadır (<https://www.unifiedlawyers.com.au>).

Aile kararlarının mevcut önyargıyla alındığı fikri, standart modellerle kolayca bağdaştırılamayan ve gelenekten gelen bilgilerle tutarlıdır. Sosyal bilim uzmanları, boşanmış insanların önemli bir kesiminin, yıllar sonra bile ayrılma konusundaki

kararlarında pişmanlıklarını dile getirdiğini vurgulamaktadır. Amerika Birleşik Devletleri, New Jersey ve Minnesota eyaletlerinde yapılan araştırmalar, boşanmış kişilerin %40 ila %46' sının boşandıkları için pişmanlık duyduğunu göstermektedir (Waite ve Diğerleri, 2002) ve İngiltere ve Avustralya'dan yapılan araştırmalar da %40 oranında da benzer rakamlara ulaşılmıştır (Medved, Wolcott, Hughes, 2017).

Türkiye İstatistik Kurumu verilerinde 2010 yılından itibaren yıllara göre boşanma oranlarında doğrusal artış olduğu ve geçtiğimiz yıl içerisinde evli her 100 çiftten 27'sinin boşandığı görülmektedir (<http://www.tuik.gov.tr/>).

Yörükoğlu (2000), tüm dünyada boşanma oranlarının artmasını, bireylerin evlilikte kalmaya isteksiz olmalarına bağlamamaktadır. Evlilik anlayışındaki küresel değişimle birlikte, haz içeren uyumlu bir evlilik kurma ve hoşnut olmanın, geleneksel değerler ve çocuk sahibi olmak için evlilikte hoşnutsuzluğa katlanılması durumuna tercih edilmesine bağlamaktadır. Diğer taraftan çevresel faktörleri etkisiyle tetiklenen bireysel, toplumsal tüm değişimler ve değişimin aileye aksetmesi, boşanmaların artışında etkili olmuştur. Kentleşme hızındaki artış ile boşanmalar artmıştır. Kırsal kesimde boşanmalar kentlere nazaran daha azdır. Kadının emeği aile içinde değerlendirilirlen ekonomik özgürlüğü de yoktur. Kentleşmeye eğitim düzeyinin yükseltilmiş, ekonomik seviyenin artmış ve kadının toplumsal statüsünün belirlemiş olmasına rağmen beklenenin tersine evliliklerde uyum artırmamıştır.

Boşanma, AYD' nin tüm aşamalarında olduğu gibi bir ailenin kazançlarıyla ve kayıplarıyla ilişkili olarak aile içinde dengesizlik yaratan bir değişimdir. Carter ve McGoldric altı ortak aile gelişim aşaması belirlemiştir. Bu aşamalar: 1. Evden ayrılmak: genç yetişkin evliliği. 2. Ailelerin evlilik yoluyla birleşmesi: çift, eş olma durumu; 3. Ebeveynlik rolü - küçük çocuklu aile. 4. Ergenlik dönemine giren çocuklarla birlikte aile sisteminin dönüşümü. 5. Orta yaştaki aileler, çocukların evden ayrılması ve birey olarak yoluna devam etmesi. 6. Sonraki yaşam-yaşlı aile (Carter ve McGoldric 2001:18).

Carter ve McGoldrick (2001) tarafından sunulan aşamaların, bir ailenin geçirmesi gereken beklenen rotayı ve normatif dönüşümleri temsil ettiği, ancak tüm olası aşamaların temsil edilmediğinden söz etmek gerekir. Aile içinde boşanmanın başka olası gelişim aşamaları vardır. Döngünün diğer aşamalarında olduğu gibi, boşanma aşaması da çiftlerin yeni bir sisteme adapte olmak için çaba göstermesini gerektirir. Bu, tüm aile üyelerinin gelişimine devam etmek için fiziki şartlara uyum sağlamalarını gerektirdiği gibi duygusal adapte görevlerini de içermektedir (Carter ve McGoldrick, 2001).

Aile hayatında bir değişim fikri olarak boşanma, boşanmanın eşler arasında uyum ve yas gerektiren aile yaşam döngüsünün bir parçası olduğu anlayışı ile tutarlıdır (Lima ve Campos, 2003). Bu gerçekleşmezse, olabileceğinden daha travmatik ve acı veren bir boşanma süreci oluşur. Bu psikolojik boşanma süreci, aileyi yıkıcı bir boşanma durumuna yönlendiren daha fazla çatışmaya yol açma eğilimindedir.

Aile sisteminin gelişimsel krizin üstesinden gelmedeki zorlukları, aile bağlarının çözülmesine yol açar. Bu zorluklar, aile üyelerinde boşanmanın yasını ve değişimini duygusal olarak reddetmenin yanında, değişimin AYD'de kaçınılmaz olduğunun kabul

edilmesidir. Bu nedenle boşanma öncesi evliliğin devamına yönelik verilecek arabuluculuk desteği, aile birliğini korurken tüm aile üyelerinin psiko-sosyal sağlıklarının korunmasına ve toplumun iyileştirilmesine yönelik olmalıdır

Önleyici aile politikalarının yoksunluğu boşanmaları engellemekte yetersiz kalırken boşanma sebeplerinin arasındaki en büyük etkenin ilgisizlikten sonra işsizlik ve yoksulluk olduğu araştırma sonuçlarına yansımıştır (Kawata, 2008).

Bu nedenlerin yanı sıra toplumu etkileyen feminist hareketlerin yirminci yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkışı, aile yapıları ile birlikte erkek ve kadınlar arasındaki ilişkilerin bir dizi tartışmasına ve yeniden tanımlanmasına yol açmıştır (Strak, 1991).

Türkiye’de aile, evlilik, çatışma, boşanmaya yönelik çalışmalar birçok disiplin tarafından ve çok sayıda araştırmacı tarafından incelenmiştir. Türkiye’de boşanmış 310 kişiyle anket çalışması yapan Kadir Ulusoy, ankette boşandıkları için hayal kırıklığı ve suçluluk yaşıyıp yaşamadıkları sorusuna verilen cevaplarda % 8,2 oranında vicdani rahatsızlık ve kısmi pişmanlık duydukları ve sonuçlara göre % 19,8 oranında pişman olduklarını ifade etmiştir. Katılımcıların toplamda % 28 oranında pişman olma durumundan bahsedilebilir.

Geçmişte çiftler aile baskısı ve sosyal baskıdan etkilenecek boşanmayı tercih edemiyor ve bireysel karar vermekte güçlük çekiyorlardı. Geleneksel kültürde boşanma toplum tarafından ayıplanan, kabul edilmeyen bir olgu iken günümüzde anlayış farklılığına gidildiği görülmektedir. Bu sebeptir ki tüm dünya üzerindeki geleneksel refleksin hakim olduğu toplumlarda boşanma sonrası pişmanlık düzeylerinde azalmalar görülmektedir.

Eşler birbirleriyle ilişkili ve içiçe geçmiş ekolojik sistem seviyelerinin birey olarak parçası olduklarından, boşanmanın tüm ekolojik sistemler bağlamında anlaşılması gerekmektedir (Bronfenbrenner, 1979, Bronfenbrenner, 1986, Bronfenbrenner, 1994). Pek çok çalışma, evliliğin devamına yönelik kültürel inançlar ve değerler gibi daha geniş ekolojik düzeydeki faktörleri dikkate almamıştır. Tez bu açığı gidermek için Türkiye’deki ailelere yönelik sosyal politikalar uygulamalarının ekolojik sistemden bağımsız değerlendirilmesinin eksikliğine odaklanmıştır.

Aile uygar olarak nitelendirilen gelişmiş her ülkede ulusun bir prototipidir. Sosyal bir kurum olan aile uluslar tarafından geniş kapsamlı işlevlerinden dolayı önemsenmektedir. Esasen devlet, aileyi önemseyerek kendi değer yargıları, ideoloji, kurallarını devam ettirme çabasıdır ve aile için sosyal politikalar geliştirerek amaçlarını aile birliği üzerinden gerçekleştirmek istemektedir.

1.6. Önleme

Önleme yaklaşımı, uygulayıcıların bir problemin var olmasını beklemeden ve ardından kanıta dayalı önlem sağlamaları için uzun vadeli gelişmeye odaklanmak zorunda kalmadan ön uygulama felsefesini yani müdahale modelinin ötesine geçmesidir. Önleme, bireysel ve sosyal sorunların giderilmesine yönelik müdahalelere önleyici ilkelerin ve amaçların uygulanmasıdır. Risk gruplarında ailenin özel bir yer edinmesinin en önemli sebebi sağlıklı aile ortamında yetişen bireyin toplumsal katkısından kaynaklanmaktadır.

Önleme kavramını aile için anlamlandırmadan önce anlamak ve dünya üzerindeki uygulama pratiklerini örneklendirmek gerekir. Önleme odaklı sosyal hizmete olan ilgi 1960'larda ortaya çıkmış 1980'lerde artış göstermiştir. Özgün bir disiplin olarak 'Önleme' 1980'lerde resmen tanınmıştır Kavram olarak önleme, bir sorun tamamen görünmeden veya geliştirilmeden önce ortaya çıkmaktadır (National Research Council and Institute of Medicine, 2009).

Holman (1988) önlemeyi eylem, uygulama ve amaç bakımından ele almıştır. Yeterli yaşam standartlarına, uygun sağlık seviyelerine, ailenin devamının sağlanabileceği uygun ortamlara, sürdürülebilir iş hayatına ve geliştiren toplumsal yaşam kalitesini arttırmaya odaklanmıştır. Sosyal politika uygulamaları olumlu ve çözüm odaklı bir önleme yaklaşımının evrensel ve toplumsal odağında yer almaktadır. Bu önleme biçimi örneğin, ailedeki boşanmayı önlemek için gerekli olan müdahale ve evliliğin devamını etkileyen tüm faktörlerin olumsuz etkilerini ortadan kaldırma ile özetlenebilir (Sheppard, Grohn ve Mirka, 2004).

Birey, grup ve toplumsal düzeyde önleme, zararı önceden öngörerek engelleyen bir yaklaşım olarak ortaya çıkmaktadır. Holman gibi, Hardiker, Exton ve Barker'de (1991) önlemeyi iki boyutta ele almışlardır; bir yandan kurumsal, gelişimsel ve radikal refah modelleri açısından diğer yandan fiili önleme düzeyleri açısından ele alınmıştır. Dolayısıyla önleme Parker'ın da (1980) vurguladığı gibi doğası, kapsamı ve sorunlara verilen cevap gibi konulara odaklanmak yerine 'müdahale' ile ilişkilendirilmiştir. Önleme, müdahalenin her aşamasında sürecin çıktısına olan olumlu etkisi açısından değerlendirilmektedir.

Önleyici müdahale araştırmalarına ilişkin sınıflandırılma raporunda ise Farmer, terminolojideki (2001) geleneksel sınıflandırma sistemi, önleme çabalarını birincil, ikincil veya üçüncül olarak sınıflandırırken, yeni sınıflandırma sistemi evrensel, seçilmiş ve sorun odaklı terimleri kullanmaktadır. Evrensel, genel önleme programları, halka ve tüm nüfus grubuna yöneliktir. Seçilmiş önleme çabaları, genel nüfusa kıyasla belirli bir sorun için yüksek risk altındaki bireylere yöneliktir. Bunların yanında, sorun odaklı önleme çabaları, genellikle hedeflenen sorunun işaretlerini gösteren, ancak henüz tam olarak gelişmemiş alanları olan yüksek riskli bireylere yöneliktir.

Önleme uzmanları, önleme uygulamalarının ve programlarının, risk faktörleri ve koruyucu faktörler olarak adlandırılan, sorunlar ve çözümleri üzerine odaklanması gerektiği konusunda hem fikirdir (Rishel, 2007). Risk faktörleri, olumsuz sonuç olasılığını artıran koşullar olarak tanımlanırken, koruyucu faktörlerin olumsuz sonuç olasılığını azalttığı düşünülmektedir (Durlak, 1998; Smith ve Carlson, 1997).

Risk ve koruyucu faktörler tipik olarak üç gruba ayrılır: ekolojik sistemler teorisi tarafından tanımlanan üç seviyeyi temsil eden bireysel faktörler, aile faktörleri ve çevresel faktörlerdir (Garnezy, 1985; Bronfenbrenner, 1979).

Holman (1988) amaçları açıklarken, önlenmenin üç alanla ilgili olarak farklı amaçlara sahip olabileceğini belirtmiştir. Bunlardan ilki aile ve eşlerin ebeveynlik kalitesi ile ilgilidir ve burada ihmalin önlenmesini ve yoksul ebeveynliğin etkilerini tanımlamıştır. İkincisi,

genel olarak “sosyo ekonomik çevre” olarak adlandırılan alanla ilgilidir. Burada ise düşük gelirli, yetersiz çevre etkileşimi, sosyal ve kültürel farklılıklar gibi dezavantajların etkileri anlatılmıştır. Üçüncüsü, belki de daha geleneksel olan müdahale süreçleriyle ilgilidir. Önleme uygulaması, bireysel ve sosyal sorunların önlenmesine yönelik müdahalelere önleme ilkelerinin ve hedeflerinin uygulanmasıdır. Örneğin; ailenin problemleri olmamasına rağmen henüz kriz noktasına ulaşılmamış toplumsal sorunlarda önleme, koruyucu erken müdahaleyi içermektedir.

Ailenin normal ve işlevini devam ettiren durumuna geri dönmesine yardımcı olabilecek kısa vadeli müdahale edilebileceği gibi bazı krizlere yanıt olarak ortaya çıkabilecek potansiyel bir kötüleşme durumunun önlenmesi için de müdahale edilebilir (Gibbons, Thorpe ve Wilkinson, 1990).

Sosyal hizmet uygulamalarında önleme hizmetleri, tüm bireyleri ilgilendiren evrensel hizmetlerden sosyal ve ekonomik dezavantajın etkilerini azaltmak için tasarlanan politikalara kadar çok çeşitlidir.

1.6.1. Koruyucu Önleyici Sosyal Hizmet Yaklaşımı

Ekolojik sistemde birey ile çevresi arasındaki etkileşim aile sisteminin sosyal işlevselliği açısından önemlidir. Evliliğin devamının işlendiği bu araştırmada önleyici ve ekolojik sistem yaklaşımının özellikle sosyal hizmet disipliniyle ilişkisine, meslek olarak önleyici yaklaşımın uygulama prensiplerine değinilecektir.

Tanım olarak önleme, bir sorunun tamamen görünmeden veya geliştirilmeden önce ortaya çıkmasıdır (Ulusal Araştırma Konseyi ve Tıp Enstitüsü, 2009). Koruyucu-önleyici faaliyetler sosyal hizmet disipliniinde önemli uygulama alanlarından biridir. Bir mesleki disiplin olarak, sosyal hizmet uygulamalarında önleme yaklaşımı temel bir bileşen olarak benimsenmiştir (Bracht, 2000).

NASW- Ulusal Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği’nin Etik Kurallarında, koruyucu-önleyici müdahale yaklaşımı, kendi kaderini tayin etme ve kültürel yeterlilik ile anlatılmıştır (The National Association of Social Workers, 1996). Önleme yaklaşımı, uzun vadede sağlıklı gelişmeye odaklanan bir uygulama felsefesini benimsemiştir. Bu felsefede göze çarpan soru şudur: “Sağlıklı gelişmeyi desteklemek için birey sorun anında hangi kaynaklara ihtiyaç duymaktadır?” (Ulusal Araştırma Konseyi ve Tıp Enstitüsü, 2009).

Koruyucu-önleyici yaklaşım ekolojik sistemdeki bireyin yaşam problemlerini önlemeye yoğunlaşmıştır. Sosyal hizmet, bireyi sosyal çevresiyle değerlendirip güçlendirirken sorunlarını tüm boyutlarıyla ele alan ve koruyucu-önleyici hizmet veren mesleki bir disiplindir. Ancak, bu tutarlı bir yaşam felsefesi şekliyle önleme odaklı sosyal hizmet uygulamasına çevrilmemiştir.

Sosyal politika açısından koruyucu-önleyici yaklaşım bireye ve topluma yönelik olumlu, bütüncül ve hak temelli bir bakış açısı sunmaktadır. Kanun koyucular, ailedeki her bireyin çatışma yaşanan durumlar için başa çıkmada sunulan kaynakların erişimine sahip olduğu varsayımından hareket eder. Dolayısıyla sosyal hizmet yaklaşımında koruyucu-önleyici

müdahale, çiftlerin ailede karşılaştıkları olumsuz duygulanım ve çatışma durumunu somut bir şekilde ortaya koyarak, evliliğin devamına yönelik arabuluculuk kaynaklarını aktive etmesine yardımcı olduğu bir süreci temsil etmektedir.

Sosyal hizmet mesleğinin tarihi kökleri önleme felsefesinin temeline dayanmaktadır. Sosyal hizmet mesleğinin öncelikli görevi, toplum içindeki bireysel ve sosyal sorunları önlemek ve her bireyin refahını arttırmaktır.

Sosyal hizmet eğitiminin temelleri 19. Yüzyılın sonlarına doğru atılmıştır. Profesyonel sosyal hizmet eğitimi 1898 yılında Jane Addams'ın tarafından Hull House'un kurulması ile başlamıştır. İlk sosyal hizmet okulu 'Institute for Social Work Training' Hollanda'da 1899 yılında açılmıştır. Jane Addams'ın topluma dayalı uygulama yaklaşımı, özünde önleme odaklı bir yaklaşımdır (Addams, 1996). Kuruluşundan itibaren, sosyal hizmet uzmanları önleme odaklı hedefler ve uygulama yaklaşımlarını benimsemiştir.

1960'larda Geismar tarafından literatürün geniş bir incelemesi yapılarak bir dizi kesitsel çalışmalar gerçekleştirilmişti (Geismar, 1969). Bu çalışmalar tarım toplumundan sanayi toplumuna geçişin etkisiyle başlayan kentsel yaşam sürecinin, aile yaşam döngüsünde sosyal işlev bozukluğuna yol açtığına dair bir kanıt ortaya koymuştur (Geismar, 1973). Kanıtlar üzerine geliştirilen önleme, bu çalışmalar ışığında özgün bir disiplin olarak 1980 yılında resmen tanınmıştır (Shore, 1998).

Geleneksel sınıflandırma sistemi, önleme çabalarını birincil, ikincil veya üçüncül olarak sınıflandırırken, yeni sınıflandırma sistemi evrensel olan, seçilmiş ve işaret edilen terimleri kullanmaktadır. Genel önleme programları halka ve tüm nüfusa yöneliktir. Seçilmiş önleme çabaları, genel nüfusa kıyasla belirli bir sorun için yüksek risk altında olanlara yöneliktir. Belirtilen önleme çabaları, genellikle hedeflenen sorunun işaretlerini veya belirtilerini gösteren, ancak henüz tam olarak gelişmemiş alanları olan yüksek riskli bireylere yöneliktir (Rishel, 2007).

Çalışmanın odağındaki boşanma sürecini deneyimleyen bireyler ve ailedeki çocuklar yüksek risk grubundadır. Buna rağmen sosyal hizmet müdahalesinin birçok alanında olduğu gibi boşanma sürecinde de her bireyin arz odaklı sunulacak hizmetlere erişimi sınırlıdır.

1994 IOM raporunun ve son 2009 güncellemesinin (Ulusal Araştırma Konseyi ve Tıp Enstitüsü, 2009), 'önleme' teriminin yalnızca tam olarak öncesinde yapılan müdahale faaliyetlerine atıfta bulunmak için 'bir bozukluğun veya problemin başlangıcı' için kullanılması gerektiğini açıkça belirtir. Bu nedenle, daha önce ikincil veya üçüncül önleme olarak etiketlenen çabalar artık 'tedavi' veya 'iyileştirme' olarak daha uygun bir terimle kabul edilmektedir (Woody, 2006).

Önleme uygulaması, bireysel ve sosyal sorunların önlenmesine yönelik müdahalelere, önleme ilkelerinin ve amaçlarının uygulanmasıdır. Sosyal hizmet uzmanları tarihsel süreçte, önleme uygulamalarının ve programlarının, risk faktörleri ve koruyucu faktörler olarak adlandırılan, hastalık veya sağlık hedefli öngörülerini üzerinde de odaklanması gerektiği konusunda ortak fikir geliştirmişlerdir (Rishel, 2007). Risk faktörleri içinde mevcut aile yapısındaki üyelerin dağılmasına ve işleyişindeki değişimle tek ebeveynli

ailenin oluşmasına yol açan boşanma durumu için de hastalık veya sağlık hedefli öngörüler geliştirilmelidir.

Uluslararası sosyal hizmet derneği 1981 yılında sosyal hizmetin en temel becerilerini şu şekilde tanımlamıştır: “dengeyi sağlama becerisi, iletişim kurma ve dinleme, analiz etme, sözleşme yapma, müdahaleyi değerlendirme becerisi, hazırlık yapma, mesleki rolleri üstlenme ve mesleki müdahaleyi sonlandırma becerisi olarak sıralamıştır. Sosyal hizmet mesleğinin, tarihsel gelişimde müracaatçı grubuna göre üç kategoriye ayrıldığı görülmektedir (Kisrt, Ashman, Hul, 1999).

- Mikro düzey uygulamaları; temel düzeyde müracaatçılarla doğrudan etkileşimi baz alan vaka çalışmalarını içerir.
- Mezzo düzey uygulamaları; orta büyüklükteki gruplarla çalışma becerisi gerekmektedir.
- Makro düzey uygulamaları; büyük topluluklarla ve toplumlarla çalışmayı içerir. Toplumsal örgütlenme becerisi gerektirir.

Ailenin dağılması toplumu etkileyen önemli risk faktörlerindendir. Toplumsal riskleri önleme çalışmaları sosyo-ekonomik alana müdahale etmeyi gerektirir. Bu bağlamda, devletin soruna dair çözüm olarak ürettiği sosyal politikaları, toplumdaki her bireyin ihtiyacına göre entegre ederek müdahale etmesi önemlidir.

Ailenin korunmasını ve desteklenmesini toplumsal gelişmenin itici gücü olarak değerlendirdiğimiz durumda aile politikalarının rehabilite edici koruyucu-önleyici hizmetler sunması gerekmektedir. Sunulacak bu hizmetlerin değişen sosyal ve ekonomik koşullardan etkilenen riskli ailelere yönelik olması beklenmektedir. Bu bağlamda koruyucu-önleyici sosyal hizmet uygulamalarında amaç, ailelerin olumlu gelişmesini destekleyecek olan üreten, sosyal katılımcı ve kendine yeten bireylerin yetiştirilmesidir. Devamında ise bireylerin aile içindeki rollerini işlevsel sergilemesine engel oluşturabilecek psiko-sosyal sorunların çözümüne yönelik arz odaklı hizmetlerin sunulmasıdır.

Türkiye’deki uygulamalarında aile mesleki hizmetlerin yetersiz kaldığı durumda multidisipliner bakış açısı ile diğer bakanlıklar ve kuruluşlarla iş birliği kurumsal işleyiş gereği ağır işleyen bir yapıda devam etmektedir. Bu sebeple kurum içi arz odaklı müdahale çoğu durumda zamanında gerçekleşmemektedir.

Her ne kadar önceki araştırmalar profesyonel sosyal hizmet uygulama tarihi boyunca devam etse de bugüne kadar evliliğin devamına yönelik arabuluculuk ile sosyal hizmette önleme durumunun sistematik bir analizi olmamıştır.

1.6.2. Koruyucu Önleyici Yaklaşımın Temel Özellikleri ve Varsayımları

Ulusal Sosyal Hizmetler Derneği’ne göre sosyal hizmet mesleğinin birincil görevi hem toplumun iyiliği hem de sosyal bağlamda toplum refahı açısından insan refahını arttırmaktır (NAWS, 2010).

Önleme, tanım gereği de büyük yaşam sorunlarını önleyerek insan refahını olumlu yönde değiştirmektedir. Sosyal hizmet dergilerindeki çalışmalarda önleme müdahalelerinin sonuçları ortaya çıksa da bireye müdahale veya sosyal hizmet mesleğindeki önleme

rolünün tartışılması sosyal hizmet mesleğinin önleme çabalarında oynadığı rol sosyal çalışma literatüründe yer almıştır (Hawkins, 2006). Ayrıca, mesleğin savunmasız olan dezavantajlı gruplar için müdahale eşitsizliklerini azaltmak ve arz odaklı erişim sağlamak gibi değerleri ve hedefleri vardır. Bu hedefler uygulamaya yönelik önleyici yaklaşımda tutarlılık göstermektedir (Bracht, 2000).

Önleme en yaygın olarak, bir risk modeline göre ele alınmaktadır (Masten , Coatsworth, 1995). Bir bozukluğa yatkın olan veya beklenmeyen bir durumla yüzleşmek zorunda kalan birey veya gruplar, risk durumlarına ve koruyucu faktörlerin etkisine dayanarak müdahale için seçilmektedir (Jessor ve Arkadaşları, 1995). Risk faktörleri, bozukluğun veya beklenmeyen durumun gelişimi ve başlangıcı ile ilişkili değişkenlerdir; koruyucu faktörler, risk faktörlerinin etkilerini ortadan kaldırdığı ve bireyleri gelecekteki belirtilere karşı tamponlandığı düşünülen değişkenlerdir. Risk faktörleri, olumsuz sonuç olasılığını artıran koşullar olarak tanımlanırken, koruyucu faktörlerin olumsuz sonuç olasılığını azalttığı düşünülmektedir (Smith ve Carlson, 1997).

Genel olarak, önleme modelleri, risk faktörlerinin ilk olarak bir bozukluğun ya da beklenmeyen durumun ortaya çıktığı değişim döneminde risk faktörlerini azaltmaya ve koruyucu faktörleri arttırmaya çalışır (Rutter, 1987). Sosyal hizmet disiplini, insan ve çevre arasındaki etkileşime odaklanan önleme pratiğinde biyo-psiko-sosyal bir yaklaşımın gerekliliğine dikkat çekmektedir (Beardslee, 1998). Sosyal hizmet uzmanları, önleme odaklı hizmet sunumunun geliştirilmesinde önderlik edecek şekilde eğitilmişlerdir (Kellam, Koretz ve Moscicki, 1999). Değişimi benimseme odaklı eğitilmiş sosyal hizmet uzmanları, sosyal politika ve uygulamalarda evliliğin devamı için ailede önleyici yaklaşımı başlatmaya ve teşvik etmeye hazırdır.

Risk ve koruyucu faktörler tipik olarak üç gruba ayrılır: Ekolojik sistemler teorisi tarafından tanımlanan ve üç seviyeyi temsil eden bireysel faktörler, aile faktörleri ve çevresel faktörlerdir (Garmezy, 1985; Bronfenbrenner, 1979).

Aile faktörleri araştırmanın odağında olduğundan kuramsal temel ve araştırma modeli bölümünde sosyal hizmet uygulamaları açısından kavramlar detaylandırılacaktır.

1.6.3. Kuramsal Temel ve Araştırma Modeli İlişkisi

Aile temelli önleme hizmetleri öncelikle ailelerin karşı karşıya oldukları riskleri ve koruyucu faktörleri ele alarak aile bireylerinde sağlıklı çalışmayı ve kendi kaderini tayin etme hakkını teşvik etmektedir (Howard A. Liddle, 1998). Aile temelli önleme olarak da adlandırılan aile temelli koruyucu-önleyici yaklaşım, ailenin güçlü yönlerini, becerilerini güçlendirmeye ve aile bireylerinin sosyalleşmesine dahil etmeye odaklanmaktadır (DeMarsh, Kumpfer, 1985). Mesleki etkinlikte sosyal hizmet disiplininin odağı, toplum içindeki bireyin olumlu yeteneğini belirleyen, bireyin çevresiyle arasındaki doğru iletişim ve etkileşimdir.

Literatürde önleme hipotezinin geçerliliği, aile odaklı sosyal hizmet uygulamalarının ailelerin gelişim evresi ve sosyal işleyiş düzeyi bağlamındaki etkinliğine dayanmaktadır.

Araştırmalar, ailenin yaşam döngüsünün başında profesyonel önleyici yaklaşım müdahalesinin işleyiş üzerinde önemli bir etkisinin olup olmayacağına odaklanmıştır (Geismar ve Lagay, 1985). Önleyici müdahale, kentsel yaşamın aileye etki eden olumsuzluklarından önce gerçekleştiği durumda, ailedeki çatışmayı engellemek veya en azından aile ortamında sosyal işlev bozukluğuna yönelmesini geciktirmek için bir fırsat sunmaktadır.

Çalışmalarda kullanılan önleme kavramı, içte aile veya dışta toplumsal baskıların başında, müdahalenin uygulanabilir ve problemlerin en az olduğu durumlarda ortaya çıktığı için etkili olduğu varsayımından kaynaklanmaktadır.

Önleyici yaklaşımın uygulandığı diğer bir durum ise, ailelerin işleyişine ilişkin bir dizi tecrübe ve gözleme dayanan veriyi, çatışmanın farklı seviyelerinde ve ailedeki negatif sosyal işleyiş etkinliğinde kullanımıdır.

Risk altında olduğu öngörülen bireyin tanımlanması için sosyal hizmet müdahalelerinde önemli ölçüde sosyal hayatı yeniden düzenlemeyi gerektiren yaşam değişiklikleri kullanılmıştır. Yaşam değişikliği boşanma, ayrılma, kayıp, vefat, iş kaybı, statü kaybı, hastalık veya hapis cezası gibi sosyal hayatın tümüyle değişmesine etki edecek güçte faktörlerdir (Roskin, 1982: 331).

Yaşam değişikliği faktörlerinde danışanların kendi kaderlerini tayin hakkına sahip olduğu tek alan boşanmadır. Çiftler boşanmaya kendi özgür iradeleriyle karar vermektedir.

Boşanma gerçekleşmeden önce uygulanacak önleyici müdahale ailenin devamı için fırsat olabilir. Fakat Türkiye’de aile problemlerinin çözümünde, aileden destek ve yardım alma biçimindeki gelenekten beslenen mekanizmalar az da olsa işlemekle, bununla beraber bu sosyal destek ilişkilerinin dağılmaya başladığı, eşlerin Sosyal Hizmet Merkezleri’nden, arabuluculardan ya da aile sorunuyla ilgilenen uzmanlardan destek alma konusundaki bireysel çabaların yetersiz kaldığı görülmektedir (<https://ailetoplum.aile.gov.tr/aile-danismanligi>).

Koruyucu-önleyici müdahalelerin problemleri azaltmada etkili olduğu bilinmesine rağmen evliliğin devamına yönelik, uygulayıcı pratikte önleme odaklı bir yaklaşım kullanılmamaktadır. Bu nedenle, sosyal hizmet uygulayıcılarının önleme ilkelerini ve teorisini uygulamalarına dâhil etmeye hazır olmadığı ve evliliğin devamına yönelik vakalarda önleme odağıyla yaklaşmadığı düşünülmektedir.

Araştırmanın amacı, aile uygulamalarında koruyucu-önleyici yaklaşımın sistematik olarak araştırılmasının sonuçlarını sunmak ve bu sonuçların mevcut etkilerini tartışabilmektir. Böylece sosyal hizmet uzmanlarının, başvuranları en uygun koruyucu-önleyici yaklaşımla bütünleştirmelerine ve çiftlerin toplum refahını artıracak aile politikalarına ve planlama faaliyetlerine katılmalarına yardımcı olması beklenmektedir.

1.7. Kuramsal Açıdan Ekolojik Sistem Teorisi Bağlamında Aile Sistemi

Toplumsal değişim teorilerinin bir bölümü modern toplumlarda değişim sürecine bağlı olarak bireyler arasındaki daha yakın ve samimi bağlarla yaşanan birincil ilişkilerin azalacağı ve kent hayatında ilişkilerin daha yaygın olacağı varsayımından hareket

etmektedir. Türkiye’de son 50 yıllık dönemde göç ve kentleşmeye bağlı olarak yaşanan toplumsal değişim sürecinde bu olgu bir ölçüde görülmekle birlikte, akrabalık bağlarının ve komşuluk ilişkilerinin güçlü bir şekilde devam ettiği görülmektedir. Sosyal politikalar - gelir dağılımı, konut, sağlık, eğitim- hem teoride hem de pratikte aileye doğrudan bir etki gücüne sahiptir. Aile, evlilik ve boşanma üzerine yapılan teorik çalışmalar ile ilgili literatür incelendiğinde karşımıza çok sistemli bir yaklaşım öne çıkmaktadır.

İnsan doğası itibariyle biyolojik, duygusal, entelektüel ve psikolojik değişim süreçlerinden geçmektedir. Bireyler duygu, bilgi, düşünce ve değer paylaşımını gerçekleştirebilmek için diğer bireyler ve sistemlerle etkileşim içerisinde. İletişim ve etkileşim süreçleri dinamik ve aktif bir yapıya sahiptir. Bireyin davranışı, biyolojik ve psikolojik gelişimi, yaşadığı sosyal çevre içerisinde meydana gelen etkileşimlere göre şekil almaktadır.

Her birey, birbirlerini kapsayan, iç içe geçmiş ve farklı sistemlerden oluşan bir ekolojik sistem içerisinde dünyaya gelir. Aile sistemi, iş sistemi, okul hayatını içeren eğitim sistemi, inanç sistemi ve ekonomik sistem bunlardan bazılarıdır.

Sosyolojik kuramlar aile olgusunu kendi bilimsel perspektiflerinde ele almaktadır. Her yaklaşım, içinde bulunduğu toplumun motifini ve tarihsel bilincini de yansıtır. Örneğin toplumlar için sosyal birlik ve beraberlik ihtiyacı, ailenin temelindeki beraberlik fonksiyonuyla önem kazanmaktadır. Bu bağlamda toplum yapısındaki değişimi açıklama biçimi, aile faktörünü göz önünde bulundurmayı gerektirmektedir. Ailede meydana gelen değişimi açıklarken aile içi çatışmanın derinleşmesi veya aile içi beraberliğin değişmesi şeklinde ortaya çıkan sorunların bağlantıları ekolojik sistem perspektifinde detaylı bir şekilde incelenecektir.

Ekolojik sistem yaklaşımı bireyin, ailenin ve grupların problem yaşadığı geçiş dönemleriyle ilgili ihtiyaçlarını ve sorunlarını inceler. Bu bağlamda ekolojik sistem yaklaşımının temel kavramlarına değinilmesi ‘çevresi içinde birey’ etkileşimlerinin anlaşılması açısından önem taşımaktadır.

Çalışmanın teorik çerçevesi Bronfenbrenner’ın ekolojik sistemler teorisine dayanmaktadır. Aile sistemine ekolojik sistem çerçevesinden bakıldığında dünya üzerinde evlenme ve boşanma oranlarının coğrafi bölgelere göre farklılıklar göstermekte olduğu ve istatistiki verilerin ekolojik sistemden etkilendiği görülmektedir.

Ekolojik Sistemler Teorisi ilk defa Rus kökenli Amerikalı bir gelişim psikoloğu olan Urie Bronfenbrenner tarafından geliştirilmiştir. Urie Bronfenbrenner’ın ekolojik sistem teorisi, bireyin zaman içindeki gelişme döngüsünü kavramsallaştırır (Bronfenbrenner, 2001). Gelişmekte olan birey ve çevre arasında gelişen etkileşimin algılanmasında yeni bir bakış açısı sunmuştur. Gelişme, bir insanın çevresini algılama biçiminde kalıcı bir değişiklik olarak tanımlanmaktadır (Bronfenbrenner, 1979).

Ailenin bileşenleri, üyeleriyle ve etraflarındaki çevreyle etkileşime girdiğinde birey merkezlidir. Sosyal çevre hakkında ve birbiri içine geçmiş sistemlerde daha geniş bir anlayışa sahip olan ekolojik yaklaşım, çevrenin canlı ve dinamik etkileşimlerden oluştuğunu varsayar (Kirst-Ashman ve Hull, 2009).

Teori ilk defa “İnsan davranışının deneysel ekolojisi” kitabında yayınlanmış ve sonrasında geliştirilmiştir. Ekolojik teorinin temel önceliği, birey ve çevre arasında gelişimsel etkileşimin olduğu varsayımdır. Bronfenbrenner, bireyin yakın çevresini kültürel ve sosyal etkileşim yeri olarak görmez. Aynı zamanda bireyin gelişim ortamı olarak da görür.

Bronfenbrenner'ın ekolojik teorisi bilişim süreci ve davranışsal süreç gibi genel psikolojik süreçlerle ilgili değildir. Bu süreçlerin bilgisi, içeriği ve ne olduğu ile ilgilidir. Bu sebeple teori, ailedeki temel öğeleri sosyal çevresiyle anlamlandırır. Çünkü ekolojik teori, psiko-sosyal süreçlerin içeriğinin bireyin aile ve çevre arasındaki etkileşimde nasıl değiştiğini incelemektedir.

Günümüzde aile bireyleri, toplumsal etkileşim sebebiyle daha fazla stres yaşamaktadır. İnsan için stres içerikli çevrenin anlaşılması ve etkisinin ölçülebilmesi önemlidir (Johnson, 1989:241). Sosyal hizmet toplumsal çevreye ilişkin sorunları bütün boyutlarıyla ele alan, sorun çözmeye, değişime ve sonuca odaklanmış mesleki bir disiplindir. Bu bağlamda sosyal hizmetin görevi bireye, aileye, dezavantaj yaşayan gruplara, toplumlara yönelik, koruyucu sosyal politikaların analiz edilmesi ve planlanması iken, önleyici hizmetlerin uygulanması ve değerlendirilmesidir.

Bronfenbrenner'e göre çevre, bilimsel açıdan algılanan ortamla sınırlı değildir. (Puroila ve Karila, 2001:208). Değişim hem bireyin algısında hem de eylemde gerçekleşir. Teoriye göre, değişim insanın yaşamı boyunca devam eder. Puroila' nın araştırma ekibi ise insan için değişimi, zaman ve mekân içinde sahip olduğu gelişme olarak görmektedir (Puroila ve Karila 2001:215; Bronfenbrenner 1979:28).

Aşağıdaki temel varsayımlar ekolojik yaklaşımı yönlendirmektedir (Meinert, Pardeck ve Kreuger, 2000):

- İletişim; insanlar arasında sürekli ve karşılıklı alışverişler bütünüdür.
- Stres; insan, aile ve çevre ilişkisi içindeki olumlu veya olumsuz tepkilerdir.
- Başa çıkma; problem çözme sürecinin bir parçası ve işlevsel olmayan davranışların yönetimi olarak görülür. Bireylerin başa çıkma süreçleri büyük ölçüde aile sistemleri tarafından şekillenir.
- Yaşam alanı; bireylerin ve ailelerin yaşadığı sosyal ortamdır.
- Yerelleşme; bireyin ve ailenin sosyal ve fiziki çevreye uyumunun sonucudur.
- Bireysel ilişki; aile sistemi içindeki diğer bireyler ve daha geniş sistemlerle ile ilgilidir.

Aile sosyal hizmet uygulamaları, bireyin dünya görüşlerine ve içinde bulunduğu ekolojik sisteme duyarlıdır. Ekolojik yaklaşım, aile sosyal hizmet pratiği için önemlidir. Çünkü ekolojik yaklaşım bireyin çevresiyle arasında oluşan işlevselliğe önem verir. Germain ve Gitterman'e (1987) göre birey ve aile sistemleri ancak içinde bulundukları daha büyük ekolojik sistemle anlaşılabilir. Ekolojik yaklaşım hem mikro hem de makro düzeylerde sosyal hizmet müdahalesi için stratejiler sunar. Aile sosyal hizmet uygulamaları, aile sistemini değerlendirme ve müdahale süreci açısından önemlidir. Uygulamada sosyal

hizmet uzmanlarının aile sorunlarını ve ihtiyaçlarını çeşitli ekolojik sistem düzeylerinde ele almalarına yardımcı olur. Sosyal hizmet uzmanlarına sistemler arası bütüncül bir bakış açısı sunar.

Ekolojik çevre, her biri iç içe geçmiş bir dizi yapı olarak karşımıza çıktığından çalışmanın teorik çerçevesi toplumun önemli katmanlarından olan ailenin değişimi ve çevresel etkileşimine odaklanmıştır. Ekolojik sistem bireyi değerlendirme sürecinde bütüncül yaklaşım odağında tüm sistemlerin aile için kritik olan alanlarını da içine almaktadır. Bu bağlamda bireyin etkileşim içinde olduğu sistemlerin farklı düzeylerdeki değişikliklerin etkilerini bütünsel değerlendirmektedir. Ailenin derinlemesine büyümesini birey ve çevre arasındaki iletişimini, diyaloglarını ve düzeyler arasındaki etkileşimini analiz etmektedir.

Ekolojik teori mikro, mezzo, eko, makro ve krono düzeydeki boyutlarda bir ailenin temel unsurlarla kurulması, değişmesi, gelişmesi ve çözülmesinin nasıl gerçekleştiğini inceler (<https://academic-eb-com>).

1.7.1. Ekolojik Sistem Teorisinin Boyutları

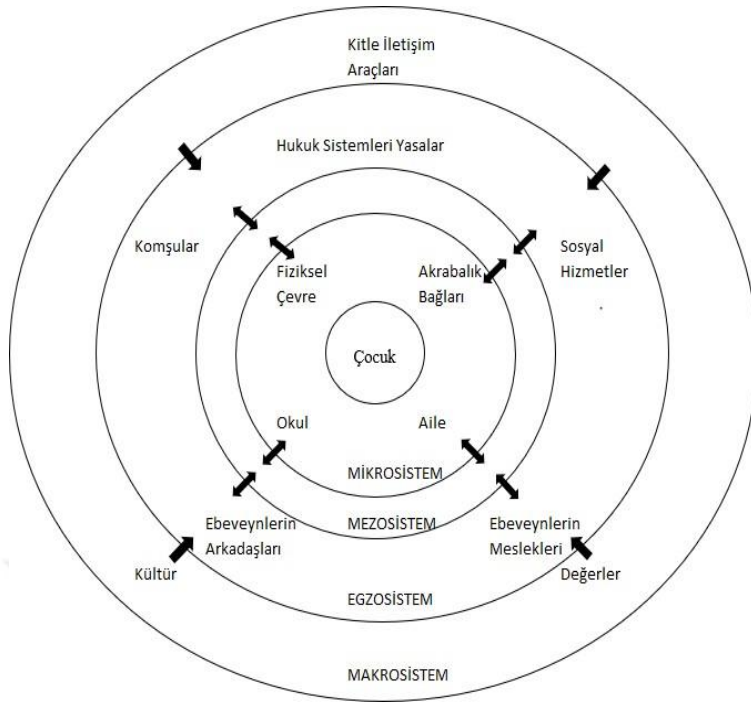
Her toplumda bir alt kültür ve her birinin organizasyonu için bir plan vardır. ‘Ekolojik sistem çerçevesi’ veya ‘insan ekolojisi teorisi’ olarak da adlandırılan ekolojik sistem teorisi, bireyin etkileşimde bulunduğu beş çevresel sistem içinde tanımlanmaktadır. Teori; mikro, mezo, makro veya krono düzeyde gerçekleşen müdahaleler için geçerlidir. Bilim insanlarının, bireylerin topluluklar ve daha geniş toplumlar arasındaki ilişkilerini inceledikleri bir çerçeve sunmaktadır (Bronfenbrenner, 1979).

Ekolojik teoriye göre, çevre birbiri içine geçmiş sistemlerden oluşur. Ekolojik sistem analizine göre (1994), birey birbiriyle ilişkili beş sistem mikro sistem, mezo sistem, ekosistem, makro sistem ve krono sistem seviyelerinin parçasıdır (Şekil 2).

Sistemlerden herhangi birinde meydana gelen küçük bir değişim, diğer seviyelerde de değişerek birey için gelişimin düzeyini olumlu veya olumsuz etkileyecektir. Bu teorinin aileyi ilgilendiren en kritik bileşenleri mikro sistem, makro sistem ve krono sistemdir (Me ve Ab: 2017).

Ekolojik yaklaşım, evlilikte yaşanan sorunları ve nedenlerini daha iyi anlamak için genel bir çerçeve sunmaktadır. Toplum yararına etkin çözüm yolları oluşturmayı hedeflemektedir. Bu yaklaşım ile ekolojik sistemin tüm bileşenleri ve karşılıklı etkileşimleri analiz edilebilmekte böylece boşanmayı bütüncül bir bakış açısı ile açıklamanın ve incelemenin olanaklı olduğu kabul edilmektedir.

Şekil 3. Ekolojik Sistem Teorisinin Boyutları (Bronfenbrenner, 1994)

17.1.1. Mikro Sistem

Mikro sistem, bireyin gündelik yaşamda karşılıklı etkileşim içerisinde olduğu kişileri ve bu kişilerle olan ilişkilerini içerir. Bireyin gelişiminde ve hayatın rutininde en büyük etkiye sahip olan sistem temelde aileyi, arkadaş gruplarını ve okulu kapsar. Sistem, gelişen bireyin belirli bir fiziksel ortamda yaşadığı fonksiyonel roller ve bireyler arasındaki ilişkileri anlamlandırmamızı sağlar. Sistem ortamın belirli fiziksel, sosyal, kültürel özellikleri sayesinde bireyi yakın çevresiyle sürekli ve aşamalı olarak daha karmaşık etkileşimlere girmeye davet eder, izin verir veya engeller (Hong, Kim ve Yoshihama, 2010). Örneğin ailenin mikro sistem düzeyindeki boşanma faktörleri arasında sosyo-demografik, ebeveyn kültürü ve çatışma gibi özellikler bulunmaktadır.

Mikro sistem, gelişimi sürekli olan aileye en yakın çevre ile ailenin okul, kreş gibi eğitim kurumları ve sosyal kurumlarla etkileşimini içerir. Çocuğun davranışı mikro sistem içindeki aile ve çevreye dayanır. Bu durum ebeveynlerinden, geniş aileden ve akranlarından aldığı mesajların çocuğun davranışını etkileyeceği anlamına gelir. Ailedeki etkileşim tüm aile üyelerine olumlu veya olumsuz geçişken davranış biçimi olarak yansır.

Çalışmanın odağında mikro sistem içindeki boşanma öncesi evlilik deneyimi olduğundan bireyin evlilik ilişkisi içindeki sosyal hizmet uygulamalarıyla ilişkisi değerlendirilmektedir.

17.1.2. Mezo Sistem

Mezo sistem, gelişen bir bireyin katıldığı iki veya daha fazla sistem arasında gelişen bağlantılar ve süreçlerden oluşur (Syrjänen, 2012). Mezo sistem ailenin ilişki içerisinde

bulunduğu iki ya da daha fazla mikro sistem arasındaki etkileşimi içermektedir. Aile ve sosyal hizmet kurumları arasındaki ilişki mezo sisteme örnektir.

Bir mikro düzey sistem olan aileyle doğrudan etkileşim içeren deneyimler başka bir mikro düzey sistemi etkileyebilir (Eamon, 2001).

17.13 Ekosistem

Ekosistem pek çok alt sistemi içerir. Çevre işlemlerini içeren olayların gerçekleştiği iki veya daha fazla sistem arasındaki bağlantı, işlem ve etkileşimleri kapsamaktadır.

Bununla birlikte, etkileşimin gerçekleşmesi dolaylı olarak bireyin içinde bulunduğu ortamdaki süreçleri etkiler (Bronfenbrenner, 1986, Bronfenbrenner, 1994). Örneğin, çatışma ve eşler arasındaki ilişki, boşanma ile sonuçlanan dış sistem düzeyinde bir faktördür (Lee, 2007). Ekosistem, ailenin doğrudan içinde bulunmadığı fakat onun değişimini dolaylı olarak etkileyen etkileşimler bütünüdür.

Ekosistem boyutuna göre, aile sistemindeki bir bireyin yaşamında meydana gelen herhangi bir değişiklik, sistemi ve dolayısıyla sistemin içindeki diğer kişileri karşılıklı olarak etkilemektedir. Bu etkileme, ailedeki dengenin etkilenmesi veya bozulmasına, değişim sebebiyle yeni denge arayışına neden olmaktadır.

17.14 Makro Sistem

Makro sistem, bir toplumdaki bireylerin tutumlarını, inanç sistemlerini, yasaları ve kültürel değerlerini, sosyo ekonomik durumlarını ve yaşam tarzlarını kapsamaktadır. Makro sistem ailenin değişim sürecine doğrudan bir etkide bulunmamakla birlikte ailenin içinde yaşadığı ekonomik ve sosyal çevreyi belirlemektedir. Evlilikler de bu durumdan olumlu veya olumsuz olarak etkilenmektedir.

Makro sistem tarihi süreçte sosyal yapı ve faaliyetleri belirleyebilecek kültürel bir plan olarak ortaya çıkmıştır. Diğer sistemlerdeki etkileşimlere cevap verecek nitelikte örgütsel, sosyal, kültürel ve politik bağlamları içerir. Aynı zamanda, belirli bir kültür veya alt kültürün mikro sistem, mezo sistem, ekosistem ve krono sistem özelliklerinde bulunan inanç sistemine, bilgi birikimine, ekonomik kaynaklarına, geleneklere, yaşam tarzlarına yön veren genel kalıplardan oluşmaktadır (Bronfenbrenner, 1994). Makro sistem gelenekleri, tutumları, ideolojileri, yasaları ve belirli bir kültürün değerlerini içerir.

Makro sistem iç içe tüm sistemlerde bulunan tutarlılığı ve uyumu ifade eder. Makro seviye, mikro, mezo ve dış sistemlerin yanı sıra düşünme ve eylem modelleri düzeyinde tek düze değerler olarak kendini gösterir (Puroila ve Karila 2001: 208; Bronfenbrenner 1979: 25).

Birey, kendisinin bile bulunmadığı ve dahil olmadığı makro sistemlerde meydana gelen olaylardan etkilenmektedir. Gelişimini etkileyen en güçlü etkiler arasında makro sistem etkileşimleri vardır. Dünya geneline yaşanan ekonomik dalgalanma ve krizler her bir ülkede ailelerin refahını doğrudan etkilemektedir. Makro sistemde gerçekleşen ekonomik dalgalanma mikro sistemde aileyi olumsuz etkilemekte ve ekonomik politikalar sosyal politikaların değişimi üzerinde baskı kurmaktadır. Fakat belirtmek gerekir ki; sosyal hizmet uygulayıcılarının, aile içi stres gibi problemler yaratabilecek, çatışma düzeyini etkileyebilecek tarihi toplumsal olaylar örneğin; ekonomik krizler üzerinde doğrudan bir

etkisi yoktur. Bu etkileşim ailenin çoklu baş etme yöntemlerini de kullanması gerekliliğini göstermektedir.

Evliliklerde yaşanan çatışmalar ve sonrasında bireylere uygulanan baş etme stratejileri arasında pozitif ve kuvvetli bir ilişki görülmektedir. Çalışma bireylerin ve ailelerin sistemlerde oluşan değişikliklerle baş ederken arz odaklı ulaşmaları gereken hizmetlerin varlığına yönelmiştir.

17.15. Krono Sistem

Krono sistem, tüm işleyiş seviyelerinde dinamik değişiklikler olarak tanımlanmaktadır. Krono sistem zamanın bir boyutudur.

1970' lerin ortalarından başlayarak, giderek artan sayıda araştırmacı tarafından sadece bireyin yaşam döngüsü içinde değil, aynı zamanda çevrede ve bu iki faktör arasındaki dinamik ilişkinin analiz edilmesini sağlayan 'zaman' içindeki değişiklikleri de dikkate alan araştırmaları kullanılmıştır (Bronfenbrenner, 1994). Bronfenbrenner, bu tür araştırmaları yalnızca bireye odaklanan daha geleneksel ve derinlemesine çalışmalardan ayırt etmek, bireyin yaşadığı ortamlarda, zaman içinde insanın değişiklikler ve sürekliliklerin üzerindeki etkisini incelemeyi mümkün kılan bir araştırma modeli belirlemek için krono sistem terimini önermiştir (Bronfenbrenner, 1986: 724).

Krono sistem şekil itibariyle bireyin yaşamdaki geçişlerine odaklanmaktadır. Bu tür geçişler yaşam boyunca meydana gelir ve zamanla aile süreçlerine de etki ederek sıklıkla gelişimsel değişime doğrudan bir hız kazandırır. İki tür yaşam geçişi söz konusudur. Belirlenmiş kalıplar içinde olanlar; okula giriş, ergenlik, iş gücüne katılım, evlilik ve emeklilik sayılabilir. Belirlenmiş kalıplar içinde olmayanlardan bazıları ise; ölüm, doğum, kronik hastalık, boşanma ve göçtür.

Elder, daha gelişmiş bir krono sistem biçimi olan bireyin yaşamının uzun bir dönemi boyunca bütün bir gelişimsel geçiş dizisinin birikimli etkilerini incelemiştir (Elder 1974, 1985). Bu araştırmaların birçoğu kayda değer ve teorik önemi olan bulgular ortaya çıkarmıştır. Bunlar, krono sistem teorisinde kullanılan diğer araştırmalarla birlikte literatürde 'Krono Sistem Modelleri' olarak açıklanmaktadır.

Zaman kavramından en çok etkilenen evlilik, insanlık tarihinin ilk zamanlarından bu yana devam etmektedir. Farklı medeniyetler kurulmaya başlayınca, kadın-erkek münasebetleri evlenme, aile ve boşanma her medeniyetin geleneklerine göre çeşitli şekiller almıştır. Bununla birlikte, çoğu durumda, aileye ilişkin olarak zaman içinde değişen bir ifade ve kimlik değişimi söz konusudur (Bronfenbrenner, 1994).

Günümüzde evli çiftlerde evlilik olgusunun araçsal olarak sürdürülmesinin yerini, aile etrafında bilinçle düzenlenen kalıcı evliliğe geçişin aldığı gözlenmektedir. Krono sistem, sağlıklı evliliklere katkıda bulunan faktörler hakkında ve boşanmaya etki eden faktörleri daha da derin tanımlamak için ekolojik sistem araştırmasını genişletir (Lucas, 2018). Boşanmanın bireyler, çocuklar ve aileler üzerindeki olumsuz etkileri, evlilik için yeni değerler dizisine, bakış açısına ve değişen yeni zaman durumuna göre şekil almaya ihtiyaç duyulduğunu göstermektedir.

Boşanma öncesi ailelere önleyici müdahale ile sosyal desteğin varlığı üç ana paydaş arasında mikro, makro ve krono sistemde iletişimin kolaylaştırılmasıyla eko sistem yaklaşımında ele alınmaktadır (Psihologiâ, 2012: 86). Sosyal politikalar her ne kadar boşanmayı teşvik edici olmamasına ve caydırıcı yasalar çıkarılmış olmasına rağmen, boşanma hala yaygın bir sorundur.

1.8. Sosyal Destek Kavramı

Sorunu gidermede etkili yöntemlerden biri de sosyal destek kavramıdır. Sosyal destek olgusu, sosyal hizmet çalışmalarında ve uygulamalarında son yıllarda önem kazanmaya başlamıştır (Nebila, Chein Duan, Ruing ve Daneil Cooper, 1998). Sosyal destek, bireyin stresli bir duruma hâkim olmasına ve onunla başa çıkmasına yardım sağlayarak kolaylaştıran, toplumsal çevreden -dikkate alınmak, saygı görmek, sevildiğini hissetmek, ilgilenilmek, değer ve saygı görmek ve kendini ait hissetmek gibi- gelen duygusal geri bildirimdir (Caplan ve Marie Ed, 1976).

Şahin'e (1995: 201) göre:

“Sosyal destek, bireyin iş hayatı ve özel hayatına ilişkin yakın çevresinden aldığı duygusal yardımdır. Söz konusu yardım, karşılaşılan bir sorunu çözmek için aile içinde bireylerin kendilerini güvende hissetmelerini aile dışında ise bireyin içinde bulunduğu sosyal çevreyle özdeşlemesini sağlamaktır.”

Stresle başa çıkmada etkili yöntemlerden biri de sosyal destek alabilmektir. Bu kavram içinde sadece bireyi dinleyen veya işyükünü paylaşanlar değil, kendi bilgi ve becerilerini ona aktaranlar, ilgilerini paylaşanlar, bireyi daha önemli amaçlara güdüleyen herkes vardır. Sosyal desteğe sahip bireylerin stres altındayken daha az ruhsal ve fiziksel rahatsızlık yaşadıklarına dair bulgular vardır. Sosyal destek sistemi, aile ya da yakın arkadaşların yanında, bir kriz anında başvurulabilecek konunun uzmanlarını da kapsayabilir. Her zaman arkadaşlık etmek istenmeyen, ancak işlerin üstesinden gelmek için yeni yollar bulmak ve değişik alanlara yönelmede yardımcı olabilecek kişiler de bu kapsamda sayılabilmektedir (Şahin, 1995: 202).

Cohen ve Wills (1985) sosyal desteği tanımlamak için strese karşı sosyal desteğin iki farklı şekilde ve modelle etkili olabileceğini önermektedir.

- Temel etki modeli: Özellikle stresli yaşam biçimine maruz kalanlarda ruhsal ve fiziksel anlamda sağlığın korunmasında sosyal desteğin öneminden bahseder.
- Tampon etki modeli: Stresin zararlı etkilerini bir tampon gibi sübvansede edilip azalttığı varsayılmaktadır.

Cohen ve Wills (1985: 94) bu konudaki iki modeli şöyle açıklamaktadır:

“Bugüne kadar sosyal destek alanında yapılmış olan araştırmalarda iki farklı yaklaşım üzerinde durulmuştur. İlk yaklaşım, sosyal desteğin sağlık ile doğrudan bir ilişki içerisinde olduğunu savunmaktadır (Main or Direct Effect Model). Diğer yaklaşım ise, sosyal desteğin en önemli fonksiyonunun, stres artışına sebep olan günlük olayların meydana getirdiği zararı azaltmak veya dengelemek yoluyla ruh sağlığını korumak olduğunu öne sürmektedir (Buffering Effect Model).”

Cohen ve Wills'ten farklı olarak aynı yıllarda araştırmacı Tardy'de sosyal destek kavramının boyutlarını tanımlamıştır.

1. *“Yön: Sosyal destek karşılıklı etkileşim içerir alındığında geri bildirim yoluyla verilir.”*
2. *“Eğilim: sosyal desteğin ulaşılabilirliğinden bahsetmektedir. Çevresel koşullar dahilinde aile bireyleri, öğretmenler, arkadaşlar, meslektaşlar, komşular gibi kaynaklara ulaşılabilirliğin miktarını ifade eder.”*
3. *“Tanımlama ve Anlamlandırma; Bireyin kendisi için taşıdığı değer olan anlamlılık; sosyal desteğin anlamlandırılması bireyin stres yaşadığı durumda önemsemesi, değer verilmesi ve önemli olduğunu düşünme düzeyidir. “Düşük anlamlılık” bireyin psikolojisinde olumsuz sonuçlar doğurabileceği gibi “yüksek anlamlılık” düzeyinde ise iyi olma hali ile bireye psikolojik katkıda bulunacaktır.”*
4. *“İçerik: İlgi içeriğidir ve ilgi az veya çok olarak anlamlandırılabilir ve bireyin kendisine daha çok güvenmesine neden olur.”*
5. *“Ağ: Karşılıklı iletişimde olma durumu olarak tanımlanır. Verici ve alıcı ilişkileri her koşulda yeterli ve destekleyici olmayabilir. Birebir de etkileşim kurulan arkadaşlar, meslektaşlar, komşular gibi gruplar sosyal ağlardır.”*

Algılanan sosyal destek, diğer kişiler tarafından verilen desteğin varlığının ve yeterliliğinin alan kişi tarafından değerlendirilmesidir. Bireyin hayata tutunmasını sağlamada önemli rol oynayan algılanan sosyal destek düzeyi arttıkça psikolojik ve ruhsal iyilik durumlarının arttığı belirlenmiştir.

Sosyal destek ilişkisini farklı mesleklerde inceleyen daha önceki araştırmalar bulunmasına rağmen bu ilişkiyi sosyal hizmetlerin uygulanmasında ele alan araştırma sayısı azdır (örn., Ben-Zur ve Michael, 2007; Brown vd., 2003; Himle vd., 1991). Konu üniversite akademik personeli, sağlık (Budak ve Sürgevil, 2005) gibi mesleklerde incelenmiş olmakla birlikte, sosyal hizmet uygulamasında aile ile konuyu ele alan araştırmaya rastlanmamıştır. Literal taramada bu araştırma sonuçlarına ulaşılamaması gerçek ihtiyaç sahiplerine hizmetlerin sağlıklı bir şekilde ulaşamadığını göstermektedir.

Sosyal destek ihtiyacının giderilmesi için Aile Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından sunulan hizmetlerin tüm dezavantajlı ve sorun yaşayan birey ve gruplar için etkin, yaygın ve ulaşılabilir olması için;

“aile sosyal destek programı ile ilgili çalışmalar başlatılmış olup, bu kapsamda 2012 yılında Aile Sosyal Destek Programı Pilot Uygulama ve Araştırma Projesi gerçekleştirilmiştir. Kırıkkale ve Karabük illerinde yapılan söz konusu pilot çalışma neticesinde Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları bünyesinde sosyal yardım inceleme görevlisi kadrosunda çalışan personelin aile sosyal destek danışmanı olarak hizmet vermesi kararlaştırılmıştır. Aile Sosyal Destek Programı; sosyal yardım ve hizmetlere ihtiyacı olan aile ve bireylerin objektif kriterlere göre tespiti, bilgilendirilmesi, sosyal yardım ve hizmetlerden yararlandırılması, diğer kamu hizmetlerinden yararlanmalarının sağlanması ve bu suretle yaşam şartlarının iyileştirilmesi ve refah seviyelerinin yükseltilmesini amaçlayan ve bu sürecin tüm

aşamalarında kendilerine rehberlik edilmesini öngören bir programdır.” (Beki, 2018:136).

1.9. Arabuluculuk ve Aile Danışmanlığı Hizmetleri

Arabuluculuk en geniş anlamıyla bireyin veya işletmenin diğer bireylerin veya varlıkların farklılıkları çözmesine yardımcı olduğu bir eylem olarak tanımlanmaktadır. Çatışmaya odaklanması ve aile mahkemelerinin önemli bir aracı olması nedeniyle bu araştırmaya dahil edilmiştir.

Hem hakemliği hem uzlaştırmayı içeren “alternatif uyuşmazlık çözümü” ismiyle de adlandırılan arabuluculuk hukukta sadece arabuluculuk veya uzlaştırma faaliyetlerini kapsayan ticaret hukuku, aile hukuku, miras hukukuna ilişkin uyuşmazlıklar alanında hizmet vermektedir. Arabuluculuk çatışmanın söz konusu olduğu alanlarda faaliyet göstermektedir.

Bu zamana kadar yapılan arabuluculuk araştırmalarına baktığımızda, farklılıkların nadiren bir tarafın diğerinin üzerinde kurduğu hakimiyet ile tartışma ve çatışmadaki baskınlığıyla çözüldüğünü göstermektedir (Macduff, 2016).

Yapısal olarak arabuluculuk, Bercovitch' in deyimiyle “araçların” farklı amaçlara hizmet edebileceğini kabul ederek müzakerelerin başka yollarla sürdürülmesidir (Bercovitch, 1997). Bu tanımlı işlevsel bir olgu olarak düşündüğümüzde, arabuluculuk taraflar arası müzakere alışverişine öncülük etmektedir. Devamında ise arabuluculuk, temel pazarlığın ötesine geçerek, sezgisel buluşma çerçevesinde taraflar arasında tutarlı bir uygulama anlayışı sürdürmektedir (Avruch, 2013).

Arabuluculuk literatürü, aile arabuluculuğu uygulamalarının sonuçlarındaki olumlu duruma istinaden diğer sosyal ve ticari anlaşmazlıkların arabuluculuğunda kullanılmaya başlanmıştır (Beer, 1997; McLaren ve Sanderson, 1994; Slaikeu, 1995). Arabuluculuk stratejisinin temel avantajları, nispeten hızlı, ucuz ve etkili olmasıdır (Irving ve Benjamin, 1995: 10). Tarafları, uzlaştığı herhangi bir anlaşmanın sonuçlarından sorumlu tutarken, uyuşmazlıklarının çözümünü de sağlamaktadır.

Çatışma yönetimi çabaları aile fonksiyon bozukluğunun çeşitli derecelerini yansıtmaktadır (Donohue, 1991). Çatışma, somurtma, ağlama, kızgın davranma, alay etme, sessiz kalma ve tepki vermemeyi içermektedir (Rudd, 1996). Çatışmada ilişkilerin işlevselliğinden bağımsız olarak, çiftlerin çatışmayla başa çıkmak için geliştirdikleri yaklaşımlar veya stratejilere odaklanılır ve bu nedenle çatışmanın temelini oluşturan ‘şikâyet’ ele alınmaktadır. Ekolojik sistem teorisi anlayışı, çatışmanın işlevlerini ve çatışmayı sağlıklı sürdürmek için değişen ihtiyaçları göz önünde bulundurmada özellikle yararlıdır.

Literatürde çatışma beş farklılığı tanımlamaktadır: Kaçınma, uzlaşma, arabuluculuk, yargılama ve zorlama. Bu yaklaşımda, yargılama soyut bir kurallar dizisinin tarafsız bir şekilde uygulanmasını içerir; taraflar genellikle müşterileriyle mümkün olan en olumlu koşullarda ön görüşlerini yerine getirmeye etik olarak karar vermiş avukatlar tarafından temsil edilir. Bu stratejinin temel avantajları, savunmasızları korumak için çeşitli güvenceler içermesi adil ve tarafsız bir sonuç elde etmek için çaba göstermesidir (Benjamin ve Irving, 1992). Ancak, bu stratejinin kilit dezavantajları da vardır. Arabuluculuğun

dezavantajı, evrensel olarak uygulanabilir olmamasıdır. Taraflar sadece anlaşmazlık yaşanan konu üzerinde müzakere yapabilmektedir (Barsky, 1983; Mathis ve Yingling, 1990). Aynı işlemlerin, karmaşık aile dinamiklerini temel alan -boşanmada ortaya çıkanlar gibi- aile anlaşmazlıklarına uygun olmamasıdır (Acland, 1990). Diğer bir avantaj, davanın tarafları rahatsız etmesidir (Chornenki ve Hart, 1996). Sonuç olarak taraflar, uygulanmakta olan herhangi bir anlaşmaya çok az bağlılık duyabilir ve daha sonra şartlarını ve koşullarını göz ardı etmekten çekinebilirler. Taraflar olayın sıcaklığında, anlaşmazlık içinde olan bir veya her iki taraf, bir tarafın diğerine isteğini dayattığı acil bir çözüm arayabilir; yani çözüm zorlama kullanımını içerebilir (Ellis ve Wight, 1998). Bu genellikle, taraflar eşit olmadığına ortaya çıkar. İlk faktör cinsiyet eşitsizliğidir. Hem sosyalleşme hem de konuşma tarzının bir fonksiyonu olarak, kadınlardan daha fazla erkekler, kontrolü ele almak ve karşı tarafı kontrol altına almakla ilgilenmektedir (Dingwall, Greatbatch ve Ruggerone, 1998;).

Arabuluculuk özünde çatışma dönüşümünü sağlamak için yürütülen önemli faaliyetler dizisidir. Taraflara güvenli bir ortam sağlamak ve aile içinde yaşanan olayların tarafsız değerlendirilmesi için kullanılmaktadır (Jameson ve diğerleri, 2010). Çatışmada boşanma şartlarına odaklanmak zordur. Arabulucuk faaliyetleriyle, eşler arasında adil olan konuların her biri için bir anlaşmaya vararak boşanmanın gerçekleştirilmesi esastır. Bunun yanında iş birliğine dayalı bir süreç oluşturmak için aralarındaki anlaşmazlığın çözümüne yönelik hizmete ulaşmalarını hukuki boyutta sağlamayı amaç edinmiştir.

Arabuluculuk uygulamalarında eşlerin hem farkındalıklarının dışında kalan hem de değişime dirençli alanlarda değişmeyecek davranış biçimleri olacaktır. Çoğu durumda, bu kalıplar hukuki uygulayıcı ile ilgisiz olacaktır. Çünkü davranış biçimlerinin değişmemesi arabuluculuk süreci için tehdit oluşturmazlar. Ancak, çiftlerin uyumsuzlukla ilgili sorunları müzakere etme çabalarına aktif olarak müdahale eden modeller göz ardı edilmemelidir. Bu modeller arabuluculukta ya ortaya çıkmalarını engelleyerek ya üretken pazarlıklara uygun olarak onları bozarak ya da değiştirerek ele alınmalıdır.

Arabuluculuk temel hedefleri ile ilgili, literatürde uygulama modeli belirlenmiştir. Buna göre taraflarla görüşürken;

- Süreç sonrası deneyimleyecekleri hukuki prosedür ve olası yaşam değişimleri hakkında bilgi vermek,
- Boşanırken uzlaşma olasılığını göz önünde bulundurma fırsatı vermek,
- Ebeveynleri çocuklarının en iyi çıkarlarını kendi çıkarlarının önünde tutmayı teşvik etmek,
- Aralarındaki ihtilafli sorunları müzakere etmelerine yardımcı olmak, hedeflenmiş olmalıdır.

Arabuluculuk safhasına gelmeden önce gayri resmi müzakere yolları çoğu çiftler arasında denenmiş olmaktadır. Yakın çevre olarak nitelendirebileceğimiz arkadaş veya akraba çevresinin aile birliğine destek olmak için çözüm arayışına girmiş olmaları muhtemeldir. Gayri resmi müzakere çabaları iyi niyetlere rağmen, her zaman başarılı değildir. Sonuç

olarak, tarih boyunca aileler, anlaşmazlık durumunda üçüncü tarafların yardımına başvurmuşlardır (Axelrod, 1984). Çünkü arabuluculuk, tarafsız bir kişi olan arabulucunun, taraflar arasındaki iletişimi, aralarındaki bir anlaşmazlığın çözümünü kolaylaştırma süreci olarak tanımlanmaktadır (James, 1997: 205).

Dünyada genellikle kabul edilen algı, arabuluculuk kavramının gönüllü olarak yapılması gerektiğidir. Arabulucu olma niyeti ile hareket eden birey gönüllü olarak arabuluculuğa katılmıştır. Arabuluculuğun başarısı zorlama içermemesi, iyi niyet ve gönüllülük esasına dayalı işliyor olması çiftlerin anlaşmaya niyetli olmasıdır. Bazı taraflar arabuluculuk görüşmesine zorunluluk hissederek katılıyor olabilir. Fakat halledilmesi gereken velayet, mal davası gibi sebepler yüzünden zorunluluk hissedilse de arabuluculuktan arzu ettikleri takdirde istedikleri zaman çekilme hakkına sahiptir. Özetle arabuluculuk gönüllülük esasıyla yürütülmek, iyi niyet barındırarak çözüm odaklı olmak zorundadır (Özbek, 2013:524).

Arabulucular, sözleşme müzakereleri bağlamında, her zaman olmasa da sık sık bireyler arasında diyalogu ve empatiyi geliştirmek için çeşitli teknikler kullanır. Sonuçta yürütülen müzakerede kişisel bir paya sahip olmayan üçüncü bir kişi olan arabulucu, karşılıklı olarak tatmin edici anlaşmalar yapmak için birbirleriyle iş birliği yapmaya davet edilen katılımcılar tarafından ortak bir karar alma süreci yürütmekten sorumludur.

Süreçte arabulucu, çiftler arası gerçekleşen aşamalı sürecin çözülecek sorunlarını belirlerken taraflar arası ortak düşünmeye ve nihayetinde seçenekler için uzlaşmaya yönlendirmektedir (Fisher, 1995:310).

Taraflar arası nispeten basit ama asırlık bir anlaşmazlık çözüm süreci olan arabuluculuk, çatışan iki veya daha fazla taraf arasındaki anlaşmazlığın çözümüne yönelik müzakereyi kolaylaştırmıştır. Gittikçe artan sayıda ülkede, hukuk sistemlerinde, dava türlerinde ve en son olarak, farklı ulus devletlerden hem kamu hem de özel partilerin yer aldığı ulus ötesi ve uluslararası ihtilaflar alanında önemli bir yeni uyuşmazlık çözümü yöntemi olarak ortaya çıkmıştır.

Bazı modern hukuk düzenleyicileri ve kanun koyucular, insan iletişimi ve yasal sorun çözme yöntemlerini geliştirmek için arabuluculuk kullanımını arttırmaya ve farklı bir “adalet” biçimini tanımak için daha özel sonuçlara izin vermeye çalışmaktadır (Canessa, Cawyer ve Reagan, 2014). Arabuluculuk temel olarak müzakere esasına dayanır.

Müzakere esasına dayanan arabuluculuk modelleri, katılımcıların rasyonel düşünebileceğini ve hareket edebileceğini varsayar; oysa Parkinson’a göre gerçekte, bireyler öfke ve acıdan bunaldıklarında mantık yetenekleri azalmaktadır (Parkinson, 2000). Arabuluculuk taraflar arasında hukuki uyuşmazlıkların yaşandığı her alanda uygulanabilmektedir. Dünya üzerinde arabuluculuk sisteminin en çok kullanıldığı alanlar, aile hukuku ve ticari hukuktur.

Çalışmanın konusu olan aile arabuluculuğu, 20 yıl boyunca hızla artan bir boşanma oranına ve boşanmanın çocuklar üzerindeki etkilerine ilişkin on yıllık bir araştırmaya yanıt olarak gelişmiştir (Sauer, 2007). Arabulucular, arabuluculukta kullanılan model ve yöntemleri

farklı düzeylerde ve çatışma modellerine uyacak şekilde uyarlayarak aile krizlerine uyarlayarak ve nihayetinde aile krizlerini önleyerek boşanmaya yardımcı olabilmektedir.

20. yüzyılda, arabuluculuk işgücü yönetimi müzakerelerinde yaygın olarak kullanılmaktadır. 1980 ile başlayan dönemde boşanma oranlarında eş görülmemiş artışla birlikte aile mahkemelerinin iş yükü de paralel olarak artmış ve uzayan davalar tıkanıklığa sebebiyet vermiştir. Boşanmanın artan popülerliği ailedeki çatışmanın bir sonucu iken, aile mahkemelerinde arabuluculuk, çatışma ve boşanma arasında uygulanan bir süreçtir. Hükümetlerin karşı karşıya kaldıkları aile mahkemesi sistemindeki tıkanıklığın giderilmesi adına boşanma öncesi arabuluculuk işlevsel hale getirilmiştir. Hukuki uygulamada yeri olan bu arabuluculuk, mahkemelerin iş yükünü hafifletmek adına işlemekte ve iş yükü hukuk uzmanlarına devredilmektedir. Ancak bu uygulama biçimi sosyal hizmet müdahalesinden yoksun olup evliliğin devamını sağlama hizmeti vermemektedir.

Uyuşmazlığın çözümü olan arabuluculuk aslında 20. ve 21. yüzyıllarda ortaya çıkmış bir yöntem değildir. Arabuluculuğun geçmişi insanlık tarihi kadar eskilere dayanır. Tarih boyunca canlının olduğu her yerde uyuşmazlıklar olmuştur. Çözüm için üçüncü bir kişinin varlığına ihtiyaç duyulmuştur. Babil, Roma, Afrika ve Amerika kıtasında uyuşmazlıkların çözülmesi sebebiyle arabulucu özelliklerin kullanıldığına dair kanıtlar bulunmuştur. Osmanlı'da arabuluculuk ahilik teşkilatında özellikle kullanılmıştır. Ancak gönüllülük esasına dayanan arabuluculuk yönteminin düzenlenmesi kurumsallaştırılmamıştır.

Amerikan yargılama hukukunda boşanma esnasında ödenmesi gereken yüksek avukatlık ücreti veya mahkemeye konu olan taraflar arasındaki yargılama giderleri, istikrarsız jüri kararları gibi hususlar 1970 yıllarında arabuluculuğun yeniden keşfedilerek yazılı kaynağa dönüştürülmesini sağlamıştır. Arabuluculuk Amerika Birleşik Devletleri'nde yürürlüğe giren Yurttaşlık Yasası ile 1964 yılında sosyal hayata girmiştir. Arabuluculuğa bir meşruiyet kazandırılması ve yaygınlaştırılması konusunda ilk başlarda zorluklar yaşanmıştır.

Arabuluculuk yazılı kaynaklarda ilk olarak 1970 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nde başlamış olup sonrasında İngiltere ve Avustralya ülkelerinde 1980'lerde ve daha sonrasında Avrupa ülkelerinde 1990 yılında yayılmaya başlayan bir uygulamayı içerir. Arabuluculuğun Amerika Birleşik Devletleri gibi yayıldığı ve hızlı geliştiği ülkeler arasında Yeni Zelanda, Avustralya ve Kanada yer alır. Doğu Avrupa ülkelerinde ise arabuluculuk 1990'lı yılların başlarında girebilmiştir. Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Slovakya, Polonya, Bulgaristan, Ukrayna, Amerika Birleşik Devletleri ve Rusya'nın eğitim ve finans desteği sayesinde uyuşmazlık çözümü için arabulucu merkezi kurulmuştur.

Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi, medeni ve ticari konularda arabuluculuk 2008 yılında yönerge yayınlamıştır. Buna göre arabuluculuk yapılandırılmış bir süreç olarak tanımlanmıştır.

“Avrupa Birliği Konseyi Arabuluculuk talimatının amacının alternatif uyuşmazlık yollarına erişimin kolaylaştırılması ile; arabuluculuğun teşviki ve bu yolun mahkemelerle dengeli bir bağın oluşturulması suretiyle, dostane çözüm yollarının gelişiminin sağlanması olduğunu açıklamıştır” (European Mediation Directive, 2008).

Arabuluculuk Türkiye'nin de uyguladığı uyuşmazlık çözümüdür. Buna göre

“Grev ve Lokavt Kanunu’nda, 23 Şubat 1995 kabul tarihli ve 4077 sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun’da, 17 Haziran 1992 kabul tarihli ve 3813 sayılı Türkiye Futbol Federasyonu Kuruluş ve Görevleri Hakkındaki Kanun’da, 19 Mart 1969 kabul ve 1136 sayılı Avukatlık Kanunu’nda, 09 Ocak 2003 kabul ve 4787 sayılı Aile Mahkemeleri’nin Kuruluş Görev ve Yargılama Usullerine Dair Kanun’da, 06 Ekim 1983 kabul, 91 sayılı Menkul Kıymet Borsaları Hakkında Kanun Hükmündeki Kararname’de uyuşmazlıkların arabuluculuk kurumu aracılığı ile çözümlenmesine yönelik düzenlemelere yer verilmiştir.”

Birçok ülke, arabuluculuğu yasal sistemlerinde kullanmakta ve gerekli düzenlemeleri yaparak geliştirmektedir. Bununla birlikte farklı mesleki disiplinlerde -sosyal hizmet, hukuk- eğitim almış olan özel arabulucular artık yasal hukuk kurumlarının içinde ve dışında, ticari alanda, medeni, ceza, aile, iş, istihdam, topluluk, finans, vergi, politika, diplomasi, çevre ve devlet arenalarında uyuşmazlık çözümünde hizmet sunmaktadırlar (Resnik, 1995). Türkiye’de ise arabuluculuk hizmeti sadece hukuk mezunu ve arabuluculuk sertifikasına sahip avukatlar tarafından verilmektedir.

Adalet Bakanlığı’ndan elde edilen güncel istatistiklerde

- *“İhtiyari uyuşmazlıklarda, 2013 yılından 24 Ekim 2019’a kadar geçen sürede 209.449 arabuluculuk dosyası olduğu ve bu dosyaların % 96’sının başarı ile sonuçlandığı;”*
- *“Ticari uyuşmazlıklarda, 119.767 arabuluculuk dosyası olduğu ve bu dosyalardan % 53’ünün başarılı sonuçlandığı;”*
- *“İş uyuşmazlıklarında dava şartında ise 2 Ocak 2018’den 24 Ekim 2019 tarihine kadar toplamda 682.139 arabuluculuk dosyası olduğu ve bu dosyalardan % 65’inin başarı ile sonuçlandığı açıklanmıştır (Arabuluculuk Daire Başkanlığı, 2019).”*

1.9.1. Arabuluculuk Modelleri

Arabuluculuk faaliyeti arabulucunun işlevi, konumu ve yöntemin sosyal içeriğine göre üç başlık altında ele alınabilir.

a. Geleneksel Arabuluculuk: Birbirlerine bağlı bireylerden oluşan toplumlarda uyuşmazlıkları çözmek için toplumda saygın bir konumda olan, adil ve bilge olduğuna inanılan üçüncü kişinin, taraflar arasındaki uyuşmazlığı toplumsal norm ve değerlere uygun şekilde çözmeye çalışmasıdır. Geleneksel arabuluculuk insanlık tarihi kadar eskidir. Her kültüre, dine veya toplumun yaşadığı tarihsel sürece göre farklılık gösterir (Moore, 2016:61).

b. Yargısal Arabuluculuk (Judicial Mediation): Geleneksel arabuluculuğun farklı bir şeklidir. Yargısal arabuluculukta üçüncü kişi hukuki yetkili ve bağlayıcı karar verme gücüne sahip olan hakimdir. Bu arabuluculuk çeşidinde üçüncü kişi olan hâkim devletin resmi görevlisidir (Özbek, 2009:521).

c. Modern Arabuluculuk: Uyuşmazlık çözüm sürecinde tarafların etkin rol oynadığı, arabulucunun, tarafların etkili çözümler bulmasına ve müzakere etmesine yardım ettiği arabuluculuk çeşididir. Modern arabuluculuk, küresel ölçüde etkilerini gösteren

sanayileşme, modernizm, post modernizm, bireyci yaklaşım ve kişisel hakların öneminin ön plana çıkması gibi nedenlerle geleneksel arabuluculuğun koruduğu toplumsal değerlerin yerini almaya başlamıştır. Giderek bireyselleşen bir toplumda kanuni hükümlerle uyuşmazlığın çözülmesi daha olası bir yol olarak görüldüğü için modern arabuluculuk uygulamaları ortaya çıkmıştır (Özbay, 2006:467 ve Özbek, 2009:535).

Kekeç ve Yeşilirmak (2017) uygulanacak kanun hükümlerine göre arabuluculuğu ikiye ayırarak açıklamışlardır.

a. Adi Arabuluculuk: “Kanuna tabii olmaksızın yapılan arabuluculuktur.” Taraflar istedikleri kişiyi arabulucu olarak seçebilirler. Taraflar arasında kararlaştırılan ortak kararlara uyulmaması halinde icra hükümlerine göre uygulanmaktadır.

b. Nitelikli Arabuluculuk: “Kanuna göre yapılan arabuluculuktur.” Arabuluculuk faaliyeti, sicile kayıtlı bir arabulucunun seçilmesinden, süreçte uygulanması gereken kurallara; arabuluculuk sonunda yapılacak anlaşmanın geçerlilik şartlarına ve tarafların kararlaştırdıkları anlaşmaya uymadıklarında izlemeleri gereken prosedürlerin ne olduğuna kadar her detay geçerli kanuna ve yönetmeliğe göre düzenlenir ve uygulanır.

Arabuluculuk yöntemi, tarafların katılım durumlarına göre,

a. İhtiyari Gönüllü Arabuluculuk (Voluntary Mediation): Tarafların içinde bulundukları uyuşmazlığı tamamen kendi isteklerine bağlı olarak dava yoluna gitmeden önce üçüncü bir kişinin yardımıyla çözmeyi tercih etmeleridir. HUAK’ın birinci maddesinde yapılan arabuluculuk tanımında, hukukumuzda arabuluculuğun ihtiyari olduğu ifade edilmiştir (HUAK, md. 1/b).

b. Zorunlu Arabuluculuk (Mandatory Mediation): (1) Belirli uyuşmazlık türlerinde, yasal düzenlemeler yoluyla dava açılmadan önce tarafların arabuluculuğa başvurmaları zorunlu tutulduğu veya arabuluculuğa başvurmak ön şart olarak görüldüğü, (2) Mahkeme tarafından, mahkeme sürecinde tarafların arabuluculuğa sevk edilerek uyuşmazlığı çözmelerinin istendiği ve (3) Tarafların arabuluculuk yöntemini daha önceden denemiş olmaları halinde dava sürecine başlanmadan önce uyuşmazlığın arabuluculuk yöntemi ile çözülmesinin zorunlu tutulduğu “yarı zorunlu arabuluculuk” (quasi compulsory) olmak üzere üç farklı modeli içerisinde barındıran arabuluculuk çeşididir. Arabuluculuk yöntemi her ne kadar gönüllülük esasına dayanan ihtiyari bir yöntem olsa da son on yıl içerisinde “zorunlu arabuluculuk” yaklaşımı kullanılmaya başlanmıştır (Özmumcu, 2016, 808 ve Yıldırım, 2007:347).

Bu genel tanımlamalardan sonra arabuluculuk modelleri incelenmiştir.

1911. Kolaylaştırıcı Arabuluculuk

Tüm arabuluculuk modelleri, genel olarak arabulucunun faaliyetine daha az müdahale etmesinden, daha fazla müdahil olmasına doğru giden bir süreç ifade eder. Bu modelde tarafların ortak menfaatlerinin bulunması üzerine kolaylaştırıcı arabuluculuk yapılandırılmıştır ve tarafların şahsen katılımı önemlidir.

Arabulucu bu modelde, tarafların uyuşmazlığın çözümündeki ihtiyaçlarını, menfaatlerini ve temel pozisyonlarını bulmaya odaklanır (Özmumcu, 2015:328).

Kolaylaştırıcı arabuluculukta, tarafların birbirleri ile iletişim kurmasını engelleyen faktörlerin yok edilmesi ve tarafların birbirlerini daha kolay anlaması için uğraş verilmektedir. Arabulucu, tarafların empati yeteneklerini güçlendirmelerini istemekte ve herkesin karşısındakini anlaması için ortamı yumuşatmaktadır. Bu sayede tarafların diğer tarafı da anlayarak çözüm yolu bulmasına odaklanılmaktadır. Arabulucu bu süreçte çoğunlukla pasif bir rol üstlenmekte, tarafların bağımsızlığına ve kendisinin de taraflardan bağımsızlığına özen göstererek tarafların kendileri için en iyi çözümü geliştirip bu çözüm üzerinde anlaşabilmelerini kolaylaştırmaktadır. Bu arabuluculuk türü ile daha çok işçi-işveren, aile uyuşmazlıklarında başarılı sonuçlar alınmaktadır.

Arabulucunun görevi, genel olarak taraflar arasındaki problemlerin baskı altında kalmadan konuşulup yine taraflarca bir sonuca varılmasına ve serbest bir biçimde davranılarak karar verilmesine yardım etmeyi içermektedir. Diğer yönüyle aile arabuluculuğu başvurusu iradidir. Bununla beraber Fransa Medeni Kanunu'nda belirtilmiş olan bazı durumlarda aile mahkemesinin tarafları arabulucuya sevkedilmeye zorlama hakkına sahiptir (Özcan, 2017:387).

19.12 Değerlendirici Arabuluculuk

Değerlendirici arabuluculuk ve kolaylaştırıcı arabuluculuğun farklılığı, temelde arabulucunun süreç içerisindeki fonksiyonlarının farklılığına dayanmaktadır. Değerlendirici arabulucu süreç ve sonuca ilişkin olarak değerlendirme yapıp taraflara tavsiyede bulunmakta ve yargılama sürecine devam edilmesi durumunda nasıl bir karar verebileceğine ilişkin olarak da görüş bildirmektedir. Tarafları etkilemeye dönük olarak uyuşmazlık konusunda güçlü ve zayıf oldukları yönlerini ve dava masraflarının ne kadar olacağı konusunda tarafları bilgilendirmektedir. Tarafların menfaatleri ihmal edilmemekle birlikte, hakları, haklılıkları ön plana çıkarılmaktadır. Ana fikir, tarafsız, bilgili ve kültürlü bir üçüncü kişinin uyuşmazlık taraflarına daha faydalı olabileceğidir. Bu nedenle, arabulucunun hukuk ve konuya ilişkin bilgisi yanında tecrübeli olması da önemlidir. Ancak, ne değerlendirici arabulucu hâkim gibi davranmakta ve ne de süreç bir yargılama süreci şeklinde işletilmektedir. Süreç yine arabuluculuğun genel ilkeleri çerçevesinde yürütülmektedir. Değerlendirici arabulucunun yaptığı, tarafların uyuşmazlığın çözümünü geciktiren ve güçleştiren haklılıklarına ilişkin pekişmiş kanaatleri karşısında gerçeği görmelerini ve bu suretle çözüme yaklaşmalarını temin etmek ve en sonunda çözüm için somut öneriler getirmektir.

Kolaylaştırıcı ve değerlendirici arabuluculuk, arabulucuların süreçteki fonksiyonlarına göre oluşan diğer arabuluculuk türlerine temel oluşturmaktadır. Arabulucuların fonksiyonları açısından bu iki türden birine veya diğerine yakınlığı ifade edilebilecek, çözüm arabuluculuğu, arif arabuluculuk, dönüştürücü ve öyküsel arabuluculuk tanımlamaları da yapılmıştır (Kekeç, 2009: 238).

Arabuluculuk 6325 sayılı Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Kanununun ikinci maddesi b bendine göre tanımlanmaktadır. Bu Kanunun uygulanmasında;

“b) Arabuluculuk: Sistematik teknikler uygulayarak, görüşmek ve müzakerelerde bulunmak amacıyla tarafları bir araya getiren, onların birbirlerini anlamalarını ve bu

suretle çözümlerini kendilerinin üretmesini sağlamak için aralarında iletişim sürecinin kurulmasını gerçekleştiren, uzmanlık eğitimi almış olan tarafsız ve bağımsız bir üçüncü kişinin katılımıyla ve ihtiyarî olarak yürütülen uyumsuzluk çözüm yöntemini ifade eder.”

Tanım kanunla kabul edilirken hangi saiklerin göz önünde bulundurulduğu net olarak belirtilmemiştir. Bu durum, kanundaki arabuluculuk tanımıyla arabulucunun görevini çokça daraltan çağdaştırılmış kolaylaştırıcı arabuluculuk modelinden daha net hatlarıyla bir arabuluculuk modeli öneren değerlendirici arabuluculuğa doğru kaydığını göstermektedir.

Bunun tez çalışmasına da konu olan biçimiyle daha ileri adımı, yüzyıllık maziye sahip bir kültürel birikim ve moziğin ürünü olan Türkiye’de sulh, uzlaşma temelli arabuluculuk ve hakemlik teamülünün bilir kişi olarak arabuluculuğa eklenmesidir.

1913 Dönüştürücü Arabuluculuk

Dönüştürücü yaklaşım Condlin tarafından 1980 yıllarında şekillenmeye başlamıştır. 1990lı yıllarda ise sistematikleştirilip yaklaşım olarak benimsenmiştir. Dönüştürücü arabuluculukla ilgili literatüre bakıldığında, bu yaklaşımın genellikle çatışma dönüşümü-conflict transformation ile kullanıldığı görülmüştür.

Dönüştürücü arabuluculuk yaklaşımı, birbirlerine karşıt durumdaki taraflara, çatışmalarını çözmeye yönelik olarak sorunlarını anlayıp incelemelerine izin vermektedir. Yanı sıra, taraflara mahkeme yargılamasının çekışmeli modelinden farklı olarak şekilden bağımsız ve karşılıklı mutabakata ve uyumsuzluk çözümüne dayalı bir süreç sunar. Bununla birlikte dönüştürücü model, bir hedefin başarımını amaçlamaktadır. Bu bağlamda dönüştürücü modelin amacı salt bir anlaşma sağlanmasına odaklanır.

Dönüştürücü arabuluculuk modelinde, çatışma içindeki tarafların kişisel etkinlik ve netlik kaybı yaşadıkları giderek düşmanca davranışlar içinde hareket etmenin, aşağıya doğru devam eden bir sarmalda tarafları, birbirine yönelik ters cevaplar vermeye sevk edeceği ifade edilmektedir. Bu noktada yaklaşımın hedefi, bireyleri saldırgan, savunma hedefli ve ego merkezli durumdan kendilerinden emin, uyuma açık ve karşı tarafın yerine kendini koyarak önemseyici bir konuma getirmektir.

Hedefin başarılı olması için dönüştürücü arabulucular karşıt durumdaki taraflarda güçlendirme ve tanıma şeklinde ifade edilen iki değişimin gerçekleşmesine yardımcı olmaya çalışır. Kendi eksiklikleri ve güçlü yanlarını tanıyarak ve birbirlerine empatiyle yaklaşımları önemlidir. Bu değişimin gerçekleştirilmesi için klasik problem çözme yaklaşımlarında kullanılan arabuluculuk uygulamalarından farklı tekniklerin kullanılmasını gerekli kılmaktadır (Özmumcu, 2015:329-331).

1.9.2. Aile Arabuluculuğu veya Boşanma Arabuluculuğu

Aile arabuluculuğu ile boşanma arabuluculuğu kavramlarını anlamak için öncelikle arabuluculuğun ilkelerini de kapsayan ailenin hukuk ilkelerine bakmak gerekmektedir. Aile hukukuna yönelik ilkelerden en önemlisi ve ilki birlik ilkesidir. Buna göre evlilik birliği, üçüncü kişilerce bilinme zorunluluğu olan kalıcı bir beraberlik sözleşmesidir. Bu gerekçeye

dayandırılarak çocuk babasının soyadını taşır ve aile tekil bir isimle anılır. Süreklilik ilkesi, aile hukukuna egemen olan ilkelerden ikincisidir. Bu ilke bağlamında, sürekliliğin tanımı aile bütünlüğünün ortaya çıkması ile başlamaktadır. Evlilik sözleşmesiyle ortaya çıkan süreklilik ilkesinde, aslolan ailenin ölümle sona ermesidir. Fakat aile birliğinin bozulmasına bağlı olarak boşanma nedeniyle süreklilik ilkesi de son bulmaktadır. Aile hukukunda üçüncü ilke olan zayıfların korunması ilkesi kadın ve çocukların korunmasını kapsamaktadır. Kadının karşısında erkeğin maddi, manevi konumunu konu alır. Bu ilkenin faydası ve gerekli oluşu, kadın ve erkek eşitliğini konu alan diğer maddelerce sorgulanmaktadır. Buna rağmen, iştirak, yoksulluk nafakası gibi hükümlerin örnek verilebileceği ve manevi, fiziki anlamda kadının korunmasını esas alınan kriterlerden biridir. Aile hukukunda bireysel irade özgürlüğü geçerli olmadığından karşıt durumdaki eşler iradeleri ile kanunen düzenlenmemiş hukuka aykırı ilişkiler gerçekleştiremezler. Diğer ilke devletin müdahalesi ilkesidir. Aile kavramı devletin hukuki normlarına göre kullanılabilir. Evlilik birliğinde ortaya çıkan anlaşmazlıklarda; aileyi ve toplumun yapısını, kamunun ve devletin yararının gözetilmesi kapsamında, kanunlar özelinde devlet tarafından müdahalesini konu almaktadır. Örneğin; vatandaşlar, kendi iradeleri ile medeni kanun dışında evlenemezler. Evlenme akdinin resmi hüviyeti çerçevesinde evlendirme memuru huzurunda yapılması gerekirken veya boşanmanın hakim kararı ile gerçekleşmesi gereklidir. Aile hukukunda son ilke eşitlik ilkesidir. Türkiye’de aile hukuku çerçevesinde eşler mutlak eşittir. Eşler arasında eşitlik ilkesi, eşlere arası her türlü ayrımcılığa karşı din, ırk, dil, göz etmeksizin eşit, kanun kapsamında maddi yönden eşdeğer olarak konu alır (Coşkun, 2019:46).

Bu ilkeler aile arabuluculuğu için de ilke olarak benimsenmiştir. Aile arabuluculuğunun ilk uygulamaları, arabuluculuğun ilk çıkış yeri olan Amerika Birleşik Devletleri’nde gerçekleşmiştir. AB’de uygulanmaya başlaması ise 1990’lı yıllarda olsa da resmi kabulü 21 Ocak 1998 yılı Avrupa Konseyi tarafından ve 98/1 Sayılı aile arabuluculuğuna ilişkin Tavsiye Kararlarıyla uygulamaya geçmiştir (Yıldız, 2018).

Aile hukukuna ilişkin özellikle bu tezde konu olan boşanma aşamasında olan eşlerin aralarındaki- uyuşmazlıkları tarafsız bir üçüncü kişi olan arabulucu yardımıyla çözerek mahkeme sürecinden önce ortak bir anlaşmaya varmalarını sağlamaya yönelik bir uygulamalar bütünüdür.

Arabuluculuk, aile hukukunun sorunlarına çözüm getirebilecek alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemlerinin en önemlisidir. Diğer ülkelerdeki arabuluculuk uygulamalarında en çok başvuru alan aile arabuluculuğudur. Bu gelişmelerle eş zamanlı olarak Türkiye’de 2012 yılında arabuluculuk kanununun yürürlüğe girmesiyle vatandaşlar, aile hukukundan doğan uyuşmazlıklarda arabuluculuk yöntemine başvurmaktadır.

Uygulamada boşanma arabuluculuğu olarak ifade edilen aile arabuluculuğu ile çekişmeli devam eden bir boşanma davası anlaşmalı şekilde neticelenebilir. Taraflar, mahkeme önünde arabulucu eşliğinde kendi istekleriyle belirledikleri yükümlülükleri ve hakları, düzenlenecek boşanma protokolünde imzalar. Boşanma Arabuluculuğu yönetiminde eşler, birbirlerini anlayabilecekleri ve dinleyebilecekleri özel bir mekânda olacaklarından evlilik

sorunlarını konuşarak ve çözüme kavuşturarak evliliği sürdürme kararı alabileceklerdir (Aktaran İl, 2009:25-26).

Eğer karşıt durumdaki taraflar boşanma kararını boşanma arabuluculuğu ile almışlarsa;

- “Boşanma için harcanması zorunlu olan yargılama giderleri sadece dava açılış masrafı ve tebliğ giderleri ile sınırlı kalmaktadır.”
- “Boşanma davası eğer çekişme içeriyorsa dava temyiz ile üç yıla kadar uzayabilir. Bu süre boşanma arabuluculuğunda üç aylık bir süreçte tamamlanabilmektedir.”
- “Arabuluculukla her iki tarafında kaybedebilecekleri anlaşma ile en aza inmektedir.”
- “Taraflar gelecekleri hakkında karar vermektedir.”
- “Taraflar verilen kararda etkileri olduğundan daha fazla tatmin olmaktadır.”
- “Anlaşmalı boşanma sayesinde anlaşmaya varılan konular tekrar mahkemeye intikal etmemekte ve yargılama riski oluşturmamaktadır.”
- “Ruhsal Sıkıntıların ve fiziki, maddi hasarların en aza indirgenmesi sebebiyle taraflar, kendi hayatlarına daha çabuk dönmektedir” (Roberts, 2008:10).

1921. Aile Arabuluculuğu ve Sosyal Hizmet

Aile arabuluculuğu; boşanma ve ayrılma alanındaki diğer profesyonel müdahalelerden bağımsız değildir. İlgili disiplinlerden bağımsız özerkliği olan bir mesleki uygulama olarak görülmektedir. Sahada etkili bir disiplin olan sosyal hizmet ve uygulayıcısı sosyal hizmet uzmanının rollerinden biri olması gereken arabuluculuk, aslında aile sahasında çalışan tüm uzmanların konusudur. Aile arabuluculuğu alanında gerekli işlevi sağlaması için sosyal hizmet, danışmanlık, terapi ve yasal uygulamalar gibi bütüncül müdahaleye ihtiyaç duyar. Fakat Türkiye’de aile arabuluculuğu hukuk fakültesi dışında herhangi bir branş mezunlarının başvurabileceği bir iş sahası ve müdahale alanı değildir.

Aile arabuluculuğu uygulamada çok kapsamlı ve dezavantajlı bir alanı ifade etmektedir. Boşanma etkenlerinin ötesinde velayet sebebiyle çocuğun yüksek menfaatini koruma, evsiz kalan gençlerin durumu gibi birden çok boşanma sorunlarını içermektedir. Aile arabuluculuğu, evlilikte yaşanan çatışmaları barışçıl bir yöntemle çözmelerine yardım ederken diğer taraftan bir mahkemeye başvurma alternatifi de olmaktadır (Özcan, 2017:330).

Aileyi güçlendirerek, aile refahının artırılmasını, ailedeki rol dağılımı ile bireylerin işlevlerini kullanmasını ve sosyal uyumlarının güçlenmesini sağlayan mesleki faaliyet aile sosyal hizmetidir. Sosyal hizmet uzmanının görevi, çiftlerin işlevsizliğini evliliğin devamına yönelik danışmanlık ile gidermek için gerekli profesyonel yönlendirmelerde bulunmaktır. Çiftlerin durumlarını, devlet tarafından sağlanacak hizmetlerden tam olarak faydalanmalarını sağlayacak şekilde ele almaktır. Çiftlerle başarılı bir şekilde çalışmak için sosyal hizmet uzmanlarının ‘aktif dinleme, empati kurarak cevap verme ve hedef belirleme’ gibi kritik beceriler geliştirmeleri gerekir (Lozier ve Diğerleri 2007: 13). Bu beceriler sosyal çalışma problem çözme modelinin; katılım, değerlendirme, planlama, uygulama, fesih, takip adı verilen yedi alanında kullanılmaktadır (Kirst-Ashman, Hull, 2009).

Çiftlerin çözülmemiş çatışmalarının alt metnini anlamak için, evliliğin devamına yönelik arabuluculuk hizmetleri aşağıdaki başlıkları içermelidir;

- “Çiftlerin evlilik rollerinden ve ilişkilerinden ebeveyn rollerine ve ilişkilerine geçişlerini sağlamak,”
- “Engellemek ve üretken müzakerelere müdahale etmesi muhtemel olan olumsuz davranış kalıplarını değiştirmek,”
- “Eşlerin birbirlerine karşı duydukları herhangi bir düşmanlık hissini çözme konusunda cesaretlendirmek,”
- “Evliliğin devamını, aile tarafından yeniden yapılanma biçimi olarak yeniden düzenlemeye teşvik etmek; çiftlerin farkındalığını arttırarak yeni bir başlangıç, kişisel dönüşüm ve aile dönüşümü için fırsat vermeyi içermelidir.”

Arabuluculuk ve sosyal hizmet arasındaki bağlantılar henüz teorik ve pratik açıdan yeterince haritalandırılmamış ve analiz edilmemiş olsa da sosyal hizmet uygulayıcılarının, ailelerin çatışmadan uzak daha uyumlu yaşamlar kazanmalarına yardımcı olmalarına duyduğu profesyonel ilgiden dolayı, evliliğin devamına yönelik arabuluculuk kayda değer bir hizmet alanı olarak görülmektedir.

Ailede Arabuluculuğa İlişkin Avrupa Konseyi Kararı gereğince;

“üye ülkeleri boşanma ve ayrılık sırasında doğan ve özellikle çocukları ilgilendiren ailevi uyuşmazlıkların sonuçlandırılmasına elverişli bir mekanizma olarak aile arabuluculuğunun gelişmesi veya oluşturulmasını teşvik etmesi açısından Avrupa aile hukuku alanında önemli bir dönüm noktasını teşkil etmektedir. Buradan hareketle arabuluculuğun prensip itibarıyla zorunlu olmadığı sonucu çıkarılabilir. Devletler, arabuluculuk kurumunu resmî veya özel statüde olmak üzere uygun gördükleri şekilde oluşturabilirler.”

Türkiye’de arabuluculuk uygulamalarının sadece hukuk fakültesi mezunları tarafından yürütülmesi, bazı uygulama bozukluklarını da beraberinde getirmektedir. Dünyada, 1980’lerden bu yana, arabuluculuğun sosyal hizmet müfredatında farklı bir uygulama yöntemi olarak yerini aldığı bilinmektedir (Chetkow-Yanoov, 1997 ve Craig, 1998’den akt. Barksy, 2001 ve Kruk, 1997). Çatışma, yaşamın her anında kaçınılmaz olarak karşımıza çıkabilir. Sosyal hizmet uzmanı kendini her an bireyler, aileler, gruplar ve topluluklar arasındaki bir çatışmanın içinde bulabilir. Bu durum sosyal hizmet müdahalelerinde bir rol olarak çatışma çözmenin ne kadar önemli olduğunu hatırlatmaktadır. Bir çatışma çözme tekniği olarak arabuluculuğun pek çok avantajlı yönüyle birlikte Türkiye’de sosyal hizmet lisans eğitim programlarına eklenmesi gerektiği düşünülmektedir.

Self- determinasyon ilkesi sosyal hizmetin temel ilkelerinden biridir (Roberts, 2008, s:15). Sosyal hizmet uzmanı, müracaatçısının içinde bulunduğu koşul ve imkanları değerlendirmesine, seçenekler geliştirmesine ve kendisi için en uygun olan tercihi yapmasına yardımcı olur fakat son söz müracaatçıya aittir (Parlak, 2020:205, Duyan, 2012:118; Sheafor ve Horejsi, 2014:99; Şahin, 2009:89 ve Thompson, 2013:162-164). Tıpkı sosyal hizmet disiplininde olduğu gibi kolaylaştırıcı arabuluculuk modelinde de tarafların kendileri için en iyi kararı yine kendilerinin vereceğine inanılır (Moore, 2016:46

ve Özmumcu, 2013:1373) ve kolaylaştırıcı arabulucunun rolü, tarafların kendi durumlarını değerlendirmelerine ve kendi kararlarını almalarına yardımcı olmaktır (Brown, 2004:283). Türkiye Arabulucular Etik Kuralları'nın, "Kendi kararını verme hakkı" başlıklı 2. maddesine göre karar verme yetkisi arabulucuda değil taraflardadır. Taraflar süreçle ilgili her kararı kendileri verirler. Arabulucunun tarafları yönlendirme, tavsiye ve öneride bulunma sorumluluğu yoktur (md.2). Sosyal Hizmet Mesleği Sorumlulukları ve Etik İlkeleri içerisinde Sosyal Hizmet Uzmanlarının Müracaatçılara İlişkin Etik Sorumlulukları'ndan biri de "Kendi kaderini belirleme" hakkıdır. Kendi kaderini belirleme ilkesine göre sosyal hizmet uzmanı, müracaatçısının kendi kaderini belirlemesine saygı duyar ve bunu geliştirmesine yardımcı olur. Self determinasyon ilkesi bakımından iki disiplinin müdahalelerinde farklılık vardır. Sosyal hizmet uzmanı, müracaatçısının iyilik halini geliştirmek için yönlendirici, bilgilendirici, öğüt ve tavsiye verici rol oynar. Bunun aksine arabulucusu tavsiye, öneri veya öğüt vermekten kaçınır ancak tarafların, müzakere ederek kendi çözümlerini bulmalarına yardım eder (Parlak, 2020:205).

Aile arabuluculuğu alanında Türkiye'de yapılan çalışmaların sınırlılığı ve yeni gelişmekte olan bir disiplin olarak aile arabuluculuğunun, sosyal hizmet disiplinin bilgi, beceri ve değer temelindeki benzerlik ve uyumluluğu temelinden hareket edilerek Türkiye'de aile arabuluculuğu uygulamaları için bir model önerisi geliştirilmesine ihtiyaç olduğu düşünülmüştür. Bu model önerisinin sonraki araştırmalar için bir başlangıç noktası olması ve aile arabuluculuğu alanında daha kapsamlı ve uygulamaya yönelik çalışmaların yapılması önerilmektedir.

Sosyal hizmet ve aile arabuluculuğunun bilgi, beceri ve değer temelinde var olan benzerlikler ve iki disiplinin birbirine uyumluluğu dikkate alındığında sosyal hizmet eğitim müfredatına aile arabuluculuğu temel eğitiminin eklenmesinin sosyal hizmetin aileyle çalışma alanının yeni bilgi, beceriler eklenerek geliştirilmesine öncü olabilir (Parlak, 2020: 263-264).

1922 Türkiye'de Aile Mahkemeleri ve Boşanmanın Hukuki Süreci

Türkiye'de genel mahkemeler ikiye ayrılır: Sulh mahkemeleri ve Asliye hukuk mahkemeleri.

Bu mahkemeler dışında kalan ve belirli davalara bakmak üzere özel mahkeme statüsünde kurulan ve aile hukukundan kaynaklanan davalara bakmakla yükümlü olan Aile mahkemeleri 4787 sayılı Aile Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yargılama Usullerine Dair Kanun ile kurulmuştur.

Aile mahkemeleri ailenin ve çocuğun yüksek yararının korunmasını sağlamak için etkili tedbirler almakla yükümlüdür.

Aile birliğinin devamı için gerekli görürse uzlaştırma görevi de bu mahkemelere aittir. Bunun yanında boşanma, velayet, nafaka, şiddete karşı korunma tedbiri, mal bölüşümü gibi aileyi ilgilendiren görevler aile mahkemelerinin sorumluluğundadır.

Her aile mahkemesinde bir pedagog, bir psikolog ve bir sosyal çalışmacı 'aile mahkemesi uzmanı' ünvanı ile kanun maddesi gereğince görevlendirilir.

Türkiye’de pedagoji eğitimi veren bir bölüm bulunmamaktadır. Eğitim ders olarak psikoloji bölümlerinde verilmektedir. Ayrıca Türkiye’de uzmanlık şartı için yüksek lisans eğitimi almış olması gerekir. Lisans bölümlerinden yeni mezun olmuş ve yüksek lisans eğitimi almamış psikoloji, felsefe, sosyoloji ve sosyal hizmet bölümü gibi alan mezunları kamu personeli seçme sınavı puanlarındaki yeterliliklerine göre lisans düzeyinde atanmışlardır (Doğan, 2019). Bu durum karşımıza uygulama yetersizliği olabilir mi? sorusunu getirmektedir.

Uzmanların görevi 4857 sayılı kanun maddesinde şu şekilde belirtilmiştir;

“Madde 7- Aile mahkemeleri, önlerine gelen dava ve işlerin özelliklerine göre, esasa girmeden önce, aile içindeki karşılıklı sevgi, saygı ve hoşgörünün korunması bakımından eşlerin ve çocukların karşı karşıya oldukları sorunları tespit ederek bunların sulh yoluyla çözümünü, gerektiğinde uzmanlardan da yararlanarak teşvik eder. Sulh sağlanamadığı takdirde yargılamaya devam olunarak esas hakkında karar verilir.”

Aile mahkemesi uzmanları kanun maddesine göre uzlaşma ve sulh çözüm yolunu teşvik edebilmektedir. Aile birliğini koruma altına alan diğer bir madde Medeni Kanun’un aile birliğinin korunmasını hükme bağladığı kanun metninde yer almaktadır. TMK. md.195 hükmüne göre;

“Madde 195- Evlilik birliğinden doğan yükümlülüklerin yerine getirilmemesi veya evlilik birliğine ilişkin önemli bir konuda uyuşmazlığa düşülmesi hâlinde, eşler birlikte veya ayrı ayrı hâkimin müdahalesini isteyebilirler. Hâkim, eşleri yükümlülükleri konusunda uyarır; onları uzlaştırmaya çalışır ve eşlerin ortak rızası ile uzman kişilerin yardımını isteyebilir. Evlilik Birliğinin Korunması Hâkim, gerektiği takdirde eşlerden birinin istemi üzerine kanunda öngörülen önlemleri alır.”

Bu madde ile evlilik birliğinin korunması konusu hakkında genel bir düzenleme getirilmiştir (Öztaş, 2004:216). Devam eden maddelerde ailenin korunması ile ilgili özel düzenlemelere yer verilmiştir.

Eşlerin “yükümlülüklerini yerine getirmemeleri” kavramına TMK. 185-194 arasındaki maddelerde yer verilmiştir. Bu anlamda çiftlerin birbirlerinin mutluluğunu sağlamama, çocukların bakım ve eğitimine dikkat etmeme, birlikte yaşama kurallarına uymama, aldatma ve evlilik yükümlülüklerine aykırı davranma (TMK. md.185) durumlarında 195. maddenin uygulanarak kadın erkek eşitliği ilkelerine uygun şekilde çözüme kavuşturulmalıdır. Aile birlik ve bütünlüğünün korunması amacıyla tarafların talebi koşuluyla eşler tarafından hâkimin müdahalesi istenebilir. Maddeye istinaden “eşler ayrı ayrı veya birlikte hâkimin müdahalesini isteyebilirler” hükmü talep edilebilir (Gencan, 2015:1156).

Eşlerin aile birliğine ilişkin önemli konuda uyuşmazlığa düşmeleri halinde Hâkim bu durumda eşlere yükümlülüklerini hatırlatabilmektedir, itiraz edilen belli konular çerçevesinde uyarılarda bulunur (TMK.md.195) ve eşleri uzlaştırmaya çalışma görevini üstlenir. Bu tedbirlerin yanında rıza dahilinde uzman kişilerin yardımından yararlanmaya karar verebileceği de kanun ile hükme bağlanmıştır. Hâkim, çiftleri yükümlülükleri

konusunda uyarma, uyuşmazlık yaşadıkları durumda onları uzlaştırma ve destek alma gibi kararlar alabilmektedir. Yardımına başvurulacak meslek dalları uzman doktor, psikolog, sosyal hizmet uzmanı, uyuşturucu alanında uzman ve pedagog olabilir (Kılıçoğlu Yılmaz, 2015:432).

Tüm bu tedbirlerin ötesinde eşler, boşanma aşamasına gelmiş ve dava konusu olarak mahkemeye başvurmuşlar ise sulh ile boşanma yolunu tercih edebilirler. Türkiye’de “anlaşmalı boşanma” denilen bu boşanma davası türü TMK 166/3 maddesinde şu şekilde düzenlenmiştir (<https://www.mevzuat.gov.tr>).

“Evlilik en az bir yıl sürmüş ise, eşlerin birlikte başvurusu ya da bir eşin diğerinin davasını kabul etmesi halinde, evlilik birliği temelinden sarsılmış sayılır. Bu halde boşanma kararı verilebilmesi için, hâkimin tarafları bizzat dinleyerek iradelerinin serbestçe açıklandığına kanaat getirmesi ve boşanmanın mali sonuçları ile çocukların durumu hususunda taraflarca kabul edilecek düzenlemeyi uygun bulması şarttır. Hâkim tarafların menfaatlerini göz önünde tutarak bu anlaşmada gerekli gördüğü değişiklikleri yapabilir. Bu değişikliklerin taraflarca da kabulü halinde boşanmaya hükmolunur.”

TMK boşanma nedenlerini altı ana başlıkta tanımlamıştır (m:161-166).

“a- Zina: Eşlerden birinin karşı cinsten bir başka kişi ile cinsel ilişkide bulunmasıdır. Zina mutlak bir boşanma nedenidir.

“b- Hayata kast, pek kötü veya onur kırıcı davranış: Eşlerden birinin diğerine yönelik sağlığı bozucu ya da tehlikeye düşürücü eylemi (işkence, hapsedme, aç bırakma, korkutma, dayak) ayrıca onur kırıcı davranışı boşanmaya neden gösterilebilir.”

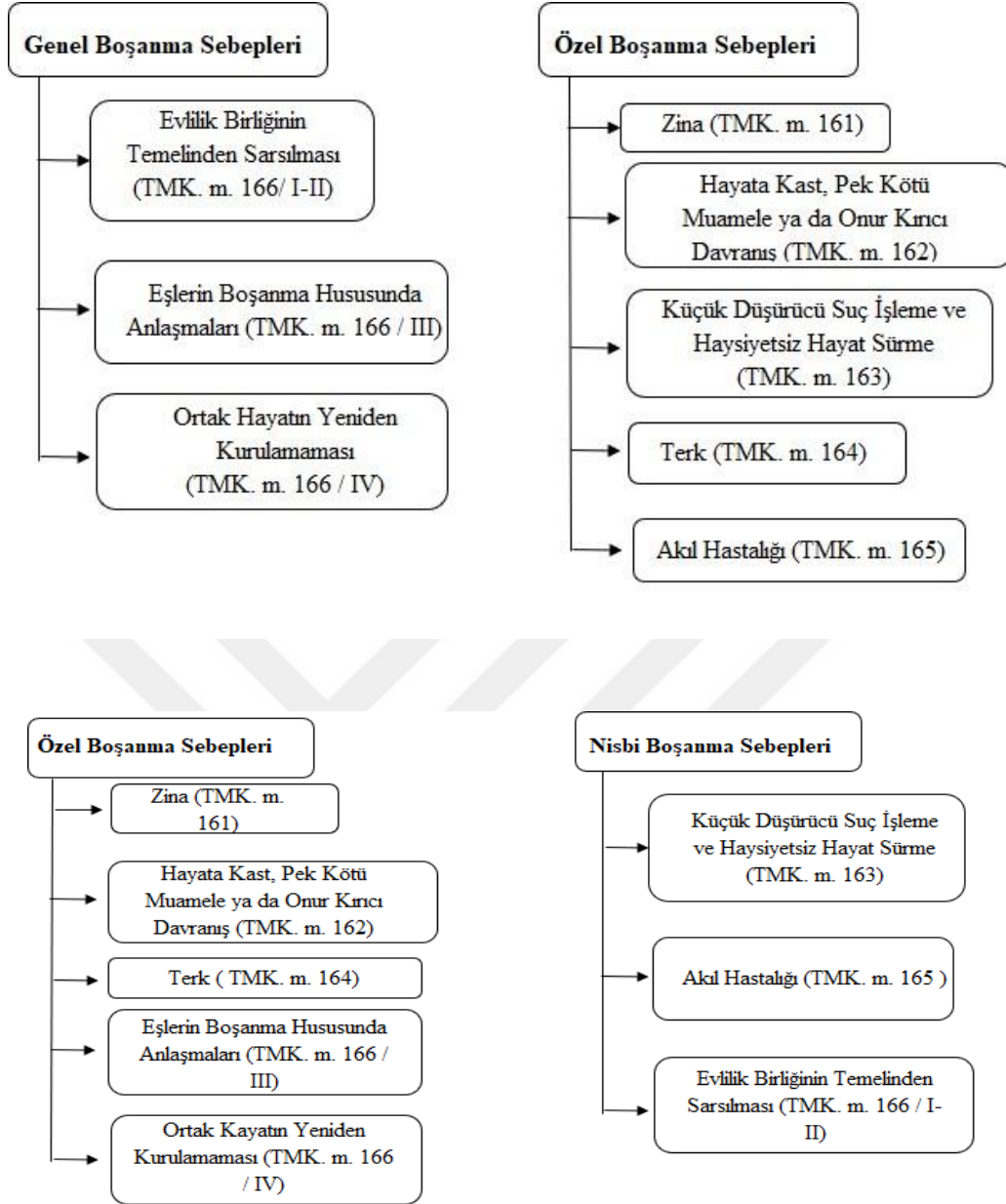
“c- Suç işleme ve haysiyetsiz hayat sürme: Eşlerden birinin küçük düşürücü bir suç işlemesi cürüm, namus şeref ve haysiyet kavramlarına ters düşen sürekli bir yaşam tarzı ise haysiyetsizlik olarak tanımlanmaktadır.”

“d- Terk: Medeni Kanuna göre eşlerden birinin, evlilik birliğinin kendisine yüklediği sorumlulukları yerine getirmemek amacıyla haklı bir sebep olmadan ortak yaşamı, evi terk etmesi, ayrı yaşaması boşanma nedenidir.”

“e- Akıl hastalığı: Eşlerden birinin iyileşmesi mümkün olmayan bir akıl hastalığının bulunması ve bu hastalığın ortak yaşamı diğer eş için çekilmez hale getirmesi boşanma nedeni olarak kabul edilir.”

“f- Evlilik birliğinin sarsılması: Evlilik birliği, ortak yaşamı sürdürmeleri kendilerinden beklenmeyecek derecede temelinden sarsılmış olursa, eşlerden her birinin boşanmayı isteme hakkı doğmaktadır.”

Şekil 4. Boşanma Sebepleri

Kaynak: Köroğlu, 2012

Zengin (2019), Mahkemesi Uzmanlarının Evliliğin Devamına Yönelik Arabuluculuğa Etkisinin Değerlendirilmesi isimli makalesinde Aile Mahkemelerinde görev yapan uzmanların aldıkları verdikleri hizmet için yetersiz olup olmadığına dair uygulama içi eğitimler sorgulanmış ve süpervizörlük konusu irdelenmiştir. Aile mahkemelerinde hakimler, sosyal çalışmacıdan sosyal inceleme raporları talep etmektedirler. Hakimler hüküm öncesi dava dosyasını inceleme sürecinde, gerekli gördükleri davalarda dosyaları inceleyip ve rapor sunmaları için sosyal çalışmacıya iletmektedirler. Hazırlanan raporlar aracılığıyla sosyal çalışmacılar mahkemelere, tarafların psiko-sosyal durumlarını analiz eden belgeler sunarak hükmün en isabetli şekilde verilmesinde rol oynamaktadırlar. Bu

raporlar sayesinde tarafların ihtiyaç duydukları hizmetler mahkemeler tarafından daha derinlemesine değerlendirilebilecek bir duruma gelecektir. Çiftlerin boşanma sürecindeki durumlarını mahkeme önüne sermek, çiftlerin çocuklarının velayetinin hangi tarafta kalmasının çocuk için ideal olacağı konusunda mahkemeye ek bilgi vermek de görevleri arasındadır (Özkaya, 2017).

Araştırma sonuçları yorumlanırken sosyal çalışmacının aile mahkemelerindeki görevi dikkate alınarak, konuyla ilgili literatür bilgi, araştırmada elde edilen bulgularla karşılaştırılarak aşağıda verilmiştir. Mahkemelerin iş yüküne göre çalışan personel sayısı değişkenlik gösterse de standart uygulamada aile mahkemesi uzmanı unvanı ile sosyal hizmet uzmanı, psikolog ve pedagoglar çalışmaktadır. Sosyal çalışmacıların iş yükü/yoğunluğuna göre dava dosyaları üzerinde sosyal inceleme raporu hazırlanmaktadır. 4 yıllık lisans düzeyinde psikoloji ve sosyal hizmet bölümü mezunlarının Kamu Personeli Seçme Sınavı puanı ve mülakat ile atandıkları görülmüştür. Personel alımlarında alanda uzmanlık seviyesi aranmamaktadır. Boşanma davaları aile birliğini temsil etmesi sebebiyle önemli dosyalardır. İnceleme raporları bu sebeple de önem arz etmektedir. Örneğin; Çocuk velayetinin hangi tarafta kalması gerektiği konulu bir incelemede çocuk için en ideal durum gözetilmeden hazırlanacak rapor karara etki edecektir.

Aile mahkemesindeki eğitimin yeterliliği konusunda tüm eğitimlerin hizmet içi eğitim kapsamında verildiği ve sosyal inceleme raporu hazırlama odaklı olduğu görülmüştür. Destekleyici bir süpervizör eğitimini alamadıkları tespit edilmiştir. Uzmanlar raporları, dava dosyalarını inceleyerek, mülakat ya da gözlem yoluyla hazırlamaktadırlar. Mülakatlarda fiziki şartların uygunluğu araştırılırken gözlem için yapılması öngörülen keşif ziyaretlerinin güvenilirliği sorgulanmıştır. Yeni kurulan aile mahkemelerinde fiziki şartların daha uygun olduğu bulgulara yansırken mülakat için özel oda ihtiyacından yoksunluk gözlenmiştir. Keşif öncesi gerekli hazırlıklar içinde bir güvenlik görevlisinin uzmana refakat etmesi gerekliliği mahkemelerce göz ardı edilmiştir. Keşif esnasında davaya konu olan ve dinlenmesi gereken kişilerin yanına giderken araç tahsis edilmesi de başka bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Keşif gerektiren dosyaların keşfe hazırlanma sürecinde yaşanan bu sorunlar gözlem yoluyla rapor hazırlanmasını imkânsız hale getirmektedir. Diğer taraftan yaşanan başka önemli sorun ise görev tanımı belirsizliğidir. Hâkim tarafından talep edildiği sürece aile mahkemesi uzmanları davaya ilişkin rapor hazırlamakla yükümlüdürler. Ancak bu görev tanımı rapor sunmanın ötesine geçemediğinden evliliğin devamına yönelik arabuluculuk aile mahkemelerinde yürütülmeyen bir uygulamadır. Aile kurumu dağılırken çok boyutlu sorgulanması gereken bir yapıya sahiptir. Aile birliğinin devam etmemesi için çiftler mahkemelere başvurduklarında tüm dinamiklerin sorgulanmasına imkân sağlayan bir sistemin varlığı işlevsel hale getirilmelidir. Ailenin, Türk toplumunda kurum olarak çok yönlü etkilerinin olması, geleneksel birlik beraberliğin devamı ve bireyselliğin dinamizm olarak kabul görmesinden çok geleneksel birliktelik ögesine meşruiyet zemini hazırlamasından kaynaklanmaktadır. Toplumsal ahlâki kodlarla ilişkili bu durum, toplumun en küçük parçası olarak kabul edilen aile düzenin, ailede yaşayan fertler için normal bir yaşantının garantisi olarak görülmesidir. Bu nedenle bu kurumun devam etmesinin nedenleri sadece mikro planda değil toplum ölçeğinde de farklı ve önemli sebepleri barındırmaktadır. Aile

içindeki roller, ebeveyn olma, kadınlık, erkeklik, çocuk rolü gibi farklı dinamiklerle birlikte değerlendirilmelidir (Zengin, 2019).

1923 Türkiye’de Aile Arabuluculuğu

Literatürdeki arabuluculuk kavramı boşanma sürecinin yönetilmesindeki zorlukların giderilip, uzayan davalardaki mahkeme süreçlerinin kısa yoldan ve kolaylıkla çözülmesini sağlamaya yöneliktir. Taraflar, hukuki sürecin başladığı durumda ayrı ayrı karar vermeleri için çeşitli nedenler ileri sürmektedir. Eşler artık çift olarak değil dava konusuna dâhil olan kişi yani ‘taraf’ olmuşlardır.

Arabuluculuk uygulaması Osmanlı Devleti döneminden itibaren belli aralıklarla uygulanmıştır. İslam hukunda ve Osmanlı Devleti uygulamasında tavsiye ve telkinlerle çözüme kavuşturma metodu uygulanmıştır. ‘İslah veya ıslah-ı zati’l-beyn’ adları ile anılan arabuluculuk kişilerin kendi istekleriyle üçüncü kişiden yardımı isteme metodudur. İslâm hukukunda arabulucu bir üçüncü kişi ‘muslih’ kavramıyla anılmıştır. Aynı zamanda mahkeme sürecinin başlangıcında uygulanan ve memnuniyet esasına dayanan bir uyuşmazlık çözüm yoludur. Hâkimin her zaman vereceği karar ile davacı-müddeî ve davalı- müddeâ aleyhi’yi memnun edememektedir. Bu nedenle İslam hukukunda da hâkim tarafları rızaları doğrultusunda arabulucu olan muslih’e yönlendirebilmektedir (Şen, 2012:109).

Modern anlamda İslâm’da neşet eden ilk aile hukuku kanunu 1917 yılında Osmanlı İmparatorluğu’nda tedvin edilen Hukuk-ı Aile Kararnâmesidir (Çelen, 2012:15). Arabuluculuk hukukî bir işlem olmanın yanında ahlâkî bir iştir. Geçmişten bugüne eşler arasındaki uyuşmazlıklardan, ticari anlaşmazlıklara, İslâm borçlar hukukundan İslâm aile hukukuna, devletlerarası hukuktan milletlerarası hukuka, islâm ceza hukukundan işçi ve işveren arasındaki anlaşmazlık hukukuna kadar her alanda uygulama alan vardır. İslâm hukukçuları yüzyıllar öncesinde, arabuluculuğu; orjinal adıyla olmasa da ‘sulh’, ‘tahkim’ gibi kavramlar ile kullanmışlardır (Şen, 2012:130).

Cumhuriyetin ilanından sonra Hukuk-ı Aile Kanunu Tasarısında (1924) ise boşanma davasında dava şartı olarak hakem heyetine başvuru öngörülmüştür. Boşanmak için başvurulduğunda hakem heyeti öncelikli olarak tarafların akrabalarına verilmekteydi. Bununla birlikte gerekli görülürse işinin ehli, akil ve toplumda güven teşkil etmiş kimselerin hakem heyeti olarak görevlendirilmesi kabul edilmiş, boşanma kararı verme yetkisi belirlenen hakem heyetine verilmiştir (Avcı, 2019).

Günümüzde arabuluculuk stratejisinin temel avantajları, nispeten hızlı, ucuz ve etkili olmasından kaynaklanmaktadır (Irving ve Benjamin, 1995). Tarafları, uzlaştığı arabuluculuk anlaşmasının sonuçlarından sorumlu tutarken, kendi uyuşmazlıklarını da çözmelerini sağlar. Türkiye’de arabuluculuk sisteminin dava sürecinden daha az maliyetli olacağı öngörülmektedir.

Boşanma sürecine bakıldığında her iki taraf için artık tahammül edilemeyen ikili ilişkiden kaynaklanan derin bir tatminsizlik duygusu vardır. Tatminsizlik, aralarında bir süredir var olan ve işlevsel olmayan kalıplarla ilgilidir. Bu durum için karşılıklı suçlama yaygındır ve neredeyse her zaman hissedilen suçlama, hata ve öfke düşmanlık duygularıyla ilişkilidir.

Birçok çift, evliliği sonlandırma kararı alırken geçmişteki olumlu deneyimleri hatırlamanın etkisiyle dengesizliği de deneyimlemer (Irving, 1992). Üstelik böyle bir mücadele, çiftlerin günlük yaşantılarını olumsuz etkiler, kişisel gelişim durumlarını baltalar ve çocukları ile gelecekteki ilişkileri de dâhil olmak üzere yaşamlarındaki diğer insanlarla ilişkilerini zorlaştırabilmektedir. Bu sebeple karşılıklı yaşanan işlevsizlikte olumlu ve olumsuz yönler çiftler tarafından profesyonel destek aracılığıyla değerlendirilmelidir. Evliliğin sonlandırılması için mahkemeye başvurmadan önce çiftlerin devlet desteğiyle ve sosyal hizmet müdahalesi aracılığıyla yardım alması evliliğin sürdürülmesi için kritik öneme sahiptir.

Çocukların durumu bir diğer kritik öneme sahip konudur. Boşanma iki kişi arasında gerçekleşirken etkisi aile bireylerinin tümünü kapsar. Boşanma sürecinin içerdiği arabuluculuk danışmanlığında çocukların üstün yararı ilkesinin korunması temel hedeftir. Boşanma sürecindeki aile bireylerinin bu süreci en az zararla atlatması fayda sağlarken çocukların yararının gözetilmesi de önemle vurgulanmaktadır. Velayet kim de kalırsa kalsın annelik ve babalık rolü boşanma ile tümenden devredilmediğinden alınacak kararlar üçüncü bir kişi olan arabulucu eşliğinde titizlikle değerlendirilmelidir. Hukuk alanında yer alan arabuluculuk modülleriyle, taraflar arasında daha az çatışma ve ihtilafla daha çok uzlaşma ve uyum sağlanmasına katkıda bulunmak amaçlanmaktadır (<https://www.aep.gov.tr>).

Bahsi geçen üçüncü kişi tarafsız olmalıdır. Türkiye’de boşanma davaları devam ederken çiftlerin ailelerinin de sürece dâhil olduğu görülmektedir. Taraflar arasındaki anlaşmazlık, tek bir aile dağılırken bazen taraf olan diğer ailelerin müdahalesiyle büyümektedir. Süreç içerisinde anlaşmazlıkların çözülüp, uzlaşma ile boşanmanın gerçekleşmesi hedeflenmektedir. Böylece, alınacak profesyonel yardım aracılığıyla uzun yargılama sırasında taraflar arasında yaşanan anlaşmazlıkların kısaltılarak önlenmesi farklı müdahaleler sebebiyle taraflar yıpranmadan çözülmesi beklenmektedir.

Aile arabuluculuğu Türkiye gündemine 2012 yılında başlatılan arabuluculuk uygulamaları ve eş zamanlı eğitim desteğinin sağlanmasıyla girmiştir. Arabuluculuğun gelişmesi için verilen ‘Arabuluculuk Kanunu Avrupa Konseyi İsveç Uluslararası Kalkınma İş birliği Ajansı-SIDA’ ve Türk Hükümeti tarafından finanse edilen programın adıdır. “Türkiye’de Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Uygulamalarının Geliştirilmesi” başlıklı bir iş birliği projesiyle birlikte verilmiştir. Projenin temel hedefi etkili arabuluculuk uygulamalarıyla, hukuk uyuşmazlıklarının daha az maliyet ve daha kısa sürede çözüme kavuşturularak adaletin etkinliğinin artırılmasıdır. Aile Arabuluculuğu Çalıştayları da bu projenin önemli bir adımıdır. İlk Aile Arabuluculuğu Çalıştayı 2016 yılında düzenlenmiştir. Bu çalıştayda genel olarak çalıştayda mevzuat değişikliği sürecinde aile arabuluculuğunun sınırlamaları, bu konudaki AB uygulamaları, aile içi şiddet durumunda aile arabuluculuğu, İstanbul ve Lahey Sözleşmeleri gibi uluslararası sözleşmelerin aile arabuluculuğu uygulamalarına etkisi ele alınmıştır (Yıldız, 2018).

Eğitimler, proje ve programlar kanunun uygulamasını desteklemek için planlanmaktadır. Türk hukukunda uzlaşma kültürünün artırılarak toplumsal barışın sağlanması için hem boşanma ve çocuk velayeti davalarının ülke genelinde aile mahkemelerini boğmasından

kaynaklanan mahkemelerin iş yükünün hafifletilmesi gerekçeleri ile arabuluculuğa ilişkin olarak ilgili kanun maddeleri yürürlüğe girmiştir. 6325 sayılı Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Kanunu'nun 22.06.2013 tarihinde yürürlüğe girmesi ve ilk resmi arabulucunun 14.11.2013 tarihinde sicile kaydolması ile arabuluculuk Türk hukuk sistemine 'alternatif ve dostane bir uyuşmazlık çözüm yolu' başlığı ile dahil edilmiştir. Ek olarak bu düzenleme doğrultusunda 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu'na eklenen hükümlerle hâkimlere, tarafları arabuluculuğa teşvik etme ve yönlendirme görevi kanunla verilmiştir. Bütüncül bir yaklaşımla arabuluculuğun uygulama alanının ülke genelinde yayılması hedeflenmektedir (<https://www.adalet.gov.tr>).

Türkiye'deki arabuluculuğun nihai hedefi uzun süren yargı anlaşmazlıklarının son bularak arabuluculuk ile sürenin 3 aya düşürülmesidir. Aile mahkemelerinin kuruluş, görev ve yargılama usullerine dair 4787 nolu kanununa göre aile mahkemelerinde hâkimler, sosyal çalışmacıdan gerekli gördükleri dava dosyaları için sosyal inceleme raporları talep etmektedirler. Hâkimler hüküm öncesi dava dosyasını inceleme sürecinde, gerekli gördükleri davalarda dosyaları inceleyip, rapor sunmaları için aile mahkemesi uzmanlarına iletmektedirler. Hazırlanan raporlar aracılığıyla uzmanlar mahkemelere, tarafların psiko-sosyal durumlarını analiz eden belgeler sunarak hükmün en isabetli şekilde verilmesinde rol oynamaktadırlar. Bu raporlar sayesinde tarafların ihtiyaç duydukları hizmetler, mahkemeler tarafından daha derinlemesine değerlendirilebilecek bir duruma gelmektedir (Zengin, 2019:9).

Ancak yasal düzenlemeler ile yaygınlaştırılması hedeflenen arabuluculuk çeşitli yönlerden hukuki, akademik ve siyasi eleştirilere maruz kalmıştır. 2016 yılı mayıs ayında 'Aile Bütünlüğünü Olumsuz Etkileyen Unsurlar ile Boşanma Olaylarının Araştırılması Ve Aile Kurumunun Güçlendirilmesi İçin Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi' Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu Raporu'nda yer alan arabuluculuğa ilişkin hükümler ele alınmıştır (TBMM, 2016). Türkiye'de arabuluculuk için ilk adım 2017 başlarında atılmıştır. Aile arabuluculuğu görevinde bulunacaklar arasından seçilen hukuk mezunları arabuluculuk eğitimi almaktadır.

“6325 sayılı Kanunun 2 nci maddesinin birinci fıkrasının a bendine göre, arabuluculuk faaliyetini yürüten ve Bakanlıkça düzenlenen arabulucular siciline kaydedilmiş bulunan gerçek kişiye ise arabulucu denir. Arabulucu, uyuşmazlık hakkında herhangi bir karar veremez, taraflara çözüm önerilerinde bulunamaz.”

“6325 sayılı Kanunun 2 nci maddesinin birinci fıkrasının b bendine göre, arabuluculuk, tarafları sistematik teknikler uygulayarak, görüşmek ve müzakerelerde bulunmak amacıyla bir araya getiren, onların aralarında iletişim sürecinin kurulmasını sağlayan, uzmanlık eğitimi almış olan ve bağımsız bir üçüncü kişinin katılımıyla ve ihtiyari olarak yürütülen uyuşmazlık çözüm yöntemidir.”

“6325 sayılı Kanunun 2. maddesinin birinci fıkrasına göre, arabuluculuk yöntemine başvurulabilmesi için üç koşulun bir arada bulunması gerekir:

- Uyuşmazlık özel hukuka ilişkin olmalıdır
- Uyuşmazlık tarafların üzerinde serbestçe tasarruf edebileceği bir işveya işleme ilişkin olmalıdır.

- Uyuşmazlık aile içi şiddet iddiasını içermemelidir.”

“6325 sayılı Kanunun 3. maddesinin birinci fıkrasına göre, taraflar, arabulucuya başvurmak, süreci devam ettirmek, sonuçlandırmak veya bu süreçten vazgeçmek konusunda serbesttirler.”

“6325 sayılı Kanunun 3. maddesinin ikinci fıkrasına göre, taraflar, gerek arabulucuya başvururken, gerekse bu süreç boyunca eşit haklara sahiptirler. Zira Devlet yargısı önünde eşit olan tarafların, iradi olarak başlatıp yürüttükleri arabuluculuk sürecinde de eşit olmaları düşünülemez.”

“6325 sayılı Kanunun 3. maddesinin dördüncü fıkrasına göre, arabulucu, arabuluculuk faaliyeti çerçevesinde kendisine sunulan veya diğer bir şekilde elde ettiği bilgi ve belgeler ile diğer kayıtları gizli tutmakla yükümlüdür.”

“6325 sayılı Kanunun 2. maddesine göre, arabulucu, özel siciline kaydedilmiş ve eğitim almış hukuk fakültesi mezunu bir gerçek kişidir. 6325 sayılı Kanunun 20. maddesine göre, arabulucular siciline kaydedilmek için gereken koşullar şunlardır:”

- “Türk vatandaşı olmak”
- “Mesleğinde en az beş yıllık kıdeme sahip hukuk fakültesi mezunu olmak”
- “Tam ehliyetli olmak”
- “Kasten işlenmiş bir suçtan mahkûm olmamak”
- “Arabuluculuk eğitimini tamamlamak ve Bakanlıkça yapılan yazılı ve uygulamalı sınavda başarılı olmak”

“Arabulucu, sicile kayıt tarihinden itibaren faaliyetine başlayabilir. Özel hukuk uyuşmazlıklarında arabuluculuk yapma yetkisini kazanmış kişilerin sicilini Arabuluculuk Daire Başkanlığı tutar. Bu sicilde yer alan kişilere ilişkin bilgiler, Daire Başkanlığı tarafından elektronik ortamda da duyurulur” (TBMM, 2016:254-255).

TBMM’de iki ana çalışma grubu şeklinde Mayıs 2017 yılında, III. Aile Arabuluculuğu Mevzuat Çalıştayı düzenlenmiştir. İlk çalışma grubunda konu başlığı “Aile Arabuluculuğun Yasal Çerçevesi”, ikinci çalışma grubundaki konu başlığı ise “Aile Arabuluculuğu Sürecine Diğer Meslek Uzmanlarının psikolog, sosyal çalışmacı ve pedagogların katılımıyla ‘Eş Arabuluculuk Yönteminin Nasıl Yapılacağı ve Aile Arabuluculuğu Eğitimi ve Standartlarının Nasıl Düzenlenebileceği’ çalışılmıştır. Bu konular çerçevesinde çalıştay önerilerinde eşler arasında arabuluculuk sisteminin yaygınlaştırılması yer almıştır. Eş arabuluculuk, iki arabulucunun süreci birlikte ve uyum içerisinde yürütmesidir. Türkiye’de hukuk alanı dışındaki psikolog, sosyal hizmet uzmanı gibi meslek uzmanlarının belirlenen 450 saatlik aile arabuluculuğu eğitimi aldıktan sonra eş arabulucu olarak sürece dahil olması önerilmiştir (Parlak, 2020:99). Aile arabuluculuğu eğitimi mahkemelerde görev yapan uzmanlar için gereklidir. Bu önerilerdeki temel sorun, arabuluculuk mesleğini sadece hukuk mezunlarının yapma yetkisinin olması aile mahkemesi uzmanlarının eğitim sonrasında uygulama alanını yasalar çerçevesinde bulamamasından kaynaklanmaktadır.

Kanun maddelerinin aileyi ilgilendiren geniş kapsamında arabuluculuk konusu incelendiğinde;

“6325 sayılı Kanunun 13. maddesinin birinci fıkrasına göre, taraflar dava açılmadan önce veya davanın görülmesi sırasında arabulucuya başvurma konusunda anlaşabilirler. Mahkeme de tarafları arabulucuya başvurmak konusunda aydınlatıp, teşvik edebilir. Taraflardan birinin arabulucuya başvuru teklifine otuz gün içinde olumlu yanıt verilmezse bu teklif reddedilmiş sayılır. Ancak bunun aksi kararlaştırılabilir.”

“6325 sayılı Kanunun 14. maddesine göre, arabulucu veya arabulucular taraflarca seçilir; ancak başka bir usul de kararlaştırılabilir.”

“Arabulucu sözleşmesi maddi hukuka ilişkin bir sözleşme olup arabulucu ile taraflar arasında imzalanmaktadır.”

“6325 sayılı Kanunun 15. maddesinin birinci fıkrasına göre, arabulucu, seçildikten sonra tarafları en kısa sürede ilk toplantıya davet eder. Arabulucu, arabuluculuk faaliyetinin başında, tarafları arabuluculuğun esasları, süreci ve sonuçları hakkında gerektiği gibi aydınlatmakla yükümlüdür. 6325 sayılı Kanunun 8. maddesine göre, arabulucu, tarafların her biri ile ayrı ayrı veya birlikte görüşebilir ve iletişim kurabilir. Taraflar bu görüşmelere vekilleri aracılığıyla da katılabilirler.”

Arabuluculuk, niteliği gereği emredici hukuk kurallarına aykırı olmamak şerhi ile esnek bir yapıya sahiptir.

“6325 sayılı Kanunun 15. maddesinin ikinci fıkrasında, taraflar, emredici hukuk kurallarına aykırı olmamak koşuluyla arabuluculuk usulünü (arabuluculuk faaliyetinin nasıl yürütüleceğini) serbestçe kararlaştırabilirler.”

“6325 sayılı Kanunun 15. maddesinin dördüncü fıkrasına göre, yargısal bir yetkinin kullanımı olarak, yalnızca hâkim tarafından yapılabilecek işlemler arabulucu tarafından yapılamaz. Zira arabuluculuk yargısal bir faaliyet olmayıp alternatif bir uyuşmazlık çözüm yöntemidir.”

Uyuşmazlık yargısal faaliyete tabii ve hâkim tarafından çözülecekse kullanılacak yetki farklı arabuluculuk faaliyeti ile çözülecekse arabulucunun kullanacağı yetkiler farklıdır. Arabulucu karar verici değildir. Uyuşmazlık çözümünde, çözüm ortamını hazırlayan kişidir. Bu çerçevede, yargıcın yargılama faaliyeti ile ilgili yaptığı tahkikat işlemleri, bilir kişiye başvurma ve keşif raporu hazırlatma gibi işlemler arabulucu tarafından yapılmaz. Yargısal yetki kullanılması, arabuluculuk faaliyetinde söz konusu değildir.

“6325 sayılı Kanunun 16. maddesinin ikinci fıkrasına göre, arabuluculuk sürecinin başlamasından sona ermesine kadar geçirilen süre, zamanaşımı ve hak düşürücü sürelerin hesaplanmasında dikkate alınmaz.”

“6325 sayılı Kanunun 18. maddesinin birinci fıkrasına göre, arabuluculuğun anlaşma ile sonuçlanması durumunda, faaliyetin sonunda tutulan tutanak bir anlaşma belgesi niteliğindedir. Arabuluculuk faaliyeti sonunda varılan anlaşmanın kapsamı taraflarca belirlenir; anlaşma belgesi düzenlenmesi durumunda bu belge taraflar ve arabulucu tarafından imzalanır.”

“6325 sayılı Kanunun 18. maddesinin ikinci fıkrasına göre, taraflar varılan anlaşmayı mevcut haliyle uygulamak isterlerse arabuluculuk sonunda düzenlenen belge genel hükümlere tâbidir. Ancak bu belgeye ilam niteliği kazandırılmak isteniyorsa icra edilebilirlik şerhi verilmesi gerekir. Şöyle ki taraflar arabuluculuk faaliyeti sonunda

düzenlenen bir anlaşmaya varırlarsa, bu anlaşma belgesinin icra edilebilirliğine ilişkin şerh verilmesini isteyebilirler. Dava açılmadan önce arabuluculuğa başvurulmuşsa, anlaşmanın icra edilebilirliğine ilişkin şerh verilmesi, davanın görüldüğü mahkemeden istenebilir. Bu şerhi içeren anlaşma, ilam niteliğinde belge sayılır.”

“6325 sayılı Kanunun 17. maddesinin birinci fıkrasına göre, arabuluculuk faaliyeti aşağıdaki durumlarda sona erer.

- *“Tarafların anlaşmaya varması”*
- *“Taraflara danışıldıktan sonra arabuluculuk için daha fazla çaba sarf edilmesinin gereksiz olduğunun arabulucu tarafından saptanması”*
- *“Taraflardan birinin karşı tarafa veya arabulucuya, arabuluculuk faaliyetinden çekildiğini bildirmesi”*
- *“Tarafların anlaşarak arabuluculuk faaliyetini sona erdirmesi”*
- *“6325 sayılı Kanunun 17. maddesinin ikinci fıkrasına göre, arabuluculuk faaliyeti sonunda tarafların anlaştıkları, anlaşamadıkları veya arabuluculuk faaliyetinin nasıl sonuçlandığı bir tutanak ile belgelendirilir. Arabulucu tarafından düzenlenecek bu belge, arabulucu, taraflar veya vekillerince imzalanır” (TBMM, 2016:254-255).*

Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Kanunun maddesi HUAK 1. ve II. kısma göre işletilecek arabuluculuk süreci bakımından ihtiyari ve mecburi davranışa elverişli alanları düzenlemektedir;

“yabancılik unsuru taşıyanlar da dahil olmak üzere, ancak tarafların üzerinde serbestçe tasarruf edebilecekleri iş veya işlemlerden doğan özel hukuk uyuşmazlıklarının çözümlenmesinde uygulanır. Şu kadar ki, aile içi şiddet iddiasını içeren uyuşmazlıklar arabuluculuğa elverişli değildir”.

Bu maddeden hareketle kanun koyucu, emredici nitelikte bir kesin hükümle aile içi şiddet iddiasını içeren evlilik uyuşmazlıklarını, arabuluculuğa elverişli olmadığı gerekçesiyle ayırmıştır.

Bu durum Adalet Komisyonunda gerekçelendirilerek hükme bağlanmasını aşağıdaki şekilde ifade edilmiştir:

“..arabuluculuk sırasında yapılan müzakereler, tarafların herhangi bir korku veya baskı altında kalmaması ve tarafların eşitliği prensibine dayanır.”

“Arabuluculuk, tarafların kendilerini güvende hissedecekleri bir ortamda gerçekleştirilmelidir. Yapılan araştırmalarsa aile içi şiddet olaylarının varlığı, taraflardan birinin diğerini tehdit etmesi veya benzeri nedenlerin varlığı halinde, tarafların kendilerini güvende hissedemeyeceklerini ve eşitlik prensibinin hayata geçemeyeceğini göstermektedir. Bu nedenle aile içi şiddet iddiası içeren uyuşmazlıkların arabuluculuğa uygun olmadığı sonucuna varılmıştır.”

Gerekçede aile içi şiddet iddiası içeren uyuşmazlıkların eşitlik prensibinin ihlali nedeniyle arabuluculuğa elverişli olmamasına, taraflardan birinin güç kullanarak diğeri tarafı baskı altında tutma olasılığı ve neticesinde yaşanabilecek zorluklar sebep gösterilmiştir. Aile arabuluculuğu sulh içerir. Şiddet eğilimi çoğunlukla erkek tarafından kadına yönelik olarak görülür. Baskı uygulayan ve uygulanan taraflarla uyuşmazlıkların çözümü mümkün

değildir. Diğer uyuşmazlıklarda da taraflardan bir eşin diğeri üzerinde baskı kurması ve eşit şartlar altında sürecin işlemesine engel olması ihtimali her durumda bulunabilir. (Demir, 2014:219)

Arabuluculuk, boşanma esnasında ilişki süreçlerinin hukukçular tarafından yürütüldüğü bir süreçtir. Türkiye’de boşanma arabuluculuğunun evliliğin devamına yönelik hizmetleri içermemesi tartışmalara yol açmıştır (Elibol, 2009). Türkiye’de anlaşmalı boşanmanın yasal hale getirilmesi 6515 sayılı Türk Medeni Kanun’un yürürlüğe girmesi bu tartışmaların sonuçlarından birisidir. 2002 yılında yürürlüğe giren yeni kanunun, birçok kanun maddesinde olduğu gibi yeni düzenlemelere ihtiyacı vardır. Anlaşmalı boşanma davalarında bir yıllık zaman şartı vardır. Bu zoraki durumun kaldırılarak zaman kısıtının olmaması gerektiği ve yerine bir aile sorunu uzmanı ve danışman yani bu konuda uzman sosyal hizmet uzmanı, psikolog, pedagog ile tarafların görüşmesi sağlanarak uygun görüldüğünde anlaşmalı boşanmalarına karar verilmesi ve bunun zorunluluk olarak getirilmesinin daha doğru olacağı düşünülmektedir.

1.9.3. Aile Danışmanlığı Hizmeti ve Evlilik İlişkisi

Sosyal hizmet disiplininin birçok tanımı ve sosyal hizmet desteğinin nasıl kavramsallaştırılması ve ölçülmesi gerektiğine dair birçok tartışma vardır. Bu bölümde, sosyal müdahalenin tanımı konusundaki tartışmalar kısaca açıklanacaktır. Sosyal hizmet yüz otuz farklı uygulama teorisine sahiptir (Munson, 2002). Ancak hangisinin en uygun olduğu konusunda fikir birliği yoktur (Montigny, 2007). Sonuç olarak sosyal hizmet uygulamalarında ne kuramsal bir temele dayanan tek bir birleştirici teori ne de deney ve tecrübe temelli bir denetim teorisi vardır (ABECSW, 2014). Aynı şekilde, yardımcı meslekler müdahale için sayısız uygulama, teori ve modeller kullanmaktadır (Tsui, 1997).

Aileyle sosyal hizmet çalışmalarında planlı değişim basamaklarından hareket edilerek sosyal hizmet müdahalesi planlanmaktadır. Sosyal hizmet bu süreçte aile temelli sosyal sorunları, aile yapısı, ailenin işlevsel ve gelişimsel özellikleri bilgisinin yanı sıra toplumda aileye yönelik hizmet veren kurum ve kuruluşların bilgisine de başvurur (Duyan, 2016: 76).

Genel olarak, müdahalenin belirsizliği ve karmaşıklığı, kullanılan modellerin ve teorilerin çokluğunun, ‘müdahale modeli’ teriminin çeşitli yorumlarının ve ayrıntılı araştırma çalışmalarının olmayışının sonucudur (Karpetis, 2010). Sosyal hizmet uzmanları, toplum içindeki insan bakış açısını benimsemektedir ve diğer disiplinlerden, yardımcı profesyonellerden daha geniş bir müdahale stratejisine sahiptir.

Eşinden boşanmak üzere olan bir kadın müracaatçıyı örneklendirecek olursak; mevcut sorununun ‘stres’ olduğunu, bu problemle başvurduğunu ve çift olarak profesyonel destek alamayacaklarını düşündüğümüz durumda, danışanı gören bir psikiyatrist durumu anksiyete bozukluğu olarak teşhis edebilir ve hafif bir yatıştırıcı önerebilir. Bir psikolog muhtemelen danışana benzer şekilde tanı koyar veya en çok kullanılan genel tedavi yöntemlerinden bilişsel terapiyi kullanabilir. Bir sosyal hizmet uzmanı muhtemelen benzer bir teşhis izlenimine sahip olacaktır, ancak tedavinin sorunun kaynağındaki olumsuz etkilerini önlemesi daha muhtemeldir. Sosyal hizmet uzmanı yerinde gözlem yapma imkanına sahiptir. Örneğin, stres yaşayan kadının üç huzursuz çocuğuyla bir yatak odasını

paylaşmak zorunda kaldığını gözlemlediği durumda devlet tarafından sağlanan imkanlar doğrultusunda kadın için daha büyük bir ev bulup taşınmasına ve çocuklarıyla daha rahat bir hayat yaşamasına yardımcı olabilir. Sosyal hizmet uzmanı ayrıca danışanın daha az stresli veya daha iyi maaşlı bir iş bulması için ilgili meslek gruplarıyla irtibata geçebilir ve yerinde müdahale ile sonuç odaklı yardımcı olabilir (Yuen, 2012). Reçeteli ilaçlar, danışmanlık ve başa çıkma stratejileri örnekteki kadının durumu için kabul edilebilir tedaviler olsa da genel durumuna odaklanmaz. Bu tür tedaviler, sorunun kaynağından ziyade stres belirtisine odaklanır. En üst düzeyde etkili olmak için, müdahaleler elbette belirli bir problemi çözmek için kritik olan tüm sistemlere yönelik olmalıdır” (Hepworth ve Larsen, 1993: 17).

Örnekte belirtildiği gibi, sorunun kaynağını ele almadan belirtilerin ele alınması, problemin ortadan kaldırılmamasını sonuç vermektedir. Bu bakış açısı ve uygulama eksikliği, sorunu teşhis etmeye ve kapsamlı tedavi yaklaşımlarına ulaşmaya engel olmaktadır. Sosyal hizmet uzmanı, sorunun kaynağını ortadan kaldırırken, aynı zamanda ailenin bütünlüğünü çeşitli düzeylerde başa çıkma stratejileriyle desteklemeli ve sürdürmelidir.

Diğer yandan sosyal hizmet uzmanının evli kalmaya odaklanması gerekmektedir. Bazı aileler boşanma yolunu seçerken bazı aileler nasıl ve neden evli kalmaktadır? sorusunun cevabını aramalıdır. Her evliliğin kendine özgü aile yapısı, deseni ve kültürü vardır. Sosyal politikalar kapsamında en büyük beklenti her ailenin kendi problemlerini eşler arası iletişim ve etkileşimle çekirdek ailesi içinde çözebiliyor olmasıdır.

Evli çiftlerin yıllarca derinlemesine etkileşimleri, kişisel etkinliği ve güvenlik duygusunu geliştirmektedir. Aile içinde eşler ve aile üyeleri arasında destekleyici bir evliliğin faydaları hükümetler için maliyetsizdir. Sosyal politika çerçevesinde en ideal olanı ailenin kendi bünyesinde sorunsuz bir ilişki yürütmesidir (Weiss, 1974). Sosyal müdahale çalışmaları, yakın ilişki kuran çiftlerden ayrı olarak ilerlemektedir (Barbee ve Diğerleri, 1993). Sosyal müdahalenin yararları üzerine yapılan araştırmaların çoğu, başkalarından daha iyi ruh sağlığı, daha az fiziksel sağlık problemi hatta daha düşük ölüm oranlarından destek alan bireyler tarafından tahakkuk eden evli kalmanın avantajlarına odaklanmıştır (Cutrona, 1996).

Literatürde evlilik ilişkileri bağlamında devam etmekte olan profesyonel destek için geçerli bir sosyal müdahale tanımı vardır. Kadın genellikle krizler sırasında destek arayan ilk kişidir (Beach ve Diğerleri 1993) ve diğer multidisipliner kaynaklardan gelen destek önerileri samimi veya evlilik desteği eksikliğini telafi etmek içindir (O'Hara, 1986).

Başarılı evlilik ilişkilerindeki kilit özelliklerin birçoğu, erken kurulan ve ilişkinin ömrü boyunca devam eden karşılıklı iletişim içeren bir çiftler arası destekleme modelidir. Bu modelde geliştirilen ana tema, öncelikle evli çiftlerin ilişkilerinde devam eden destekleyici davranış alışverişinden karşılıklı faydalanmalarıdır. Belli ve öne çıkan özellikler arasında sevgi, karşılıklı bağlılık, güven, hoşgörü sayılabilir. Evlilik ilişkisinde, eş desteğinden elde edilen fiziksel ve zihinsel yararlar, büyük ölçüde ilişki içinde besleyici olan destekleyici eylemlerin olumlu niteliklerden elde edilmektedir. Boşanma öncesi evliliğin devamına yönelik verilecek arabuluculuk çerçevesinde bu olumlu nitelikler özendirilmelidir.

Sosyal hizmet müdahalesinin tüm tanımları, belli temel ihtiyaçları karşılamak için en başta evliliği devam eden çiftlerin birbirlerine güvenmeleri gerektiği varsayımına dayanmaktadır (Weiss, 1974). Weiss eşlerle ilişkileri sunduğu altı farklı işlevi önermektedir: Bu işlevler, bireyin refahı için gerekli hükümler olarak kavramsallaşmıştır. Bunlar:

- Bağlanma; ailede güven ve güvenliği sağlayan yakın ilişkidir.
- Sosyal bütünleşme; benzer çıkar ve kaygıları olan bir aileye ait olma duygusudur.
- Değerli hissetme; bireyin becerilerinin ve yetkinliğinin eşler tarafından tanınması ve takdir edilmesidir.
- Rehberlik; eşlerin birbirlerine rehberlik etmesi tavsiye ve bilgilendirme içerir.
- Güvenilir bir ittifak; eşlerin ihtiyaç anında birbirlerine koşulsuz yardım sunacağı bilgisidir.
- Önemli hissetme; eşlerin birbirlerinin iyiliği için kendilerine ihtiyaç duyulduğunu hissetmeleridir.
- Sosyal destek, bu tür temel ihtiyaçları eşler arasında karşılayan ve erişim sağlamaları için farkındalık oluşturan bir köprü olarak tanımlanmaktadır (Weiss, 1985; Lin, 1986).

Sonuç olarak aile danışmanlığı, yirmi birinci yüzyılda ailede çatışmalarla başa çıkmak için etkili bir yöntem olarak kullanılmalı ve boşanmadan önce çiftler tarafından evliliğin kuvvetli yönleri ele alınmalı ve ailenin devamı, sürdürülebilirliği aile içi şiddet olmadığı durumlarda gözden geçirilmelidir.

6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun'un tanımlar başlıklı 2. maddesinin b bendinde "aile içi şiddet" aynı kapsamda bir tanımlanan "ev içi şiddet" başlığı altında yer almıştır. Buna göre;

"Ev içi şiddet, "Şiddet mağduru ve şiddet uygulayanla aynı haneyi paylaşmasa da aile veya hanede ya da aile mensubu sayılan diğer kişiler arasında meydana gelen her türlü fiziksel, cinsel, psikolojik ve ekonomik şiddeti ifade eder."

Kadına yönelik şiddet mağdurlarının korunması ve yardım edilmesi için kapsamlı çerçeve, politika ve önlemler geliştirmek; kadına yönelik şiddet ve ev içi şiddet ortadan kaldırma amacıyla uluslararası işbirliğini yaygınlaştırmak; kadına yönelik şiddet ve ev içi şiddetin ortadan kaldırılması için bütüncül bir yaklaşımın benimsenmesi maksadıyla kuruluşların ve kolluk kuvvetleri birimlerinin birbiriyle etkili bir biçimde işbirliği yapmalarına destek ve yardım sağlamak Kanun'un öne çıkan özellikleridir (Demir, 2014: 216).

Arabuluculuk Kanunu'nun 1. ve 2. maddesinde de belirtildiği üzere;

"Aile içi şiddet iddiasını içeren uyuşmazlıklar arabuluculuğa elverişli değildir" denilmek suretiyle aile içi şiddet içeren olaylarda arabuluculuğun mümkün olmadığı"

açık ve net bir ifade kullanılarak hüküm altına alınmıştır.

Demir'e (2012:221) göre ise;

" tarafları boşanmaya götüren dava sebepleri arasında psikolojik şiddet kapsamına giren eylemler bulunması ihtimali yüksektir ve taraflar çoğunlukla psikolojik şiddet öğelerini içeren tartışmalar yaşamadan boşanma aşamasına gelmemektedir. Buna göre

mahkemeler tüm boşanma kararları alınan davalarda psikolojik şiddet kapsamında değerlendirilebilecek vakıaları konu almaktadırlar. Boşanma davalarının büyük çoğunluğunun asli delillere bağlı ve onlardan elde edilen ikinci derecedeki deliller neticesinde arabuluculuğa elverişli olamayacağı sonucu ortaya çıkmaktadır. Boşanma davalarında tarafların dava dilekçelerinde ileri sürdükleri ve karara esas alınan maddi olaylar arasında aile içi şiddet kapsamına giren unsurlardan herhangi birinin bulunmaması halinde boşanmanın asli delillere bağlı ve onlardan elde edilen ikinci derecedeki deliller niteliğindeki neticeleri arabuluculuğa elverişli olabilir. Bu nedenle özü itibarıyla arabuluculuğa uygun olan asli delillere bağlı ve onlardan elde edilen ikinci derecedeki deliller niteliğindeki uyuşmazlıkların aile içi şiddet iddiası içerse bile taraf iradesi esas alınarak iradi arabuluculuğa uygun hale getirilmesi gerekmektedir.”

1931. Aile Danışmanlığı ve Sosyal Hizmet

Kültürel, ekonomik ve teknolojik değişimler aile yapısının da değişimine neden olduğu ifade edilmektedir. Özellikle kadının ailedeki rolünün değişmesi, çocuklarda artan problemler ve boşanma oranlarındaki artış aileye yönelik hizmetlerinin önemsenmesinde etken oluşturmaktadır (Gladding, 2015; Nazlı, 2019). Aile yapısının zaman içerisinde değişime ve gelişime uğramasının doğal bir süreç olduğu vurgulanmakta ve ailenin kendisinden beklenen görevleri yerine getirmesinin öneminden bahsedilmektedir (Allen ve Anderson, 2016, 83).

Aile danışmanlığı konusu kuram ve yaklaşım açısından oldukça zengindir. Her geliştirilmiş kuram ailede en önemli gördüğü kavram üzerine odaklanarak destek verme sürecinde ailenin içinde meydana gelen sorunlara çözüm bulmaya çalışmıştır. Bowen benliğin farklılaşması kavramını ele alırken, Satir kendilik ve biray olma değerine ağırlık vererek ön plana çıkarmıştır. Bu sebeple günümüzde her kuramın farklı yönlerinden istifade ederek bütüncül aile terapisi yaklaşımı kullanılabilir. Sosyal çalışmacı, aile danışmanlığı konusundaki tüm yaklaşımları özümseyerek destek ve yardıma ihtiyacı olan ailelere ve bireylere danışmanlık takdim ederek yardımcı olmalıdır.

Sosyal hizmete ihtiyaç duyan aileler genel itibarıyla ekonomik destek ve psiko-sosyal danışmanlık hizmeti için başvurmaktadır. Adli sosyal hizmet alanındaki boşanma mahkemeleri davalarında ailelerle uzman ve bilirkişi olarak ortak çalışma yürütülmesi gerekmektedir. Dolayısıyla bilgi ve donanım gerektiren aile danışmanlığı uzmanlığı sosyal çalışmacının bu doğrultuda vereceği hizmetlerde ve aile değerlendirmelerinde yol göstericidir (Karataş, 2018).

Aile danışmanlığı uygulamaları 1940 yıllarına kadar dayanmaktadır. 1942 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nde çiftler ile çalışan Amerika Evlilik Danışmanlığı Derneği (The American Association for Marriage Counselor) kurulmuştur. Sonrasında şizofreni hastası bireye sahip aileler ile çalışmalar gerçekleştirilmiş; II. Dünya Savaşı'ndan sonra ailelerin yeniden bir araya gelmesi ile sosyal, kişilerarası, kültürel sorunlar ile aile hizmetleri ön plana çıkmıştır. Bu amaçla aileler ile yapılan çalışmalarda ruh sağlığı alanında finansal anlamda destek sağlanması kararı alınmıştır (Gladding, 2015). Bu durum aile danışmanlığı alanında bilimsel çalışmaların, kuramların artmasını ve çalışmaların hızlanmasını sağlamıştır. 1960-1980 yıllarında Virginia Satir'in (Satir Aile Terapisi), Salvador Minuchin

(Yapısal Aile Danışmanlığı), Jay Haley (Stratejik Aile Danışmanlığı), Carl Whitaker (Yaşantısal Aile Danışmanlığı) Murray Bowen'ın (Psikoanalitik Aile Danışmanlığı) çalışmaları etkilerini göstermeye başlamıştır (Gurman ve Fraenkel, 2002). Bu etkiler doğrultusunda 1990'lı yıllarda çözüm odaklı ve öyküsel aile terapisi gibi yeni yaklaşımlar ortaya çıkmaya başlamıştır. Günümüzde ise yeni gelişmelerle birlikte kanıt temelli yaklaşımlara doğru yönelim gerçekleşmektedir. Kanıt temelli yaklaşımlar uygulama ve kuramın birleştirilmek amacı ile ortaya çıkmıştır. Bu nedenle çalışmalarda nicel ve nitel yöntemlerin kullanılmasına ağırlık verilmeye başlanmıştır (Goldenberg ve Goldenberg, 2016).

Koruyucu-önleyici hizmet vermeye başlayan ve aile danışmanı olarak aile etkileşimine yönelmiş farklı disiplinler ortaklığa ihtiyaç duymuştur. Bu alanlar; psikiyatri, psikoloji, sosyal hizmet ve psikiyatri hemşireliği ile belirlenen ana ruh sağlığı meslekleridir (<https://www.aamft.org>).

Aile danışmanlığı, önleyici ve destekleyici odağı ile yüksek talepli aile terapisi hizmetlerine önemli bir katkı sağlayabilmekte ve ihtiyaç sahibi ailelerin işleyişini arttırıp iyileştirebilmektedir.

Aile arabuluculuğu, aile danışmanlığı ve benzer alanda hizmet veren terapi modelleri ile karıştırılmaktadır. Aile arabulucuları nitelikli, konusunda uzman ve deneyimli terapistler ile psikologlar veya sosyal hizmet uzmanlarından seçilebilir. Ancak arabuluculuk rolü danışmanlık rolünden farklıdır ve temel olarak aile danışmanı veya terapistlerin görevlerinden ayrılır. Karşılaştırma tablosu aradaki farkların irdelenmesine yardımcı olacaktır (Parkinson, 2018:15).

Tablo Hata! Burada görünmesini istediğiniz metne 0 uygulamak için Giriş sekmesini kullanın..2: Aile

Aile Danışmanları, terapistler	Aile arabulucuları
Eşlerden tek birine danışmanlık verebilir	Daha baştan her iki eşi de dahil eder
Müşterileri barışma yolu arıyor olabilir	Temel olarak ayrılmakta/boşanmakta olan çiftler için arabuluculuk yapar
Yasal süreçlerle ilintisi yoktur	Yasal süreçle ilintisi vardır
Yazılı sözleşmeyle başlaması pek muhtemel değildir	Her iki eş tarafından imzalanan Arabuluculuk Anlaşması vardır
Uzun vadeli olabilmektedir	Genellikle kısa vadeli
Kişisel/ailesel geçmişi ve şimdiki zamanı düzeltebilecek deneyimleri araştırabilir	Geçmiş yerine şimdiki zamana ve geleceğe odaklanır
Duygulara, algılara ve ilişkilere odaklanır	Mutabık kalınan kararlara ve ebeveyn düzenlemelerine odaklanır
Yetişkinlerin bakış açılarına ve ihtiyaçlarına odaklanır	Çocuk-ebeveyn ilişkilerine ve çocuğun ihtiyaçlarına odaklanır
Yetişkinlere ilişkin bilgiler verir	Çocuk ve aileye ilişkin bilgiler verir
Kişisel anlayışı arttırmayı hedefler	Katılımcıların daha iyi iletişim kurmalarına yardımcı olmayı hedefler
Psikoanaliz kuramını kullanabilir	Arabuluculuk kuramını, sistemler kuramını, vs. kullanır.
Düşündürücü teşvik eder	Tartışmaları yapılandırır, olasılıkları etkin şekilde araştırır
Danışan-danışman ilişkileri bir süre için bağımlılık getirebilir	Katılımcıların otonomluğunu güçlü kılmayı, mahkeme işlemlerinden kaçınmayı amaçlar
Yazılı bir sözleşme ile sonuçlanmayabilir	Mutabakat Zaptı taslağı oluşturur
Aile Terapistleri	Aile Arabulucuları
Ailelerin sorunlarını yönetmelerinde yardımcı olur	Katılımcıların uyumsuzluklarını çözmeye yardımcı olur
Genellikle “bozulmamış aileler” ile çalışır	Temel olarak ayrılmakta/boşanmakta olan çiftlerle çalışır
Çocuklar daha baştan dahil edilebilir	Çocuklar ilerleyen safhalarda dahil edilebilir
Genellikle yazılı sözleşme olmaksızın çalışır	Yazılı Arabuluculuk Anlaşması ile başlar
Aile adalet sistemiyle bir bağı yoktur	Aile adalet sistemiyle bir bağı vardır
İletişim yapılandırılmamış olup aile üyelerinin nasıl iletişim kurduklarını gözlemleyebilir	İletişimi yapılandırılmış bir şekilde teşvik eder, dengeli katılımı gözetir
Aile süreçlerine odaklanır	Seçenekler ve aile düzenlemelerine odaklanır
Alta yatan sorunları göz önünde bulundurur	Açık sorunlar ve tanımlanmış görevlere odaklanır
Bilgi yerine mesaj verebilir	Tarafsız, nötr bilgi verir
Aileyle paylaşılmasını eksik kalan işlevleri açıklamak üzere hipotezler geliştirebilir	Katılımcılara açık iletişim yoluyla destek olmayı amaçlar
Tek taraflı bir çalışma olması halinde danışmanlarla konuşulanları aile duymaz	Eş-arabulucular birlikte çalışır ve her türlü iletişim katılımcılarla açık şekilde paylaşılır
Herhangi bir gerekçe belirtmeden çelişkili talimatlar verilebilir	Katılımcılarla her konu tartışılır ve mutabık kalınır
Aile üyelerini dahil edebilen şekilde stratejik olarak çalışılır	Ebeveynlere çocukları ile nasıl konuşulacağı konusunda yardımcı olur, bazen çocuklar da dahil edilir
Yazılı bir çıktı ile sonuçlanmayabilir	Arabuluculuk sürecinin yazılı özeti hazırlanır

Danışmanlığı ile Aile Arabulucuğu Arasındaki Farklar

Aile danışmanlığı sürekli değişen ve hızlı dönüşüm gösteren disiplinlerden biridir. Türkiye’de çiftler ve ailelerle yapılan klinik uygulamalar 1980 yılından bu yana devam etmesine rağmen, çift ve aile terapisinin bir meslek alanı olarak tanınırlığı, eğitimi ve uygulamaları ile ilgili standardizasyon çalışmaları son yıllarda yapılmaya başlamıştır (Akyıl ve Diğerleri, 2015).

Aile konusundaki ilk kurumsal düzenlemeleri içeren Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı-BAAK 1989 yılında kurulmuştur. Kurum, çok uzun yıllar gerekli olan hukuki dayanaklardan mahrum olarak faaliyetlerini sürdürmüştür. Hukuki bir statüye kavuşturulması Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü-ASAGEM 2004 yılında 5256 sayılı yasa ile kurulmasıyla gerçekleşmiştir. (<http://www.athgm.gov.tr>).

Anayasa'nın 41. Maddesine binaen;

“kadınlar ve çocuklar için gerekli önlemlerin alınması görevini devlete yükleyen 1990 yılı ve 3670 sayılı kanun gereğince Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü-KSGEM kurulmuştur. Bu genel müdürlükte uzun bir süre hukuki dayanaktan yoksun olarak varlığını devam ettirmiştir. Ancak 14 yıl sonra 2004 tarih ve 5251 sayılı yasayla kalıcı yasal statüsüne kavuşmuştur.” (<http://www.kadininstatusu.gov.tr>).

Bunların yanında;

“Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğüne bağlı Aile Danışma Merkezleri 1997 yılında (Resmi Gazete, 23011, 6.6.1997), Kadın Konukevleri 1998 yılında (Resmi Gazete, 23400, 12.07.1998), toplum merkezleri 2000 yılında hizmete açılmıştır. Ayrıca kamu kurum ve kuruluşlarının, yerel yönetimlerin ve sivil toplum örgütlerinin aile ile ilgili çalışmalarında küçümsenemeyecek hizmetler verdiği görülmektedir. Bütün bu gelişmeler, ülkemizde aile destek hizmetleri konusunda artan ihtiyaca paralel olarak gelişen duyarlılığı ortaya koymaktadır.”

“Türkiye’de Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından 2012 yılında yayınlanan Aile Danışma Merkezleri Yönetmeliği kapsamında aile danışmanlığı uygulamasıyla ilgili esaslar belirlenmiş ve bu amaçla açılacak merkezlerin standartları ortaya konulmuştur. Yönetmelikte aile danışmanlığı; “aile bireylerinin içinde geliştikleri veya işlevlerini yerine getirdikleri aile sistemini veya ilişkide bulundukları diğer sosyal çevreleri değerlendirmeye dayanan ve bu anlayıştan yola çıkarak bireylere, çiftlere veya ailelere sorunlarının çözümüne dönük değişim ve gelişime yönelik özel teknik ve stratejileri içeren hizmetler” olarak tanımlanmıştır. Aile danışmanı olmak isteyen sosyal çalışmacının lisans eğitimi sonrasında 450 saatlik temel aile danışmanlığı eğitimi alması gerekmektedir. Ancak sosyal hizmet öğrencisi lisans eğitimi döneminde bireyle ve aileyle çalışma, grupla çalışma ve toplumla çalışma gibi üç farklı yöntem dersi okuduğu için aile danışmanlığı konusunda avantajlı bir konuma sahiptir.”

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aile Danışmanlığı Merkezleri Yönetmeliği’ne göre:

“Aile danışmanı; üniversitelerin ilgili psikoloji, psikolojik danışmanlık ve rehberlik, sosyal hizmet, çocuk gelişimi ve eğitimi, sosyoloji, hemşirelik, tıp, öğretmenlik alanlarından birinde asgari dört yıllık lisans eğitimi tamamlamış kişilerden oluşmaktadır.”

“Aile danışmanı: Merkezde aile danışmanlığı hizmetlerini yürütmek üzere bu yönetmelikte belirtilen eğitimi tamamlamış personeli, “

“Aile danışmanlığı: Aile bireylerinin içinde geliştikleri veya işlevlerini yerine getirdikleri aile sistemini veya ilişkide bulundukları diğer sosyal çevreleri değerlendirmeye dayanan ve bu anlayıştan yola çıkarak bireylere, çiftlere veya ailelere sorunlarının çözümüne dönük değişim ve gelişime yönelik özel teknik ve stratejileri içeren hizmeti, “

“Aile danışma merkezi: Ailenin gelişmesi ve güçlenmesi için; bireylerinin katılımcı, üretken, kendine yeterli hale gelmesi ve sorun çözme kapasitelerinin geliştirilmesi amacıyla koruyucu, önleyici, eğitici, geliştirici, rehberlik ve rehabilite edici hizmetler veren kuruluşları ifade etmektedir (<http://www.mevzuat.gov.tr>).”

Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı aile danışmanlığı kapsamında,

“çiftlerin evlilik süresince karşılaştıkları sorunlarını ve üstlenmesi gereken sorumluluklarını anlamalarını kolaylaştırmak için tasarlanmış programlar gerçekleştirmektedir. Program, aile bireylerinin farkındalıklarını ve anlayışlarını kolaylaştırmayı amaçlayan seanslardan oluşmaktadır. Aynı zamanda, bireylerin evlilik iletişim becerilerini geliştirmelerine ve evlilik ilişkilerinde eşitliği tanımalarına yardımcı olmaktadır. Programa katılan çiftler arasında, kötü niyetli ve kontrol edici davranışlarda önemli bir düşüş, evlilik çatışmalarını yönetme arzusu ve çözme arayışı artış göstermiştir. Aile danışmanlığı çalışmaları katılımcıların evliliğin yönetimini içeren psiko eğitim programının, katılımcıların çiftlerin davranışlarını kontrol etmede yardımcı olduğunu ve evliliğe olumlu katkı sağladığını bildirmişlerdir” (<https://ailetoplum.aile.gov.tr>).

1932 Türkiye’de Boşanma Süreci Danışmanlığı

Türkiye’de boşanma oranlarının son 10 yıl içinde % 38 artması sebebiyle AÇSHB çiftlere danışmanlık yapmak için Boşanma Süreci Danışmanlığı Hizmeti-BSDH proje ismiyle hayata geçmiştir. Bu gerekli düzenlemeye göre “boşanmak üzere başvuran çiftler hâkim tarafından aile danışma merkezlerine” yönlendirilir. Bu hizmetler, Türkiye genelinde tüm illerde vardır. Sosyal Destek Hattı aracılığıyla, Alo 183’ten ulaşılır. Çiftlere en az dört saat BSDH çerçevesinde uygulanmaktadır. Danışma Merkezi üç aşamada; boşanma öncesinde, dava sırasında, boşanma sonrası hizmet sunulduktan sonra aile bireyleri son kararlarını verir.

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığına bağlı olarak çalışan Sosyal Hizmet Merkezleri, Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüklerinde bu alanda eğitim almış Boşanma Süreci Danışmanları tarafından ücretsiz olarak Boşanma Süreci Danışmanlığı hizmetleri verilmektedir. Çiftlerin ilişki, çatışma ve aile içi iletişim gibi sorunları nedeni ile boşanma sürecinde veya hukuki süreçte olup birlikte karar ile boşanma süreci danışmanlığı için ilgili kuruma başvurmaları veya uzman tarafından yönlendirilmeleri neticesinde bu süreci istenilen düzeyde sağlıklı olarak sürdürebilmeleri hedefiyle verilen danışmanlığa "Boşanma Süreci Danışmanlığı-BSD" denmektedir.

Bu hizmet;

“tüm illerde Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlükleri ve Sosyal Hizmet Merkezlerindeki uzman personel aracılığı ile Boşanma Öncesi Danışmanlık Hizmeti, Boşanma Sürecinde Danışmanlık Hizmeti ve Boşanma Sonrası Danışmanlık Hizmeti olmak üzere üç aşamalı olarak verilmektedir. Söz konusu hizmet her ailenin ve kişinin hassasiyetine, değerlerine ve ihtiyaçlarına göre özel olarak sunulmakta olup yapılan çalışmalarla sağlıklı bir aile

ve toplum yapısının oluşturulması ayrıca boşanma sürecinin de sağlıklı gerçekleştirilmesi hedeflenmektedir. Boşanma Süreci Danışmanlığı hizmeti almak için başvuru yapan ailelere boşanma öncesi ve esnasında; aile içi iletişim becerilerini kazandırmak, çatışmaların yapıcı bir şekilde çözülmesi ve aile içi destek, psikiyatrik rahatsızlığı olduğu düşünülen bireylerin sağlık tedavilerinin yaptırılması için sağlık kuruluşlarına yönlendirmek, aile içi iletişim sorunları nedeniyle boşanma noktasına gelen ailelerin aile ilişkilerinin yeniden yapılandırılması sürecinde aynı zamanda çocuklarıyla ilgili yaşadıkları sorunların çözümü yönünde danışmanlık yapmak gibi hizmetler sunulmaktadır. Boşanma sonrası başvuruda bulunan ailelere ise; boşanma sonrası tek ebeveynliğin getirdiği sorunlar ve çocuklarla ilişkilerinin düzenlenmesi konusunda çocuk odaklı danışmanlık yapılmaktadır. Bunlara ek olarak kişinin toplumda yeni konumuyla yer alması, yeni konuta ve yaşama uyum sağlayabilme, maddi sorunlar ile başa çıkabilme konularında danışmanlık hizmeti verilmektedir.”

Son yıllarda davalarda özellikle de boşanma davalarında artış görülmektedir.

- 2006’da mahkemelerde açılan davalar arasında 155.183 dava sayısı ve % 10,2 oranında boşanma davaları 2. sıradadır.
- 2011’de boşanma dava sayısının 200.766’ya yükseldiği ve % 10,8 ile 2. sırada olduğu görülmüştür. Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından 2011 yılında yaptırılan Türkiye Aile Yapısı araştırmasına göre aralarında sorun olan eşlerin % 62,8’inin dışarıdan destek almadığı tespit edilmiştir. ATHGM’nin tarafından gerçekleştirilen araştırmaların verileri ve TÜİK’ in 2012 verilerine göre Türkiye’de, boşanmaların % 39,6’sı evliliğin ilk 5 yılında gerçekleşmektedir. Bu çok kritik zamanlarda oluşabilecek problemlere karşı ailelere destek ve danışmanlık hizmetleri verilmesinin önemi ortaya çıkmıştır.

2012 yılında Boşanma Süreci Danışmanlığı hizmetinin başlaması hedefiyle önce Ankara, İzmir, Burdur, Karabük ve Kırıkkale pilot uygulama yerleri olarak belirlenmiştir. Yapılan pilot uygulama neticesinde evliliklerinin daha sağlıklı yürüyebileceği çerçevede verilen bu destek hizmeti hakkında bilgi sahibi olduktan sonra adı geçen merkezlere bireysel istekleri ile başvuru yaparak danışmanlık hizmeti alan 450 çifte uygulanan 6 ila 20 seans sonunda, 75 çiftin % 17’si evliliklerini devam ettirme konusunda karar vermiştir.

Hizmetlerin taşra teşkilatında da uygulanması hedefiyle 2013 yılında ASPB tarafından “Aile ve Boşanma Süreci Danışmanlığı” programı başlatılmıştır. 2013 yılında ise Adana, Antalya, Ankara, Burdur, Diyarbakır, Bursa, Erzurum, Karabük, İstanbul, Kırıkkale, Samsun ve İzmir illerinde uygulanan 932 çift başvurusundan 316 çiftin % 29,5’i evliliklerini devam ettirme noktasında karar verdikleri görülmüştür. Bu verilerin ışığında 2013 yılı Boşanma Süreci Danışmanlığı eğitim içeriği oluşturma çalışmaları başlamıştır. Danışmanlara yol gösterici bir kılavuz olması hedefiyle 2013’te eğitim materyali olarak “Aile ve Boşanma Süreci Danışmanlığı Kılavuz” kitabı dağıtılmıştır (TBMM, 2016:262).

Tablo Hata! Burada görünmesini istediğiniz metne 0 uygulamak için Giriş sekmesini kullanın..**3: Boşanma Süreci Danışmanlığı ile İlgili Veriler**

YIL	Boşanma Öncesi ve Esnasında Başvuran	Evliliğe Devam Etme Kararı Verenler	%	Boşanma Sonrası Başvuru	Kabul Edilmeyen Başvuru Toplamı
2012	450	75	16,6	0	0
2013	932	316	33,9	0	0
2014	1922	724	37,6	403	119
2015	2379	908	38,1	707	117
TOPLAM	5683	2023	35,9	1110	236

Türkiye Boşanma Nedenleri Araştırmasına (2014) göre:

“Uzmanların ve kanun uygulayıcılarının, ailelere boşanma öncesinde veya süresince sunulacak destek hizmetleriyle alakalı bilgisi bulunmamaktadır. Bilinen ve görünür hizmet maddi imkânı olmayanlar için hukuki danışmanlık yani avukatlık hizmetidir. Şiddet gören kadınlara sunulan hizmet Gelincik Projesi avukatlar arasında özellikle bilinmektedir.

Mahkeme uzmanları, boşanma davalarının dava başladıktan sonra geldiği ve görevleri daha fazla çocuğun velayeti, miras, nafaka konularının tespiti olduğu için çoğunlukla boşanma niyetindeki çiftin evlilik durumunu gözden geçirecek herhangi bir danışmanlık hizmeti vermediklerini belirtmişlerdir.

Aile Danışma ve Sosyal Hizmet Merkezlerinin avukatlar tarafından özellikle bilinmediği tespit edilmiştir. Özellikle avukatlar tarafından ADSHM’nin işlevsel ve güvenilir kurum olarak toplumda yer etmediği görülmüştür. Avukatlar boşanma davalarında taraflarla özel irtibatta kalan ve kişiler henüz boşanmanın yıkıcı sürecine girmeden ailelere tavsiye verme konumunda olan kişilerdir. Bu sebeple avukatların, aile merkezlerini benimsemesi ve danışanlarını buraya yönlendiren uzman konumunda olmaları önemlidir.

Mahkeme uzmanlarının Aile Danışma Merkezlerini / Sosyal Hizmet Merkezlerini daha çok bildiği ve bu kurumların faydalı olduğuna inandığı görülmektedir. Ancak mahkeme uzmanları, boşanma safhasına giren çiftleri, dava başladıktan sonra yani çok geç görmekte ve bu aşamada eşleri evliliğin devamını sağlayacak danışmanlık almaya ikna etmekte geç kaldığı düşünülmektedir.

Mahkeme uzmanları hizmetlerin işe yaradığını düşünmekte fakat tamamen gönüllülük esasıyla verilmesini önermektedir. Böyle bir danışmayı çiftler için zorunlu kılmanın, hizmeti anlamlı kılmayacağı düşünülmektedir (TBNA, 2014:192).

1933 Aile Bakanlığı Aile Eğitim Programında Boşanma Konusu İçeriği

Aile Eğitim Programı (AEP) Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı adına Eğitim Danışmanlığı ve Araştırmaları Merkezi (EDAM) tarafından Türkiye çapında uygulanmak üzere geliştirilmiştir. Temel amacı sağlıklı, mutlu ve refah içinde yaşayan ailelerin

oluşmasına katkıda bulunmak olan AEP, aile iletişimi, eğitim, ekonomi, medya, hukuk ve sağlık alanlarında pek çok modül içeren kapsamlı bir eğitim programıdır.

“Lisans mezunları, AÇSHB İl Müdürlüklerine müracaat ederek, formatörler tarafından açılmış olan eğitici eğitim programına katılabilmektedir. Eğitici sertifikası alan kişiler eğitici olma hakkı kazanır. Kişiler eğitici olmak için açılan eğitimlere katılabileceği gibi, eğitimlerin açılması konusunda talepte de bulunabilir.”

Anayasanın 41. maddesinde;

“ailenin Türk toplumunun temeli olup eşler arasında eşitliğe dayandığı, devletin ailenin huzur ve refahı ile anne ve çocukların korunmasını sağlamak üzere gerekli tedbirleri alacağı belirtilmektedir. Bu açıdan aile eğitim programı aileyi koruyan, ailenin huzur ve refahını geliştirmeyi amaçlayan bir perspektifle hazırlanmıştır. Kanunların temel ilkelerinden biri olarak zayıfların korunması ilkesi de eşitsizlik doğurduğu gerekçesiyle terk edilerek ailede kadın ve erkeğe sabit rollerin verildiği bir yapıya ulaşılmıştır. Medeni Kanun böyle bir yaklaşımla hazırlanmıştır. Medeni Kanun’un 185. maddesi evlilikle eşler arasında bir birlik kurulmuş olacağını, birlikte sorumluluk almalarını öngörmektedir (Doğan, 2003). TMK’ da aileyle ilgili zımnî ve açık vizyon ifadeleri yer almakta ve ailenin birliği, sürekliliği, eşler arasında dengeli bir sorumluluk paylaşımı ile kadın erkek eşitliğini sağlama vizyonu içermektedir.”

Aile Eğitim Programı, içeriği açısından değerlendirildiğinde programa katılacak kişilerin Medeni Kanun’da belirtildiği üzere aile ilişkileri bakımından dengeli ve topluma karşı sorumluluk bilinci yüksek bireyler olmalarına katkıda bulunacaktır.

Program sağlıklı, mutlu ve müreffeh ailelerin oluşması için, evlilik sürecine girmiş bireylerin çağın gerektirdiği temel aile yaşam becerilerine yönelik bilgi, beceri ve tutumları kapsamlı olarak edinebilmeleri için hazırlanmıştır. Bunun yanı sıra aile olarak anılan veya boşanma sürecini deneyimleyen aile üyelerinin de eğitimlerden yararlanması amaçlanmaktadır. Hızla değişen dünyadaki değişimleri; Türkiye’de de ailenin yaşam biçimlerine olumsuz yansımalarını görmek mümkündür. Bu yansımaları pozitif bir uyum birlikteliğine dönüştürmede aile yaşam eğitimi programları önemli bir sosyal destek hizmetidir. Bu çerçeveden hareketle AEP vizyonu ile;

- Eğitim, hukuk, iktisat, medya ve sağlık alanlarındaki hizmetlerden daha etkili biçimde yararlanmalarına,
- Aile içi süreçlerini işlevselleştirerek aile yaşam kalitelerinin artmasına,
- Sahip olduğu her türlü kaynağı etkili bir şekilde yönetmelerine ve
- Karşılaşılabilecekleri çeşitli risklere yönelik önlemler almalarına katkıda bulunmayı amaçlamaktadır.

Eğitimler üç kategori için düzenlenmiştir:

- Evlilik öncesi eğitim
- Evlilik ve aile odaklı eğitim
- Boşanma süreci danışmanlığı

Boşanma süreci danışmanlığı eğitimlerinde; kriz durumu olarak boşanma olgusu, boşanma süreci ve etkileri, sağlıklı boşanma süreci başlıkları altında, boşanmayı kolaylaştıran koşullar, boşanmanın çocuklar üzerindeki etkisi ve sonrasında yapılabilecekler, anlaşmalı boşanmanın ne demek olduğu, evliliğin sonlanmasına bağlı olarak eşlerin birbirlerine karşı talepleri, mal varlığında meydana gelen değişiklikler ve genel olarak boşanma sebeplerinin (evlilik birliğinin temelden sarsılması, terk, zina, pek kötü muamele vb.) neler olduğu vurgulanmaktadır. Program evliliğin devamı hedefi ile hareket etmemektedir ve uzlaştırma içermez. Çiftler alacakları bu eğitimlerle evliliklerini farkındalıkla sonlandırabilmekte veya evli kalmaya devam kararı alabilmektedir.

Eğitime katılan çiftlere verilen Boşanma Süreci Danışmanlığı Eğitim modülünde vaka analizleri ve problem çözme gibi yaşam becerilerini geliştirecek yöntemler önceliklidir. Boşanma sürecinde verilen eğitimlerin etkinliğinin kontrol edilerek eğitim modülünün etkinliğini ölçmek hayati öneme sahiptir. AEP ölçme değerlendirme işlemlerinin gerçekleştirildiği bir uygulamadır. AEP bağlamında ölçme değerlendirme işlemlerinin gerçekleştirilmesinin ana nedeni, uygulamaların ardından, programın uygulandığı hedef kitlenin, beklenen değişimleri kazanıp kazanmadığının belirlenmesidir. AEP' nin denenmesi ve değerlendirilmesi için tanıtılan model kapsamında 2012-2016 yılları arasında boşanma süreci danışmanlığı eğitiminde eğitime katılan çiftlerin % 34 oranında boşanmaktan vazgeçmesi eğitim programının etkinliğini göstermektedir. Bu durumun ölçme yöntemiyle istatistiklere yansması daha etkili olmasını sağlayacak bilgilere ulaşılması ve programın aksayan yönleri gibi mükemmelleşme süreci bağlamında tespitlerde bulunulmasını da mümkün kılacaktır.

Bunların yanında boşanma sürecinde ölçme değerlendirme işlemlerinin aşağıdaki işlemlere yönelik olmasına da özen gösterilmelidir (Bahar ve diğ., 2006; Çelik, 2000; Karaca, 2008; Millî Eğitim Bakanlığı, 1961; Pellegrino, Chudowsky ve Glaser, 2001):

- *” Amaçlara ulaşılıp ulaşılmadığını, ulaşılmışsa bunun düzeyini belirleme,”*
- *”Yöntem ve malzemenin amaca uygunluğunu denetleme,”*
- *”Programı hedef kitlenin özelliklerine göre esnek ve etkili hâle getirmeye yönelik olarak izleme,”*
- *”Öğrenenlerin durumları hakkında düzenli şekilde bilgilendirilmelerini sağlama,”*
- *” İsteklilik ve motivasyon sağlama.”*

Bu bağlamda, program geliştirilirken boşanma sürecinde verilmesi planlanan eğitimlerde esas alınan temel anlayış ve yaklaşımlar şöyle sıralanabilir:

- *” AEP her birey ve ailenin kendine özgü olduğunu kabul eder.”*
- *”Eğitim modülü öğrenenlerin aktifliğini önemsemekte ve öğrenenlerin soruları/sorunları merkezli bir yaklaşımı esas almaktadır.”*
- *”Eğitim bilişsel ve yapılandırmacı (constructivist) öğrenme yaklaşımı dikkate almaktadır. Bu yaklaşıma göre aileler uzak ya da yakın geçmişte deneyim, gözlem ve akıl yürütmeleriyle bilgiye dönüştürdüğü verileri bu program uygulamasında kazandıklarıyla ilişkilendirecek, böylelikle yeni bazı bilgi, beceri, tutum ve değerlere ulaşacaktır.”*

- ”Eğitim konuları sorunları önleyici niteliktedir.”
- ”Ailelerin geleceğine ışık tutarak bireylerden beklenen nitelikleri kazanmalarını hedefler.”
- “Bilgi, beceri ve tutumların gelişmesini sağlayarak, öğrenmenin, görüş alışverişinin aile yaşamındaki önemini ön planda tutar.”
- “Eğitimle kazandırılacak bilgi ve beceriler, sorun çözme becerilerini destekleyici ve geliştirici bir yaklaşımla tasarlanmıştır.”
- “Eğitim hedefinde katılımcıların algı düzeyleri ve diğer özellikleri göz önünde bulundurulmuştur.”
- “Katılımcılar, bir iş ortamı veya gündelik yaşamda kullanılabilecek işe yarar bilgi ve becerileri bir an önce kazanmak istediğinden, temel bilgi, beceri ve tutumlar yetişkin eğitiminin doğasına uygun olarak ele alınmıştır.”
- “Eğitim katılımcılara öz bilgilendirmeler sunmaktadır. Bununla birlikte, sunulan bilginin eğiticinin rehberliğinde birey tarafından aile yaşamında aktif uygulamalara dönüştürmesi hedeflenmiştir.”
- “Eğitim sadece öğrenme ortamını değil öğrenme ortamı dışı günlük hayat etkinliklerini de kapsamaktadır.”
- “Eğitim birey ve ailenin var olan deneyimlerini, farklılıklarını dikkate alarak etkin katılımlarını sağlayacak biçimde yapılandırılmıştır. (ailevetoplum.gov.tr)”

Eğitimlerin koruyucu-önleyici destek hizmetleri kapsamında her aileye arz odaklı ve kolaylıkla ulaşması için öğrenme-öğretme yöntem, teknik ve materyal çeşitliliği önemsenmiştir. Bu bağlamda, öğrenenlerin, problem çözebilecekleri, çözüm ve yaklaşımlarını paylaşıp tartışabilecekleri ortamların oluşmasını sağlayıcı öneriler geliştirilmiştir.

Bireylerin bilgi kaynaklarının oldukça fazlaştığı ve farklılaştığı durumda eğitimlerin etkisini arttırmada çok boyutlu ve çok yönlü kanalların kullanılması zorunluluk hâline gelmiştir. Bu nedenle derslik, sınıf, salon gibi geleneksel eğitim odaklı ortamlarda sunulan hizmetlerin, alternatif medya ile sunulacak bilgilerle desteklenmesi gerekir. Radyo, TV, internet, gazete, dergi gibi geleneksel medyalarda yer alacak haber, bilgi notu, kısa film, reklam, radyo ve TV programları boşanma kararı almış ailelerin AEP programlarına yönlendirilmesinde kullanılması öngörülen bilgi kaynağına ulaşım aracı başlıca mecralardır.

AEP’in yaygınlaştırılması, içeriğinin sürekli geliştirilmesi, yaşam boyu öğrenme yaklaşımına uygun olarak daima güncel kalmasını sağlamak ve etki alanını genişletmek üzere çeşitli doğrudan olmayan ürünler de kullanılması uygundur.

AEP kapsamındaki eğitimlere dair tanıtımların yer alacağı kataloglar;

- “AEP uygulaması yapacak kurum ve kuruluşların çalışmalarını duyurmak ve tanıtmak üzere kullanabilecekleri davetiye, afiş, poster, pankart, dönkart, vb. duyuru malzemeleri;”

- “AEP uygulaması yapacak kurum ve kuruluşların basınla yapacakları duyuru çalışmalarında kullanacakları basın ilan, banner ve reklam tasarımları.”
- “Kurumsal Kimlik Ürünleri: Ayrıca AEP’in kurumsal kimliğinin oluşturulmasında da mektup, takvim, ajanda, tebrik kartı, flama / kırlangıç, kapı kulpluğu, katılım belgesi, kısa notlar (memo), kitap ayracı, kitapçık, not kâğıdı / el notu, risale / broşür vb. materyallerin kullanılması öngörülmüştür. Boşanma süreci danışmanlığı bünyesinde verilecek olan Aile Eğitim Programı evliliğini sonlandırma kararı alan çiftler için, profesyonel destek olarak evliliğin birçok disiplin merceğinde değerlendirilmesi açısından gereklidir ve aile birliğinin devamı için önem arz etmektedir.”

1934 Danışmanlık Sürecinde Ebeveynin Rolü

Ailelerle sosyal hizmet, risk altındaki ailelerle çalışmak için şemsiye bir kavramdır. Ailelerle sosyal hizmetin temel amacı aile bireylerinin gelişimsel ve duygusal gereksinimlerini yetkin bir şekilde karşılayabilmeyi öğrenebilmeleri için ailelere yardımcı olmaktır (Duyan, 2012, 265).

Evlilikteki çatışmalar çiftler arası sözlü tartışmadan fiziki uygulanan şiddete kadar uzanabilmektedir. Çocukların yaşı, mizacı, cinsiyeti, zihinsel becerileri, olaylara bakış açısındaki duygusal yatkınlıkları ve maruz kaldıkları sözlü ve fiziki şiddet, çocukların çatışma algılarını etkileyen faktörlerdir (Sheikh, 2005).

Tarihi süreçte ailedeki çatışmanın ebeveyn rolü ve çocuk üzerindeki etkisine baktığımızda araştırmalarda evlilikteki stresle başa çıkma modelleri, çatışma ile aile bireylerinin sosyo-psikolojik uyumları arasındaki ilişkiye aracılık eden aile yaşam döngüsünün merkeze alınarak analiz edildiğini görmekteyiz (Conger, Lorenz ve Simons, 1993). Bu modeller, olumsuz ekonomik koşulların, ebeveynlerin depresyonuna yol açan duygusal, ekonomik baskılar veya günlük baskılar yaratarak aile etkileşimlerini etkilediğini göstermektedir (Mary, 2001).

Her ne kadar benzer aile yaşam döngüsü diğer araştırmalarla desteklense de (Brody ve diğerleri, 1994), çalışmalar ebeveynlik uygulamalarının çatışma yaşayan aile de çocukların psiko-sosyal duygusal değişimi arasındaki ilişkiyi açıkladığını her zaman doğrulamamaktadır (Hanson, McLanahan ve Thomson, 1997). McLeod ve Shanahan, mevcut yoksunluğun aksine ne fiziksel ne de duygusal duyarlılığın, çocuklardaki psiko-sosyal değişimin olumsuz etkilerine aracılık etmediğini keşfetmiştir.

Elder ve Caspi (1988) çatışma devam ettikçe aile bireylerinin duygusal tatmin yoksunluğuna uyum sağlamaları ve aile etkileşimlerinin istikrar kazanmasını, ailenin yaşam stresi uyumuna odaklanan esneklik teorileri ile tutarlı bir yorumlama getirmiştir (Garnezy, 1993). Bunun yanında, “Çocuk ve Aile Bakımında Önleme ve Başa Çıkma” başlıklı bir tanım vardır. ‘Aile hayatlarına haksız müdahalenin neden olabileceği zarardan’ çocuğun korunması gerektiği konusu tanımlanmıştır (Department of Health, 1989:4).

Günümüzdeki araştırmalar 1980 ile 2000 li yıllar arasında yapılan ve yukarıda bahsi geçen araştırmalardan farklı bulgular ortaya koymaktadır. Çalışmalar, ebeveynlerin değerlendirmesinde yüksek evlilik çatışması yaşayan ailedeki çocukların, çatışma özelliklerine dair algılarının, tehdit algılarının ve davranış problemlerinin daha düşük

çatışmalı ailelerden gelen çocuklara göre daha fazla olduğunu göstermiştir (Demiröz ve Nuhoglu, 2020). Sonuç olarak çocukların, çözümü olamayan döngüdeki çatışmalardan daha fazla ve olumsuz etkilendikleri görülmüştür.

Çocukların ve ebeveynlerin kişilik öyküleri ve ilişkilerinin niteliği, çatışma durumunda büyük ölçüde göz ardı edilmiştir (Corso ve Lanz, 2013). Ebeveyn-çocuk etkileşimleri ile çocukların psiko-sosyal sorunları arasındaki ilişkiyi açıklamıyorsa alternatif problemler ve açıklamalar incelenmelidir. Bu problemler, aile dışındaki sosyal ortam etkileşimleri, çocuğun karakter özelliklerini ve diğer yapıların çocuk ile etkileşimlerini içerir.

1935 Aile Danışmanlığında Uygulama Becerileri ve Evliliğin Devamı

Sosyal hizmet müdahalesi çerçevesinde aileye yönelik ele alınan ihtiyaçlar, çatışmalarla, krizlerle veya olumsuz yaşam koşullarıyla bağlantılı değildir. Daha ziyade, ailenin refahı ve uyumu için bireyin şimdiki şartlarına müdahale olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu açıdan, sosyal müdahale yalnızca kriz durumlarıyla bağlantılı değildir. Müdahale olumsuzluğa bakılmaksızın yaşam kalitesini arttırmak olarak kavramsallaşmıştır. Bu bakış açısı, sosyal müdahale için ‘temel bir etki’ olarak öngörülmektedir. Hem yüksek hem de düşük düzeyde çatışma yaşayan aile bireyleri koruyucu sosyal hizmet bakış açısıyla psiko-sosyal desteğe erişim sağlayabilmelidirler (Barsky, 2000:45). Bu çerçeveden baktığımızda çatışma yaşayan ailelerde, evliliğin devamına yönelik arabuluculuğun gerekliliği çiftler için kritik öneme sahiptir. Sosyal hizmet mesleğine yönelik bu araştırmadaki uygulama metodu aile bireylerinin gelişmesinde ve refahında aile sisteminin önemini fark etmeye yöneliktir.

Sosyal müdahale uygulamalarında yer alan sosyal hizmet uzmanları, gerekli görülen uygulama becerilerini bildiklerini, uyguladıklarını ve bu nedenle sürecin gerekli tanımlarını anlayıp içselleştirmekten memnun olduklarını varsaymaktadırlar (Moore, 1996). Buna karşın, sosyal hizmet uygulayıcıları gerekli becerilerin bir kısmına veya çoğuna sahip olmalarına rağmen, uygulamada çok azı bir evliliğin devamı bağlamı ile bütünleşmiş ve bu becerileri uygulama girişiminde bulunmuştur. Aile danışmanlığı süreci evli çiftler için duygusal yönden zorlu bir süreçtir. Eşlerin sürece bağlı kalması ve boşanma sürecindeki çatışma eğilimine karşı koymaları için, sosyal hizmet uzmanına bağlı olduklarını hissetmeleri çok önemlidir. Yani, çiftler mevcut durumlarının anlaşıldığına ve çözüme fayda sağlayacak hizmete eriştiklerine güven duygusu geliştirmeleri çok önemlidir. Bu bağlamda uygulama becerilerini çiftlerle planlamak, sonrasında çatışmayı ayrıntılı olarak listelemek ve açıklamak aşamalı olarak gerçekleştirilmelidir.

Aile danışmanlığı eşlerin hem farkında olmadıkları problemlerine hem de değişime dirençli esnek olmayan davranış biçimlerine odaklanmaktadır. Ancak, problemsiz devam eden evlilik süresince çiftlerin uyuşmazlıkla ilgili sorunları müzakere etme çabalarını aktif olarak destekleyen psikolojik destek modelleri göz ardı edilmemelidir. Bu anlamda aile danışmanlığı verecek sosyal hizmet uzmanlarının ve uygulayıcıların evliliğin devamını mümkün kılmak için müdahale etmeye istekli olmaları, diğer mesleki disiplinlerle irtibatlı ve bilgi alışverişinde olmaları gerekmektedir. Aile danışmanlığı uygulaması, sosyal hizmet uzmanları ve diğer profesyoneller arasında yakın iş birliği gerektirir. Çünkü ailelerin karşılaştığı sorunların karmaşıklığı birçok profesyonelin yardımını gerektirir; sosyal

hizmet uzmanları bu diğer mesleki gruplarla çalışabilmelidir. Bu disiplinlerarası iş birliği aile danışmanlığı sosyal hizmet uygulamasının temelini oluşturmaktadır.

Sosyal hizmet uzmanları, toplumsal insan bakış açısını benimsediklerinden tipik olarak diğer yardımcı profesyonellerden daha geniş bir müdahale stratejisine sahiptir. Bu bakış açısı diğer disiplinlerden daha kesin teşhis göstermelerine, kapsamlı ve sonuç odaklı müdahale yaklaşımları benimsemelerine yol açmıştır. Psikolojik danışmanlık ve başa çıkma stratejileri ailenin kritik durumu için kabul edilebilir tedaviler olsa da genel duruma odaklanmamaktadırlar. Bu tür tedaviler, stresli çatışma ortamında sorunun kaynağından ziyade belirtilere odaklanmaktadır. Optimal düzeyde etkili olmak için, müdahaleler elbette belirli bir problem sistemi için kritik olan tüm ekolojik sistemlere yönelik olmalıdır (Hepworth ve Larsen, 1993:17).

Sosyal hizmet uzmanı, sorunun kaynağını ortadan kaldırırken, aynı zamanda ailenin bütünlüğünü çeşitli düzeylerde başa çıkma stratejileriyle desteklemeli ve sürdürmelidir. Sosyal hizmet uzmanı, terapist, avukat veya arabulucu rolünü üstlenebilir (Yuen ve Skibinski, 2012:3). Sosyal hizmet uzmanı danışmanlık sağlarken aynı zamanda, antidepresan ilaçlar için bir uzman psikiyatristin yardımını ve psikoterapi için psikolog yardımını ayarlayabilir. Müracaatçının sosyal destek kanallarını fark etmesini sağlayabilir. Bireyleri bir iş danışma servisine ve sosyal destek gruplarına veya işçi bulma kurumuna yönlendirebilir. Evliliğin devamına yönelik arabuluculukta tüm stratejiler, aile üyelerinin birbirine bağlılığını korumaya odaklanmaktadır. Sosyal hizmet uzmanı herhangi bir aileyi değerlendirirken özellikle çiftlerden, aile üyelerinden ve çeşitli kaynaklardan bilgi toplaması önemlidir.

Aile danışmanlığı aileyi ekolojik sistem içinde değerlendirme ve müdahaleye bütüncül bir yönelimi vurgulamaktadır. Sosyal hizmet uygulayıcıları evliliğin devamı açısından bir değerlendirme yaptığında, bu değerlendirme aile yaşamının fiziksel, zihinsel, duygusal, sosyal, ekonomik, kültürel ve manevi boyutlarını içerir. Aile danışmanlığı sosyal hizmet uygulaması, değerlendirme ve müdahaleye yönelik psiko-sosyal bir yaklaşımda temel alınmıştır; Aile danışmanlığı modeli denenmeden boşanma ile sonuçlanan evliliklerin müdahaleden yoksunluğunu pratik yaklaşım odağını reddetmektedir.

Aile danışmanlığı çeşitli sistemlerin ailenin refahında oynadığı rol nedeniyle uygulamaya yönelik ekolojik sistem yaklaşımına dayanmaktadır. Bu sistemler kişiyi, toplumu ve aile işleyişini etkileyen sayısız sosyal sistemi içeren daha geniş sosyal bağları içermektedir. Ekolojik sistem aileyi, bireyin büyümesini ve gelişmesini desteklemek için en önemli sistem olarak görür.

Değerlendirmeler ve müdahaleler, yalnızca bireyin bakış açıları, değerleri ve yaşadığı deneyimlerle tutarlı olduklarında etkili olabilir (Eamon, 2001). Bu nedenle sosyal hizmet uygulayıcıları, yıpranmış ve yıkıcı evliliklerde mevcut kaynaklara erişime yardım etmekle kalmamalı, aynı zamanda yardım aramanın önemini de fark etmelerine olanak sağlamalıdır. Bu amaçla, koruyucu-önleyici sosyal destek programlarına yönlendirmek etkilidir (Kim, 2001). Ayrıca aynı problemi yaşamış evli çiftlerle ya da boşanmış bireylerle görüşmek toplumda sosyal ağlarla da kurulmuş bir sosyal destek biçimidir. Koruyucu-önleyici temelli müdahaleyi değerlendiren çalışmalarda, katılımcılar arasında öz yeterlik, öz saygı ve grup

belirleme düzeylerinde artış olduğu görölmüştür (Kim ve Kim, 2001:259). Sosyal hizmet uzmanları müdahale sürecinde disiplinlerarası yaklaşımı benimsemenin yanında Aile danışmanlığı ile aile bireylerini destek alabilecekleri sosyal destek ağlarının fark edilmesine de yardımcı olup yönlendirmelidir.

BÖLÜM 2: ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

Araştırmanın evren ve örnekleminin, hipotezinin, modelinin, araştırma sürecinin, sorularının, araştırmaya katılanların, veri toplama tekniklerinin ve verilerinin işlenmesinden elde edilen bulgular ikinci bölümde irdelenmiştir.

1.10. Yöntem

Türkiye’de evlilik olgusu değerini ve önemini korumaktadır. Fakat evliliğin sürdürülebilmesine ilişkin anlayış, algı ve değer yargılarında farklılıklar yaşanmaktadır. Günümüzde evlilik sorunlarının çözümünde, aile büyüklerinden yardım alma biçimindeki geleneksel mekanizmalar işlemekle beraber bu ilişkilerin çözülmeye başladığı, sosyal hizmet merkezlerinden ya da aile sorunlarıyla ilgilenen uzmanlardan destek alma konusundaki kişisel çabaların yetersiz kaldığı görülmektedir.

Bu araştırmada betimsel model kullanılmıştır. Nicel araştırmalarda betimsel analiz ile ele alınan olaylar ve durumlar ayrıntılı bir şekilde araştırılırken, daha önceki durumların olaylar ile ilişkisi incelenerek ‘ne’ oldukları betimlenmeye çalışılmaktadır (Tanrıöğen, 2009). Betimsel araştırmalar, olayı olduğu gibi araştırmaya ve var olan durumu belirlemeye çalıştığından bu çalışma için araştırma tasarımı olarak seçilmiştir. Bu yaklaşıma göre, araştırma sorularının ortaya koyduğu temalar aracılığıyla elde edilen veriler sistematik ve açık biçimde betimlenir ve yorumlanır. Neden-sonuç ilişkisi irdelenir ve sonuca ulaşılır. Ortaya çıkan temanın ilişkilendirilmesi, anlamlandırılması, araştırma yorumlarında yer almaktadır.

Araştırmada istatistiksel boşanma analizleri toplamıştır. İstatistikler önceden belirlenen temalara göre özetleyip yorumlanmıştır. Bu çalışmanın tanımlayıcı niteliği nedeniyle, belirli bir hipotezi kanıtlamak veya çürütmek isteyen bir çalışma yerine, veri toplanmadan önce boşanmaya yönelik istatistiksel analizler erken ve önden kabul edilmiştir.

Araştırmadaki tanımlayıcı frekans verisi, numunenin çizildiği genel popülasyonun iyi bir resmini ve örnekleme yer alan arz odaklı evliliğin devamına yönelik arabuluculuğun daha ayrıntılı bir tanımını sağlamıştır.

Boşanma sürecinde olan ve/veya boşanmış çiftlerin boşanmadan önce aile danışmanlığı hizmeti alıp almadıkları nicel bilgiye dayalı betimsel analiz kullanılarak detaylı ve çok boyutlu incelenmiştir. Nicel araştırma yöntemi kullanılan araştırmada boşanmak üzere olan veya boşanmış bireylerin evliliğin devamına yönelik arabuluculuk hizmeti deneyimleri araştırmaya dâhil edilmiştir.

1.11.Evren ve Örneklem

Araştırmada elde edilen verilerin genellenmek istendiği evren, Türkiye’deki boşanma sürecini deneyimlemiş bireylerdir. Farklı yaşlarda, farklı eğitim seviyelerinde, farklı şehirlerde yaşayan ve farklı sayılarda çocuk sahibi olan kişilere ulaşılmak istenmesi sebebiyle bu çalışmaya ait bir çalışma evreni belirlenmesi gerekmiştir. Bu doğrultuda, araştırmanın çalışma evrenini Türkiye’nin tüm bölgelerinde boşanma sürecinde olan veya boşanmış kadın ve erkekler oluşturmaktadır.

Sosyal bilimlerde her gözenekte bulunacak ve evreni temsil edecek örneklem miktarının genel olarak 300-400 civarında olması ideal olarak kabul edilmesini sağlar. Karasar'a göre bunun yanında bu miktarın 100'den az olmaması halinde de yararlı bir uygulama olacağı da söylenmektedir (2009:127). Araştırmanın başlangıcında örneklem büyüklüğünün yaklaşık olarak 300 bireyden oluşması planlanmasına ve 245 bireyle uygulama yapılmasına rağmen, analiz aşamasında ulaşılan kullanılabilir örneklem veri sayısı 214 olmuştur.

Yapılan çalışmada ise veri toplama süreci sonrasında anket formunu doldurmada, tüm çabalara rağmen 216 kişiye ulaşılmıştır. Rastgele seçilen katılımcılara ait ölçek ise katılımcının boşanma süreci deneyimi yaşamadığı gerekçesiyle 27 kişi değerlendirme dışı bırakılmış ve analizler 214 katılımcının anketi üzerinden yapılmıştır.

Araştırma örneklemini, Türkiye'nin yedi bölgesinden boşanma düşüncesinde/sürecinde olan veya boşanmış 169 kadın (% 79) ve 45 erkek (% 21) katılımcıdan oluşmaktadır. Deneklerin araştırmaya katılımı gönüllülük esasına göre olmuştur.

1.12. Sınırlılıkları

Araştırmanın sınırlılıklarının başında erkek katılımcı oranının % 21 kadın katılımcı oranına göre % 79 daha düşük olması sayılabilir. Kadın ve erkek katılımcıların algılama biçimleri farklı olacağından eşit oranlarda katılım sağlanamaması genelleme için doğru fakat sınırlı veri erişimini mümkün kılmıştır.

Diğer bir sınırlılık ise boşanma sürecinin doğasından kaynaklanan karmaşıklık ve çalışmaya yansıyan sınırlamalardır. Araştırmaya katılan tüm bireylerin boşanma aşamasında aile mahkemesi uzmanlarının verdikleri hizmetlerle karşılaştırmasını da içerdiğinde derin ve geniş bir malumat sağlanmış olacaktı. Fakat boşanma sürecini deneyimleyen bireylerin deneyimleri ve tepkileri de önemli bir veridir. Bu kısıta rağmen araştırmanın deseni boşanma aşamasındaki coğrafi koşulları, yaş ve cinsiyetleri birbirlerinden farklı bireylerin karşılaştırılmasının ötesindedir.

1.13. Sorusu

Evlilik araştırmalarında, çiftler arasındaki çatışma ve psiko-sosyal danışmanlık hizmetleri aracılığıyla uyuşmazlık çözümü uzun yıllardır araştırmaların ilgi odağında olmuştur. Evlilikte çözülmeyen çatışma, devamında aile birliğinin bozulması ile sonuçlanan boşanmayı da beraberinde getirmektedir.

Bu araştırmada ise şu temel sorulara cevap aranacaktır.

Araştırma Sorusu 1. Bireylerin boşanma öncesi ve sürecinde sunulacak destek ile boşanma düşüncesi ve destek alma süreci ile evlilik çatışması arasında nasıl bir ilişki vardır?

Araştırma Sorusu 2. Boşanmış ya da boşanma sürecinde olan bireylerin evlilik çatışması yaygınlığı ve sıklığı sosyo demografik özellikler (cinsiyet, gelir durumu, çalışma durumu, evlilik yılı, çocuk sayısı, evlenme şekli) açısından nasıl farklılaşmaktadır?

Araştırma Sorusu 3. Boşanmış veya boşanma sürecindeki bireylerin evlilikteki çatışma, çatışma çözüm stilleri ile psiko-sosyal destek almalarına ilişkin durumları bireylerin

demografik özellikleri (cinsiyet, eğitim, gelir durumu, çalışma durumu, evlilik yılı, evlenme stili) açısından farklılıklar göstermekte midir?

Araştırma Sorusu 4. Boşanmış veya boşanma sürecindeki bireylerin evlilikteki çatışma, çatışma çözüm stilleri ile psiko-sosyal destek almalarına ilişkin durumları bireylerin çocuk sahibi olmalarına ve sahip oldukları çocuk sayısına göre anlamlı farklılıklar göstermekte midir?

Araştırma Sorusu 5. Çiftlere boşanma öncesinde ve sürecinde sunulacak destek ile evlilik çatışması arasında nasıl bir ilişki vardır? Evlilik çatışması ile boşanma düşüncesi, destek alma sürecini nasıl etkiler? Boşanma süreci, bireylerin evlilik çatışması yaygınlığını ve sıklığını nasıl etkiler?

1.14. Hipotezler

Araştırmanın kurgulanma ve literatür taraması aşamasında tespit edilen yedi farklı hipotez, anketlerin uygulaması ile toplanan ve değerlendirilen bilgiler ışığında gözden geçirilmesi sağlanmıştır. Her bir hipotezin değerlendirilmesi ve analizi öncesinde bahse konu hipotezle ilgili bilgilerin, araştırma sonucu elde edilen bilgilerle mukayese edilmesi şeklinde bir yöntem izlenmiştir. Ayrıca verilerin imkân verdiği ölçüde analiz yöntemi kullanılarak bulgular da doğrulanmaya çalışılmıştır. Araştırmada tespit edilen hipotezlerin sınanması amacıyla veriler SPSS paket programına girilmiş, uygulanan veri toplama araçlarından elde edilen veriler istatistiksel analize tabi tutulmuş, yapılan araştırmada betimsel yöntem modeli ile t-testi, tek faktörlü varyans analizi ANOVA ve korelasyon analizi kullanılmıştır.

Bu hipotezler;

Hipotez 1- Toplumda eşler arası sorunların oluşum ve büyümesi aşamasında danışmanlık hizmeti almanın henüz bir ihtiyaç olarak görülmemesi boşanmaları hızlandırmakta ve yaymaktadır. Aile sorunlarına zamanında müdahale etmek ve profesyonel destek almak boşanma sürecine düşmeden ailenin devamını sağlayacaktır.

Hipotez 2- Boşanma sürecine giren eşlerin arasını bulmak için geliştirilen yöntem ve oluşturulan birimlerin (boşanma süreci danışmanlığı ve aile arabuluculuğu) lansmanı yeterince yapılamadığından tüm toplum tarafından bilinmemektedir. Bu birimlerin işlevselliğinin artırılması ve eşlerin bu kurumları tercih etmeleri istekli hale getirilmesi ailevi çatışmaları minimize edecektir.

Hipotez 3- Aile arabuluculuğu çiftlerin barışıp evliliğini yeniden sürdürmesini değil, uyuşmazlıkların çözümünü sağlayarak boşanmaların çatışmasız bir şekilde gerçekleşmesini sağlamaktadır. Türkiye’de aile arabuluculuğu uzlaştırma içermemektedir.

Hipotez 4- Sosyal Hizmet Uzmanları disiplinlerarası yapılacak boşanma süreci çalışmalarında yol gösterici bilgiler sunacak donanıma sahiptir. Problem çözme deneyimleri de olan bu uzmanlar boşanma sürecinde arz odaklı hizmet sunma konusunda nitelik olarak yetersiz kalmaktadır.

Hipotez 5- Boşanma, sosyoloji, psikoloji, sosyal hizmet, hukuk, ilahiyat gibi disiplinlerin ilgi alanına giren bir sorun alanıdır. Boşanma süreci birçok disiplini kapsadığından dolayı

multidisipliner seviyede hizmet modelleri ve çalışma ekibi oluşturularak desteklenmesi gerekmektedir.

Hipotez 6- Boşanma sürecini deneyimleyen bireylerin evlilik çatışma yaygınlığı ve sıklığı boşanmayı düşünmelerine veya boşanmalarına sebep olan etkenler açısından farklılaşmaktadır.

Hipotez 7- Aile içinde oluşan sosyal sorunlar eşlerin yeterlilikleri, ihtiyaçlarının temini ve gelecek hakkındaki birikim ve tedbirleri ile yakından ilişkilidir. Eşlerin ekonomik durumu, çalışma durumları ve sosyal güvenceleri ile yaşadıkları sosyal sorunlar arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Hipotez 8- Eşler arası sorunların oluşması ve yaşanan gündelik hayatın sorun haline dönüşmesi eşlerin birbirini tanıması, beraberlik süreci ve karakterleri ile bağlantılıdır. Boşanma vakaları evliliğin ilk beş yılında daha yaygın olmaktadır. Bu süreçte danışmanlık hizmetlerine daha çok ihtiyaç duyulmaktadır.

Hipotez 9- Aile arabuluculuğu hizmeti sunan profesyonellerin aile sosyolojisi, aile psikolojisi ve danışmanlık hizmetleri konusunda donanımlarının artırılması ve sorunların çözümüne yönelik mesleki uygulamalar yapmaları gerekmektedir.

Hipotez 10- Evliliğin ilk aşamasında eşler arasında yaşanan çatışmalara zamanında müdahale ederek aile içi zenginliğe dönüşmesi gerekmektedir. Evlilikte eşler arasında yaşanan düşünce farklılıklarının aile içi zenginliğe dönüşmemesinin sebebi, eşler arasındaki çatışmalara müdahale edilmemesinden kaynaklanmaktadır. Evlilikte çatışma yaygınlığı ve sıklığı boşanma durumu açısından anlamlı olarak farklılaşmaktadır.

Hipotez 11- Boşanma olaylarının azaltılabilmesi için aile danışmanlığı ve boşanma süreci danışmanlığı hizmetinin meslek haline getirilmesi ve insanların bu hizmete erişiminin hızlanması için özel kurumlar tarafından verilebileceği gibi kamu eliyle de verilmesi gerekmektedir.

Hipotez 12- Aile danışma birimlerinde çalışan meslek elemanlarının nitelik ve yeterliliklerine bilimsel bir standart getirilmesi gerekmektedir. Özellikle yerel yönetimler tarafından boşanma süreci ile ilgili sunulan hizmetlerde çalışan bireylerin mesleki formasyonları alanla ilgili olmalıdır.

1.15.Varsayımlar

Araştırmanın evren ve örnekleminin, hipotezinin, modelinin, araştırma sürecinin, sorularının, araştırmaya katılanların, veri toplama tekniklerinin ve verilerinin işlenmesinden elde edilen bulgular ikinci bölümde irdelenmiştir. Araştırmanın veri analizi IBM SPSS programı 25 sürümüyle gerçekleştirilmiştir. Araştırma değişkenlerinin normallik dağılımları çözümlendiğinde çarpıklık-basıklık katsayıları değerlendirilerek verinin normallik varsayımını karşılayıp karşılamadığı araştırılmıştır. Bu analizler sonucunda araştırmanın analizlerine dahil edilecek değişkenlerin normallik varsayımlarını sağladığı görülmüştür. Araştırmada demografik form, boşanma ve evliliğe ilişkin soruların olduğu bir bölüm ve ayrıca evlilikte çatışma yaratan durumları ve bunların sıklığını belirlemeye yardımcı olan “Evlilik Çatışması Ölçeği” kullanılmıştır. Bu veri toplama

araçları ile ilgili detaylı bilgi veri toplama araçları bölümünde ele alınmıştır. Evlilik çatışması ölçeğinden elde edilen her iki puan türü -çatışma yaygınlık ve çatışma sıklık puanı- ile analizler yapılmıştır.

Erkek ve kadın katılımcı sayılarının yakın olmamasının sebebi erkek katılımcıların anket sorularına cevap verme motivasyonuna sahip olmamalarından kaynaklanmaktadır. Araştırmaya dahil olan katılımcılara uygulanan nicel veri toplama araçlarını en doğru şekilde yanıtladıkları varsayılmıştır.

Sosyal hizmetin aile mesleki etkinliğinin odağı boşanma yüksek riski olan çiftlerin baş etme güçlerini geliştirmek ve karşılaştıkları kriz durumunu yönetmelerine yardımcı olmaktır. Bu bağlamda, boşanma riski olan ailenin tüm üyelerinin yaşadıkları sorunlarda önleme sürecine arz odaklı erişebildikleri varsayılmaktadır.

Bu bölümlerin hemen ardından bulgular ve yorumun sunulduğu üçüncü bölüm gelmektedir. Türkiye’de bireylerin boşanma öncesinde yeterli profesyonel destek alma durumu araştırma bulgularıyla sorgulanmış ve araştırmaya dâhil edilmiştir. Buna göre boşanma öncesi süreçte arz odaklı ve disiplinlerarası eşlere verilen desteğin çatışma düzeyini ne oranda etkilediği araştırılmıştır.

Tezin sonuç kısmında aile, evlilik, arabuluculuk kapsamında yürütülen araştırmalara dayanan sonuçlar, yansımalar ve değerlendirmeler sunulmaktadır. Amaç, aile yaşam döngüsündeki yıkıcı boşanma olgusunun ve evliliğin devamına yönelik arabuluculuk hizmet yoksunluğu hipotezlerinin eleştirel bir analizini oluşturmaktır.

1.16.Organizasyon Süreci

Saha araştırmasında geçmişten günümüze evliliğin devamına yönelik arabuluculuk uygulamasının varlığı araştırılmıştır. Çalışmada sosyal hizmet çatısı altında multidisipliner yaklaşımla verilen hizmetler sorgulanmıştır. Psikoloji ve ilahiyat disiplinlerinde çalışmaları olan uzman-önder kişilerle biçimlendirilmemiş ve yarı biçimlendirilmiş görüşmeler yapılmıştır.

Saha uygulamasının tamamı Mart 2016-Ocak 2019 tarihleri arasında, nicel verilerle yapılan boşanmış veya boşanmak üzere olan kişilerle yapılan saha çalışması ise Eylül 2018-Ocak 2019’da gerçekleştirilmiştir.

Osmanlı Döneminde boşanma öncesi müdahalenin varlığını araştırmak için Osmanlı Dönemi Arabuluculuk Müessesesi Taraması yapılmıştır. Öncelik tarihi köklerimizde barındığını bildiğimiz aile hakemliği müessesesi ile alakalı Osmanlı modeli ayaklı mahkeme-muhtesip teşkilatı hakkında kaynak taraması yapılmış terekeler ve şer’iyye sicilleri Yükseköğretim Kurulu İsam tezleri taranmıştır. Kaynaklarda aile hakemliği müessesesi ile alakalı herhangi bir bilgiye ulaşılamazken kadıların boşanma sicillerine ulaşılmıştır. Genel olarak mehrin geri ödenmesi veya mal taksimi kayıtlarına rastlanmış, arabuluculuk konusunda herhangi bir bilgiye ulaşılmamıştır. 17. yüzyılda Osmanlı Toplumunda Boşanma Hadiseleri: Ayıntâb Örneği; Talâk, Muhâla’a ve Tefrik makale taraması üzerine Gaziantep Üniversitesinden Doç. Dr. İsmail Kıvrım’ın İsmail bey ile

görüşülmüş verilen bilgiler ışığında aile hakemliği uygulamasına dair bilgiye rastlanmamıştır.

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi tarafından hazırlanan <http://www.kadisicilleri.org/> sitesinden ihtisab, muhalaa, muhtesip, talak ..vb kelimelerle arama tamamlanmıştır. İlgili sitede Kadı sicillerinde sadece mahkemeye intikal etmiş hukukî ihtilâfların kayıtlarına rastlanmamıştır. Bunların yanı sıra günümüzdeki noter kayıtlarına benzeyen işlemlere yönelik belgeler; miras taksimleri, vasiyetler, evlenme ve boşanmalar gibi medenî hukuka dair kayıtlar; gelen hüküm ve fermanların sûretleri de yer almakla birlikte aile hakemliği müessesesi kayıtlarına rastlanmamıştır. 29 Mayıs Üniversitesi Öğretim Görevlisi Dr. Kenan Yıldız tarafından açılan şahsi kayıt şerriye sicillerine erişim sağlanması için kullanılmıştır. Kadı Sicillerinde evlilik ve boşanmalarda mahkeme kayıtlarına geçmiş arabuluculuk şekli bulunamamış ve eleştirel bakış ile sunulmuş akademik çalışmalarda Aile Hakemliği, Moderatörlük, Arabuluculuk konusuna rastlanmamıştır.

Yukarıda bahsi geçen tarihi araştırmalara ek olarak multidisipliner yaklaşımın benimsendiği bu araştırmada ilahiyat disiplini de aile hakemliği ve arabuluculuk çalışmaları incelenmiştir. İslam Hukuku Uzmanı Mehmet Çelen Bey'in Aile Hakemliği üzerine yapmış olduğu tebliğ çalışmasının tahlili için randevulaşıp İsam'da yarı yapılandırılmış görüşme yapılmıştır. Sonuç olarak Kadıya intikal eden hadiseler aile hakemliği yerine boşanma üzerine gerçekleştiği ve ihtilaf olmadan mahkemeye intikal eden hadiseler olmadığı bilgisinden hareketle Osmanlı uygulamasını bir bölüm halinde tezde konu etmenin mümkün olmadığı kanaatine varılmıştır.

Multidisipliner yaklaşımla psikoloji bilimi aile alanında söz sahibi, çalışmaları ile uzman-önder Prof. Dr. Doğan Cüceloğlu ve pedagog Dr. Adem Güneş ile biçimlendirilmemiş görüşme yapılmıştır. Dr. Özgür Bolat'ın 4 haftalık Aile Okulu seminerlerine katılarak boşanma öncesi uzlaştırma konusunda laboratuvar çalışmaları olan Prof. Dr. John Gottman'ın, Gottman Çift Terapisi karşılıklı olarak yarı yapılandırılmış görüşmede yorumlanmıştır. Hacettepe Üniversitesi Yrd. Doç. Dr. Özlem Haskan Avcı'nın 'Evlilğe Hazırlık Programının Çift İlişkileri ve İlişki İstikrarı Üzerindeki Etkisi, 2013' Gottman teorisi, konulu tezi taranarak biçimlendirilmemiş görüşmede Gottman Çift Terapisi ve Evlilikte Arabuluculuk konulu sorular yöneltilmiştir. Çift ve Aile Terapileri Derneği-ÇATED ile iletişime geçilmiş, dernek yönetim kurulu başkanı Yudum Söylemez tarafından randevu taleplerine cevap verilmediğinden görüşme sağlanamamıştır.

Amerika kıtasında arabuluculuk hizmetleri özel kurumlarda verilmektedir. Boşanma öncesi evlilik çatışmasına yönelik hizmetleri de kapsayan uygulamaları araştırmak için Texas eyaletinde sertifikalı arabulucu olan Dr. Barbara Sunderland Manousso ile mail aracılığı ile görüşülmüştür. Bu görüşmeler neticesinde boşanmaya götüren sebeplerin başlangıcı olan çatışma konusunun teze dâhil edilmesine karar verilmiştir.

Dokuz Eylül Üniversitesi Psikoloji Bölümü Anlaşmazlık Çözümü Yüksek Lisans programı kurucusu Prof. Dr. Abbas Türnüklü ile görüşülerek kütüphanesindeki İngilizce kaynaklara ulaşılmıştır.

Eylül 2018’de boşanma öncesi karar verme sürecinin koruyucu-önleyici sosyal çalışma temelinde incelenmesi başlıklı araştırmaya boşanmış, boşanmanın ya da barışmanın eşindeki bireyler sosyal medya üzerinden davet edilmiştir. 214 kişinin katıldığı ankette toplamda 198 soru yöneltmiştir. Bulguların analizine katılan örneklemin daha iyi tanınması için bazı sosyo-demografik verilere yer verilmesi gerekli görülmüştür.

1.17. Veri Toplama Araçları

Sonuçların inandırıcılığı, bilimsel araştırmanın en önemli ölçütlerinden biri olarak kabul edilir. ‘Geçerlik’ ve ‘güvenirlik’ bu açıdan araştırmalarda en yaygın olarak kullanılan iki ölçüttür. Özellikle nicel araştırmalarda bu kavramlar bilimselliği belirleyen en önemli iki öğedir (Yıldırım ve Şimşek, 2013:289).

Bu araştırmaya nicel araştırma desenlerinden bir konudaki mevcut durumu araştırmak ve belirlemek için kullanılan betimsel yöntem uyarlanmıştır. Nicel araştırmada en sık kullanılan yöntemlerden biri olarak betimlemeli çalışmalar, genelde araştırılan olayı aydınlatırken standartlar doğrultusunda değerlendirmeler yapmak ve durumlar arasında olası ilişkileri de ortaya çıkarmak için kullanılan güçlü bir yöntemdir.

Bireylerin çatışma durumlarını ölçmek için 1993 yılında Hatipoğlu’nun geçerlik ve güvenilirlik çalışmalarıyla birlikte oluşturarak geliştirdiği olan *Evlilik Yaşamı Anketi* araştırmada kullanılmıştır. Ters madde kullanılmayan ölçek 70 sorudan oluşmaktadır. Aynı çalışmada Durumluk-Sürekli Kaygı Envanteri her iki formda yirmi soru olmak üzere kırk maddeden oluşan özdeğerlendirme anketi olarak bireyler tarafından doldurulmuştur.

Boşanma öncesi arz odaklı desteğin ölçümü formu 55 soruyu içermektedir. İkili ve beşli ölçek formundaki sorular bireylerin belli bir anda ve belirli koşullarda aldıkları psikolojik, hukuki, dini, sosyal desteğin varlığını ortaya çıkarmaya çalışırken çatışma formundaki sorular bireyin içinde bulunduğu durum ve koşullardan tecrübelerini, duygularını ve algılarını ortaya koymuştur.

1.17.1. Demografik Form

Araştırmanın amacı doğrultusunda araştırmacı tarafından hazırlanan demografik form, katılımcılara ait yaş, cinsiyet, eğitim, çalışma ve gelir durumu, sosyal güvenlik durumu, evlilik yılı, flört süresi, Türkiye’nin hangi bölgesinde yaşadıkları, evlenme biçimleri, evlilik süresi ve evli kalınan yıl, evlilikte ilk ne zaman sorun yaşandığı, boşanma sebebi, boşanma düşüncesine neden olan sorunlar gibi bilgileri öğrenmeye yönelik soruları içermektedir.

1.17.2. Boşanma Düşüncesi ve Arabuluculukla İlgili Soru Formları

Aile bireylerini derinden etkileyen ve aile birliğini zedeleyen her çatışma türünün engellenmesi için sosyal politika kapsamında farkındalık yaratacak konferans, panel, sempozyum ve aile okulu gibi uygulamaların kamu, belediye iş birlikleri ve sivil toplum kuruluşlarınca belli periyodlarla yapılması ailede çatışmaların önlenmesinde etkili olacağı düşünülmektedir.

Araştırmanın amacı doğrultusunda hazırlanan boşanma düşüncesi ve arabuluculukla ilgili formlar katılımcılara boşanma sürecinde aldıkları destek hizmetlerini öğrenmeye yönelik soruları içermektedir. Sosyal hizmet uygulamasında önemli yeri olan boşanma öncesi destek süreçlerinin disiplinlerarası yaklaşım perspektifiyle sunma durumu merak edilmiştir.

Araştırmacı ayrıca, ailelerin hak temelli ve arz odaklı koruyucu-önleyici hizmetlere boşanma öncesi dönemde erişimleri sorgulanmıştır. *“Evliliğin devamına yönelik arabuluculuk sosyal hizmet uygulamasının bir parçası olmalı mıdır? Birey merkezli aile danışmanlığı yeterli midir?”* sorularına cevap aranmıştır. 19. ve 20 soru formlarında evli çiftlerin çatışma yaratan durumlarla kaynakların erişimine ne ölçüde sahip ve ilişkili olduğu ölçümlenmiştir. Katılımcılara aileleri ilgilendiren sorular yöneltilmiştir.

19 nolu formda 33 soru ile evliliğinde çatışma yaşayıp boşanma sürecine giren çiftlere *“uzlaştırma/arabuluculuk sosyal hizmet disiplindeki önleyici müdahale bakış açısı ile sunuldu mu?”* 20 nolu formda 18 soru yöneltilerek multi disiplinler yaklaşımı ailenin devamına yönelik hizmetlere erişimin çiftleri kapsayıp kapsamadığını ölçümlenmesi istemiyle katılımcılara 51 soru yöneltilmiştir. Kapsamlı sorularla belirli süreli evlilik yaşamış olan bireylerin, boşanmadan önce yaşadıkları çatışma sürecinde, önleyici sosyal hizmet kapsamında arz odaklı ve disiplinlerarası psikolojik, dini, hukuki, psiko-sosyal destek hizmetlere erişimi değerlendirilmiştir.

Sorular sosyal hizmet uygulamalarında ve disiplinlerarası elde edilen deneyimler çerçevesinde koruyucu-önleyici aile uygulamalarının yetersizliğinde karşılaşılan sorunları değerlendirmeyi de kapsamaktadır.

1.17.3. Evlilik Çatışması Ölçeği (Marital Conflict Questionnaire)

Hatipoğlu'nun (1993) eşler arasında evlilik çatışmasının yaygınlık ve sıklığını belirlemek amacıyla geliştirdiği ölçek 70 çatışma konusunu içermektedir.

Ölçekte bulunan her bir çatışma meselesi için bireylerden ilk olarak bu durumun ilişkilerinde olup olmadığı sorulmuş, şayet var ise bu “1” olarak, yoksa bu “0” olarak kodlanmıştır. Eğer çatışma varsa çatışma meselesinin sıklığı sırasıyla “yılda bir ya da iki kez”(1), “ayda bir ya da iki kez”(2), “haftada bir ya da iki kez”(3) ve günde bir ya da iki kez”(4) şeklindeki alternatiflerden birini seçerek belirtmeleri istenmiştir. Bu çalışmada ise evlilik çatışması ölçeğinde “Böyle bir durum yok” ve “Böyle bir durum var ama çatışma yaratmıyor” seçenekleri de yer almıştır. Bu iki seçenek daha sonra 0 olarak çatışma yaratan durumlar da “1” olarak kodlanarak yeni bir veri elde edilmiştir. Böylece Hatipoğlu'nun çalışmasında ölçekten elde ettiği iki skoru (aşağıda açıklanmıştır) hesaplamak için veri düzenlemesi yapılmıştır.

Hatipoğlu (1993) evlilikte çatışma yarattığı söylenen meselelerinin yaygınlığı ve sıklığı açısından iki skor hesaplanmıştır: Çatışma Yaygınlık Puanı (Conflict Expansion Score / CES): Katılımcıların evlilikte çatışma yarattığını belirttikleri maddelerin toplanmasıyla hesaplanan 0-70 arasında değer alan puandır. Çatışma Sıklık Puanı (Frequency of Marital Conflict Score / FMCS) ise katılımcıların değerlendirdiği her bir çatışma maddesi için olan puanların toplanması ve elde edilen sonucun her bir katılımcının çatışma yaygınlık puanına

bölünmesiyle hesaplanmaktadır. Böylece 1-4 arasında değişebilen bir sıklık skoru elde edilir.

Evlilik Çatışması Ölçeği'nin Cronbach-Alpha güvenilirlik katsayısı “.91” olarak bulunmuştur. Geçerlilik çalışmaları için yüz-görünüş ve yapı geçerliliği incelenmiştir. Yüz-görünüş geçerliği için ölçek farklı yaş, meslek ve eğitim seviyelerinden gelen çiftlere uygulanmış ve maddelerin netliğine ve bu maddelerin evlilik çatışma kavramına ne kadar iyi uyduğuna karar vermeleri istenmiştir. Gelen tavsiyelere göre gerekli değişiklikler yapılmıştır. Yapı geçerliği için ise ölçek, 10 tane boşanmış ve 35 tane evli katılımcıya verilmiştir. Boşanmış olan katılımcılardan ölçekteki çatışma durumlarını evlilikleri esnasında yaşadıkları çatışmayı düşünerek yanıtlamaları istenmiştir ve evlilik çatışma yaygınlığı ve sıklığı hesaplanmıştır. Boşanmış ve evli deneklerden elde edilen veriler t-testi kullanılarak kıyaslanmıştır. Çatışma yaygınlık puanı için evli ve boşanmış deneklerin çatışma yaygınlığına dair t-testi sonucu ($t = 3.14$, $p < .05$) iken çatışma sıklık puanı açısından ise ($t = 3.03$, $p < .05$) şeklinde bulunmuştur.

Hatipoğlu ayrıca sosyal arzu edilebilirliğin etkisini incelemek için Berberoğlu ve Martin (1991) tarafından Türkçe uyarlaması yapılan Marlow-Crowne Sosyal Arzu Edilebilirlik Skalası (MS-SD)'ni kullanmıştır. Marlow-Crowne Sosyal Arzu Edilebilirlik Skalası (MS-SD), evlilik çatışması ölçeği ile 35 evli deneğe verilmiştir. Evlilik Çatışması Ölçeği'nden elde edilen iki skor, yani çatışma yaygınlık ve çatışma sıklık puanları deneklerin Marlow-Crowne Sosyal Arzu Edilebilirlik Skalası skorlarıyla ilişkili bulunmuştur, Çatışma yaygınlık puanı ile Marlow-Crowne Sosyal Arzu Edilebilirlik Skalası puanı arasındaki korelasyon ($r = .16$) ve çatışma sıklık puanı ile Marlow-Crowne Sosyal Arzu Edilebilirlik Skalası puanı arasındaki korelasyon ($r = .12$)'dir (Hatipoğlu, 1993). Evlilik Çatışması Ölçeği'nin geçerlik ve güvenilirlik çalışmalarına göre, ölçeğin bireylerin evlilik çatışmalarını ölçmek için kullanılabilecek bir araç olduğu belirtilmiştir (Hatipoğlu, 1993: 57).

1.18.Verilerin İşlenmesi ve Düzenlenmesi

Araştırmaya katılmayı kabul eden örneklemde elde edilen duygusal, ilişkisel, psiko-sosyal, fiziksel, ekonomik ve sosyal alandaki deneyimler evlilikte çatışma ölçeği verileriyle desteklenmiştir.

Araştırmada demografik form, boşanma ve evliliğe ilişkin soruların olduğu bir bölüm ve ayrıca evlilikte çatışma yaratan durumları ve bunların sıklığını belirlemeye yardımcı olan “Evlilik Çatışması Ölçeği” kullanılmıştır. Bu veri toplama araçları ile ilgili detaylı bilgi veri toplama araçları bölümünde ele alınmıştır. Evlilik çatışması ölçeğinden elde edilen her iki puan türü (Çatışma yaygınlık ve Çatışma sıklık puanı) ile analizler yapılmıştır.

BÖLÜM 3: BULGULAR, YORUM VE TARTIŞMA

Bu bölümde öncelikle katılımcıların boşanma ve boşanma öncesi sağlanacak destek hakkındaki görüşlerine dair verilerin frekans dağılımları ve yüzdeleri, ardından katılımcıların bildirdiği evlilikte çatışma yaratan durumlar ve bunların sıklığı ile ilgili frekans, ortalama ve standart sapma değerleri gibi temel istatistik veriler yorumlanmış ve tartışılmıştır. Bu tartışma sürecine konu ile ilgili literatürde yapılan çalışmalara yer verilerek tartışmalar zenginleştirilmiş ve araştırmanın hipotezleri de sınanmıştır. Araştırmaya katılan boşanmış bireylerden boşanma ile ilgili soruları boşanmadan önceki süreci göz önüne alarak cevaplamaları istenmiştir.

1.19. Demografik Özellikler

Araştırmanın katılımcı profili Türkiye'nin yedi bölgesinden boşanma düşüncesinde/sürecinde olan veya boşanmış 216 bireyden oluşmaktadır. Verilerin temizlenmesi başlığı altında yer verildiği üzere bu kişilerin sadece 214'ünün verisi analizlere dahil edilmiştir. Araştırma örneklemini 169 kadın (% 79) ve 45 erkek (% 21) katılımcıdan oluşmaktadır. Araştırmada kişiler sadece yüzde % olarak ifade edilmiştir. Sayısal rakamlar karışıklığa sebebiyet vermeme adına kaldırılmıştır. 2 cinsiyet arasında örneklem açısından fark yoktur. Kişiler farklı olmamakla birlikte Türkiye'deki 7 bölgeden rastgele seçilmiştir.

Yapılan ankette erkek katılımcıların oranı kadın katılımcıların dörtte biri kadardır. Erkekler isim vermedikleri durumda bile sorunlarını anlatmada çekimser davranmakta veya yok saymaktadırlar. Toplumsal bir sorun olarak ailede de karşımıza çıkan bu etki, aile üyeleri arasında düşünce ve duygularını basit, kolay bir biçimde birbirlerine aktarmalarını sağlayacak demokratik bir ortam oluşturması gerekliliğini göstermektedir. İletişimin olmadığı, ataerkil baskının egemen olduğu otoriter aile ortamında bireyler gerçek duygularını gizleme yoluna gidecekler, yaşanan çatışmaya çözüm getirmek yerine sorunu yok saymayı seçebileceklerdir. Böyle bir durum yaşanan anlaşmazlıklar katlanarak büyümesine yol açacak ve içinden çıkılmaz bir hal almasına istemeden katkıda bulunacaklardır. Hâlbuki sorunların rahatça ifade edilebildiği bir ortam sağlanırsa bireyler sorunları büyümeden çözecek ve sağlıklı ilişkiler geliştirme imkânı bulacaklardır.

Elde edilen bulgulara göre Türkiye'de demografik özelliklere ilişkin bulguların değerlendirilmesinde yaş analizi, eğitim seviyesi analiz edildiğinde önemli tespitlere ulaşılmıştır.

Tablo 4'te görüldüğü üzere tüm katılımcıların toplamının yaş ortalaması % 38,04, kadınların yaş ortalaması % 37,79 ve erkeklerin yaş ortalaması % 39,02'dir. Yaş değişkeni ayrıca kategorik olarak kodlanarak yeni değişken oluşturulmuş ve grup karşılaştırmalarında da yaş değişkeninin etkilerine bakılması hedeflenmiştir. Yeni oluşturulan gruplamaya göre yaşı 20-29 arasında olanlar % 16,3; yaşı 30-39 arasında olanlar % 41,6; yaşı 40-49 arası olanlar % 25,8 ve yaşı 50-61 arası olanlar % 11,5 tir. Araştırmaya göre katılımcıların çoğunun orta yaş aralığında olduğu görülmektedir. 50 yaş ve üzerinde boşanmalar azalmaktadır. Bu veri Türkiye boşanma istatistikleri ile de örtüşmektedir.

Katılımcıların eğitim seviyesine bakıldığında % 2,4 ilkokul; % 6,2 ortaokul; % 27,3 lise; % 41,1 üniversite; % 8,6 yüksekokul ve % 12,9 lisansüstü mezuniyetine sahiptir. Katılımcıların çok az bir bölümü (% 0,5) bu soruyu cevaplamamıştır. Katılımcıların üçte ikisi yüksek öğrenim mezunu olduğu görülmektedir. Böylece katılımcıların görüş beyan etme niteliklerinin yeterli olduğu anlaşılmaktadır.

Bölgesel bazda bakıldığında katılımcıların en çok İç Anadolu bölgesinden % 43,1 olduğu, daha sonra ise Marmara % 25,4 ve Karadeniz bölgelerinden % 11,7 olduğu görülmektedir. Akdeniz bölgesinde yaşayan katılımcılar % 6,7; Ege bölgesinde yaşayan katılımcılar % 4,8; Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinden araştırmaya katılan kişiler % 2,4'tir. Araştırmaya göre bölgeler arasında herhangi bir farklılık söz konusu değildir. Çalışma bölge odaklı olmadığı için dağılım rastgele yöntemle yapılmıştır.

Katılımcıların çocuk sayıları incelendiğinde çocuğu olmayanlar % 28,7; tek çocuk sahibi olanlar % 32,5; 2 çocuk sahibi olanlar % 23; 3 çocuk sahibi olanlar % 8,6 ve 4 ve daha fazla çocuk sahibi olanlar % 5,7'dir. Araştırma sonuçlarına göre çocuk sayısı arttıkça boşanmalar azalmaktadır. En yüksek boşanma oranı ise çocuğu olmayan ve tek çocuklu ailelerde gerçekleşmiştir.

Gelir durumuna bakıldığında katılımcılardan aylık gelirleri 1.300 TL ve altında olanlar % 24,4; 1301-3000 TL arasında olanlar % 32,1; 3001-5000 TL arasında olanlar % 28,7; 5001-8000 TL arası geliri olanlar % 8,1 ve 8000 TL ve üstü olanlar % 4,3'tür. % 2,4 oranında soru cevaplanmamıştır. Katılımcıların % 63,2'si çalışmakta iken, %34,4 çalışmadığını bildirmiş % 2,4 oranında bu soruyu cevaplamamıştır. Sosyal güvencesi olanlar % 71,8 ve olmayanlar % 26,3 oranına sahiptir. Araştırmaya göre sosyal güvencesi olmayıpta boşanma sürecini deneyimleyenler katılımcıların üçte biridir. Boşanmak isteyenlerin üçte ikisinin bir işte çalıştığı görülmektedir.

Katılımcılar arasında % 43,1 oranında 1-3 yıl aralığında flört dönemi yaşadığını bildirmiştir. Bir yıldan az flört dönemi yaşayan % 36,4 onları takip etmektedir. Katılımcılar arasında 4-6 yıl flört ettiğini belirten % 5,3 kişi vardır. Evlilik öncesi uzun süre 7 yıl ve üzeri flört etme % 1,9 nadiren görülmektedir. Hiç flört dönemi yaşamadığını bildirenler % 5,7 oranında iken % 7,7 katılımcı bu soruyu boş bırakmıştır. Flört döneminin ardından evlenen çiftlerin bu dönemi deneyimlemeyen çiftlere oranla daha çok boşandığı araştırmalara yansımıştır.

Örneklem grubunda anlaşarak ve tanıyarak evlenenler % 61,7 görücü usulüyle evlenenlerin % 31,1 yaklaşık iki katıdır. Ailem tarafından zorla evlendirildim diyenlerin oranı % 5,7 iken % 1,4 katılımcı bu soruyu cevaplamamıştır. Araştırma bulguları, tanıyarak veya flört yoluyla yapılan evliliklerdeki boşanma oranlarının görücü usulü olarak bilinen geleneksel evliliklerden daha yüksek olduğunu göstermektedir. Evlilik türü her ne olursa olsun, Türkiye'de artan boşanma oranı, aile kurumunu tehdit etmekte ve sosyal boyutta toplumsal sorun niteliğine bürünmektedir (Tablo 4).

Tablo Hata! Burada görünmesini istediğiniz metne 0 uygulamak için Giriş sekmesini kullanın..**4.**
Demografik Özellikler (%)

Değişkenler	Frekans (%)	Değişkenler	Frekans (%)
Cinsiyet		Çalışma durumu	
Kadın	80,9	Çalışıyor	63,2
Erkek	19,1	Çalışmıyor	34,4
Eğitim seviyesi		Çocuk sayısı	
İlkokul	2,4	Çocuğum yok	28,7
Ortaokul	6,2	1 çocuk sahibi	32,5
Lise	27,3	2 çocuk sahibi	23
Üniversite	41,1	3 çocuk sahibi	8,6
Yüksekokul	8,6	4 ve daha fazla çocuk sahibi	5,7
Lisansüstü	12,9		
Yaş grupları		Evlenme şekli	
20-29 arası	16,3	Görücü usulü	31,1
30-39 arası	41,6	Anlaşarak, tanıyarak	61,7
40-49 arası	25,8	Ailem tarafından zorla	5,7
50-61 arası	11,5		
Gelir durumu		Evlilik yılı/evli kalınan toplam süre	
1300 TL ve altı	24,4	Bir yıldan az	10
1301-3000 TL	32,1	1-3 yıl	14,8
3001-5000 TL	28,7	4-6 yıl	20,1
5001-8000 TL	8,1	7-9 yıl	14,4
8001 ve üstü	4,3	10 yıl ve üzeri	39,7
Katılımcıların bölgelere göre dağılımı		Evlenmeden önce flört dönemi	
Akdeniz Bölgesi	6,7	Hiç olmadı	5,7
Ege Bölgesi	4,8	Bir yıldan az	36,4
Marmara Bölgesi	25,4	1-3 yıl	43,1
Karadeniz Bölgesi	11,5	4-6 yıl	5,3
Doğu Anadolu	2,4	7-9 yıl	1,9
Güneydoğu An.	2,4		
İç Anadolu Bölgesi	43,1	Evlenme şekli	
Sosyal güvence		Görücü usulü	31,1
Var	71,8	Anlaşarak, tanıyarak	61,7
Yok	26,3	Ailem tarafından zorla	5,7

Katılımcıların evlilik yılları veya evli kaldıkları yıl sayılarına bakıldığında katılımcıların çoğunluğunun % 39,7; 10 yıl ve daha fazladır evli olduğu ya da evli kaldığı görülmektedir. 4-6 yıldır evli olan ya da evli kalmış % 20,1'dir. 1-3 yıldır evli olan ya da evli kalmış % 14,8; 7-9 yıldır evli olan ya da evli kalmış % 14,4 ve bir yıldan az süredir evli olan ya da evli kalmış olanlar % 10,0; katılımcıların % 1,0'i bu soruyu cevaplamamıştır.

Araştırma sonuçlarına göre evliliklerinde ilk sorunu 1-5 yıl arasında yaşayanların oranı % 32'dir. Evliliğin 6-10 yılları arasında sorun yaşamaya başlayanların oranı % 14 tür. Evlilikte sorunların baş gösterme oranlarının yıllar arasında sayıca birbirlerine yakın olmadığı görülmektedir.

TÜİK 2018 yılı verilerine göre boşanmaların % 34'ü evliliğin 1-5 yılı, % 20'si ise evliliğin 6-10 yılı içinde gerçekleşmiştir. Veriler ile araştırma sonuçları arasında benzerlik olduğu tespit edilmiştir. Boşanmaların önemli kısmının ilk beş yıl içinde gerçekleşmesi bu dönemin evlilik için kritik yıllar olduğunu göstermektedir. Araştırma, evliliklerinde sorun yaşayan çiftlerin birlikteliklerinin boşanma ile sonuçlandığını ortaya koymaktadır. Evlilik sorunu yaşayan çiftlere arz odaklı çatışma çözümü içeren hizmet verilmesi evliliğin devamını sağlama adına önemli bir adım olacaktır. Boşanma süreci çözülmesi imkânsız sorunlar olması halinde aile için gereklidir. Ancak önemli olan nokta boşanmanın evliliklerde ilk sorun çözme aracı haline gelmemesidir. Boşanma süreci hemen gelişmez. Evlilik problemlerine çiftler tarafından çözüm bulanamadığı durumda başvuru son mekanizma olarak boşanma süreci işlemelidir. Türkiye'de çiftlerin boşanmak için mahkemeye başvurmadan önce problemlerin çözümü adına yardımcı olacak devlet tarafından arz odaklı sunulan herhangi bir hizmetin bulunmaması önemli bir eksikliklerdir. Boşanma sürecindeki çiftler boşanma davası açıp uzlaşma talep etmeleri halinde aile mahkemesi uzmanı ile karşılaşmaktadır. Ancak aile mahkemesi uzmanları bu hizmeti etkin bir şekilde verememektedir. Bu aşamadaki sosyal hizmet müdahalesi de SİR yazmanının ötesinde olmadığı için etkili değildir (Zengin:2019).

Duyan'a göre boşanmak için mahkemeye başvuran çiftleri, boşanma sürecine başlamadan bir uzmanla görüşmesini sağlayacak sistemin kurulması zorunludur. Boşanmak için başvuru yapmak isteyen çiftler resmi işlemleri başlatmadan bir uzmana kanalize, gerekli görüşmeler ve incelemeler yapılmadıktan sonra çiftler, boşanmada kararlı iseler başvuruları alınmalıdır (Duyan ve Özdemir, 2018:91). Araştırma bulgularına göre de çiftler problemlerini çözmek için mahkeme süreci öncesinde başvuru yapacakları profesyonel bir destekten yoksundur. Boşanma müracaatında yardım sisteminin yoksunluğu evliliğin devamını engellemektedir. Adalet Bakanlığı bünyesinde sosyal hizmet uzmanları tarafından hizmet verebilecek disiplinlerarası çalışma yürütecek bir birim oluşturulmalıdır. Vatandaşlara bilgi akışı güncel medya araçları kullanarak yaygınlaştırılmalıdır. Adalet Bakanlığı ile Aile Sosyal Politikalar Bakanlığı iş birliği ve Diyanet Bakanlığı desteğiyle evlilikte sorun yaşayan aileler için Türkiye genelinde bilgi içerikli konferanslar düzenlenmelidir.

1.20. Evlilikte Çatışma ve Boşanma Süreci Yönetimi

Bu başlık altında öncelikle katılımcıların boşanma sürecinde ve boşanma öncesinde sağlanacak destek hakkındaki görüşlerine dair verilerin frekans dağılımları ve yüzdeleri, ardından katılımcıların bildirdiği evlilikte çatışma yaratan durumlar ve bunların sıklığı ile ilgili frekans, ortalama ve standart sapma değerleri gibi temel istatistikî bilgilere değinilmiştir. Araştırmaya katılan boşanmış bireylerden boşanma ile ilgili soruları boşanmadan önceki süreci göz önüne alarak cevaplamaları istenmiştir.

1.20.1. Evlilikte Çatışma Yönetimi

Evlilikte Çatışma Ölçeği, evlilik çatışmalarını ölçebilmek amacıyla Hatipoğlu tarafından geliştirilmiştir. Ölçek 70 çatışma konusunu içermektedir. Bireyler her bir soru için, "Böyle bir durum yok", "Var ama hiç gerginlik yaratmıyor", "Yılda 1-2 kez gerginlik yaratıyor"(1 puan), "Ayda 1-2 kez gerginlik yaratıyor"(2 puan), "Haftada 1-2 kez gerginlik yaratıyor"(3 puan), "Günde 1-2 kez gerginlik yaratıyor"(4 puan) cevaplarını kullanmıştır. Ölçekten farklı iki puan elde edilmektedir.

Çatışma Puanı: Çatışma oluşturduğu söylenen cevapların toplam sayısı çatışma skorunu oluşturmaktadır. Bu skor 0 ile 70 arasında değişebilmektedir.

Evlilik Çatışması Sıklığı Puanı: Çatışma yarattığı söylenen cevaplara karşılık gelen puanlarla çarpılmasından elde edilen puanlar toplanmaktadır. Elde edilen toplam puan elde edilmiş olan Çatışma Skoruna bölünür. Böylelikle 1-4 arasında değişen Sıklık Skoru elde edilmektedir. Bu çalışmada çatışma puanı esas alınmıştır.

Araştırmanın yöntem başlığı altında belirtildiği üzere Evlilik Çatışması Ölçeği'nden iki puan elde edilmektedir. Evlilikte çatışmaya sebep olan durumların frekans ve yüzde dağılımları aşağıda yer almaktadır. Evlilik çatışmasından elde edilen iki puana ait tanımlayıcı istatistikler ise Tablo 13'te verilmiştir.

Tablo 13. Evlilik Çatışmasına Ait Tanımlayıcı İstatistik (%)

Temel Değişkenler	Ortalama	ss.	min.	mak.
Çatışma yaygınlık puanı	31,33	12,96	2	67
Çatışma sıklık puanı	2,15	0,71	1	4

Tablo 14. Evlilik Çatışma Maddelerine Ait Dağılımlar (%)

Maddeler	Böyle bir durum yok	Var ama gerginlik yaratmıyor	Yılda 1-2 kez gerginlik yaratıyor	Ayda 1-2 kez gerginlik yaratıyor	Haftada 1-2 kez gerginlik yaratıyor	Günde 1-2 kez gerginlik yaratıyor
1.Bir yere giderken geç hazırlanma	45,9	21,5	13,9	8,1	7,7	2,9
2.Buluşma saatlerine geç kalma	50,2	18,7	16,3	5,7	6,7	2,4
3.Özel günleri unutma	29,2	23,9	26,8	9,6	7,2	3,3
4.Giyim biçimine ve saç şekline karışma	35,4	16,7	19,1	13,9	6,7	8,1
5.Verdiği sözü tutmama	23	11	21,1	26,3	10	8,6
6.Yapılan bir işi veya davranışı beğendiğini söylememe	16,7	12,9	23,9	25,4	11	10
7. İsteklere ve ihtiyaçlara karşı duyarsız olma ve aldırmama	12,9	5,3	25,4	25,8	15,3	15,3
8.Sürekli olarak alaycı bir tonda konuşma/ alay etme.	27,3	9,6	20,1	19,6	13,4	10
9.Davranışları yönetmeye ve düzenlemeye çalışma.	19,6	12,4	22	21,5	13,4	11
10.Eşe hükmetmeye çalışma.	19,1	10,5	21,5	18,7	14,4	15,8
11. Kendi isteklerini hep ön plana çıkarma.	15,8	7,7	19,6	19,6	18,7	18,7
12. Tartışmalarda davranışlarını ve söylediklerini kontrol edememe.	11	8,6	2,6)	20,8	16,7	22,5
13.Dövme, tartaklama, küfretme vb. girişimlerde bulunma.	45,5	15,8	10	11	7,7	10
14.Yakın ve sıcak davranmama.	12	7,7	17,2	23	22	18,2
15.Zor anlarda duygusal destek sağlamama	11	5,7	19,1	23	21,1	20,1
16.Sigara içme	32,1	20,1	18,7	12	8,1	9,1
17.Alkol kullanma	48,8	26,8	10,5	3,3	2,4	8,1
18.Uyuşturucu kullanma	95,2	1,9	-	0,5	1	1,4
19.Kumar oynama	84,2	5,3	5,3	3,8	-	1,4
20.Farklı politik görüşü benimseme	61,7	15,3	9,1	5,7	2,9	5,3
21.Dinsel inanç konularında anlaşamama	55	21,1	6,7	7,2	3,3	6,7
22.Sadakatinde şüphe etme	35,9	10	15,3	18,2	10,50	10
23.Birlikte sinema, tiyatro veya arkadaş toplantısı gibi yerlere gitmeyi reddetme.	22,5	20,1	19,6	16,3	13,4	8,1
24.Temiz ve düzenli olmama	29,2	13,9	23	18,2	8,1	7,7
25.Evde üstüne düşen görevleri yerine getirmeme	16,7	10	26,8	20,1	11,5	14,8
26.Ufak tefek konuları bile abartarak sürekli olarak tartışma çıkarmaya çalışma.	15,3	7,2	27,3	25,4	14,4	10,5
27.Boş zamanları tek başına değerlendirmeyi isteme	15,8	10	19,6	27,8	15,8	11

28. Evde başka bir şeylerle ilgilenmeyip sürekli kitap, gazete vb. okuma, televizyon seyretme veya uyuma.	15,8	7,7	23,4	19,1	17,2	16,7
29. Anlatılan konuya ilgisiz kalma ve dinlememe.	13,4	8,1	22	25,8	20,1	10,5
30. Evlilik ilişkisinin aksayan yönlerini konuşamama.	12,4	6,2	21,1	23,9	21,1	15,3
31. Evlilik ilişkisinde yeterince açık ve dürüst olmama.	16,3	7,2	23,9	21,1	16,7	14,8
32. Sürekli olarak eşini olumsuz yönde eleştirme.	13,4	8,1	20,6	23,9	18,2	15,8
33. Aile mahremiyetinde kalması gereken olayları başkalarına aktarma	33,5	12,4	20,1	17,2	9,1	7,7
34. Toplantılarda, davetlerde vb. yerlerde karşı cinsten kişilerle fazla ilgilenme, sohbet etme.	33	11	18,2	15,3	13,4	9,1
35. Diğer kişilere daha ilgili ve sıcak davranma.	26,8	11,5	14,8	21,5	12,9	12,4
36. Kayınvalide kayınpeder vb. yakınlar ile sık görüşmeyi isteme.	33,5	17,7	18,7	15,8	3,8	10,5
37. Başka bir kişiyle eşi aldatma	58,9	12,4	7,7	3,8	6,2	11
38. Çocuk sahibi olmayı istememe	73,2	3,8	5,3	10,5	4,8	2,4
39. Çocukların okul hayatı ile ilgilenmeme	58,9	3,8	15,8	10,5	3,3	7,7
40. Çocukların ihtiyaçlarıyla ilgilenmeme	55	7,2	14,4	12	2,9	8,6
41. Çok sayıda çocuk sahibi olmayı isteme	78,5	5,3	5,7	7,2	2,4	1
42. Çocuklarla ilgili herhangi bir konuyu tartışamama	55	8,1	12	10,5	7,2	7,2
43. Çocuklara sevgi ve şefkat gösterememe	59,3	5,3	12	11	6,7	5,7
44. Çocukları şımartma	79,4	7,2	4,3	4,8	1,4	2,9
45. Çocuklara gerçekleştirilemeyecek sözler verme	61,7	4,8	11	9,6	5,7	7,2
46. Kız veya erkek çocuk isteme	79,4	4,3	4,8	7,2	1,4	2,9
47.Çocuklardan birini kayırma	78,9	3,8	5,7	6,7	3,3	1,4
48.Çocukları dövme, tartaklama vb. girişimlerde bulunma	79,9	8,1	5,3	3,3	1	2,4
49. İş hayatında eşinin kazandığı başarıyı kıskanma	67,5	9,6	9,1	6,2	2,9	4,8
50. Eşinin işinde terfi edememesi	68,4	12	5,3	8,1	3,3	2,9
51. İşe daha çok zaman ayırma	46,4	18,2	17,7	8,1	2,4	7,2
52. Çok sık iş seyahatlerine çıkma	58,9	11,5	14,4	7,2	4,3	3,8
53. İş problemlerini eve taşıma	42,6	9,6	20,6	11,5	9,6	6,2
54. İş saatlerinin belirli olmaması	43,1	10,5	19,6	12,9	6,2	7,7
55. Paranın kullanımını elde tutma ve eşe para vermeme	33,5	11	15,8	16,7	11,5	11,5
56. Fazla ya da gereksiz harcama yapmayı isteme	35,4	14,4	21,1	15,3	6,7	7,2
57. Aşırı cimri olma	40,2	11,5	19,1	12,4	10	6,7

58. Sürekli parasal konuları dile getirme	31,6	13,4	19,6	18,7	7,2	9,6
59. Düzenli bir gelire sahip olmama	48,8	13,9	13,9	11	5,7	6,7
60. Kayınvalide kayınpeder vb. akrabalarından maddi destek alma veya verme.	41,1	26,3	15,3	8,6	3,3	5,3
61. Cinsel bilgisizlik veya yanlış bilgi sahibi olma.	58,9	17,2	11	7,2	2,4	3,3
62. Cinsel soğukluk/iktidarsızlık.	48,8	13,9	16,3	9,6	6,7	4,8
63. Cinsel ilişkiden zevk alamama.	44	12	19,1	13,4	7,7	3,8
64. Çok sık cinsel ilişki isteği	70,3	12,9	4,3	5,3	2,9	4,3
65. Çok az cinsel ilişki isteği	53,6	12	13,4	9,1	4,3	7,7
66. Farklı cinsel isteklerde bulunma	62,2	9,1	6,2	9,6	5,7	7,2
67. Doğum kontrol yöntemi konusunda anlaşamama	70,3	7,7	4,3	8,6	4,8	4,3
68. Doğum kontrol yöntemine dikkat etmeme	71,8	7,2	6,7	5,7	5,3	3,3
69. Kısırlık	90	3,3	1,4	3,3	0,5	1,4
70. Cinsel konularda konuşmaktan kaçınma	48,8	16,7	13,4	9,1	5,7	6,2

Kişisel Kişisel Bilgi Formu: Araştırmanın problemi bağlamında önem taşıyan, katılımcıların demografik özelliklerini saptayabilmek için katılımcılar tarafından hazırlanan 2' si çoktan seçmeli, 11' i açık uçlu, toplam 13 soruluk bir form olarak sunulmuştur. Sorular, katılımcılara ait cinsiyet, yaş, eğitim ve gelir durumu, meslek, evlenme şekli, kaç yıllık evli oldukları ve aile yapısı gibi bilgileri içermektedir.

Bu çalışmada evlilik çatışmasının boşanma ile ilişkisi incelendiğinde evlilik çatışması sıklığı ve yaygınlığı puanlarının evlilikte boşanma düşüncesi ile yüksek düzey pozitif anlamlı ilişki gösterdiği görülmüştür. Williams ve Bryant (2006:1179) tarafından yapılan çalışmalar sonucu boşanmanın psikolojik iyi oluş üzerine yaptığı olumsuz etkinin netleşmesiyle, araştırmacılar hangi koşullar ve durumlarda, hangi psikolojik ve demografik özelliklere sahip insanların boşanma sürecinden ne kadar etkilendiklerini incelemiştir. Yürütülen çalışmalarda ele alınan önemli iki değişken çatışma ve evlilik uyumu olmuştur.

Evlilik ve boşanma üzerine yapılan araştırmalar incelendiğinde çatışma yerine genel bir olumlama kelimesi 'evlilik uyumu' kavramının kullanıldığı ve ölçümlerde de evlilik uyumu ölçeği ile çalışıldığı görülmektedir (Dönmez ve Tunç, 2019; Dilmaç ve Sakarya, 2020; Dur, 2020; Tatar ve diğerleri, 2020). İnceleme sonuçlarına göre Türkiye'de boşanmayı tahmin etmek için kullanılabilecek bir ölçme aracına rastlanmamıştır.

Boşanmaya götüren sebepleri evlilik çatışması ile açıklamayı amaçlayan bu çalışmada, değişkenlerin kendi aralarındaki ilişkileri tek yönlü varyans analiziyle incelenmiştir. Analiz sonucunun özeti, evlilik çatışma ölçeği toplam puanlarından her birinin bir diğeri ile yüksek düzey anlamlı ilişkisi olduğu yönündedir. Bununla birlikte diğer boşanma sürecinde destek alma ölçeği ile pozitif yönde anlamlı ilişki gösterdiği görülmüştür.

Bu araştırmanın sonucunda da evlilikte çatışmalar, sıkıntılar ve olumsuz davranışlar arttıkça boşanmalar da artmaktadır.

Bu çalışmada evlilik çatışmasının evlilikte problem çözme ile ilişkisi incelendiğinde evlilik çatışması yaygınlığı ve sıklığı puanlarının evlilikte problem çözme davranışları ile yüksek düzey negatif anlamlı ilişki gösterdiği görülmüştür.

Doğadaki tüm canlılarda görülen çatışma olgusu, tarih boyunca pek çok araştırmaya konu olmuş ve çatışma sebepleri farklı boyutlarıyla açıklanmış karmaşık bir kavramdır (Cogito, 1996). İnsan sosyal bir varlık olduğundan iletişimde beklentilerinin karşılanmaması ve engellemeler gibi durumlarda çatışmalar ortaya çıkar. Evlilikteki çatışma hukuki literatürdeki adıyla ‘şiddetli geçimsizliktir ve boşanma olgusunu da beraberinde getirmektedir.

Eşler arası ilişkilerin yapısı anlaşılmadan ve çatışmanın sebepleri incelemeyen, uzlaşma ve çözüm stratejileri kanun koyucular tarafından toplumsal hayata geçirilmeden boşanma bir sorun sarmalı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Araştırmalarda evlilik çatışması ve evlilik uyumunun evlilikte boşanmayı çözüm olarak görme düşüncesi ile ilişkili olduğu görülmüştür (Güven, 2005; Tülek, 2011; Ülker, 2011; Yılmaz, 2004). Sorun çözme becerileri yetersiz olan çiftler diğeri suçlayıcı, agresif ya da pasif davranarak birlikte çözüm planı geliştirememektedir. Bu çalışmada da kişilerarası öfke düzey sıklığı arttıkça artan evlilik çatışması, evlilikte boşanma düşüncesi artmaktadır; dolayısıyla bu bulgu Cohan ve Bradbury’ nin (1997) araştırması ile tutarlıdır. Bu çalışmadan elde edilen sonucun yerli ve yabancı literatür ile tutarlı olduğu görülmektedir. Ayrıca yerli literatürde bu alanda yapılmış araştırmanın sayıca az oluşu sebebi ile literatür ile tutarlı bu araştırma sonucunun literatürü güçlendireceği düşünülmektedir.

Yapılan araştırmalar evliliklerinde çatışma yaşayan eşlerin sergiledikleri iletişim biçimleri açısından erkeklerle kadınlar arasında farklılıklar bulunduğunu göstermektedir. Örneğin; çatışma içeren evliliklerdeki kadınlar erkeklere oranla, eşlerindeki duygusal değişikliklere daha fazla tepki göstermektedirler (Gençtan, 1994). Araştırmacılar evlilik çatışmasının nedenlerine ilişkin pek çok faktör olduğuna ve çatışmanın farklı düzeylerine dikkat çekmektedirler.

Her ne kadar evlilik uyumu boşanma ile ilgili bir öngörü sağlıyor olsa da kuramsal anlamda doğrudan boşanma göstergelerini ölçen bir ölçme aracı değildir (Yöntem ve İlhan, 2018:344). Bu çalışmada boşanma göstergesi olarak çatışma ölçeği tüm değişkenler dikkate alınarak bir ölçme aracı olarak teze dahil edilmiştir.

Araştırmada kadın ve erkeklerin EÇÖ puan ortalamaları açısından farklılıklarına odaklanıldığında, kadın katılımcıların ortalamasının erkek katılımcıların ortalamasından anlamlı düzeyde yüksek olduğu saptanmıştır. Sonuç literatürle de uyum sağlamaktadır. Diğer araştırma sonuçlarında kadınların erkeklere göre daha fazla boşanma talebinde bulundukları görülmektedir (Öner ve Diğerleri, 2016; Tarhanacı, 2017). Bu durum çatışma algısı yüksek olan bireylerin boşanma talebinde bulunma oranlarının da daha yüksek olduğu biçiminde yorumlanabilir.

Kadın katılımcıların gerek çatışma toplam puanlarında gerekse alt ölçekler olan ekonomi, iş, eşler arası iletişim çatışması alanlarındaki puanlarının erkek katılımcılardan daha yüksek olduğunu araştırma bulguları ortaya koymuştur. Kadınların evlilikteki ev ekonomisine katkıda bulunma, annelik ve ev sorumluluğu rollerinden dolayı çatışma yaşamış olabilecekleri düşünülmektedir.

Evlilikte eşler arası yaşanan çatışmalara bağlı olarak ortaya çıkan yoğun sıkıntıların çözülememesinden kaynaklı, bireylerin boşanmak istemiyle mahkemeye başvurusu, çatışma çözüm biçimi olarak değerlendirilebilir. Bu eylem çatışma probleminin bir çıktısıdır. Ancak boşanma bir çözüm biçimi olarak görülmeden önce çatışma ile başa çıkma stillerinin kadın ve erkeklerde farklılık gösterdiğine odaklanılması ve sosyal desteğin bu farklılık üzerinden verilmesi gerekir.

Tablo 14’ de çatışma yaygınlık ve sıklık puanlarının değişkenlere göre nasıl farklılaştığına ilişkin sonuçlar sunulmuştur.

Evlilik çatışması yaygınlığı puanlarının, ilişkili olduğu değişkenler ile ne kadar açıklandığını belirlemek amacı ile evlilik çatışması yaygınlığı ile ilişkili olduğu değişkenlere t-testi uygulanmıştır. Yapılan analiz sonucunda, boşanma düşüncesi puanları ve kişilerarası cinsel isteklere yönelik tepkiler (60-70) puanlarının evlilik çatışması yaygınlığı puanlarını yordamadığı bulunmuştur. Sonuçlar, üç değişkenin bir arada evlilik çatışması yaygınlığı puanlarındaki değişimin % 33’ünü anlamlı derecede yordamadığını göstermiştir (ort.= 4,3, $p>0,05$) (Tablo 14:60-70 arası sorular).

Analiz sonuçlarına göre, evlilik çatışması yaygınlığı puanlarından kişilerarası ekonomik nedenlere ait tepkiler (49-60) ve boşanma düşüncesi puanları düşük düzey pozitif anlamlı ilişki göstermektedir (Tablo 14:49-60 arası sorular). Aynı zamanda evlilik çatışması yaygınlığı puanları çatışmanın alt ölçeklerinden ‘para kullanımını elde tutma ve eşe para vermeme’ ve ‘sürekli parasal konuları dile getirme’ puanları ile yüksek düzey pozitif; ‘eşinin işinde terfi edememesi’ ve ‘çok sık iş seyahatlerine çıkma’ puanları ile düşük düzey pozitif anlamlı ilişki göstermektedir (ort.= 17.56, $p<0,05$) (Tablo 15:50, 52, 55, 58).

Bir başka ifade ile boşanma düşüncesi, alkol kullanımı, kumar oynama kişilerarası kötü alışkanlıklara yönelik tepkiler arttıkça evlilik çatışması yaygınlığı puanları da artmaktadır. Araştırmada kötü alışkanlıkları kullanım oranı düşüktür. Fakat kumar oynama gibi alışkanlıklarda çatışma sıklık oranı yüksektir. Bir başka ifade ise kötü alışkanlıklara verilen tepkiler çatışma yaygınlığını artırırken boşanma düşüncesinde de anlamlı artışa ($p<0,05$) sebep olmaktadır (Tablo 14:17-19).

Analiz sonuçlarına göre, evlilik çatışması sıklığı puanları kişilerarası çocuk konularına yönelik karşılıklı tepkiler alt ölçeği puanları ile düşük düzey pozitif anlamlı ilişki göstermektedir (ort.= 4,07, $p<0,01$) (Tablo 14: 38-48). Başka bir ifade ile kişilerarası çatışmalarda çocuk konularına yönelik tepki puanları arttıkça evlilik çatışması sıklığı puanları da artmaktadır.

Tablo 14’te elde edilen bulgulara göre ($p<0,05$) çatışma sıklığı ve yaygınlık puanlarının yüksekliği çiftleri boşanmaya götürmektedir. Çocuk sahibi olma, kötü alışkanlıklar, parasal konular ve ekonomik nedenlere verilen tepkiler ile çatışma yaygınlık ve sıklığı

arasında anlamlı bir ilişkisinin olduğu sonucuna varılmıştır. Bulguya göre hipotez 10 doğrulanmıştır. Eşler arasındaki çatışmalara profesyonel anlamda müdahale edilmemesi evlilikte çatışma yaygınlığı ve sıklığı sebebiyle boşanma durumunu arttırmaktadır. Hipotez 6'nın da sınanarak doğrulandığı tablo 14'te boşanma sürecini deneyimleyen bireylerin evlilik çatışma yaygınlığı ve sıklığı boşanmayı düşüncelerine veya boşanmalarına sebep olan etkenler açısından farklılaşmaktadır. Tespit edilen 6. ve 10. hipotezlerin sınanması ve doğrulanması çalışmanın daha geniş bir perspektiften yürütmesini sağlamıştır.

Eşler arasında ilgi gösterme ve duyarlılık verilerine yönelik tepkiler arttıkça çatışma yaygınlık ve sıklık puanları da anlamlı artmaktadır. Sürekli olarak eşini olumsuz yönde eleştirme, evlilik ilişkisinde yeterince açık ve dürüst olmama, evlilik ilişkisinin aksayan yönlerini konuşamama, evde başka bir şeylerle ilgilenmeyip sürekli kitap, gazete vb. okuma, televizyon seyretme veya uyuma, zor anlarda duygusal destek sağlamama, tartışmalarda davranışlarını ve söylediklerini kontrol edememe, kendi isteklerini hep ön plana çıkarma, eşe hükmetmeye çalışma, isteklere ve ihtiyaçlara karşı duyarsız olma ve aldırma konularına yönelik tepki puanları (ort.= 17,47, $p<0,05$) arttıkça evlilik çatışması sıklığı ve yaygınlığı puanları da artmaktadır.

Araştırma boşanma sürecinde alınan sosyal desteğin evlilik uyumuna uyum sağlama açısından etkili bir faktör olduğu bulgusunu desteklemektedir. Boşanma sürecinde algılanan psikolojik, fizyolojik, sosyal ve duygusal sıkıntı düzeyleri ile bireylerin kendi başlarına sağlıklı karar verme ve başa çıkma yöntemleri ile ilişkisine bakıldığı araştırmada stres düzeylerinin çok yüksek olduğundan bireylerin zorlandığı görülmüştür. Bu veriler ışığında kişilerin boşanma sürecinde yaşadıkları olumsuz süreçten dolayı ailelerinden ve çevrelerinden destek aldıkları ve bu şekilde yaşadıkları sorunlarla baş ettikleri görülmektedir.

Diğer yandan boşanma deneyiminde iki tarafın ailesi tarafından ve sosyal çevreden baskı ve mahkemeye intikal etmiş kararlarda eşler arasındaki anlaşmazlığın boşanma sürecine olumsuz yansısı gibi güçsüzleştirici faktörler de bulunmaktadır.

Koruyucu-önleyici yaklaşım açısından değerlendirildiğinde boşanma sürecinde karşılaşılan çatışma ve stres verici durumların bireyi olumsuz etkilediği, arkadaş çevresinden ve aile bireylerinden gelen desteğin psikolojik olarak rahatlattığı sonuçlara yansımıştır. Günümüz toplumunda aile dengesini sağlayan akraba çevresinin giderek azalması veya başka yerlerde ikamet ediyor olmasının da boşanma üzerinde etkisi olduğu düşünülmektedir.

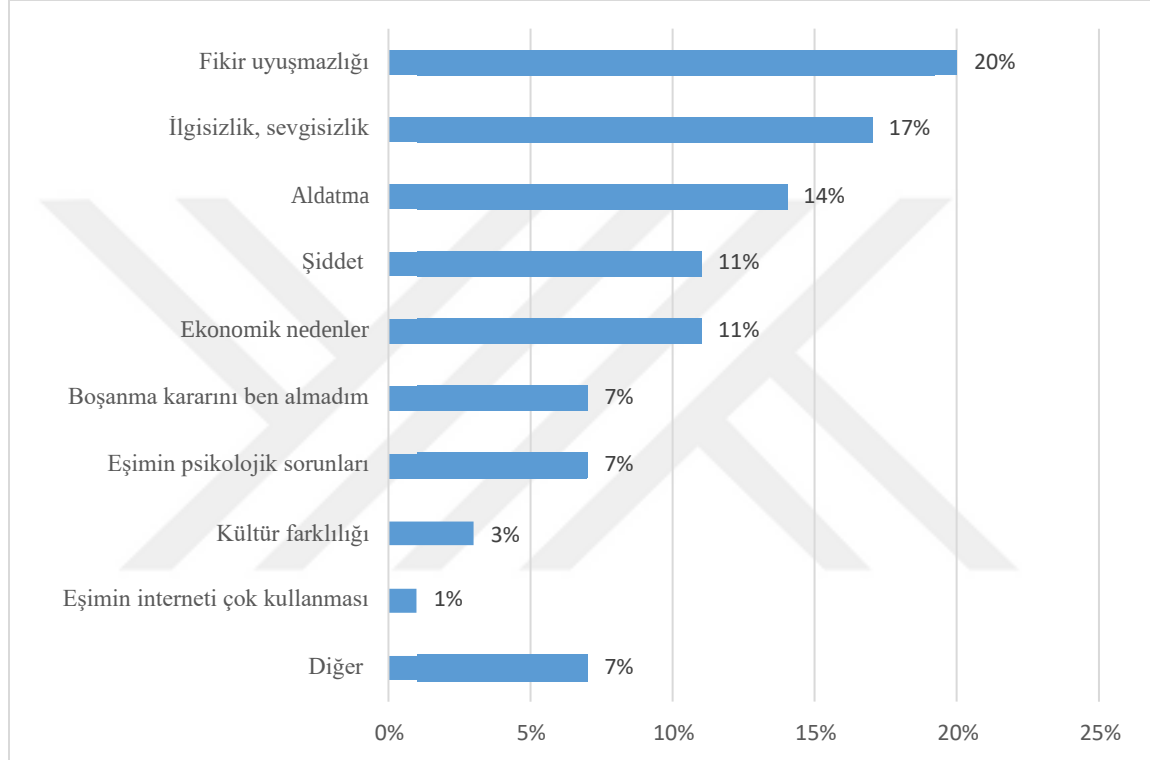
1.20.2. Boşanma Süreci Yönetimine İlişkin Frekans Dağılımları

Katılımcıların büyük çoğunluğu % 70,3 boşanmadan ilk kendisinin bahsettiğini bildirmiştir. % 4,3 oranında bu soru cevaplanmamıştır. Boşanmadan ilk eşinin bahsettiğini söyleyenler ise % 25,4 oranındadır (Tablo 5).

Tablo 5. Boşanmadan İlk Bahsedenlere Ait Dağılımlar

Değişkenler	Frekans (%)
Kendisi	70,3
Eşi	25,4

Şekil 5. Boşanma Kararı Alınmasında Etkili Olan Nedenlere Ait Dağılımlar

Katılımcıların büyük çoğunluğu için boşanma kararı alınmasında en önemli etken % 19,6 oranı ile fikir uyuşmazlığıdır, İlgisizlik ve sevgisizlik % 17,2 oranıyla boşanma kararı alınmasında katılımcılar arasında en yaygın ikinci sebeptir. Aldatma % 12,9 ve şiddet % 11,5 tarafından boşanma kararı alınmasının en önemli etkeni olarak gösterilmiştir. Ekonomik nedenler de % 11 arasında boşanmada en önemli etken olarak belirtilmiştir. Evlilik sorunlarında başa çıkma kaynaklarından ekonomik durum önemli ilişkiye sahip olduğundan, hipotez 7 kurulmuş olan modele dahil edilmiştir. Hipoteze göre aile içinde oluşan sosyal sorunlar eşlerin yeterlilikleri, ihtiyaçlarının temini ve gelecek hakkındaki birikim ve tedbirleri ile yakından ilişkilidir. Eşlerin ekonomik durumları ve sosyal güvenceleri ile yaşadıkları sosyal sorunlar arasında anlamlı bir ilişki olduğu araştırma bulgularına da yansımış ve doğrulanmıştır. Katılımcıların çoğunluğu için ekonomik durum ve boşanma kararı alınması ile pozitif korelasyon içerisindedir.

Boşanmada en önemli etken olarak eşinin psikolojik sorunlarını gösterenler % 6,7; eşinin interneti çok kullanması olarak değerlendirenler % 1; kültür farklılığı olduğunu düşünenler % 2 ve boşanma kararını kendisinin almadığını ifade edenler % 6,7 oranındadır. Diğer

seçeneğini işaretleyenler % 7 arasında eşinin ailesinin müdahalelerini, mutsuzluğu, şiddetli geçimsizliği ve ayrıca yukarıda sıralanan sebeplerden birkaç tanesini gösterenler olmuştur. % 3,8 bu soruyu cevaplamamıştır (Şekil 4).

Katılımcıların büyük çoğunluğu için boşanma kararı alınmasında en önemli etken % 20 oranı ile fikir uyuşmazlığıdır. TÜİK verileri ve mahkeme kayıtlarında da “şiddetli geçimsizlik” boşanma sebepleri arasında ilk sıradadır. Verilen cevabın fikir uyuşmazlığı veya şiddetli geçimsizlik olarak ifade edilmesinin bir nedeni de Türk Medeni Kanunu’nda boşanmanın standartlaştırılmış kavramlarından olmasıdır. Birey tarafından evliliğin sarsılmasında üzerine konuşacak bir şeyin kalmadığı durumda zihnen kurgulanmış hazır bir cevap niteliğindedir. Halbuki fikir uyuşmazlığının içerisinde alt sebep olarak değişik unsurlar vardır. Psiko-sosyal destek sonrasında görülebilecek saygı, sevgi yoksunluğu, menfaat ilişkilerinin evlilik süresince baş göstermiş olması, çocuk bakımı, alkol tüketimi, işsizlik, yoksulluk vb gibi unsurlar yer almaktadır.

Araştırmada boşanma kararı alınmasında en yaygın ikinci sebep olarak % 17 ile ilgisizlik ve sevgisizlik gelmektedir. Aldatma % 13,6 ile üçüncü, aile içi şiddet % 11 oranında dördüncü esas sebep olarak gösterilmiştir.

Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü’nce 2014 yılında yayınlanan Boşanma Nedenleri Araştırmasına göre; en az bir kez boşanmış kişilerin boşanma nedenleri incelendiğinde; Türkiye genelinde en fazla boşanma nedeni % 50,9 ile sorumsuz ve ilgisiz davranma olmuştur. Bu veriyi % 30,2 ile ekonomik olarak geçimi sağlayamama ve % 24,3 ile eşlerin saygısız davranması sorunu izlemiştir (Binay, 2018:242).

Benzer çalışmalar incelendiğinde, 218 kadının katılımıyla gerçekleştirilen nicel bir çalışmada boşanma nedeni olarak, şiddetli geçimsizlik % 69 ile birinci sırada, şiddet % 32 ile ikinci sırada ve ekonomik problemler ise % 36 ile üçüncü sırada yer almaktadır (Uçar, 2011:38). 10 kadın ile derinlemesine görüşmeler yapan Aksu ve Can’ın diğer nitel araştırma sonuçlarına göre, katılımcı 3 kadının kumar ve uyuşturucu bağımlılığı olan eşinden boşandığı, iki katılımcının ise aldatılma ve şiddetli geçimsizlik nedeniyle boşandıkları saptanmıştır (Aksu, Can, 2016:896). Ege Bölgesi’nde 137 kadın ile Aybey tarafından yapılan bir diğer nicel ve nitel çalışmada ise kadınların en sık olarak belirttiği boşanma nedenleri arasında % 25 ile fikir uyuşmazlığı sebebiyle olumsuz davranış % 22 ile aldatma ve % 12 aile içi şiddettir (Aybey, 2015:109).

Boşanmanın tek bir faktörle açıklanamayacak karmaşık bir yapısının olduğu elde edilen bulgulara ve diğer araştırma verilerine yansımıştır. Bu durum ekonomik, sosyal, politik, psikolojik ve kültürel boyutları olan evliliğin etkileşimde olduğu tüm sistemlerden etkilendiği yönündeki görüşleri desteklemektedir. Boşanmaya götüren faktörlerin araştırılarak evliliğin devamına yönelik sosyal politikaların geliştirilmesi oldukça önem taşımaktadır.

Arıkan (1992) evlilikte geçimsizliğe sebep olan tutumları şu şekilde sıralanmıştır: Erkeklerin % 80’inin sıklıkla veya zaman zaman eşinlere yönelik fiziksel şiddet uygulaması, kadınların evlilikleri boyunca sözlü ve fiziksel şiddete maruz kalması, kocanın

içki ve kumar vs. alışkanlıkları % 48, evlilik dışı ilişkiler ve akrabalarla ilişkiler % 44, maddi problemler % 45, cinsel sorunlar % 27 oranında olduğu sonucu ortaya çıkmıştır.

Geçimsizlik konusunda kadınların genelde akrabalarla danıştığı görülmektedir. Akraba ve arkadaşlara danışanların oranı % 26'dır. Bilka Kadın Araştırma Merkezi (1998) tarafından yapılan bir araştırmaya göre; incelenmiş olan dosyalardan 240'inden, 150'si kadınlar, 90'ı erkekler tarafından dava açılmıştır. İçeriği şiddet olan 16 dosyada kadınlar davacı olmuş, 7 dosyada ise erkekler davacı olmuşlardır (Sezen, 1998:42).

Aile içi şiddet için yapılan araştırma sonuçlarına göre, toplumda var olan yaygın şiddet olaylarında alkol kullanımı oranının % 67 olması sebebiyle, aile içi şiddetin en önemli nedenlerinden birisinin alkol kullanmak olduğu ortaya çıkmaktadır (Tarhan, 2008:242).

Demir (1988) tarafından, İzmir'de boşanmış 55 kadınla yapılan araştırmada; boşanmayla sonlanan evliliklerin % 24'ünün 1-11 ay, % 27'sinin 2-5 yıl arasında gerçekleştiği, kayınvalide-kayınpeder ikilisinin boşanmada önemli rol oynadıkları, akrabalar arasında boşanma oranının daha yüksek olduğu saptanmıştır. Boşanma kararını veren kadınların oranı % 75'tir. Bu kadınların dörtte bir evin geçindirilmemesi, maddi imkânsızlık, kocanın işsiz olması, % 22'si kocasının sorumlulukları yerine getirmemesi, % 16'sı kültür farklılığı ve kişilik uyuşmazlığını birincil boşanma sebebi olarak belirtmiştir. İkinci sırada kocanın aile sorumluluğunu taşıyamaması ve evi geçindirememesi yer alırken, üçüncü sırada ise % 55 "ilgisizlik ve sevgisizlik" boşanma nedeni olarak bildirilmiştir.

Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü tarafından 2010 yılında yayınlanan, Aile Yapısı Araştırması 2006'nın sonuçlarına göre, boşanmış erkeklerin % 29'u, kadınların ise % 21'i en önemli boşanma nedeni olarak aldatmayı göstermişlerdir. Kadınlarda % 11, erkeklerde ise % 5'lik bir kesim eşi tarafından aldatıldıkları için boşandıklarını belirtmiştir. Boşanmış kadınların % 17'si eşleri tarafından kötü muamele ve dayığa maruz kaldıkları için boşandıklarını belirtmişlerdir. Erkeklerin ise hiçbir dayak ve kötü muameleyi kendisi için boşanma nedeni olarak göstermemişlerdir. Kadınlarda evliliklerin boşanma ile sonuçlanmasında kumarı ve alkolü en önemli neden olarak gösterenlerin oranı % 11'dir. Erkeklerde de bu oran % 3'tür. Kadın ve erkeklerde yaklaşık eşit oranlarda görünen "sorumluz ve ilgisiz davranma" erkeklerde % 17, kadınlarda % 19 olmak üzere boşanmalarda en önemli nedenler arasında yer almaktadır. Katılımcıların % 24'ü problemlerini akrabalarla paylaştıklarını, benzer şekilde kardeşlerle problemlerin paylaşılmasının % 39 oranında olduğu, ayrıca komşularla da % 22 oranında problemlerin paylaşıldığı sonucu ortaya çıkmıştır (www.aile.gov.tr).

Tablo 6. İlk Paylaşıldığı Kişilere Ait Dağılımlar (%)

Değişkenler	Frekans (%)
Eş	36,4
Yakın aile (anne, baba, kardeş, çocuk)	40,7
Komşu, yakın arkadaşı	16,3
İş arkadaşları	1,4

Tablo 6’ya göre katılımcılar ağırlıklı olarak % 36,4 boşanma kararını ilk olarak yakın aile bireyleriyle paylaşmayı tercih etmişlerdir. Boşanma kararını ilk kez eşiyle paylaşanlar % 36.4 oranı ile onları takip etmektedir. % 16,3 komşusu ya da yakın arkadaşlarıyla; % 1,4 iş arkadaşlarıyla paylaştığını bildirmiştir. % 5,3 oranında bu soru cevaplanmamıştır.

Tablo 7. Boşanma Durumuna Ait Dağılımlar (%)

Değişkenler	Frekans
Resmi boşanma süreci başlamadı.	17,7
Resmi boşanma süreci bir şekilde başladı. (Avukata danışıldı veya bir kâğıt dolduruldu.)	4,8
Resmi boşanma süreci başladı ve belli bir mesafe kat edildi	4,3
Resmi olarak boşandım.	69,9

Katılımcıların % 17.7’sinin resmi boşanma süreci başlamamıştır. % 4.8’i resmi boşanma süreci bir şekilde başlamıştır. % 4.3’ü resmi boşanma süreci başladıktan sonra belli bir aşamaya geldiğini bildirmiştir. Katılımcıların yarısından fazlasının % 69.9’unun resmi olarak boşandığı görülmektedir. Bu kişilerden %1’i boşanalı bir yıl olmamıştır. % 34’ünün boşanmasının üzerinden geçen süre 1-3 yıl arasında; % 18.2’si 4-6 yıl arasında; % 6.7’si 7-9 yıl arasında ve % 9.6 oranında 10 yıl ve üzerindedir (Tablo 8).

Tablo 8. İlk Ne Zaman Sorun Yaşandığına Dair Dağılımlar (%)

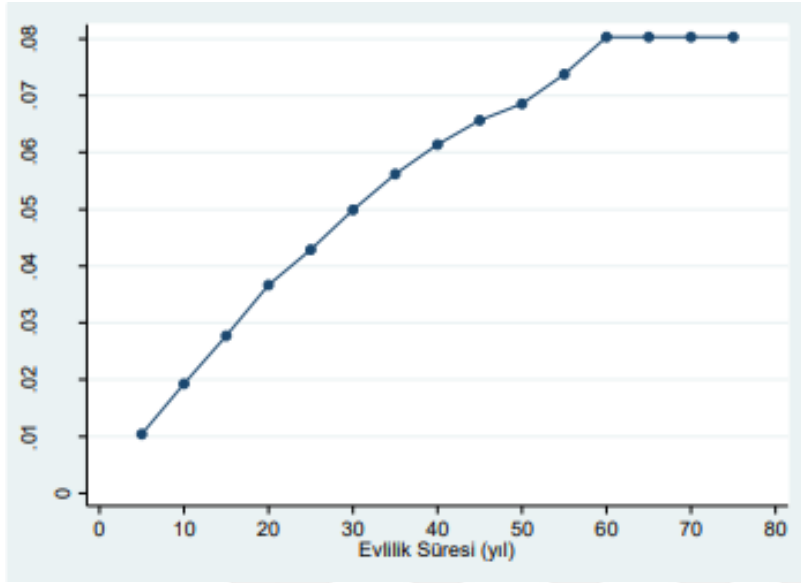
Değişkenler	Frekans
İlk ne zaman sorun yaşandığı	
0-6 ay	29,2
6-12 ay	12,9
1-5 yıl	31,6
6-10 yıl	14,4
10 yıldan sonra	10

Katılımcıların % 29,2’si evliliklerinde ilk sorunu ilk altı ay içinde yaşadığını ve % 12,9’u evliliğinin 6 ile 12. ayları arasında ilk sorunlarını yaşadığını bildirmiştir. İlk sorunlarını evliliğinin 1 ve 5. yılları arasında yaşayan % 31,6 ve ilk sorunlarını evliliğinin 6-10. yılları arasında yaşamaya başlayanlar % 14,4’dır. Evliliğinin onuncu yılından sonra sorun yaşamaya başladığını belirtenler ise % 10’dur (Tablo 8).

Gökmen, Eralp ve Kayış’ın (2019:70) “İlk Evlilik Süresini Etkileyen Faktörlerin Yaşam Analizi: Türkiye Örneği” adlı çalışmalarında TÜİK Aile Yapısı Araştırması 2016 verileri arasından 18-78 yaş aralığında, en bir kez resmi nikâh ile evlilik yapmış 24.828 kişinin bilgilerinden faydalanılarak araştırma yapılmıştır. Türkiye’nin genelini kapsayan geniş bir veri seti kullanılarak yaşam analizi ile ilk evlilik sürelerini etkileyen faktörler araştırılmıştır. Çalışmada “evlilik süresi” en düşük 1 yıl ve en yüksek 70 yıl ve yaşam süresi açıklanan değişken olarak ele alınmıştır. Buna ek olarak alınan veri içerisinde boşanmayla

sonuçlanarak başarısız olan tanımlanmış gözlemlerin oranı % 4.06'dır. Çalışmadan yaşam tablosu elde edilmiştir.

Şekil 6. Evlilik Süresine İlişkin Risk Fonksiyonu Grafiği

Bu tabloya göre evliliğin en yüksek risk altında olduğu yıllar ilk 5 yıl ve takip eden 5 yıllık zaman dilimleridir. Evlilik süresinde boşanmaya ilişkin birikimli riskin grafiği yer almaktadır (Şekil 5): Evlilik Süresine İlişkin Risk Fonksiyonu Grafikten görüleceği üzere, evliliğin ilk yıllarında bu risk hızla artmakta ve en büyük riske evliliğin ikinci 5 yıllık diliminde % 2 boşanma riski rastlanmaktadır. Evliliğin sonraki yıllarında risk giderek azalmakta ve özellikle 40 yıldan sonra zamanla sabitleşmektedir. Elde edilen bulgular eğitim, gelir, çocuk sahibi olma ve yaşanan yer gibi faktörlerin literatürdeki diğer çalışmalarla uyumlu olduğunu göstermektedir.

Tablo 38 ve 42 bulgularına göre boşanma vakaları evliliğin ilk beş yılında daha yaygın gerçekleşmektedir. Bu süreçte danışmanlık hizmetlerine daha çok ihtiyaç duyulmaktadır. Hipotez 8'e göre eşler arası sorunların oluşması ve yaşanan gündelik hayatın sorun haline dönüşmesi eşlerin birbirini tanıması, beraberlik süreci ve karakterleri ile bağlantılı olması araştırma bulgularını doğrulamaktadır. Bunun yanında hipotez 10'da belirtilen, evliliğin ilk aşamasında eşler arasında yaşanan çatışma sürecinde demografik özellik farkı gözlemlenmesinin profesyonellerden destek ihtiyacı doğabileceği iddiası da doğrulanmıştır. Hipotez 8 ve hipotez 10'a göre evliliğin ilk beş yılının kritik öneme sahip olduğu ve eğitim desteği ile ailelerin ihtiyaçlarının giderilmesi arasında anlamlı bir ilişkinin var olduğu sonucuna varılmıştır.

Tablo 9. Analizde Kullanılan Evlilik Süresini Etkileyebilecek Değişkenler (%)

Demografik Değişkenler	Sosyo-Ekonomik Değişkenler
Cinsiyet	Kişinin bitirdiği okul
Evlenilen yaş	Gelirden memnuniyet
Eşin evlenme yaşı	Evlenme şekli
Çocuk durumu	Eş ile tanışma biçimi
	Yerleşim yeri (kır/kent)
	Yaşanılan Bölge (IBBS* 1)
	Cinsiyet x Alkol kullanımından dolayı sorun yaşama
	Cinsiyet x Kumar/bahis oynanmasından dolayı sorun yaşama
	İnternet kullanımından dolayı sorun yaşama
	Dini görüş nedeniyle sorun yaşama

*İstatistiki Bölge Birimi Sınıflaması

Güneş (2007) İzmir’deki aile mahkemelerine başvurmuş ve boşanma öncesinde yaşanan çatışmaları çözemedikleri için aile mahkemesi tarafından uzmanlara sevk edilmiş 46 eş ile gerçekleştirdiği araştırmada elde edilen önemli bir çıktı olarak; boşanma süreci özellikleri ile problem çözme kapasitesi arasındaki ilişkilere bakıldığında, çoğunlukla evliliğin ilk yılında çatışmalar yaşamaya başlayan bireylerin, ortalama 7.5 yıl sonra boşanma aşamasına geçtikleri belirlenmiştir. Bu araştırmanın, boşanmaların yarısına yakınının evliliğin ilk beş yılında gerçekleşmesi tespiti anlamında; TÜİK (2011) ile ve Uyar (1999) ve Şendil ve Kızıldağ (2003)’ın araştırmalarıyla büyük oranda benzerlik gösterdiği gözlenmiştir.

Tablo 10. Boşanma Düşünceleriyle İlgili Bilgilere Ait Frekans Dağılımları (%)

Değişkenler	Frekans (%)
Boşanma zihnimden birkaç defa geçti ama kimse ile konuşmadım.	22
Boşanma ciddi şekilde düşündüğüm bir şey. Ailemle, danışmanım veya çevremdekilerle konuştum, eşimle konuşmadım.	10,5
Boşanma ciddi şekilde düşündüğüm bir şey. Eşimle konuştum. Fakat çevremdekilerle konuşmadım.	6,2
Boşanma ciddi şekilde düşündüğüm bir şey. Eşim ve çevremdekilerle konuştum.	46,9
Boşanmayı düşünmedim, ben istemedim. Eşim istedi	2,9

Boşanma ile ilgili düşünceleri sorulduğunda, “Boşanma zihnimden birkaç defa geçti ama kimse ile konuşmadım.” diyenlerin oranı % 22, “Boşanma ciddi şekilde düşündüğüm bir şey. Ailemle, danışmanım veya çevremdekilerle konuştum, eşimle konuşmadım.” diyenler % 10,5; “Boşanma ciddi şekilde düşündüğüm bir şey. Eşimle konuştum. Fakat çevremdekilerle konuşmadım.” diyenler % 6,2; “Boşanma ciddi şekilde düşündüğüm bir şey. Eşim ve çevremdekilerle konuştum.” diyenlerin oranı % 46,9 ve “Boşanmayı düşünmedim, ben istemedim. Eşim istedi” diyenler % 2,9’dur (Tablo 10).

Tablo 11. Boşanma Hakkında Yapılan Konuşma Sıklığına Ait Frekans Dağılımları

Değişkenler	Hiçbir zaman	Nadiren	Bazen	Genellikle	Çok sık
Eşinizle boşanma hakkında ne sıklıkla konuşuyorsunuz/konuştunuz?	19,6	33,5	26,8	14,4	4,3
Yakın çevrenizle evlilik sorunlarınızı ne sıklıkla konuşursunuz?	10,5	27,8	32,5	19,6	8,1
Boşanma ile alakalı boşanmış kişilerle ne sıklıkla konuştunuz?	20,1	26,3	30,6	16,3	4,8

Katılımcıların eşiyle boşanma hakkında konuşma/konuşmuş olma durumlarına verdikleri cevaplar da hiçbir zaman % 19,6 ve nadiren % 33,5 diğer seçeneklere göre daha fazla oranlarda görülmüştür. Katılımcıların % 32,5'i bazen ve % 27,8'i nadiren yakın çevresiyle evlilik sorunlarını konuştuğunu bildirmiştir. Katılımcıların % 30,6'sı "bazen" ve % 26,3'ü "nadiren" boşanma hakkında boşanmış kişilerle görüştiklerini bildirmişlerdir. Her iki oran da birbirine yakın ve diğer seçeneklere göre yüksektir (Tablo 11).

Tablo 12. Boşanma Düşüncesine Ait Frekans Dağılımları

Değişkenler	Hiçbir zaman (%)	Nadiren (%)	Bazen (%)	Genellikle (%)	Çok sık (%)
Ne sıklıkla boşanma hakkında düşünüyorsunuz?	17,2	22	26,3	20,1	13,4
Ne sıklıkla çocuklarınızın durumu hakkında düşünüyorsunuz?	24,4	4,3	5,7	15,8	46,4
Boşanmanın ekonomik yönünü ne sıklıkla düşünüyorsunuz?	16,7	11	18,7	23,9	28,2

Tablo 12'ye göre boşanmanın ekonomik yönünü ne kadar düşündükleri sorulan katılımcıların cevapları ağırlıklı olarak "çok sık" % 28,2 ve "genellikle" % 23,9 şıklarında toplanmıştır. Tablo 12'den izleneceği üzere, boşanma hakkında çok sık düşünenlerin oranı % 13,4; genellikle düşünenlerin oranı % 20,1; bazen düşünenlerin oranı %26,3'dir. Katılımcıların % 39,2'si ise boşanmayı düşünmediklerini ya da nadiren düşündüklerini bildirmişlerdir, Katılımcıların yarıya yakını % 46,4'ü çocuklarının durumu hakkında çok sık düşündüklerini bildirmişlerdir. Her dört birenden üçü boşanma sürecinde çocuklarını bir şekilde düşündüklerini ifade etmişlerdir. Çünkü boşanma sürecinden en çok etkilenenlerin başında çocuklar gelmektedir.

Boşanmanın etkilerine çocuk açısından bakıldığında üç ana problem ortaya çıkmaktadır: İlki; boşanmanın çocuğun günlük yaşamına getirdiği etkilerdir. Çocuğun çevresinin zenginliği ve ana-babasıyla ilişkisinin miktarı ve türü çocuğun yetişmesini etkiler. Çocuğun aile ortamı, boşanma sonucunda önemli değişimlerle karşı karşıyadır. İkincisi, çocuğun boşanma esnasında kaç yaşında olduğu ile ilgilidir. Çocuk, küçük yaşlarda iken meydana gelen bir boşanma, çocuğun gelişimini derinden etkilemektedir. Üçüncüsü, çocuğun annesi ya da babasından birinin yanında kalmak zorunluluğudur. Boşanma sürecinde en büyük kavgalar çocukların etrafında döner. Çocuklar için en zor olan durum annesi ve babasının çocuğu taraf tutmaya veya arabuluculuk yapmaya zorlamasıdır. Bu tür davranışlar çocukta

annesi ve babası tarafından sevilmediği izlenimini ve baştan atılmak istendiği duygusunu oluşturarak, çocuğun psikolojisinin bozulmasına, öz saygısını yitirmesine, güvensizliğe, terk edilmişlik duygularının gelişmesine sebep olur (Cüceloğlu, 1998).

Türkiye Boşanma Nedenleri Araştırmasına (2014) göre;

“...görüşülen bireylerin küçük kısmıysa boşanma kararı aldıktan sonra çocukları nedeniyle eşleriyle tekrar görüştiklerini ifade etmiştir. Bu çerçevede, boşanma sürecindeki bireylerin eşleriyle olan ilişkilerindeki en önemli belirleyici faktör çocuklardır. Bireyler, çocuklarının sağlığı ve geleceği için boşanma sürecinde oldukları eşleriyle olan ilişkilerini iyi tutma çabası göstermektedir, her ne kadar aralarındaki ‘eş’ ilişkisi bitse bile ‘anne - baba’ rollerinin ön plana çıktığını ve bu yönde adımlar attıkları anlaşılmaktadır.”

“Öte yandan az sayıda bireyse boşanma kararı netleştikten sonra eşleriyle barıştığını belirtmiştir. Barışanların çoğunlukla çocuklarının geleceğini düşünerek böyle bir karar aldıklarını özellikle belirtmek gerekir. Eşler arasında gerçekleşen barışmaların ve “tekrardan şans vermelerin” birkaçının da ailedeki diğer yaşça büyük aile bireylerinin girmesiyle gerçekleştiği görülmektedir. (TBNA, 2014:104).”

1.21. Katılımcı Profili ile Çatışma Sıklık ve Yaygınlık Puanlarının Analizi

Bu bölümde boşanma sürecinde ya da boşanmış olan bireylerin evlilik çatışma yaygınlığı ve sıklığının demografik özellikler açısından karşılaştırılması için bağımsız örneklemelerden t-test ve tek faktörlü ANOVA analizi kullanılmıştır. Tablo 14’te çatışma yaygınlık ve sıklık puanlarının cinsiyet, çalışma durumu, boşanma durumu ve çocuk sahibi olmak açısından nasıl farklılaştığına ilişkin sonuçlar sunulmuştur.

Cinsiyet değişkeni açısından evlilik çatışma yaygınlığının nasıl farklılaştığına bağımsız gruplar t-testi ile bakılmıştır. Fakat araştırma her iki cinsiyetin karşılıklı olarak birbirini etkilediği üzerine kurulu olmadığını varsaymaktadır. Bu varsayımdan hareketle cinsiyet odaklı araştırmaya girilmemiştir. Bu durum çalışmanın daha geniş bir perspektiften yürümesini sağlarken 10. hipotez bu anlamda geniş perspektifle kurulmuştur. Veriler hipotezle örtüşmektedir. Araştırmada, evli bireylerin çatışma sıklık ve yaygınlık düzeyinin cinsiyet değişkenine göre farklılaştığı bulunmuştur. Varyans homojenliğinin sağlandığı (Levene’s test $p>0,05$) analiz sonuçlarına göre çatışma yaygınlık puanı cinsiyet açısından anlamlı olarak farklılaşmaktadır ($t(207)=-3,263$, $p<0,01$). Kadınların evliliklerinde yaşadıkları çatışma sayısı (çatışma yaygınlık puanı) (ort.=32,7, ss.=12,16) erkeklerinkine (ort.=25,4, ss.=14,69) göre daha yüksektir. Çatışma sıklık puanı ise cinsiyet açısından anlamlı olarak farklılaşmamaktadır ($t(207)=-.442$ $p>0,05$).

Çatışma yaygınlık düzeyinde kadınların ortalama puanlarının erkeklerin ortalama puanlarına göre önemli düzeyde daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Araştırma sonucuna benzer sonuca Kaplaner ve Satan’ın (2020) çalışmalarında rastlanmıştır. Kaplaner ve Satan çalışmalarında kadınların çatışma sıklığı ve yaygınlığı ortalama puanlarının erkeklerin puanlarından daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Araştırma bulgusundan farklı olarak, Şendil ve Korkut’un (2008) “Çok Boyutlu Başa Çıkma ve Evlilik Çatışması Aile Psikolojik Danışmanlığı” eşler arasında çıkan çatışmalarla başa çıkma becerilerini

inceleyen çalışmalarında, çatışmanın yaygınlığının cinsiyete göre değişmediğini tespit etmiştir. Esin Tezer'in (1986) "Evli eşler arasındaki çatışma davranışları: algılama ve doyum" doktora tezi araştırmasında da evlilik çatışması puanlarının eşler, erkek ve kadın arasında anlamlı farklılık göstermediği görülmüştür. Özgüven'e (2005) göre ise çatışmayı değerlendirirken çiftler, eşinin isteğini kendi kişisel algısına göre yorumlayarak davranışlarını belirlemektedir.

Eşlerin, verilen çatışma ölçeğini bireysel algıları ile doldurdıkları göz önüne alındığında, evlilik çatışması yaygınlığı puanlarının kadın ve erkek cinsiyet açısından farklılaşmasının eşlerdeki algısal farklılıklardan kaynaklanabileceği düşünülmektedir. Bununla birlikte aynı evlilikteki kadınların, erkeklere göre evliliği daha çatışmalı buluşlarının nedeni kadınların problem ve çatışmaya dair farkındalıklarının daha yüksek oluşu ile ilişkili olabileceği düşünülmektedir.

Araştırma sonuçlarıyla birlikte Basım, Çetin ve Şahin (2009) tarafından yürütülen çalışmanın sonucunda ise, çatışma sürecinde, erkeklere göre kadınların duygularını daha rahat ifade ederek kendilerini daha fazla açtıkları görülmüştür. Evlilik Çatışması Ölçeği araştırmasına katılan kadınların erkeklere nispeten kendilerini daha iyi ifade etmeleri sonucunda, evlilik çatışması yaygınlık ve sıklık puanlarının cinsiyete göre farklılaştığı düşünülmektedir. Kızıldağ ve Şendil (2003) geleneksel cinsiyet rollerine bağlı olarak kadınların erkeklerle kıyaslandığında daha fazla sorumluluk aldığını ve bu sebeple kadınların, evliliklerinden daha fazla şikayetçi olmalarının beklendiğini düşünmüşlerdir. Bu sebeple Kızıldağ ve Şendil (2003) araştırmalarında evlilik çatışması puanlarının kadınların lehine daha anlamlı sonuçlar göstermesini cinsiyet rolleriyle ilgili ilişkili olduğu yönünde açıklamışlardır.

Konu ile ilgili yurt dışı literatürü taramalarında kadın ve erkek eşlerin nasıl çatıştıkları incelenmiştir. Jose ve Alfons (2007) tarafından yürütülen araştırmada, kadınların evliliklerinde daha çok sorun algıladıkları sonucu bulunmuştur. Literatürde görülen bu sonuçlar araştırma bulgusu ile örtüşmektedir. Bir diğer çalışmada ise Heavey ve Christensen (1990) tarafından yapılan araştırmada kadın eşlerin erkek eşlere göre daha fazla eleştirerek ve şikâyet ederek çatışmış oldukları sonucuna varılmıştır.

Çalışmada cinsiyet evlilik türü ortak etkisi anlamlı çıkmıştır. Ayrıca analizde görücü usulü evlenen erkek katılımcıların aktif çatışmaya girme eğilimlerinin daha yüksek olduğu görülmüştür. Buna göre görücü usulüyle evlenenler erkekler, flört ederek evlenen erkeklere göre daha fazla çatışma yaşamaktadır. Her iki şekilde erkekler aynı şekilde evlenen kadınlara göre daha fazla aktif çatışmaya girmektedirler. Bu durumun tam tersi olarak analiz sonuçlarına göre flört ederek evlenen kadınlar ile görücü usulü evlenenler arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır.

Araştırmada ulaşılan bir diğer sonuç evlenme türlerinin evlilik çatışmasına etkisidir. Buna göre cinsiyet evlilik türü ortak etkisi anlamlı çıkmıştır. Ayrıca analizde görücü usulü evlenen erkek katılımcıların aktif çatışmaya girme eğilimlerinin daha yüksek olduğu görülmüştür. Buna göre görücü usulüyle evlenenler erkekler, flört ederek evlenen erkeklere göre daha fazla çatışma yaşamaktadır. Her iki şekilde erkekler aynı şekilde evlenen kadınlara göre daha fazla aktif çatışmaya girmektedirler. Bu durumun tam tersi olarak

analiz sonuçlarına göre flört ederek evlenen kadınlar ile görücü usulü evlenenler arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Güren'in (2017) araştırmasında ise araştırmadan farklı olarak, anlaşarak evlenen çiftlerin evlilik uyumları görücü usulü evlenen çiftlerin evlilik uyumlarına göre daha yüksek bulunmuştur.

Hortaçsu (1999), 130 çiftle evliliklerinin ilk yılında görüşmeler yapmıştır. Çalışmasında, katılımcıların beşte birinin görücü usulü, geri kalanlarının kendi tercih ve isteklerine dayalı evlilikler gerçekleştirdiğini ortaya koymuştur. Görücü usulü evliliklerde erken ebeveyn olma, kadının ailesiyle daha çok ilişki, evle ilgili kararlarda kadının daha fazla karar gücüne sahip olduğu gözlenmiştir. 1999 yılı Türkiye'deki evliliklerin yarısının görücü usulü olduğu tahmin edilmekle birlikte şehirli ve eğitimlilerde durum daha farklıdır. 19. yüzyılda Türkiye'de evlenme usullerinde değişikliğe gidilmiştir. Hortaçsu araştırmasında aile destekli düzenlemeler yerine bireylerin isteğine bağlı düzenlemeler önermiştir. Aile tarafından desteklenen evliliklerde daha az eğitim, daha çok çocuk, daha düşük duygusal bağlılık, daha keskin rol ayırımı ve büyük aileyle daha çok iç içe olmak gözlemlendiğini ifade etmiştir. Hortaçsu (2007), yaptığı bir diğer araştırmasında sadece büyük şehirdeki aileleri dahil ettiği 430 çift üzerinde çalışmıştır. Sonuçlar, aile tarafından yönlendirilen evliliklere nazaran kendi isteği ile bir arada olanların kendi aileleri ile daha çok iç içe olduklarını, daha çok duygusal yakınlıkları olduğunu ve daha eşitlikçi olup daha az çatışma yaşadıklarını ortaya koymuştur. Çatışma yönetimi ve karar verme açısından bakıldığında araştırmaya ile benzerlik göstermektedir. Çatışma yönetimi açısından aralarında fark görülmemiştir. Türkiye'de evlilik ilişkileri üzerine yapılmış birçok çalışma olmasına rağmen Hortaçsu'nun 1999 ve 2007 yıllarında yapılmış çalışmalarının araştırmaya bulguları ile karşılaştırılması sonucunda aynı kısıtlara sahip olması, çatışma sıklık ve yaygınlık puanlarında anlamlı görülmektedir.

Katılımcıların çalışma durumları açısından çatışma yaygınlık puanı anlamlı olarak farklılaşmaktadır ($t(176,56)=1,999$, $p<0,01$). Bu analizde varyans homojenliği sağlanmadığından (Levene's test $p<0,05$) düzeltilmiş puanlar verilmiştir. Hipotez 7'deki iddia ile puanlar örtüşmektedir. Sonuçlara göre çalışmayan katılımcılar (ort.=33,85, ss.=10,91), çalışanlara göre (ort.=30,33, ss.=13,83) evliliklerinde daha fazla çatışmaya neden olan durum bildirmişlerdir. Çatışma sıklığı çalışma durumu açısından anlamlı olarak farklılaşmamaktadır ($t(202)=.682$, $p>0,05$).

Çocuk sahibi olma durumunun evlilik çatışması üzerinde nasıl farklılık oluşturduğu ile ilgili yapılan t-test analizinde çocuk sahibi olanların (ort.=32,663, ss.=12,94) olmayanlara (ort.=28,38, ss.=12,38) kıyasla daha fazla sayıda çatışma durumu (çatışma yaygınlığı) yaşadıkları t-test sonuçlarından görülmektedir ($t(204)=-2,18$, $p<0,05$). Ayrıca bireylerin çatışma sıklığı çocuk sahibi olma açısından anlamlı olarak farklılaşmakta ve sınanan hipotez 10 doğrulanmaktadır ($t(134,78)=-2,18$, $p<0,05$). Çocuk sahibi olanlar (ort.=2,21, ss.=.74) olmayanlara (ort.=2, ss.=.602) kıyasla evliliklerinde daha sık çatışma durumu bildirmişlerdir. Varyans homojenliği sağlanmadığından (Levene's test $p<0,05$) düzeltilmiş puanlar verilmiştir (Tablo 14).

Katılımcıların boşanma süreçleri ile ilgili durumları ele alındığında boşanmış bireyler ile boşanma sürecinin farklı aşamalarında olan bireylerin homojen olarak dağılım

göstermediği görülmektedir. Bu nedenle boşanma durumu resmi olarak boşanmış ve boşanma sürecinde olanlar olarak iki gruba ayrılmıştır. Evlilik çatışma yaygınlığı ve sıklığı puanlarının bireylerin boşanma durumlarına göre nasıl farklılaştığı bağımsız örneklem t-test analizi ile araştırılmıştır. Yapılan t-test sonucuna göre çatışma yaygınlığı puanları boşanma durumlarına göre farklılık göstermektedir ($t(200)=-2,702, p<0,01$). Resmi olarak boşanmamış olan katılımcıların evliliklerindeki çatışma yaygınlığı ($ort=28,30, ss=12,85$), resmi olarak boşananlara ($ort=33,53, ss=12,10$) göre daha düşüktür. Çatışma sıklık puanı da boşanma durumuna göre anlamlı olarak farklılaşmaktadır ($t(79,30)=3,829, p<0,01$). Resmi olarak boşanmamış olan katılımcıların evliliklerindeki çatışma yaygınlığı ($ort=2,51, ss=.83$), resmi olarak boşananlara ($ort=2,04, ss=.62$) göre daha yüksektir. Bu veriye göre Hipotez 6 doğrulanmıştır.

Tablo 15. Cinsiyet, Çalışma durumu ve çocuk sahibi olma durumuna göre Çatışma Sıklık ve Yaygınlığı Puanlarının t-Test Sonuçları (%)

Değişkenler	Grup	N	Ort.	SS	T	sd	p
	Çatışma yaygınlık puanı				-3,26	207	,00
Cinsiyet	Kadın	169	32,72	14,68			
	Erkek	40	25,45	12,16			
	Çatışma sıklık puanı				-,442	207	,659
	Kadın	169	2,16	,70			
	Erkek	40	2,10	,77			
Çalışma durumu	Çatışma yaygınlık puanı				1,99	176,56	,047
	Çalışıyor	132	30,33	13,83			
	Çalışmıyor	72	33,85	10,91			
	Çatışma sıklık puanı				,68	202	,496
	Çalışıyor	132	2,14	,73			
	Çalışmıyor	72	2,21	,67			
Çocuk sahibi olma	Çatışma yaygınlık puanı				-2,18	204	,030
	Çocuk sahibi	146	32,66	12,94			
	Çocuk sahibi değil	60	28,38	12,38			
	Çatışma sıklık puanı				-2,18	134,78	,031
	Çocuk sahibi	146	2,21	,74			
	Çocuk sahibi değil	60	2,00	,602			
Boşanma Durumu	Çatışma yaygınlık puanı				-2,70	200	,007
	Resmi olarak boşanmamış	56	28,30	12,85			
	Resmi olarak boşanmış	146	33,53	12,10			
	Çatışma sıklık puanı				4,365	79,30	,000
	Resmi olarak boşanmamış	56	2,51	,83			
	Resmi olarak boşanmış	146	2,04	,62			

Tablo 15’de görüldüğü gibi katılımcıların çatışma yaygınlık puanı yaş değişkeni açısından farklılaşmazken ($F(3, 195)=,354, p>0,05$), çatışma sıklığı yaş değişkeni açısından ($F(3, 195)= 2.707, p<0,05$) anlamlı olarak farklılaşmaktadır. Varyansların homojen olduğu (Levene’s test $p>0,05$) görülmüştür. Çatışma sıklık puanı için Bonferroni düzeltmesi ile yapılan Post-Hoc karşılaştırmalarına göre, 20-29 yaş arasında olanların (ort=2,34, ss = ,69) 50-61 yaş arasında olanlara (ort= 1,84, ss= ,50) göre evliliklerinde daha sık çatışma yaşadıklarını bildirmişlerdir.

20-29 yaş aralığı, genç yetişkin bireylerin yaşam evresini kapsamaktadır. Genç yetişkin dönemdeki evlilik sorumlulukları, bazı zorluklarla başetmeyi de beraberinde getirmektedir. Bu zorluklarla baş etme noktasında bireyin olgunluk seviyesi, istek ve beklentilerinin net olması etkili olmaktadır.

Ülker (2011) çalışmasında evliliğin ilk zamanlarının çiftler için yeni sorumlulukları öğrenme süreci olduğunu düşünmektedir. Ülker “*Evlilik Çatışmasının Sıklık ve Yaygınlığının Bazı Değişkenlere Göre Yordanması*” isimli araştırmasında, beklentilerini tam olarak şekillendirmeden genç yetişkin dönemde bireylerin evlilik çatışmalarında daha fazla zorlanmalarının muhtemel olacağını açıklamaktadır. Yeni deneyimlerle karşılaşan genç çiftlerin fazla çatışma yaşaması olağan sayılmaktadır. Yaşın artmasıyla birlikte, bireylerin olgunluk düzeylerinin artacağı, istek ve beklentilerinin netleşeceği dolayısı ile evlilik çatışmasının azalacağı varsayımı araştırmanın sonucuyla doğru orantılı olduğu düşünülebilir. Bu araştırma örneğinde, 50 ve üzeri yaş grubunu oluşturan çiftlerin çatışma yaygınlık puanlarının düşük olması varsayımı desteklemektedir. Literatür bulgularına evlilik yaşı ile evlilik çatışması arasındaki ilişkiye dair araştırma sonuçlarının farklılığı dikkati çekmektedir. Evlenme yaşının artmasının evlilikteki çatışma ile negatif ilişkili olduğunu gösteren araştırma sonuçlarının (Argyl ve Furnham 1983; Amato ve Rogers, 1997) dışında herhangi bir etkisi olmadığını Güven’in (2005) “*İlişkilerle ilgili bilişsel çarpıtmalar ve evlilikte problem çözme becerilerinin evlilik doyumu ile ilişkisi*” çalışmasında görülmektedir. Yaşı ilerlemiş bireylerin genç bireylerle kıyaslandığında duygusal ve sosyal olarak daha olgun ve kişiliklerinin daha istikrarlı olduğu, kendilerini çatışmalarıyla başa çıkmakta daha yetkin algıladıkları belirtilmektedir (Lehrer, 2008). Bunun yanı sıra bazı araştırma bulgularında, yaşı evlilik çatışması sıklığını yordamadığı bilgisine ulaşılmıştır. Ancak, Ülker’in (2011) araştırmasının bulguları incelendiğinde, evlenme süresi ve yaşının evlilik değişkenlerinde evlilik çatışması sıklığını anlamlı düzeyde yordadığı göze çarpmaktadır. Çatışma sıklığı, çatışmanın yaşanma sayısı ile ilgili durumu düşündürmektedir. Bu açıdan bakıldığında bireylerin yaş gruplarının bu sayı ile anlamlı bir farklılık oluşturmamasına rağmen, çatışmanın yaşandığı konu genişliğini akla getiren çatışma yaygınlığı ile anlamlı bir farklılık yarattığı bulgusunu, bu çalışmada tespit edilmiştir.

Varyansların homojen olduğu (Levene’s test $p>0,05$) tek faktörlü ANOVA sonuçlarına göre evli kalan süre ile çatışma yaygınlık arasında anlamlı sonuç bulunamazken ($F(4, 202)=1,544, p>0,05$), çatışma sıklık puanı açısından anlamlı fark bulunmuştur ($F(4, 202)= 2,52, p<0,05$). Bonferroni ile düzeltilmiş alfa düzeyini 0,05 kullanarak yapılan Post-Hoc karşılaştırmalarına göre, bir yıldan az süre evli olanlar/kalanların çatışma sıklığı (ort=2,51,

ss=0,78), 4-6 yıldır evli olanlara/kalanlara (ort=1,97, ss=0,59) göre daha yüksektir. Hipoteze göre boşanma vakaları evliliğin ilk beş yılında daha yaygın olmaktadır. Bu süreçte danışmanlık hizmetlerine daha çok ihtiyaç duyulmaktadır. Hipotez 8 doğrulanmıştır.

Çatışma yaygınlık ve sıklık puanının evlenme biçimleri açısından nasıl farklılaştığı öncelikle ANOVA ile analiz edilmiştir. Buna göre evli bireylerin çatışma sıklık ve yaygınlık düzeyinin evlenme kararına göre farklılaştığı tespit edilmiştir. Ancak gruplar arası dağılım homojen olmadığından zorla evlendirme görücü usulü ile yeniden gruplanarak t-test analizi yapılmıştır. Flört ederek evlenenler görücü usulü ile evlenenlere göre eşit oranda çatışma yaşamaktadır. Yapılan t-test analizi sonucuna göre Çatışma sıklığı ($t(204)=-1,032, p>0,05$) ve yaygınlığı puanı katılımcıların evlenme biçimleri açısından anlamlı olarak farklılaşmamaktadır ($t(204)=-1,614, p>0,05$).

Çatışma yaygınlık ve sıklık düzeyinde görücü usulü ile evlilik kararı alan bireylerin ortalama puanlarının flört ilişkisi yoluyla evlilik kararı alan bireylerin ortalama puanlarına göre değişmediği tespit edilmiştir. Çalışmadan farklı olarak Hortaçsu'nun (2007) araştırmasında ailelerinin kararı ile evlenmiş bireylerin, kendi kararları ile evlenmiş bireylere kıyasla daha fazla çatışma yaşadıklarını tespit edilmiştir. Araştırma sonuçları dikkate alındığında, flört ilişkisinin, çiftlere birbirlerini tanıma ve iletişim becerilerini geliştirme olanağı sağlamadığı düşünülmektedir. Flört ilişkisi sonucunda evlenen bireylerin, evlilik öncesi iletişim becerilerini geliştirme imkanlarını geliştirmiş olmaları, evliliklerinde daha az çatışma yaşamlarının sebebi olarak görülmemektedir. Taştan (1996) tarafından çiftler arası iletişim becerilerinin araştırıldığı çalışmada ise görücü usulü evlenen bireyler ile kendi tercihi ile evlenen bireylerde sorun çözmede eşler arasındaki iletişime bakılmıştır. İletişimin kendi tercihleri ile evlenen bireylerde görücü usulü ile evlenen çiftlere oranla daha olumlu olduğu tespit edilmiştir.

Çiftlerin evliliklerinde varolan çatışma, çocuk sahibi olma kararı almalarında önem arz etmektedir. Çiftler, evlilik kararı almaları ile başlayan süreçte ortak bir yaşama adım atarak memnuniyet düzeyleri doğrultusunda aile birliğinin devamı için etkili kararlar verebilmektedir. Çocuk ile devam eden evlilik sürecinde birçok değişken eşlerin çocuk yetiştirme anlayışlarında etkilidir. Çocuk sahibi olmak da çiftlerin evlilikte çatışma yaşama durumunu karşılıklı olarak etkileyen bir unsurdur. Çocuk sahibi olmanın evlilik uyumu ve çatışması gibi farklı dinamikler üzerinde çeşitli çalışmalar yürütülmüştür. Şendil ve Korkut (2008) çeşitli demografik özelliklerin evli çiftlerdeki çift uyumu ile ilişkilerini araştırdıkları çalışmalarında çift uyumu ile çocuk sayısı arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki olduğunu belirlemişlerdir. Bunun yanı sıra çocuk sayısının evlilikte yaşanan çatışma üzerinde anlamlı bir etki oluşturmadığı sonucuna ulaşan araştırma sonuçları da mevcuttur (Yalçın, 2014; Tutarel, Çabukça ve Kışlakarkadaş, 2002; Demiray, 2006; Şentürk, 2013).

Yalçın (2014) tarafından 'sosyodemografik unsurlar ve evlilik uyumu' konulu bir diğer araştırmada, kadınların evlilik uyumu ile sosyodemografik özellikleri arasındaki ilişkileri 103 evli kadına Evlilik Uyum Ölçeği ile uygulamıştır. Veriler incelendiğinde evlilik uyum düzeyi ile çocuk sayısı arasında anlamlı bir ilişki olmadığı sonucuna ulaşmıştır. Evlilik uyumu ile aile tipi değişkeninin de anlamlı düzeyde ilişkili olmadığı neticesi ortaya

çıkılmıştır. Yaş değişkeni incelendiğinde ise 21-30 yaş aralığındaki kadınların evlilik uyum puanlarının 41 yaş üzeri kadınların evlilik uyum puanlarından düşük olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Çift çatışmasını yordamak için yürütülen aşamalı korelasyon analizi sonuçlarına göre, ile çocuk sayısının artması ($B=-4,19$, $P<,001$) ile evlilik çatışmasının artmasının ($ft=-1,44$, P , $P<,001$) çift uyumundaki düşüşün yordanmasına anlamlı katkıları olduğu görülmüştür. Bu iki değişken, varyansın % 46'sını açıklamaktadır. Evlilik süresinin ise çift çatışmasını yordayıcı bir değişken olmadığı ortaya çıkmıştır ($P>,05$), dolayısıyla araştırma modeline bir katkısı yoktur. Benzer bir bulgu Şendil ve Korkut'un (2008) "*Evli Çiftlerdeki Çift Uyum ve Evlilik Çatışmasının Demografik Özellikler Açısından İncelenmesi*" araştırmalarında görülmektedir. Evlilik çatışmasının artması ile çocuk sayısının artmasının çift uyumundaki düşüşün yordanmasına anlamlı katkıları olduğu görülürken Evlilik süresinin, çift uyumunu yordayıcı bir değişken olmadığı ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla Şendil ve Korkut'a göre modele bir katkısı yoktur. Güren'in (2017) araştırmasında ise çatışma düzeyinin artışı ve çocuk sayısı ile evlilik uyumu arasında negatif korelasyon tespit edilmiştir.

Boşanmayı düşünmelerine veya boşanmalarına sebep olan etkenler açısından evlilik çatışma ve yaygınlık puanları nasıl farklılaştığı tek yönlü varyans analizi ile incelenmiştir. Katılımcılar bu değişken için gruplar arasında yine homojen dağılmamıştır. Analizlerin yapılması için homojen olacak 7 gruba göre yeniden kodlanan boşanmaya sebep olarak görülen neden değişkeni açısından çatışma sıklık ve yaygınlık puanlarının nasıl farklılaştığına tek yönlü varyans analizi ile bakılmıştır. Sonuçlara göre boşanmaya sebep olarak görülen nedenler açısından çatışma sıklık puanları anlamlı olarak farklılaşmamaktadır $F(6, 194) = 2,10$, $p>0,05$). Ancak çatışma yaygınlık puanı anlamlı olarak farklılaşmaktadır. ($F(6, 194) = 3,081$, $p<0,05$). Çatışma yaygınlık puanı için Bonferroni düzeltmesi ile yapılan Post-Hoc karşılaştırmalarına göre, boşanma düşüncesine ya da boşanmaya sebep olan nedenler arasında diğer seçeneğini işaretlerin çatışma yaygınlık puanı (ort=23,96, ss = 10,92) ekonomik nedenleri işaretleyenlerin yaygınlık puanına (ort=35,65, ss = 12,09) ve ilgisizliği işaretleyenlerin çatışma yaygınlık puanına (ort=35,53, ss = 11,75) göre daha düşüktür.

Katılımcıların gelir durumu açısından evlilik çatışma sıklık puanı $F(4, 199) = .575$, $p>0,05$), ve yaygınlık puanı $F(4, 199) = 2,338$, $p>0,05$ anlamlı olarak farklılaşmamaktadır.

Katılımcılar farklı eğitim seviyelerine sahiptir ve gruplar arası dağılım homojen olmadığından gruplar lise ve daha düşük eğitim düzeyi ve üniversite ve üzeri eğitim seviye olarak yeniden düzenlenmiştir. Ardından katılımcıların eğitim durumları açısından çatışma sıklık ve yaygınlık puanlarının nasıl farklılaştığı bağımsız örneklem t-test ile incelenmiştir. Yapılan analiz sonucuna göre çatışma yaygınlığı puanı ($t(2024) = -.246$, $p>0,05$) ve çatışma sıklık puanı ($t(204) = -1,395$, $p>0,05$) eğitim seviyesine açısından anlamlı olarak farklılaşmamaktadır (Tablo 16).

Tablo 16. Yaş Değişkenine göre Çatışma Sıklık ve Yaygınlığı puanlarının ANOVA Sonuçları

Değişkenler	Grup	N	Ort.	SS	F	p
Yaş	Çatışma yaygınlık puanı				,354	,786
	20-29 yaş	34	31,25	13,99		
	30-39 yaş	87	31,32	12,87		
	40-49 yaş	54	32,7	13,07		
	50-61 yaş	24	29,46	12,49		
	Çatışma sıklık puanı				2,707	,046
	20-29 yaş	34	2,34	,69		
	30-39 yaş	87	2,19	,75		
	40-49 yaş	54	2,07	,70		
	50-61 yaş	24	1,84	,50		
Evli süre kalınan	Çatışma yaygınlık puanı				1,544	,191
	Bir yıldan az	21	32,05	16,30		
	1-3 yıl	31	27	12,19		
	4-6 yıl	42	30,45	13,57		
	7-9 yıl	30	34,43	11,23		
	10 yıl ve üzeri	83	32,49	12,28		
	Çatışma sıklık puanı				2,521	,042
	Bir yıldan az	21	2,51	,78		
	1-3 yıl	31	2,3	,73		
	4-6 yıl	42	1,97	,59		
	7-9 yıl	30	2,12	,70		
	10 yıl ve üzeri	83	2,12	,72		
Boşanma düşüncesi ya da boşanmaya sebepler olarak görülen etkenler	Çatışma yaygınlık puanı				3,081	,007
	Aldatma	27	30,26	13,33		
	Fikir uyuşmazlığı	47	32,51	11,79		
	Ekonomik nedenler	23	35,65	12,09		
	Şiddet	24	33,46	13,70		
	İlgisizlik	38	35,53	11,75		
	Eşin psikolojik sorunları olması	14	33,07	12,19		
	Diğer	28	23,96	10,92		
	Çatışma sıklık puanı				2,10	,055
	Aldatma	27	2,29	,85		
	Fikir uyuşmazlığı	47	1,98	,63		
	Ekonomik nedenler	23	2,04	,68		
	Şiddet	24	2,36	,70		
	İlgisizlik	38	2,16	,65		
	Eşin psikolojik sorunları olması	14	2,57	,70		

Bu bulgulara göre, ilkökul eğitime sahip olan bireyler ortaokul eğitime sahip olan bireylere göre daha fazla evlilik çatışması, benzer seviyede çift tatmini ve uyum ifadesi bildirmişlerdir. Çalışmadan farklı olarak Korkut ve Şendil'in araştırmalarında ise katılımcı bireylerin eğitim durumları açısından çift uyumu ve evlilik çatışması puanlarında ise farklılaşmalar olduğu görülmüştür. İlkokul eğitime sahip olan bireyler lise, lisans ve lisansüstü eğitime sahip olan bireylere göre daha düşük çift uyumu, çift birlikteliği, çift tatmini ve duygulanım ifadesi ayrıca lisans ve lisansüstü eğitim durumunda olanlara göre daha fazla evlilik çatışması bildirmişlerdir. Bu sonuçlar, düşük eğitim seviyesindeki bireylerin, çiftler arasındaki ilişkinin kalitesini belirleyen, sevgi gösterme biçimleri, iletişim, birlikte zaman geçirme ve eşler arasındaki fikir alışverişi konularında daha fazla uyuşmazlık yaşadıklarını ortaya koymaktadır.

Kamo'nun (1993) evli bireyleri bazı demografik değişkenler açısından incelediği çalışmasında ise benzer olmayan sonuçlara ulaşılmış ve eğitim düzeyi düşük olan bireylerin evliliklerinde sorunlar yaşadığı belirtilmiştir.

Katılımcıların evlilik öncesi flört süreleri açısından evlilik çatışma sıklık puanı ($F(4, 188) = 1,4, p > 0,05$), ve yaygınlık puanı ($F(4,188) = 1,21, p > 0,05$), anlamlı olarak farklılaşmamaktadır. Bu duruma gruplar arasındaki dağılımların homojen olmamasının sebep olduğu düşünülmektedir.

1.22. Boşanma Sürecinde Destek ve Arabuluculuğa İlişkin Bulgular

Boşanma süreci evlilik-boşanma arasında ayrı bir dönem olarak kabul edilmelidir. Bu dönemde çiftler evlilikteki gibi aile birliğine sahip olmamakta fakat boşanmış olmanın ayrılığını da tam manasıyla yaşamamaktadırlar. Aile birliğini oluşturan çiftler arasındaki çatışmalar çözülemediğinde boşanma gerçekleşmektedir. Boşanma süreci birey üzerinde kaygı, öfke ve stres oluşturan hayatın zorlu süreçlerinin başında gelmektedir. Kaygı içeren ve çözülmeyen her konu çiftlerin durumunu olumsuz yönde etkileyecektir. Bu zorlu süreci sorunsuz geçirebilmek için boşanma sürecinde psiko-sosyal danışmanlık hizmetine kolayca erişmek önemlidir. Araştırma hipotezlerinin genel bakış açısı olarak ; “Boşanma olaylarının azaltılabilmesi için aile danışmanlığı ve boşanma süreci danışmanlığı hizmetinin meslek haline getirilmesi ve insanların bu hizmete erişiminin hızlanması için özel kurumlar tarafından verilebileceği gibi kamu eliyle de verilmesi gerekmektedir.” cümlesi üzerine oturtulmuştur. Bu yaklaşım aynı zamanda diğer hipotezlerin de temelini oluşturmaktadır.

Profesyonellerle kurulan olumlu ilişki, boşanma sürecinin zorlukları karşısında inanç sisteminin devreye girmesi ve dini destek ihtiyacının giderilmesi, sosyal çevreden görülen destek boşanma süreci deneyiminde evliliğin devamına yönelik bilinç düzeyini arttıracak bütüncül güç unsurlarını göstermektedir (Syrjänen, 2012). Boşanma süreci duygusal ve sosyal değişikliklerin dışında çiftler için ekonomik ve hukuki değişiklikleri de içermektedir. Bu sebeple çiftlere verilmesi gereken psiko-sosyal desteğin yanında boşanma sonrası karşılaşılabilecek sorunlarında hukuk çerçevesinde anlatılması gerekmektedir. Sosyal değişikliklerin dışında hukuki sorunların başında nafaka ödemesi gelmektedir. Ekonomik

değişiklikler çiftlerin hayat standartlarını etkileyeceğinden maddi konular hakkında da bireyler bilgilendirilmelidir. Velayet ve müşterek çocukların geleceği vb birden fazla konu boşanma öncesinde anlatılmalıdır.

Tablo 17. Destek Hizmetleri Hakkında Görüşlere ait Dağılımları (%)

Değişkenler	Kesinlikle katılmayanlar	Katılmayanlar	Kararsızlar	Katılanlar	Kesinlikle katılanlar
Boşanma öncesi evliliğin devamı için verilen profesyonel destek yeterlidir.	45	27,3	17,2	6,7	1
Boşanma öncesi evliliğin devamı için verilen desteğin olumlu etkisi vardır.	10,5	17,2	40,7	24,4	4,8
Boşanma öncesi evliliğin devamı için sunulan destek her iki eşe de verilmelidir.	2,4	5,7	13,4	26,3	47,4

Boşanmadan önce aile danışmanlığına yönelik sunulacak destekle ilgili katılımcıların düşüncelerine Tablo 17’de yer verilmiştir. Elde edilen sonuçlara bakıldığında katılımcıların görüşleri, profesyonel destek hizmetlerine erişimin boşanmayı dolaylı veya direkt yollarla etkileyeceği hipotezlerini (2-6) doğrulamıştır. Bu veriye göre katılımcıların yarısından fazlası aile danışmanlığı profesyonel desteğin yeterli olmadığını düşünmektedir (Kesinlikle katılmayanlar % 45, katılmayanlar: % 27,3). Yine katılımcıların yarısından fazlası (Kesinlikle katılıyor: % 47,4, katılıyor: % 26,3) boşanma öncesi evliliğin devamına ilişkin verilecek desteğin her iki eşe de verilmesi gerektiğini düşünmektedir.

Türkiye Boşanma Nedenleri Araştırmasına (2014) göre:

“...mahkeme safhasına gelen boşanma sürecinde evliliğin devamına yönelik adımlar araştırılmıştır. Görüşülen kanun uygulayıcıların üçte ikisi çiftleri barışmaya yönlendirdiğini beyan etmiştir. Kanun uygulayıcıları içinde en çok avukatlar, eşleri barışmaları konusunda yönlendirdiğini ifade etmiştir (Tablo 18). Bu durumda avukatların henüz boşanma davası açılmadan kişilerin ilk temas noktası olmasının etkisi olabilir. Mahkeme uzmanları kişileri barışmaya sevk etmede en az etkin grup olarak gözüke de danışmanlık hizmetleriyle çiftlere yardım edilmesi gerektiğini düşünmektedir.”

“Mahkeme uzmanları kişileri barıştırmak anlamında aracılık yapamamasının en belirgin sebebi, vakaların çoğu zaman bu uzmanlara dosyalar hazırlanıp boşanma davası açıldıktan sonra iletilmesidir. Bu aşamada çoğu zaman kişiler, eşlerine karşı geri dönülmez noktaya gelmiş ve anlaşmayı düşünmemektedir (TBNA, 2014:182).”

Tablo 18. Boşanma Sürecinde Evliliğin Devamına Yönelik Barışma Teklifi Sunma

Tüm kanun uygulayıcılar	Sayı	Evet	Hayır	Toplam
Hâkim	93	71	29	100
Avukat	26	69,2	30,8	100
Mahkeme uzmanı	27	59,3	40,7	100

Tablo 19. Destek Alma ile İlgili Verilere Ait Dağılımlar (%)

Değişkenler	Hiçbir zaman	Nadiren	Bazen	Genellikle	Çok sık
Boşanma aşamasında destek aldıklarınızla ne sıklıkla bağlantı kurdunuz?	14,4	27,3	23	21,1	12
Boşanmayla alakalı kitap, dergi internette ne sıklıkla bilgi topladınız?	31,6	18,2	21,5	15,8	12

Tablo 19’da sunulan sonuçlar incelenmeye devam edildiğinde katılımcıların boşanma sürecinde destek aldıklarıyla “nadiren” iletişim halinde olma oranlarının % 27,3, “bazen” iletişim halinde olma durumları % 23 ve “genellikle” iletişim halinde olma oranları % 21,1’dir. Boşanma ile alakalı kitap, dergi, internet gibi kaynakları kullanmayanlar çoğunluktadır (% 31,6).

1.22.1. Aile ve Arkadaş Desteği

Literatürde aileyi mikro sistemde bir kurum olarak değerlendirdiğimizde ‘toplumun temeli ailedir’ diyebiliriz. Bunun tersi durum olarak boşanma olgusu sosyal çevrede toplum temelinin sarsılması olarak görülmektedir. Türkiye’de ailelerin çoğunluğu çekirdek ailelerden oluşmakla birlikte yakın akrabalar arasındaki ilişkiler yoğundur. Boşanma Sürecinde aile desteği ve arkadaş çevresi yaşanan travmada en fazla başvurulana başa çıkma yöntemidir. Bu zor süreci çevresindeki kişilerin desteği ile atlattıkları görülmüştür. Erkeklerin başa çıkma yöntemlerinden arkadaş çevresini; kadınların ise aile desteğini daha etkin kullandıkları görülmüştür (Baynal, 2018).

Yapılan araştırmalara göre, aile ve arkadaş ve ebeveyn desteği alan bireylerin, evliliklerinin pozitif anlamda daha istikrarlı olduğu ve memnuniyet seviyelerinin de daha yüksek olduğunu ispatlanmıştır. Bunun aksine aileleri ve ebeveynleri tarafından desteklenmeyen evliliklerde, uzun vadede evlilik problemleri ve boşanma olasılığı arasında olumlu anlamda neden sonuç ilişkisi olduğu saptanmıştır (Whyte, 1990:904).

Aile ve arkadaş desteğinin insan psikolojisini olumlu yönde etkilediğine dair çalışmalar söz konusudur (Chan, 2011; Koenig, Larson, 2001). Bulut’un (2002) araştırmasına göre kadınlar, evlilikleri sırasında, boşanma sürecinde ve boşandıktan sonra ruhsal ve psikolojik sıkıntılar yaşamış ve sıkıntılarını % 45 oranında aileleri ve % 42 oranında arkadaşları ile paylaşmışlardır. Sancaklı’nın (2014) araştırmasına göre boşanma sürecinde kadınların en yakın destek gördükleri kişiler anne, baba ve kardeşleri olmuştur. Boşanma sürecinde anneler özgürlük hissi, rahatlama, kişisel anlamda gelişme ve olumsuzluklardan kaçınma şeklinde olumlu duygular hissettiklerini belirtirler de aynı durum boşanmış bireylerin çocuklarında görülmemiştir. Kaynar (2016), boşanan kişilerde eğitim düzeyinin artmasıyla birlikte aile ve arkadaş tarafından verilen sosyal destek algısının arttığını ve olumlu yaklaşımla kişinin kendini merkeze alıp kendisiyle ilgilenmesi şeklinde başatme

yöntemlerini kullandıklarını; ayrıca iyimser ve güçlü olma, araştırmacı olma ve amaca ulaşma şeklinde güçlü becerilerinin arttığını tespit etmiştir.

Tablo 20. Aile ve Arkadaş Desteği (%)

Değişkenler	Kesinlikle katılmıyor	Katılmıyor	Kararsız	Katılıyor	Kesinlikle katılıyor
Evliliğin devamı için ortak arkadaşlar tarafından destek verilmeli, yardım istenmelidir.	5,7	12,4	21,1	34,4	22,5
Boşanma öncesi evliliğin devamı için verilen destek çiftlerin aileleri ile organize edilmeli, aile büyükleri tarafından destek verilmelidir.	9,6	11,5	23,9	31,1	20,1

Katılımcılar için boşanma öncesi evliliğin devamına ilişkin ortak arkadaşların (Kesinlikle katılanlar: % 22,5, katılıyorum: % 34,4) veya aile büyüklerinin (Kesinlikle katılanlar: % 20,1, katılıyorum: % 31,1) sunacağı desteğin, boşanma sürecinde önemli bir yer tuttuğu görülmektedir. Ancak aile ve arkadaş desteğini olumsuz yorumlayan katılımcıların her bir destek için ayrı ayrı % 20 gibi önemli bir oranı teşkil ettiği dikkat çekmektedir (Tablo 20).

Bu veriden yola çıkarak şunlar söylenebilir. Eski bir kavram olan akrabalık ilişkileri bir yandan boşanma sebebi iken diğer yandan boşanmanın yaşanmaması için pozitif ve etkin müdahalede bulunacak etkin faktör olarak görülmektedir. Arıkan'ın "Yoksulluk, Evlilikte Geçimsizlik ve Boşanma" konulu 1992 yılı araştırmasında, evlilikte geçimsizliğe neden olan sebepler arasında akrabalarla ilişkiler ve ailelerin aşırı müdahalesi yer almaktadır. Erdentuğ ise (1991) "Avcı-Toplayıcı Toplumlarda Evlilik ve Akrabalık, Aile" yazısında geçmişte evliliğinde problem yaşamış çiftler iki tarafın aile büyüklerinden seçilen hakemlere başvurduklarını söylemektedir. Arıkan "Halkın Boşanmaya İlişkin Tutumları" isimli araştırmasında (1996) evliliklerinde sorun yaşayıp ayrılmak isteyen çiftleri boşanmaktan vazgeçirmeyi savunan akrabaların etkisinden söz etmiştir. Araştırmaya bulgularında da görüldüğü gibi katılımcılara göre aile büyüklerinden alınan destek önem arz etmektedir. Fakat Saygılı'ya göre günümüzde 'bilge' niteliğinde öngörülü aile büyükleri kaybolmuş, genç çiftler de geçmiş dönemlerde kaydedildiği gibi aile büyüklerine danışmamaktadır. Küresel değişimin de etkisiyle son 40-50 yıl içinde aile içi problemlerin çözümünde evlilik ve aile terapistleri ortaya çıkmıştır (Saygılı, 2019:212).

Özabacı ve arkadaşlarının yaptığı (2015), boşanmış ve evli kadınların Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği aile alt boyutuyla, Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği arkadaş alt boyutu arasında pozitif- anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür. Aileye sosyal destek arttıkça, arkadaşlardan gelen sosyal destek de artmaktadır. Araştırmaya katılan boşanmış veya evli kadınların aile sosyal desteğiyle özel bir insandan gelen sosyal destek arasındaki ilişki de doğru orantılı değişmekte, ailede sosyal destek arttıkça, özel bir insandan gelen sosyal destek de artmaktadır. Araştırmaya katılan boşanmış veya evli kadınların katılımcıların arkadaşlarından aldıkları sosyal destek arttıkça, özel bir insandan gelen sosyal destek de artmaktadır. Bu durumda Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeğinin alt boyutları arasında pozitif yönde bir ilişki olduğu söylenebilir. Tan ve

arkadaşlarının (2005) çalışmasında da sunulan aile desteğinin, psikolojide iyilik hali ve hayat süresi üzerine pozitif bir etki oluşturduğu saptanmıştır.

Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğünün “Tek Ebeveynli Aileler” araştırması (2011) aile bireylerinin genelde psikolojik desteğe ihtiyaç duydukları, ancak psikolojik desteğe ulaşmanın yetersiz olduğu tespitidir. Bu sürecin yalnızca maddi sıkıntılardan kaynaklanmadığı, paralel olarak psikolojik destek almaya yönelik toplumda var olan önyargıların da bunu olumsuz yönde engelleyebildiği belirtilmektedir. Odak gruplarında ve yapılan yarı yapılandırılmış görüşmelerde, katılımcıların çoğunlukla kendi ifadelerinden bu tür bir çalışmaya katılmanın kendilerini rahatlattığı ve bu tarz konuları, tanımadıkları fakat güven duyabilecekleri uzmanlarla paylaşmanın, kendilerini iyi hissettirdiğini belirtilmektedirler. Odak gruplarda çıkan sonuçlara göre katılımcıların birbirleriyle olan paylaşımları tek ebeveynli aile olma tercihini sadece kendilerinin değil, başkalarının da deneyimlediğini göstermelerini sağlamış olması bakımından önem arz etmektedir. Katılımcılar odak gruplarda kazandıkları bu farkındalığın daha sonra yaşamlarında hissettikleri yalnızlık duygusunu azaltmaya yardımcı olacağını belirtmektedir. Kişinin kendisiyle ilgili farkındalığının artmış olması, psikolojik destek almanın aslında süreçle baş etmenin önemli bir yolu olduğu tespit edilmiştir (Şen, 2013:56).

Geleneksel olarak anlaşmazlıkları sebebiyle boşanma sürecinde olan çiftlere bazen bir akraba veya saygın bir arkadaş benzeri bireyler yardımcı olmaya çalışabilir. Söz konusu teşebbüsler yeterince objektif, yeterince etkili veya yani başarılı olduğunda olumlu sonuçlar elde edilebilir. Böylesi bir destekten yoksun olmak veya verilen destek ile sonuç alınamaması durumlarında ise yine başka bir geleneksel yol olan, hukuki sürecin işletilerek avukatlar aracılığıyla çözüm aranmasıdır (İl, 2009:24).

Türk toplum geleneğinde aile büyüklerinin ve ortak arkadaşların tarafları barıştırmaya çalışan üçüncü kişilerin varlığına çok sık rastlanmaktadır. Benzer bir şekilde avukatlar da kimi zaman bu süreçlerde rol oynaması gereken meslek mensupları olarak görülebilmektedir. Fakat üçüncü kişilerin girişimlerinin başarısı, girişimin yeterince objektif ve etkili olmasına ve tarafsız kişilerin bu alanda ihtisas eğitimi almış olmalarına bağlıdır. Avukatlar ise, yaptıkları işin tabiatı gereği, müracaatçıların çıkarlarına odaklanmaktadır. Her iki durumda da aile arabuluculuğunun en temel iki ögesi olan gizlilik ve tarafsızlık konularında şüphelerin yaşanması olasıdır.

Tarafsızlık, arabuluculuk sürecinde taraflara aynı mesafeden yaklaşmak, ön yargısız, tarafların ne yararına ne de zararına olacak şekilde davranmak; taraflar arasında güç dengesini sağlamak ve eşit davranmak anlamlarına gelmesinin yanında uyuşmazlık çözümünün arabulucu için herhangi bir çıkarı barındırmamasını da içermektedir. Yani arabulucunun arabuluculuk sonunda yapılacak anlaşmada şahsi bir menfaati olmamalıdır. Aksi takdirde bir tarafın süreçten kazanan olarak çıkmasından çıkar sağlayacak olan arabulucunun tarafsızlığı şüphe uyandırır. Arabulucu tarafsızlığını sağlamak için yerine getirmesi gereken görev ve sorumlulukları çok iyi bilmeli ve dikkatli davranmalıdır (Eren, 2014:88; Kaplan, Güler, 2014:23; Kekeç ve Yeşilirmak, 2017:52).

1.22.2. Boşanma Sürecinde Dini Destek Almanın Önemi

Din, insanları kutsal duygu, ortak bilinç ve vicdan etrafında birleştiren evrensel bir olgu olduğu gibi bireylere yön veren ve onları hem içten hem dıştan kuşatarak düşünce ve davranışlarda kendini gösteren bir disiplindir (Tümer, 1994:317). İnanan insanlar dinin kendilerine sunduğu referanslar aracılığıyla hayatlarını kurmaya ve yaşam biçimlerini oluşturmaya çalışmaktadır. Bu açıdan din, bireyin yaşamsal alanında belirleyici bir özelliğe sahiptir.

Geleneksel aile kurumuna tesir eden gelenek ve din; ailenin toplumsal temellerini de oluşturur. Dolayısıyla gelenek ve din, Türk aile yaşamında hem “toplumsalı” ve “toplumsal düzeni” hem de bütün bunların odağında yer alan “bireyi” belirleyen ve niteleyen en temel kültür öğelerinin başında gelmektedir.

Tablo 21. Dini danışmandan Destek Almaya ait Dağılımlar (%)

Değişkenler	Hiçbir zaman	Nadiren	Bazen	Genellikle	Çok sık
Boşanma sürecinde dini bir danışmandan destek aldınız mı?	75,1	7,7	5,7	6,7	1,9

Tablo 22. İlahiyatçılardan Destek Almaya ait Dağılımlar (%)

	Kesinlikle katılmayanlar	Katılmayanlar	Kararsızlar	Katılanlar	Kesinlikle katılanlar
Evliliğin devamı için ilahiyatçılar tarafından destek verilmelidir.	42,1	18,2	13,9	12,4	9,6

Araştırma sonuçlarına göre dini bir danışmandan hiçbir zaman destek almayanların oranı % 75,1’dir. İlahiyatçıların sunacağı destek ise katılımcıların çoğunluğu tarafından pek istenmemektedir (Kesinlikle katılmayanlar: % 42,1, Katılmayanlar: % 18,2) (Tablo 21-22).

İslam dini de boşanma olgusunu evliliği yürütemeyecek duruma gelindiğinde bir çözüm olarak görmüş ve boşanma ile ilgili usul ve esasları da çok net olarak ifade etmiştir. Evlilik çatışmaları arttığında hakeme başvuru Nisa Suresi 35. ayet ile hükme bağlanmıştır ve sorunların boşanma aşamasına geldiğinde çözümü için oldukça önemlidir (Aydın, 2007:369).

Atak’ın (2020) “Ayatler ve Hadisler Işığında Evlilik ve Boşanma Sürecine Psikolojik Bakış” makalesinde değindiği üzere Türkiye’de kabul edilen inançtaki bu hüküm kurumsallaştırılarak yaygın hale getirilmemiştir. Araştırma bulgularına göre de katılımcılar boşanma sürecinde dini destek almadıklarını ifade etmektedir.

“Boşanmaların Önlenmesine Yönelik Proje Önerileri, Maneviyat Psikolojisi” makalesinde Atak (2019) dini destek süreci tam işlemediği için son dönemde devreye sokulan evlilik ve aile danışmanlığı hizmetleri ile ilgili hem multidisipliner bir hizmetin sunulmamasından hem mevzuattan kaynaklanan sıkıntılar hem de bu danışmanlığı yürütecek uzmanlarla ilgili

sorunlar mevcuttur. Bu konuda nikâhı kıymakla yükümlü olan müftülüklerle ve belediyelere görev düşmektedir (Atak, 2020:159).

Türkiye’de yapılan evliliklerin % 98,2’sinde dini nikâh uygulamasına başvurulmaktadır. Bu sözleşmeyi yapmaları, çiftlerin aile birliğini kurarken kanuni yükümlülüklerinin yanı sıra evlilikleri boyunca ve ayrılık durumunda İslam’ın öngördüğü şart ve kurallara riayet etmeyi dolaylı olarak kabul ettikleri anlamına gelmektedir (Temel, 2019:330).

23/07/2015 tarihli ve E.14480 sayılı Başkanlık onayı ile yürürlüğe giren “Diyanet İşleri Aile ve Dinî Rehberlik Büroları Çalışma Yönergesi”nin Aile ve Dinî Rehberlik Bürolarının Amacı başlıklı ikinci bölümünde;

- “Aile hakkında toplumun dini açıdan doğru bilgilendirilmesini sağlamak, “
- “Aile bireylerine sosyal, ekonomik ve kültürel değişimler sonucu karşı karşıya kaldığı riskler ve yeni sorun alanları karşısında güçlendirmek için manevi destek hizmeti sunmak, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ile yapılan protokol çerçevesinde anılan Bakanlığa bağlı kurum ve kuruluşlarda dinî rehberlik ve manevi destek hizmeti sunmak,”
- “Halkın özellikle aile ve aile bireyleri ile ilgili dinî içerikli sorunlarının çözümüne katkı sağlamak”

temel amaçlar olarak sayılmıştır. İhtiyaç duyan vatandaşların istedikleri takdirde her il ve ilçede müftülükler bünyesinde hizmet veren, 2000’den fazla personelin görev yaptığı Aile ve Dinî Rehberlik Bürolarından dini açıdan gerekli bilgiyi alma imkanına sahip oldukları vurgulanmıştır (TBMM, 2016:404).

Tablo 23. Diyanet Aile ve Dinî Rehberlik Bürolarına Başvurular

Başvuru Nedeni	2014	2015	2016	2017	2018
Evlilik-Nikâh-Boşanma	2527	3629	1677	3814	5332
Aile	2041	2545	1117	2830	4313
Sağlık	481	929	153	799	1393
Çocuk	142	631	291	730	984
Kadın	76	315	119	359	570
Genç	45	284	153	413	743
Sosyal Durumlar	315	259	169	388	677

Diyanet Aile ve Dini Rehberlik Bürolarına yapılan müracaatların büyük bir çoğunluğunun merkezinde evlilik-boşanma ve aile merkezli soru ve sorunlar yer almaktadır. 2018 yılında yapılan 14012 başvurudan 9645’i aile, evlilik-boşanma konularındadır (Bk. Tablo 23). Bu gerekçeler gerek aile bütünlüğünün korunması gerekse de boşanma uyuşmazlıklarının çözümü açısından dini rehberliğin etkin olabileceğini gösterir.

Araştırma sonuçlarına göre ilahiyatçılarda destek almama oranının % 75, böyle bir destek verilmesi durumunda bunu talep etmeyeceklerin oranının % 60.3 olduğu düşünülürse, bu organizasyona talebin artması için bazı düzenlemelerin yapılması gerektiği sonucu ortaya çıkar.

Angın ve Alkaş'ın (2018) "Aile ve Dini Rehberlik Bürosu Görevlilerinin Karşılaştıkları Psikososyal Sorunlara Yaklaşımlarının Dini Danışmanlık ve Rehberlik Açısından Değerlendirilmesi" araştırmasına göre Aile ve Dini Rehberlik Bürolarına başvuran danışanların, bir konunun dini hükmünü bilmek istedikleri için yardım isteğinde bulundukları ancak, çoğu kez psikolojik ve sosyal problemlerini de üstü kapalı veya açık olarak dile getirdikleri tespit edilmiştir. Yaşanan bu problemlerin ise mutsuzluk, çaresizlik, kararsızlık, suçluluk, değersizlik, bitkinlik, sosyal ortamlardan kaçınma gibi çeşitli yansımalarının olduğu görülmüştür.

Yine aynı araştırma bulguları doğrultusunda, Aile ve Dini Rehberlik Bürosu görevlilerinin gerçekleştirdikleri görüşmelerde, danışanın diğer psikososyal dinamikleri de içeren dini sorusunu bir fetva sorusu gibi ele alıp değerlendirdikleri ve dolayısıyla gereksinimlere cevap veren bir danışma oluşumu sağlamada işlevsel olamadıkları kanaatine ulaşılmıştır. Büro görevlilerinin doğru bir danışmanlık ilişkisi için gereken koşulları sağlamada ve danışmanlık becerilerini sergilemede yetersiz kalabilmeleri, danışanların sorunlarını içgörü kazanarak ve etkin kararlar alarak çözmelerini sağlamada eksik rehberlik yapmaları, patolojik düzeyde sorunları olan danışanlarla kurulacak yardım ilişkisinde sistemli ve bilimsel bir altyapıya sahip olma konusunda yetersiz olmaları, danışanların aile ve evlilik ilişkileriyle ilgili sorunlarını çözme noktasında gereken donanıma sahip olmamaları, diğer yardım meslekleriyle işbirliği ve yönlendirme ekseninde koordineli çalışabilecek eğitim ve deneyime sahip olmamalarıdır.

Diyanet İşleri Başkanlığının bu bürolarda görevli personelin yetiştirilmesi ve daha verimli hizmet sunulabilmesi amacıyla organize ettiği eğitim programlarının görevlilerin; danışanların sorunlarıyla ilgili farklı boyutları görebilme ve onları daha iyi anlama, danışma oluşumundaki şartları tanıma ve danışma sürecini doğru yönetebilme, danışmanlıkta kullanılabilecek bazı terapötik tekniklerden yararlanabilme gibi kazanımlar elde etmesini sağlayabilecek kapsamda olmadığı anlaşılmıştır.

Aile ve Dini Rehberlik Bürolarında görevlendirilen personelin sadece yüz yüze değil telefonla da danışmanlık hizmeti vermeye çalıştığı belirlenmiştir. Ancak bazen büro görevlisine yöneltilen soru tek başına bir fetva sorusu olmayıp dini ve psikososyal boyutlarıyla karmaşık hale gelmiş karmaşık bir sorun olabilmektedir. Böyle durumlarda telefonla başlanıp bitirilen bir görüşmenin danışma etkileşimini sağlamada yeterli olmadığı sonucu araştırma bulguları ışığında ortaya çıkmıştır (Angın ve Alkaş, 2018:684-685).

Aybey'in (2016) araştırmasına göre boşanma konularında gelen soru ve sorunların karmaşıklığı ve çeşitliliği karşısında büro görevlilerinin kimi zaman işin içinden çıkamadıkları gözlenmiştir. Böyle durumlarda görevlilerin danışanları ya başka bir yetkiliye yönlendirdikleri ya da doğrudan Din İşleri Yüksek Kurulunu arayıp bilgi aldıkları gözlemlenmiştir. İslam hukukçuları bu tür sorunların çözümü için çalışırken, din eğitimi uzmanları da bu çözümleri başvuranlara aktarmak için gereken kişi ve yöntemleri geliştirmeye çalışmaktadır. Bu nedenle Din İşleri Yüksek Kurulu üye ve uzmanları tarafından büro personeline nikah ve boşanma gibi konular başta olmak üzere seminer verilmesi ve bu konuda yeterli belge temin edilmesi önem arz etmektedir. Diğer yandan

bilim dünyasının dini rehberlik ve danışma konusunu daha fazla ele alması gerekmektedir. Bu bağlamda İlahiyat fakültelerinde ilgili anabilim dalı altında Dini Danışma ve Rehberlik ismiyle yeni bir kürsü oluşturulmalıdır. Aile ve Dini Rehberlik Bürolarına sorulanların içeriğine bakıldığında dini danışmanlık ve rehberliğin önemli bir yere sahip olduğu gözlemlenmektedir (Aybey, 2016:1454).

Bu bürolarda danışmanlık hizmetlerinin yalnızca sadece ilahiyat fakültesi mezunlarınca verilmesi, psikolojik destek sağlanması gereken danışmanlık hizmetinin hedeflerinden sapması ve istenmeyen sonuçlara yol açmasına neden olabilmektedir. Aile danışmanlığı sistemindeki kusurların giderilmesi, koordinasyonun daha sağlıklı hale getirilmesi gibi düzenlemeler yapılması doğru olmakla birlikte, rehberlik hizmetleri verenlerin eğitim alanlarının sosyal hizmet, sosyoloji, psikoloji, psikolojik danışmanlık ve rehberlik, çocuk gelişimi ve eğitimi, hemşirelik, tıp, öğretmenlik alanları ile desteklenmesi doğru olacaktır.

1.22.3. Yerel Yönetimlerin Sorumluluğu ve Sunduğu Destek

Demokratik sistemlerde kamu hizmeti veren devlet yönetim yapıları iki temel birimden oluşmaktadır: Merkezi ve yerel yönetim. Bu iki yönetim modeli de birbirini tamamlayıcı konumdadır.

Yerel idareler çok uzun dönem eski yasal düzenlemelere göre yönetilmişlerdir. Ne var ki yerel idarelerin oluşan ihtiyaçlara cevap verememesine karşın, kapsamlı bir yasal düzenleme gerçekleşmiştir. İl özel idaresi, belediye ve büyükşehir belediyesine ilişkin düzenlemeler 2005 yılında olmuştur. Türkiye’de 2011 yılında Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı’nın kurulmasıyla aile ile irtibatlı sosyal politikalar yerel yönetimlere intikal etmiş ve irtibatlanmıştır.

Yerel yönetimler, belli bir coğrafi alan üzerinde yaşayan toplulukların ortak ekonomik, sosyal, kültürel gereksinimlerini karşılamak amacıyla hukuk düzeni içerisinde oluşturulmuş anayasal kuruluşlardır. Merkeze bağlı fakat özerk faaliyet gösteren, ayrı bir bütçe ve mal varlığına sahip kurumlarca yürütülmesi esasına dayanır. İl özel idareleri, belediyeler ve köyler Türkiye’nin yerel yönetim kuruluşlarıdır. Belediyeler; işleyişinde şeffaflığı, açıklığı, çoğulcu ve katılımcı demokrasi ilkelerini hayata geçiren tüzel kişiliğine sahip demokratik kamu kuruluşuna örnektir.

Çukurçayır’a (2011:107) göre yerel yönetimler, halkın ihtiyacını gören ve yerel halkın tümünü kapsayacak hizmetleri yerinde karşılayan kamu tüzel kişiliğine sahip örgütsel yapılardır. Araştırmada evliliğin devamı için belediyeler tarafından verilen hizmetlerin yerinde karşılanması katılımcılar tarafından değerlendirilmiş ve görüşlerine yer verilmiştir.

Tablo 24. Belediyelerin Sunduğu Destek Hakkında Görüşlere ait Dağılımlar (%)

	Kesinlikle katılmayanlar	Katılmayanlar	Kararsızlar	Katılanlar	Kesinlikle katılanlar
Belediyeler tarafından verilen manevi ve sosyal destek yeterlidir.	56,5	24,9	11,5	3,3	1

Çalışmada belediyelerin sunduğu manevi ve sosyal desteği yetersiz bulanların oranı bir hayli yüksektir. (Kesinlikle katılmayanlar: % 56,5, katılmıyorum: % 24,9) Buna göre evliliğin devamı için belediyeler tarafından verilen manevi ve sosyal destek yetersizdir (Tablo 24).

Türkiye’de merkezi yönetim ve yerel yönetimlerde yürütülen aile politikaları, aile bireylerine yönelik sosyal hizmet uygulamaları çok geniş kapsamda yürütülmektedir. Hipotez 4’e göre sosyal hizmet uzmanları disiplinlerarası yapılacak boşanma süreci çalışmalarında yol gösterici bilgiler sunacak donanıma sahiptir. Hipotez 11’e göre de boşanma olaylarının azaltılabilmesi için aile danışmanlığı ve boşanma süreci danışmanlığı hizmetinin meslek haline getirilmesi ve insanların bu hizmete erişiminin hızlanması için özel kurumlar tarafından verilmesi gerekmektedir.

Uzmanlar bu hizmetleri belediyeler aracılığı ile de sunmaktadır. Fakat problem çözme deneyimleri de olan bu uzmanlar boşanma sürecinde arz odaklı hizmet sunma konusunda hizmet veremediği için nitelik olarak yetersiz kalmaktadır. Araştırma bulguları ile hizmet verme niteliği arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu sonucuna varılmıştır.

Tablo 24’e göre katılımcıların büyük çoğunluğunun yerel yönetimler tarafından verilen destek hizmetlerine erişim sağlayamadıklarından kaynaklı hipotez 12 sıranmamış ve bu sebeple doğrulanamamıştır. Hipotez 12’ye göre özellikle yerel yönetimler tarafından boşanma süreci ile ilgili sunulan hizmetlerde çalışan bireylerin mesleki formasyonları alanla ilgili olmalıdır. Bu verilere göre yerel yönetimlerin aile bütünlüğünün korunması konusunda daha aktif olmaları gerektiği anlaşılmaktadır.

Denizli’de 2012 yılında evlilikleri kurtarma ve sonu şiddetle bitecek boşanmaların önüne geçme amacı ile yürütülen "aile hakemliği" projesi uygulanmıştır. Aralarında akademisyen, bilirkişi, psikolog, sosyal çalışmacı, iş adamı ve din görevlilerinden oluşan 30 kişilik bir grupla ‘Aile Hakemi’ heyeti kurulmuştur. Denizli Belediyesine Mart 2012-Haziran 2012 tarihleri arasında evliliklerinin sonuna geldiğine inanarak başvuran 40 çiftten 14’ü manevi ve sosyal destekten yararlanmaları sonucunda araştırma verilerinin aksine boşanmaktan vazgeçmiştir. Proje kapsamında % 35 oranında başarı sağlanmıştır. Ekonomik kaygıları olan ailelerin inceleme raporu verileri doğrultusunda belediye tarafından ailenin birliğinin sürdürülmesi için maddi olarak da desteklenmişlerdir. Evlilikleri koruyan önleyici aile hakemi uygulamaları kapsamında evlilikleri devam eden çiftler yine belediye bünyesinde verilen evlilik okuluna yönlendirilerek kendilerine güçlendirme yaklaşımı uygulanmıştır. Bu açıdan bakıldığında diğer birçok işlevinin yanında yerel yönetimlerin en önemli fonksiyonlarının başında aile bütünlüğünü korumaya yönelik hizmetlerin gelmesi gerekmektedir.

Benzer bir uygulama olması açısından aileye yönelik verilmesi gereken hizmetlerin geliştirilmesi bileşeni altında Türkiye Belediyeler Birliği yerel yönetimler bağlamında önemli kuruluşlar arasında görülmektedir. Bu kapsamda aile eğitimi, evlilik öncesi eğitim ve aile danışmanlık hizmetlerinin yaygınlaştırılması politikasının Aile Danışmanlığının Etkinleştirilmesinin yaygınlaştırılacağına dair öngörülen eylem planında:

- “Mesleki Yeterlilik Kurumu tarafından mesleki tanımı yapılan “aile danışmanlığı”nın mesleki yeterlilik çalışmaları tamamlanacaktır.”

- “Aile ve Boşanma Süreci Danışmanlığı çerçevesinde daha önce Aile ve Boşanma Süreci Danışmanlığı eğitimi alan personele süpervizyon eğitimi verilecek, boşanma danışmanlığı hizmetine ilişkin spot filmler hazırlanacaktır.”
- “Danışmanlık hizmetine ilişkin farkındalık oluşturulması için afiş, broşür vb. materyallerin tasarlanarak basımı ve dağıtımı yapılacaktır. Belediyelere Aile Danışmanı kadrosu ihdası için gerekli mevzuat çalışmaları tamamlanacaktır (<https://www.ailevecalisma.gov.tr/tr-tr/sss/aile-ve-toplum-hizmetleri-genel-mudurlugu/aile-ve-bosanma-sureci-danismanligi/>).”

5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanunu İl özel idaresinin görev ve sorumlulukları bölümü ile İl özel idarelerine aileyi ilgilendiren maddeler kapsamında;

- “Mahalli müşterek nitelikte olmak kaydıyla, il sınırları içerisinde, sosyal hizmet ve yardımlarda bulunma, yoksullara mikro kredi sağlama, çocuk yuvaları ve yetiştirme yurtlarının; yapım, onarım ve bakım ile diğer ihtiyaçlarının karşılanması (m. 6/a)
- Vali tarafından il halkının huzur, esenlik, sağlık ve mutluluğu için gereken önlemlerin alınması, il özel idaresi bütçesinde yoksul ve muhtaçlar için ayrılan ödeneğin kullanılması (m. 30/n)”
- “Sağlık, eğitim, spor, çevre, trafik ve kültür hizmetleriyle yaşlılara, kadın ve çocuklara, özürlülere, yoksul ve düşkünlere yönelik hizmetlerin yapılmasında ilde dayanışma ve katılımı sağlamak, hizmetlerde etkinlik, tasarruf ve verimliliği artırmak amacıyla gönüllü kişilerin katılımına yönelik programlar uygulamak (m. 65) gibi birtakım düzenlemeler getirilmiştir (İl Özel İdaresi Kanunu, Resmi Gazete, 2005). 5393 sayılı Belediye Kanunundaki aileye yönelik maddeler ve hizmetlere gönüllü katılım kapsamında;”
- “Büyükşehir belediyeleri ile nüfusu 100.000’i geçen belediyeler, kadın ve çocuklar için koruma evleri açar (m. 14/a). Sağlık, eğitim, sosyal hizmet ve yardım hizmetleriyle, yaşlılara, kadın ve çocuklara, özürlülere, yoksul ve düşkünlere yönelik hizmetlerin yapılmasında beldede dayanışma ve katılımı sağlamak, hizmetlerde etkinlik, tasarruf ve verimliliği artırmak amacıyla gönüllü kişilerin katılımına yönelik programlar uygulama (m. 77) gibi düzenlemeler getirilmiştir” (Belediye Kanunu, Resmi Gazete, 2005).

5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu’nun aileye yönelik maddeler ve Büyükşehir ve ilçe belediyelerinin görev ve sorumlulukları kapsamında

- “Sağlık merkezleri, hastaneler, gezici sağlık üniteleri ile yetişkinler, yaşlılar, engelliler, gençler, kadınlar ve çocuklara yönelik her türlü sosyal ve kültürel hizmetleri yürütmek geliştirmek...” (m. 7/v) görev ve sorumluluklarındandır (Büyükşehir Belediye Kanunu, Resmi Gazete, 2004).

Dumon’un (1991) aile politikaları hakkındaki sınıflaması, yerel yönetim pratikleri açısından değerlendirmeye tabi tutulduğunda, ağırlıklı olarak 2014 ve 2018 yılları arasında Onuncu Kalkınma Planı çerçevesinde yer alan Ailenin ve Nüfus Yapısının Korunması Programı üzerinden yapıldığı görülmektedir. Türkiye’nin sosyo-ekonomik gelişimini desteklemek için dinamik nüfus yapısının korunması, aile birliğinin güçlendirilmesi, sosyal refah ve sosyal sermayenin artışına yönelik bir planlama öngörülmüştür.

Bu doğrultuda Ailenin ve Nüfus Yapısının Korunması Programı (2015) Onuncu Kalkınma Planı’nın amaç kısmında:

“...Toplumun çekirdeğini oluşturan, bireyi ve toplumu bir arada tutan aile kurumu, sevgi, hoşgörü ve karşılıklı anlayış çerçevesinde yetişen bireyler, güçlü toplum olmanın temel esasıdır. Göç ve kentleşme, yeni iletişim teknolojileri, bireyselleşmenin artması, kültürel değerlerdeki aşınma, aile eğitimindeki eksiklikler gibi nedenlerle aile üyeleri arasındaki iletişim azalmış, tek ebeveynli ailelerin oranı yükselmiş, boşanmalar artmış ve aile kurumu zayıflamaya başlamıştır.

Nüfus yapısındaki değişmeler sonucunda gelecekte aktif olmayan yaşlı nüfus payının artması, doğurganlık hızının azalmasıyla da yaşlı nüfusun payının yükselmesi riski bulunmaktadır.”

şeklindeki ifadeler neden aile birliğinin korunması gerektiğini yansıtmaması bakımından önemlidir.

Aile olgusunun sosyal politikanın merkezine alınması yerel yönetimler açısından önemli bir hamledir. Ancak burada araştırmanın kapsamıyla doğru orantılı olarak genel resim, sorun odaklı aile politikalarının yerele yansımaları üzerinden değerlendirilmiştir. Bu noktada Türkiye’de merkezi yönetim ve yerel yönetimlerde yürütülen aile politikaları, aile bireylerine yönelik sosyal hizmet uygulamaları ile sınırlı değildir. Öncelikle politika bileşenlerine zemin teşkil eden uygulama pratiklerinin bireye ve aileye yansımaları ve ulaşımını irdelemek sağlıklı bir değerlendirme için açık kapı bırakacaktır.

1.22.4. Psikolojik Destek İhtiyacı ve Önemi

Çok disiplinli ekip çalışması fikri, sağlık alanında doğmuştur. Hizmetler, karmaşıklık ve büyüklük olarak geliştikçe çok disiplinli ekip çalışması fikri, aile hekimliği, hastane ve yatılı bakım ve çocuk koruma kuruluşlarında benzer meslek elemanlarını koordine etmek ve yönetmek üzere kullanılmaya başlamıştır. Ayrıca 1990’lı yıllardaki önemli gelişmelerden biri de toplum akıl sağlığı ekipleri olan psikolog, psikiyatri hemşireleri, toplum psikiyatristleri ve sosyal hizmet uzmanlarının bir araya getirilmesidir. (Payne 2000).

Liberman ve arkadaşları (2001) psikiyatrik tedavi ekibinde yer alan meslekleri; psikolog, psikiyatrist, sosyal hizmet uzmanı, aile terapisti, hemşire, müracaatçı ekip üyesi, vaka yöneticisi, aile danışmanı, iş koçu ve olarak sıralamıştır. Bütün bu alanlar psikiyatri içerisinde yer alan mesleklerin uzmanlık alanlarına göre belirlenmiştir ve her meslek elemanı kendi alanı ile ilgili olarak çalışmak durumundadır. Sosyal hizmet uzmanı ve psikolog toplum organizasyonu, bireysel ve aile danışmanlığı gibi işlevler üstlenmektedir.

Psikoloji disiplini tıpkı sosyal hizmet gibi aile alanında da çalışır. Ruh sağlığı uzmanları olan psikologlar, evlilik ilişkisinde yaşanan zorluklara yardımcı olmak, duygusal problemlerini ve ruh sağlığı bozukluklarını ‘değerlendirme, teşhis etme ve tedavi etme’ konularında eğitim almış uzmanlardır. Aile alanında çalışan psikologlar, aile danışmanı, evlilik ve aile terapisti ünvanı ile hizmet verirken bireyleri evlilik ilişkisi içinde destekler ve tedavi eder.

Blustein ve Cubic’e (2009) göre aile alanında çalışan psikologları

- Aile içinde sağlıklı ve üretken ilişkiler geliştirmeyi,
- Aile içindeki olumlu davranışları beslemeyi ve
- Evlilik ilişkisinde daha yeterli, tatmin edici ve üretken olmayı
- Ailedeki her üyenin kendi potansiyelini fark edebilmesini
- Kök aileden gelen, çözülmemiş geçmiş kökenli problemlerin

çözülmesini hedeflemektedir.

Ailede sistem bakış açısı’na sahip olan bu uzmanlar, bireylerin duygusal ve ruhsal problemlerini önceki ve şimdiki ilişkileri çerçevesinde değerlendirilerek tedavi edilmesi

gerektiğine inanmaktadır. Psikologlar boşanma aşamasında destek verirken mümkün olan en kısa sürede aile problemlerinin çözülerek semptomların azalması için gerekli kriz müdahale yöntemleri ile problem odaklı psikoterapi tekniklerini uygulamaktadır. Araştırmada aile birliğinin devamını sağlama açısından önemli bir yeri olan katılımcılar tarafından boşanma aşamasında psikolojik destek alma durumu incelenmiştir.

Tablo 25. Psikolojik Destek Destek Alma ile İlgili Verilere Ait Dağılımlar (%)

Değişkenler	Hiçbir zaman	Nadiren	Bazen	Genellikle	Çok sık
Profesyonel psikolojik destek aldınız mı?	54,1	17,2	6,2	17,2	3,8

Katılımcıların yarıdan fazlasının %54,1 profesyonel psikolojik destek almadığı görülmektedir (Tablo 25).

Tablo 26. Psikolojik Destek Hakkında Görüşlere ait Dağılımlar (%)

Değişkenler	Kesinlikle katılmayanlar	Katılmayanlar	Kararsızlar	Katılanlar	Kesinlikle katılanlar
Psikolojik destek verilmesi gerekir	4,3	6,2	26,8	24,4	34

Katılımcılar çoğunlukla boşanma öncesi ücretsiz psikolojik destek sağlanması gerektiğini düşünmektedir (Kesinlikle katılanlar: %34, katılıyorum: %24,4) (Tablo 26).

Son yıllarda bireyler psikolojik destek alma konusunda daha modern bir anlayışa sahiptir. Bu bağlamda aile ve evlilik terapistlerinin çiftlere yardım etme noktasında önemi artmaktadır. Evlilik terapisi, bireylerinin karşılıklı ilişkilerini, ailenin işleyiş tarzını, ailede iletişim biçimlerini temel alır. Aile ve evlilik terapisi çok yönlü olmasıyla grup ve bireysel terapistlerden farklılıklar gösterir (Saygılı, 2019:212).

Evlilik terapistleri; evlilik ve aile danışmanından psikiyatristlere ve din adamlarına kadar psikolojik eğitimin farklı düzeylerini temsil eden, geçerli ve çeşitli araştırma becerilerine ve bilgilerine, yardımcı bilgiye ve klinik deneyime sahip geniş çeşitlilikle heterojen ve multidisipliner bir grup oluştururlar. Çiftlerle çalışmak, ustalık ve büyük yaratıcılık gerektirir. Sorunlar üzerinde odaklanmak yoğun zihinsel faaliyete ihtiyaç duymaktadır. Kısacası ağır emek ve yorucu bir süreç demektir (Saygılı, 2019:214).

Aile Bakanlığı 2012 yılında ‘aile danışmanlığı’ ile ilgili çeşitli düzenlemeler getirmiştir:

“Aile danışma merkezleri yönetmeliği 14 maddesine 1. bendinde; Sosyal hizmet, sosyoloji, psikoloji, psikolojik danışmanlık ve rehberlik, hemşirelik, tıp ve çocuk gelişimi alanlarından birinde en az dört yıllık lisans programlarından mezun olanlar, Milli Eğitim Bakanlığı, üniversiteler, Yükseköğretim Kurulu veya birisi tarafından uygun görülen en az üç yüz saati teorik ve en az otuz saati süpervizyon eşliğinde olmak üzere yüz elli saati uygulamalı toplam dört yüz elli saatlik aile danışmanlığı alanında bir eğitim programını başarıyla tamamladıktan sonra sertifika alanlar, aile danışmanı unvanı alabilir” (Resmi Gazete, 2012:28401).

Burada hemşirelik, tıp ve sosyoloji gibi psikolojik eğitim altyapısı bulunmayan alan mezunlarının sadece teorik ağırlıklı bir eğitim programı sonrası aile danışmanı uzmanı olması tartışmaların odak noktasında yer almaktadır.

2016 Türkiye Aile Yapısı Araştırmasında, sorun yaşandığında eşlerin sorun çözmedeki destek mekanizmalarına ilişkin tutumlarının ne olduğu araştırılmıştır. Evli bireylere, “eşinizle önemli bir sorun yaşadığınızda öncelikli olarak kimden veya nereden destek almayı düşünürsünüz?” sorusu yöneltilmiştir. Türkiye genelinde evli bireylerin % 51’i, böyle bir durumda kimseden yardım almayı düşünmediğini bildirmektedir. Bu yardımı aile büyüklerinden alacağını belirtenlerin oranı % 33’tür. Uzman kurum veya kişilerle görüşeceklerini ifade edenlerin oranı ise sadece % 2’dir.

Üç büyük il karşılaştırmasında İzmir’de kimseden yardım almayacaklarını belirtenlerin oranı % 60, İstanbul’da ise % 52’dir. Ankara’da ise bu oran %48’e düşmektedir. Özellikle aile büyüklerinden destek alma % 33 ile öne çıkmaktadır. Diğer iki ilden farklı olarak uzman kişi ve kurumlardan destek alma, İzmir’de % 4 oranı ile daha yüksektir.

Bölgesel değerlendirmede “kimseden yardım alman” diyenlerin oranı Orta Anadolu bölgesinde % 63. Ege bölgesinde % 62’dir. Uzman kişi veya kurumlardan yardım alacağını belirtenlerin oranı en yüksek % 3 ile Doğu Marmara’da ve İstanbul’da iken diğerlerinde de %1-2 civarında oldukça düşüktür.

Cinsiyete açısından yapılan değerlendirmelerde “kimseden yardım almayacağını söyleyen” kadınların oranı ise % 48, erkek oranı ise % 54’dür. 15-17 yaş grubundakiler arasında aile büyüklerine başvuracaklarını belirtenlerin oranı ise % 87 civarındadır. Yaş ilerledikçe aile büyüklerine danışanların oranı azalmakta, mesela 35-44 yaş aralığındaki bireylerde % 38’e inmektedir. Buna karşılık ilerleyen yaşlarda kimseden destek almama seçeneği yükselmektedir. Kimseden yardım almayacağını belirtenlerin oranı 18-24 yaş aralığında %41 iken, bu oran 35-44 yaş aralığında % 49’a çıkmaktadır. Ayrıca 45-54 yaş arasındaki bireyler arasında çocuklarından destek alacağını belirtenlerin oranı da % 9’dur.

Uzman kişi ve kurumlardan destek alma, öğrenim seviyesi ile doğru orantılı olarak yükselmektedir. Herhangi bir okul bitirmeyenlerde bu seçeneğin oranı % 1’in altında iken, üniversite/lisansüstü mezunlarında % 6’ya ulaşmaktadır. Hanehalkı tipi bakımından değerlendirildiğinde, eşleriyle sorun yaşadığında uzman kişilerden destek almayı düşünenlerin oranı, dağılmış ailelere mensup bireylerde daha yüksektir (%5) (AÇSHB, 2016:99).

Ancak bu oranlardan anlaşılacağı üzere dini bir danışmana başvurma oranı profesyonel psikolojik destek sağlayıcılara başvurma oranına göre daha yüksektir.

Tüm medeniyetlerde tarih boyunca psikolojik sağlık ve maneviyat ayrılmaz bir bütün iken, psikanaliz bilimi 1960’lı yıllar öncesi modern psikoloji maneviyata dışarıda bırakarak gelişmiştir (Özdoğan, 2008). Fakat bu yüzyılda tüm bilim dallarında olduğu gibi modern psikolojide de maneviyata bir yönelişin olduğu görülmektedir. Psikolojinin önemli düşünürlerinden biri ve psikanaliz biliminin kurucusu olan nörolog Sigmund Freud, dini inançların cezalandırıcı olduğunu savunmuş ve dinî tanımlarken birden fazla görüş ortaya koymuştur. Freud, dini bireyin bebeklik arzularının tatmini, saplantı ve yanılsama olarak

değerlendirmiştir (Craps, 2013: 65). Bu değerlendirme sonucunda psikoloji alanında yeni yöntemler geliştirilerek insan yaşamındaki önemli sorunları incelemek yerine sıklıkla; bilimsel yöntemlerle incelenebilecek sorunlar üzerine eğilmiştir. 1960'lara kadar analitik psikolojinin kurucusu olan Jung hariç hiç kimse maneviyatı savunmamıştır. Jung, çağdaşı olan Freud'un aksine dinî, tedavi edilmesi gereken bir hastalık veya çocukluk döneminden kaynaklanan bir saplantı olarak görmemektedir. Ona göre birey inancı ve ibadetleri sayesinde davranış bütünlüğü ve arzu dolu dinsel bir hayat gerçekleştirebileceği gibi Tanrı'yla yakınlaşmayı da gerçekleştirmektedir. "Tanrı'ya inanıyor musunuz?" sorusuna ise Jung "inanmıyorum, fakat biliyorum" şeklinde verdiği cevapla bireysel dindar olma halini inanma olgusuyla değil bilme olgusuyla açıklamıştır (Bahadır, 2007).

Bu verilerden yola çıkarak evlilikte yaşanan sorunların çözümü noktasında psikolojik destek birimlerinde çalışan uzmanların özellikleri içinde pratik ve teorik manada psikoloji altyapısına sahip bireylerden oluşması gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Evlilik sürecinde gerektiğinde çiftlere psikolojik ve manevi desteğin sağlanması evliliklerin seyri açısından önemlidir.

1.22.5. Sosyal Çalışmacı Tarafından Verilen Destek ve Sosyal Hizmet İhtiyacı

Sosyal çalışmacı, kişilerin, toplumların ve ailelerin yaşadığı çevre şartlarında, kontrolleri haricinde büyüyen problemlerin giderilmesi ve engellenmesi, maddi olmayan ve olan gereksinimlerin göğüslenmesini, sosyal rahatlığın ve hayat kalitesinin tedavi etmeyi amaçlayan, rekabeti yüksek aktif mesleğe denmektedir. Sosyal dayanışma ve yardımlaşmanın bilimsel muhtevalı bir oryantasyonudur. Bu konuda, halkın insafı olarak muhtaçlık ve problemler yaşayan kişiler, aile ya da toplumların hayattaki fonksiyonellerini rahatlatmayı ve gelişimi yükseltmeye çalışmaktadır.

Devlet kurumlarında ve özel kurumlarda çalışma fırsatı bulan sosyal çalışmacılar, bazı devlet kurum ve kuruluşlarında Sağlık Hizmetleri kategorisinde Sosyal Çalışmacı şeklinde kadrolara girerek hizmet alıp görev alabilmektedir. Sosyal Hizmetler Yüksekokulu okuyan sosyal çalışmacılar mezun olduktan sonra unvanı kazanır ve hizmet verdikleri kuruluşların hizmeti bölgesi ile bağlantılı olarak, korunmaya muhtaç kişiler, yoksul, yaşlı, hasta, işsiz, engelli, suçlu ve bu tarz kişilerin problemlerinin çözümüne karşılık hizmetlerini yerine getirmekle yükümlüdürler.

Sosyal çalışmacılar, aile danışmanlığı sahasında ve Aile Mahkemelerinde uzman olarak çalışabilmektedir. Sosyal çalışmacılar iletişim bilgi ve becerisine sahip, sağlık ve davranış bilimleri eğitilmiş, bütüncül yaklaşımlarla, birey-grup-aile ve toplum düzeyinde eklektik yöntem ve tekniklerle psiko-sosyal boyutta çalışarak, mesleğini icra ederler. 4787 Sayılı Aile Mahkemeleri'nin Kuruluş, Görev ve Yargılama Usullerine Dair Kanun'da, psikolog, pedagog ve sosyal çalışmacının görevlerinin ne olduğuna açıkça değinilmemiştir. İlgili Kanun, sosyal çalışmacıyı diğer iki meslek elemanından ayırmamış ve tüm meslek elemanlarının görevlerini; mahkemenin gerekli gördüğü hallerde duruşmada hazır bulunmak, mahkemece istenilen konular hakkında çalışmalar yapmak, görüş bildirmek ve mahkemece verilecek diğer görevleri yapmak şeklinde sıralamıştır.

Gerek etik kurallar ışığında gerek sosyal hizmet mesleğinin kendine özgü bilgisi ve değerleri ile gerekse mesleki deneyimlerin katkısıyla sosyal çalışmacının görevlerini, şu şekilde sıralamak mümkündür:

- “Bireylerin içinde bulundukları sorunun nedenleri, etkileri ve sonuçlarının bütünden özele doğru analiz etmek, “
- “Bireyleri bilgilendirmek, toplum kaynaklarını kullanmaları yönünde desteklemek ve yol göstermek,”
- “Sürece dâhil olan bireylerin özgeçmişi ve aile bilgileri, içinde bulundukları sosyal, kültürel, psikolojik ve ekonomik özelliklerini içeren sosyal inceleme raporu hazırlamak,”
- “Velayet durumunda, çocukların sorunlardan en az etkilenmeleri, onların gelecekte hangi tarafın yanında kalmaları durumunda daha sağlıklı yaşam sürdürebilecekleri konusunda öneri geliştirmek.”
- “Konuyla ilgili olarak ebeveynlerin geliştirmeleri gereken tutum ve davranışları konusunda destek vermek,”
- “Uyumsuzluğu olan ailelerin sorunlarının saptanması ve çözümü için mahkeme bünyesinde yer alan diğer meslek elemanları ile ekip çalışması anlayışı içinde uygulamalar yapmak ve gerekiyorsa toplum kaynaklarını bu işlere kanalize etmek,”
- “Ailedeki sorunlu bireylerin ve özellikle çocukların sorunlarının giderilmesine yardımcı olmak amacıyla sosyal kişisel çalışma ve sosyal grup çalışması gibi mesleki uygulamaları gerçekleştirmek ve bunlarla ilgili raporları düzenlemektir” (Atamtürk, 2010:13).

Tablo 27. Sosyal Hizmet Uzmanından Destek Alma ile İlgili Verilere Ait Dağılımlar (%)

Değişkenler	Hiçbir zaman	Nadiren	Bazen	Genellikle	Çok sık
Sosyal Hizmet Uzmanından destek aldınız mı?	80,9	6,7	5,7	4,3	0,5

Araştırma sonuçlarına göre boşanma sürecinde sosyal çalışmacıdan hiçbir zaman destek almayanların oranı % 80.9 olarak görülmektedir. Bu çok yüksek bir orandır (Tablo 27).

Bulgular, katılımcıların sosyal hizmet uzmanından yeterli düzeyde destek almadığı için arz odaklı hizmete erişimin yetersizliği arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu sonucunu göstermiştir. Hipotez 4’e göre de problem çözme deneyimleri olan sosyal hizmet uzmanları boşanma sürecinde arz odaklı hizmet sunma konusunda nitelik olarak yetersiz kalmaktadır.

Duyan ve Özdemir’in Boşanma Sürecindeki Çiftlerin Sorun Çözme Becerilerinin İncelenmesi adlı makalesinde ise çiftlere boşanmaya başvurmadan önce problemlerinin çözümü adına yardımcı olacak herhangi bir hizmet bulunmadığı ve bu durumun mühim bir eksiklik olduğu tespit edilmiştir. Boşanma sürecindeki çiftler sosyal hizmet uzmanı ile boşanma davası açıp uzlaşma talep etmeleri halinde karşılaşmaktadır ancak çiftin uzmana gelene kadar geçen süre uzlaşmayı sağlayacak tüm unsurları ortadan kaldırmaktadır, bu nedenle bu aşamadaki sosyal hizmet müdahalesi etkili olmamaktadır (Duyan ve Özdemir, 2018:90).

Tablo 28. Sosyal çalışmacı tarafından verilen desteğin yeterliliği hakkındaki görüşlere ait dağılımlar (%)

Değişkenler	Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum
Sosyal çalışmacı tarafından verilen destek yeterlidir.	50,7	24,9	16,7	3,8	1

Benzer bir oran sosyal çalışmacıların sunduğu destekte de karşımıza çıkmaktadır. Kesinlikle katılmayanlar: % 50,7, katılmıyorum: % 24,9’dur. Bu veriler ışığında sosyal çalışmacıların boşanma sürecinde yeterli desteği veremediği ortaya çıkmaktadır (Tablo 28). Bulgu hipotez 4’teki katılımcıların arz odaklı hizmete erişimin yetersizliği ile sosyal hizmet uzmanının verdiği desteğin arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu sonucunu doğrulamaktadır.

Aileye yönelik sosyal hizmet müdahale sürecine başlamadan önce üç konunun açığa kavuşturulması gerekmektedir.

- “Aile bireyleri arasındaki etkileşimin sorunun net bir şekilde belirlenmesi ve bu sorunun nasıl oluştuğunun belirlenmesi,”
- “Müdahale için aile rızasının olması ve ailenin iş birlik içerisinde olması,”
- Değişimi harekete geçirmek için süreci belirlemektir” (Jansen ve Haris 1997, Akt. Duyan 2003).

Sosyal çalışmacılar ilk görüşmede; temsil ettiği kurumun hizmet sunum ve yardım yaklaşımını açıklamalıdır. Adli sosyal hizmet alanı gibi bazı alanlarda sosyal çalışmacının istenmeyen müdahaleci, davetsiz yabancı ve otorite figürü olarak algılanma ihtimali yüksektir. Bu nedenle sosyal çalışmacı kendisi, görev ve rolü hakkında tanıtıcı açıklamalar yapmalıdır. Görevlinin kim olduğu, kimi temsil ettiği ve niçin görüşme ihtiyacı duyduğu konusunda açıklama yaparak görüşmeye başlaması karşı tarafı rahatlatacaktır. Görüşmenin başlangıcında ilgili mahkemeye bir rapor hazırlanacağı, bu raporda geçenlerin sadece mahkeme tarafından bilineceği belirtilmelidir.

Görüşmeye müracaatçının bulunduğu yerden yani müracaatçının önemli saydığı ve hakkında konuşmak istediği konuyla başlamak önemlidir. Müracaatçı acele ettirilmeden, düşüncelerini toparlamak ve söylemek istediklerine karar verebilmesi için zaman tanınarak görüşme süreci yönetilmelidir. Müracaatçının söyledikleri herhangi bir cihazla kayıt altına alınacaksa aydınlatılmış onam formu kullanılmalıdır. Ayrıca iletişim bilgilerinin kaydedilmesi de unutmamalıdır (Sheafor, Horejsi, 2014).

Türkiye Boşanma Nedenleri Araştırmasında (2014) mahkemelerde sosyal çalışmacı olarak görev yapan sosyal hizmet uzmanlarının boşanma aşamasındaki çiftlere olan durumları ve yaklaşımları irdelenmiştir:

Sosyal hizmet uzmanları ve bazı diğer uzmanlar tespit görevlerinin yanında hâkimlerin sevk ettiği dosyalarda boşanmak isteyen kişilerle görüşüp onların sorunlarını çözmeye yönelik danışmanlık da yapmayı amaçlamaktadır. Ancak yürütülen niteliksel görüşmeler göstermiştir ki sosyal hizmet uzmanlarını bu tür evlilik danışmanlığı kapasitesi çok kısıtlıdır. Bunun en önemli sebebi uzmanların ilgili kişileri ancak dava açıldıktan sonra

görebilmesidir. Uzmanlara gelen davalar çoğunlukla anlaşmalı olmayan boşanma davalarıdır. Diğer anlamıyla bu davalarda taraflar birbirilerine kusur atfederek dava dosyasını hazırlatmaktadır. Bu süreç başladıktan sonra kişilerin danışmanlık yoluyla ilişkilerini düzelterek boşanmaktan vazgeçmesi çok mümkün olmamaktadır. Sosyal hizmet uzmanlarının arabuluculuk, danışmanlık hizmeti vermesine bir engel de kişilerle geçirilebilen süredir.

Uzmanlar çoğu davalıyı sadece bir kere görmektedir. Ayrıca bu görüşmenin hâkim kararıyla zaruri görüşme olması kişilerin evlilikleriyle ilgili bir telkin almaya daha kapalı hale getirmektedir. Sosyal hizmet uzmanları bazı durumlarda kişileri onların kendi isteğiyle ve daha uzun süreli adım alabilmeleri için Aile Danışmanlık Merkezlerine yönlendirmektedir.

“Başvurduktan sonraki aşamada bize geliyorlar. Aslında boşanmaları engellemek için asıl başvurudan önce gelmeleri lazım. Mahkeme süreci başlatmadan sen mahkemeye başvuruyorsun; benim senin mahkemeni kabul etmem için önce 6 aylık bir süreçte uzmandan geçmen lazım demem gerek.” (Sosyal Hizmet Uzmanı)

“Biz gerçekten bireylerin sorunlarını, çözüm önerilerini konuşabiliriz belki. Ama yönlendiremeyiz. Şunu yapın şöyle olur, bunu yapın böyle olur gibi bir şey diyemeyiz, çünkü bu da kişilik haklarına aykırı. Çünkü herkes kendi yaptığından sorumlu. Sadece şunu diyebiliriz; bakın şöyle de bir çözüm var. Ya da şu çözüm önerileri var, uygulamak ister misiniz?” (Sosyal Hizmet Uzmanı)

“Aile danışmanı demek boşanma sürecinde barıştırmak veya ufak şekilde inatlaşma uğruna mahkemeye taşınmış dosyaları bir şekilde tarafların bu konudaki bakış açılarını değiştirerek vazgeçirmek. Ama bu kadar zamanımız yok.” (Pedagog)

Birçok uzman da aile danışmanlığını kendi görev tanımı içinde görmemektedir. Çiftler arasında boşanmayı engelleyecek uzlaşma kurmak gibi çabaları bulunmamaktadır.

“Biz genelde danışmanlık hizmeti vermiyoruz, tespit hizmeti veriyoruz; destek hizmeti de vermiyoruz yani bilirkişiye yakın bir çalışma sistemimiz olduğu için tarafları bilgilendirme, yönlendirme durumu söz konusu değil. Biz sadece görüşmeler yapıyoruz. Tespitlerde bulunuyoruz, mahkemeye yardımcı olmaya çalışıyoruz.” (Psikolog)

“Uzmanların arabuluculuk rolü yok, zaten karar verilmiş geliyor ancak hâkim nadir durumlarda çiftlerin büyük sorunlarının olmadığı, ayrılmayı gerektirecek sorunlarının olmadığını belirttiği zaman çiftleri barışmaya yönlendiriyoruz.” (Pedagog) (TBNA, 2014:185)

1.22.6. Aile Danışmanı ve Terapisti Desteği

Aile danışmanlığı aile ortamının sağlıklı ve aile bireyleri arasındaki ilişkilerin nitelikli olabilmesi için aile fertlerine verilen psikolojik destek hizmetleridir (Karataş ve Nadir, 2016:122). Aile terapisinin ise biyolojik ve psikososyal açıdan iyileştirici ve tedavi edici özellikleri bulunmaktadır. Bu bağlamda terapist, sağlıklı bir aile ortamının oluşturulması için gerektiğinde ruhsal hastalık tanısı koyarak tedavi etme işlevlerini içeren biyopsikososyal bir tedavi hizmetidir (V. Aile Şûrası, 2008:28).

Tablo 29. Aile Danışmanı veya Terapisti tarafından eşlere verilen desteğe ait dağılımlar (%)

Değişkenler	Kesinlikle katılmayanlar	Katılmayanlar	Kararsızlar	Katılanlar	Kesinlikle katılanlar
Aile danışmanı veya terapisti tarafından destek vermemelidir.	3,3	9,6	23,9	27,8	31,1

Boşanma öncesi devlet tarafından sunulan hak temelli önleyici faaliyetlerin varlığını merkeze alan bu araştırmada bireylerin psiko-sosyal ve çatışma süreçlerindeki destek hizmetlerine erişimi daha çok vurgulanmıştır. Özellikle sosyal hizmet disiplininin koruyucu önleyici yaklaşımı ile boşanma ilişkisi farklı bir açıdan ele alınıp özgün bir yorum çıkarılmak istenmiştir. Örneğin; Tablo 29'daki araştırma bulgularında katılımcılar, aile danışmanı veya terapisti tarafından destek almaları gerektiğini belirtirken % 58 sosyal çalışmacıdan destek alma oranının % 5 düşük olması tartışmaya açık bir konudur.

Tablo 26'da profesyonel psikolojik destek aldınız mı? sorusu ile hipotez 1 sınanmıştır. Katılımcıların % 54'ü destek almadığını ifade etmiştir. Hipotez 1'e göre toplumda aile içi eşler arası sorunların oluşum ve büyümesi aşamasında danışmanlık hizmeti almanın henüz bir ihtiyaç olarak görülememesi boşanmaları hızlandırmakta ve çoğaltmaktadır iddiası doğrulanmıştır. Aile sorunlarına zamanında müdahale etmek ve profesyonel destek almak boşanma sürecine düşmeden ailenin devamını sağlayacaktır. Bunun yanı sıra aile, tüm bakanlıkların Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Hazine ve Maliye Bakanlığı (Ekonomi), Diyanet İşleri Bakanlığı, Adalet Bakanlığı, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Millî Eğitim Bakanlığı'nın ana konularından biridir. Bu nedenle evlilik kurumu; dini kurallar, hukuki sistemler ve ahlaki toplumsal kurallar tarafından desteklenerek multidisipliner bir bakış açısıyla boşanma olgusunun önüne geçilmeye çalışılmaktadır. Hipotez 5'e göre boşanma, sosyoloji, psikoloji, sosyal hizmet, hukuk, ilahiyat gibi disiplinlerin ilgi alanına giren bir sorun alanıdır. Araştırma bulgularına göre boşanma süreci birçok disiplini kapsadığından dolayı multidisipliner seviyede hizmet modelleri ve çalışma ekibi oluşturularak desteklenmesi gerekmektedir. Geliştirilen hipotezlerde destekleyici bir profesyonel yardım almanın, 'katılımcının evlilikte deneyimlediği çatışmada stresle başa çıkmak için pozitif etkisi olacağı' öngörülmüştür. Böylece birinci, beşinci, onuncu, onbirinci ve son hipotez de doğrulanmaktadır.

Aile danışmanı, aileyi bir bütün olarak ele alırken bireylerin iletişim bozukluklarının kaynağını görebilmelerine, kopuk iletişim yollarını tanımlayıp bırakmalarını sağlayarak geliştirici yolları benimsemelerine yardımcı olmaktadır. Aile üyelerinin yaşadıkları problemlere birlikte çözebilme becerileri kazandırabilmek için mevzuat çerçevesinde aile üyelerinin alması sağlanan psikolojik yardım çeşididir (Kılıç, 2016:39). Aile danışmanlığı içeriği dört boyutta incelenmesi mümkündür. Bunlar:

- “Aile içi diyalog içeren iletişimin devamını sağlamak”,
- “Aile fertlerinin rollerini etkili ve verimli bir şekilde yerine getirmelerine imkân vermektir”
- “Ailenin işlevlerini sağlıklı bir şekilde yerine getirebilmesi için eğitim düzenlemek,”
- “Çocukların yetiştirilmesi ve eğitimi hususunda yardımcı olmak” (Akyürek, 1990, 17).

Duman'a göre aile danışmanlığı sürecinin amaçları şu şekilde sıralanmaktadır;

- “Aile dışı veya aile içi kriz durumlarında aile bireyleri arasındaki desteği ve aile içindeki iş birliğini arttırarak ailenin dayanıklılığını güçlendirmek”,
- “Aile içi bireysel ilişkilerin altında yatan tartışma ve kaygıları onarabilmek,”
- “Aile bireyleri arasındaki anlayış potansiyelini arttırabilmek ve hoşgörü ile aile üyeleri arasında duygusal bir bağ oluşturabilmek”,
- “Aile üyeleri arasında doğru davranış modellerini kazandırarak iletişim becerilerini arttırabilmek, ailedeki sorumluluk ve toplum bilincini sağlayabilmektir” (Duman, 2001:186).

Aynı zamanda aile terapisi ve danışmanlığı bireyin aile olmanın güçlü özelliklerini fark edip evlilikteki rolünü hayata geçirmesi yönündeki çabalarını destekleme ile birleşen önleme çalışmaları çerçevesinde farklı yaklaşımlar barındırır (Stein ve Guzman, 2015). Bu araştırmada boşanma süreci deneyimi, psikoloji alanındaki temel felsefi danışmanlık düşüncesiyle açıklanmamıştır. Bunun yerine bireyin hak temelli önleyici hizmetlere erişimi ile süreçte karşılaştığı arz odaklı hizmetlerin varlığı katılımcıların bireysel deneyimleri sorgulanarak araştırılmıştır.

Aile danışmanlığı ve aile terapisi kavramı literatürde çoğu kaynaklarda eş anlamlı kullanılmaktadır (Parkinson, 2017:23). Araştırma formunda aynı soru içerisinde yer almasının sebebi katılımcıların iki terimden birine aşına olması durumunda verilecek cevabın doğruluğunu arttırma düşüncesinden kaynaklanmaktadır.

Richards ve Bergin’e (2011:188) göre çoğu psikoterapist, rutin olarak; kendi alanlarına yakın olan evlilik ve aile terapistleri, psikologlar, psikiyatrlar ve sosyal çalışmacılara danışmakta, onlarla iş birliği yapmaktadır. Ayrıca psikoterapistler belirli durumlarda; doktor, avukat ve eğitimci gibi diğer uzmanlara da danışmaktadır. Fakat araştırmaya göre katılımcıların birçoğu multidisipliner bir hizmete nadiren danışmakta; nadiren birden fazla disiplinden yardım istemekte ve onlarla nadiren iş birliği yapmaktadır.

Boşanmış bireylere bakıldığında, evliliklerinde aile arabuluculuğu sistemine yakın aile danışmanlığı ve aile terapisi hizmetlerinden yararlanmak istedikleri görülmektedir.

1.22.7. Avukat-Arabulucu Desteğinin Önemi ve İşlevselliği

Aile arabuluculuğunun temel hedefi; barışçıl bir ortamın kurulmasını sağlayarak, objektif bir arabulucu eşliğinde, tarafların kendi kaderini belirleyecek hususlarda, adil ve eşit şartları barındıracak bir anlaşma yapmak ve süreç sonunda ise aile üyelerinin kaliteli yaşam sürdürebilmelerini sağlamaktır (Şen, 2013:96). Arabuluculuk rolü ile uzman, tarafların çatışmalara neden olan tartışmalarında uzlaşmasını ve karşılıklı memnuniyeti sağlamasını gerçekleştirmesidir (Zastrow, 2014:103).

Tablo 30. Boşanma Sürecinde Arabuluculuk Hizmetleri ile İlgili Verilere Ait Frekans Dağılımları (%)

Değişkenler	Hiçbir zaman	Nadiren	Bazen	Genellikle	Çok sık
Arabuluculuk hizmetlerinden ne sıklıkla yararlandınız?	72,2	14,4	7,7	2,9	1

Tablo 30’daki verilere göre katılımcıların % 72,2 gibi önemli bir bölümünün de arabuluculuk hizmetlerinden hiçbir zaman yararlanamamış olduğu görülmektedir. Kurulan hipoteze (3) göre destekleyici bir aile arabuluculuğu çiftlerin barışıp evliliğini yeniden

sürdürmesini değil, uyuşmazlıkların çözümünü sağlayarak boşanmaların çatışmasız bir şekilde gerçekleşmesini sağlamaktadır. Bu hipotez sağlanamamıştır ve sonuçlar göstermiştir ki, arabuluculuk hizmetlerinden yüksek oranda katılımcılar yararlanamamıştır. Arabuluculuk uyuşmazlık çözümüne başvuru seviyesi düşük olduğundan mahkemelerin iş yükünün azaltılmasını da kolaylaştırmamıştır. Aslında, mevcut örneklem sayısı, destekleyici ve katılımcıların tecrübe ettiği şekilde stres kaynaklarını azaltmaya yönelik çalışmamıştır. Hatta katılımcılar arabuluculuk uygulaması olduğu halde boşanma sürecinde hizmetlerden yararlanmayarak yüksek sayıda ve seviyelerde rol ve sorumluluk yükü üstlenmişlerdir. Bulgulara göre araştırmada hipotez 3 reddedilip katılımcıların arabuluculuk hizmetlerinden yararlanmadığı için uyuşmazlıkların çözümünü sağlayarak boşanmaların çatışmasız bir şekilde gerçekleşmesi arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı sonucuna varılır.

Tablo 31. Boşanma Avukatı Tarafından Eşlere Verilen Desteğe Ait Dağılımlar (%)

Değişkenler	Kesinlikle katılmayanlar	Katılmayanlar	Kararsızlar	Katılanlar	Kesinlikle katılanlar
Avukat tarafından eşlere destek verilmelidir	8.6	9.6	18.7	39.2	20.1

Tablo 31’e göre evliliğin devamı için boşanma avukatı tarafından eşlere destek verilmelidir görüşüne katılanların oranı bir hayli yüksektir. Kesinlikle katılanlar % 20,1, Katılanlar % 39,2’dir. Sadece katılımcıların % 18,2’si buna gerek olmadığı yönünde görüş beyan etmişlerdir.

Tablo 32. Arabuluculuk Desteğinin Niteliği Hakkındaki Görüşlere ait Frekans Dağılımları (%)

Değişkenler	Kesinlikle katılmayanlar	Katılmayanlar	Kararsızlar	Katılanlar	Kesinlikle katılanlar
Objektif yönlendirme yapabilecek arabulucuya ihtiyaç vardır.	5,7	9,1	21,1	34,4	25,8

Daha önceki bölümlerde değinildiği üzere “arabuluculuk” kavramına yüklenen anlam ve içerik, “uzlaştırma” kavramından temel farklılıklarına da işaret edilmek suretiyle tespit edilmiştir. Arabuluculuk, uyuşmazlık içine düşmüş olan tarafları konuşmak ve müzakerelerde bulunmak amacıyla bir araya getiren, birbirlerini anlamalarını ve bu suretle “kendi çözümlerini kendilerinin üretmelerini sağlamak” için aralarındaki iletişimi kolaylaştıran, uzmanlık eğitimi almış, bağımsız, tarafsız ve objektif bir konumda bulunan üçüncü kişinin katkısı ya da katılımıyla yürütülen, gönüllü olarak işlerlik kazanan bir uyuşmazlık çözme yöntemidir. Bir başka ifade ile arabulucu, uyuşmazlık hakkında herhangi bir karar veremez, taraflara çözüm önerilerinde bulunamaz. Objektif olmalıdır. Arabulucu, sadece sistematik bir biçimde iletişim teknikleri uygulamak suretiyle, taraflar arasında iletişimin kurulmasını kolaylaştırır ve diyalog sürecinin işlerlik kazanmasına ve bunun canlı tutulmasına katkı sağlar; taraflara rahat ve özgür bir müzakere ortamı yaratmak suretiyle, sorumlulukları kendilerine ait olmak üzere çözümü kendilerinin bulmasına

yardımcı olur. Diğer bir anlatımla arabulucu, haklıyı veya haksızı bulmaya yahut belirlemeye yönelik olarak değil, tarafların her ikisinin de menfaatlerinin en uygun bir şekilde dengelenmesini öngören bir anlaşma zeminin bulunmasına çaba sarfederek uyuşmazlığı bir karar vermek suretiyle çözmeyi değil; ikna ve telkin ile tarafların yeniden müzakerelere girişmelerine ve bir anlaşma sağlamalarına imkân veren bir ortamı oluşturmayı hedefler; uyuşmazlığın çözüme kavuşturulmasını gerçekleştirmeye çalışır. Arabulucuların çiftleri uzlaştırma niyeti içermediğinden hareketle mevcut arabuluculuk kavramının uyuşmazlık çözümünün doğru bir tahmincisi olup olmadığı hipotezi kurulmuştur. Hipotez 3 aile arabuluculuğu çiftlerin barışıp evliliğini yeniden sürdürmesini değil, uyuşmazlıkların çözümünü sağlayarak boşanmaların çatışmasız bir şekilde gerçekleşmesini sağlamakla yükümlülüğü olduğunu ve Türkiye’de aile arabuluculuğunun uzlaştırma içermediğini söylemektedir.

Aile arabuluculuğu çiftlerin barışıp evliliğini yeniden sürdürmesini değil, uyuşmazlıkların çözümünü sağlayarak boşanmaların çatışmasız bir şekilde gerçekleşmesini sağlamaktadır. Türkiye’de aile arabuluculuğu uzlaştırma içermemektedir. Fakat katılımcıların yarısından fazlası % 60,2 arabuluculuk sürecinde arabulucu olacak kimselerin objektif yönlendirme yapabilecek birileri olması gerekliliğine inanmaktadır (Tablo 32).

Bir varsayıma göre arabuluculuk hizmeti veren hukukçular zorlu boşanma sürecinde uzlaştırmayı üstlenmeye istekli olduklarından uyuşmazlık çözümünün dışında hizmet vermekte ve arabulucu tanımını aşan bir süreç yönetmektedir. Ancak bu hipotezin araştırmalarıyla yeterli derecede desteklenmediği söylenebilir. Diğer bir hipoteze göre ise arabuluculuk hizmeti verenler, çevrelerindeki çiftlerin boşanma niyetine göre tepki gösterirler ve uzlaştırma için tepkileri de daha fazla olur. Buna göre çiftlerin uzlaşma isteğinin, arabuluculuk ile aralarındaki ilişkide önemli rolü olduğu iddia edilmektedir (İl, 2009:25).

Tablo 33. Arabuluculuk Hizmetlerinin Barışma İçeriğiyle İlgili Verilere Ait Dağılımları (%)

Değişkenler	Hiçbir zaman	Nadiren	Bazen	Genellikle	Çok sık
Arabuluculuk hizmeti ne sıklıkla barışma içeriyordu?	6	34	31	16	13

Avukatın sağladığı arabuluculuk hizmetinden yararlanan katılımcıların verdiği cevaplara göre avukatın sağladığı arabuluculuk hizmetinin % 6 oranıyla hiçbir zaman barışma içermediği, % 34 oranıyla nadiren barışma içerdiği, % 31 ile bazen barışma içerdiği, % 16 oranıyla genellikle ve % 13 oranıyla çok sık barışma içerdiği görülmektedir. Bu çerçevede arabulucu çiftleri barıştırmaya yönünde bir yükümlüve teşebbüsü olmasa da çiftlerle yapılan görüşmeler sonucunda barışmaya meyilli olanlar gözlenebilir (Tablo 33).

Türkiye Boşanma Nedenleri Araştırmasında (2014) bireylerin büyük çoğunluğu avukatlarının kendilerini boşanmak üzere oldukları eşleriyle barışmaya yönlendirmediklerini belirtmiştir:

“Avukatlar aracılığıyla boşanma yoluna giden bireyler arasında ağırlıklı olarak kadınlar, boşanma konusundaki kararlılıkları nedeniyle avukatların böyle bir girişimde bulunmadığını belirtmiştir. Bu açıdan değerlendirildiğinde yapılan yönlendirmelerin ağırlıklı olarak hukuki kapsamda kaldığı söylenebilir.”

“Ancak bununla birlikte avukatların boşanma aşamasındaki bireyleri çok nadiren de olsa barıştırma yoluna gittikleri görülmektedir. Her ne kadar büyük çoğunluk bu tür yönlendirmeyle karşılaşmadıklarını belirtse de ağırlıklı olarak çocuk sahibi olan bireylerin avukatları tarafından tekrardan barışma yoluna doğru yönlendirildiği söylenebilir. Görüşülen bireylerin hukuksal süreç, yasal haklarına, kurumsal işleyiş ve ilgili aktörlere dair bilgi düzeylerinin eğitim durumu ve sosyoekonomik statüyle ilintili olarak şekillendiği anlaşılmaktadır. Bireylerle yapılan görüşmelerin geneli düşünüldüğünde, boşanma süreçlerinin kendi başlarına her bir vaka özelinde değerlendirmeyi gerektirecek kadar farklı ve öznel detayı barındırdığı dikkat çekmektedir” (TBNA, 2014:140).

Tablo 34. Arabuluculuk Desteğinin Niteliği Hakkında Görüşlere ait Dağılımlar (%)

Değişken	Kesinlikle katılmayanlar	Katılmayanlar	Kararsızlar	Katılanlar	Kesinlikle katılanlar
Avukat tarafından verilen arabuluculuk hizmeti evliliğe verilen son bir şanstır.	10	10,5	34	30,1	11

Boşanma öncesi avukat tarafından verilen arabuluculuk hizmeti evliliğe verilen son bir şans olarak görenlerin oranı % 41,2 seviyesindedir. Bu görüşün aksini savunanların oranı ise % 20,5 olarak hesaplanmıştır (Tablo 34).

Ayrılık ve boşanma eşler için resmi bir süreç olmasının yanında çoğunlukla duygusal bir süreçtir. Eşlerin boşanmayı veya ayrılığı kabul etmeleri zaman alabilir. Arabuluculuk sürecine başlanmış olsa dahi eşler, boşanmayı henüz kabul edememiş ve yeniden barışmaya dair umut besliyor olabilirler.

Birçok çift arabuluculuğa geldiklerinde danışmanlığa başvurup evlilik veya ilişkilerindeki sorunları çözmek için çok geç kaldığını düşünmektedir. Bazıları ise arabuluculuğa gelmeden önce bir danışmana gitmişlerdir. Ancak yakın bir ilişkinin sona ermesine ilişkin kararsızlık son derece yaygındır. Kişinin kendisini savunmak için oluşturduğu öfke altında karmaşık duygular gizli kalmaktadır. Arabuluculuk, iletişimin iyileştirilmesine yardım eder ve bazı çiftler ayrılma konusunda şüpheye düşebilmektedir. Arabulucular kararsızlık sinyallerine karşı uyanık olup, eşlerin biri veya her ikisinin de ilişkilerinin bitişini anlayıp bununla barışmalarına yardımcı olmak üzere danışmanlığa ihtiyaç duyup duymadıklarını anlayabilmelidir. Eşlerin ilişkilerini daha derinlemesine keşfetmeye ve daha uzun süre desteğe ihtiyaç duyduğu koşullarda danışmanlık önerilebilir. Eşlerden biri, diğerine göre danışmanlığa daha fazla ihtiyaç duyabilir ise de danışmanlık, henüz başvurmamışlarsa her ikisinin de değerlendirmek isteyebilecekleri seçenek olarak ortaya konmalıdır. Arabulucu akredite danışmanlık hizmetlerine ilişkin bilgi verebilmelidir. Bazı çiftler arabuluculukta bir boşanma anlaşmasına varıp sonra boşanmamaya karar verebilmektedir. Arabuluculuk danışmanlık veya aile terapisi sağlamamakta, ancak iletişimi kolaylaştırarak içgörü ve anlayışı arttırmaktadır. Varılan uzlaşma geçici olabilir ve çift daha sonra ayrılma veya boşanmanın gerekli olduğuna daha da inanmış bir şekilde tekrar arabuluculuğa dönebilir. Ancak bazı çiftler arabuluculukta ilişkilerini eskisinden daha güçlü kılacak yeni bir

anlayışa da kavuşabilmektedir (Parkinson, 2017:128). Eğer böyle bir durum çıkarsa evliliğin devamına yönelik bir fırsat da arabuluculuk sürecinde yakalanmış olacaktır.

Aile hukukuna özgü ihtilafların mahkeme yargılaması yerine arabulucu yardımıyla çözümlenmesinin aile üyeleri arasında iş birliğini gerektirmesi nedeniyle daha faydalı olduğu belirtilmektedir (Gaffal, 2010:175). Arabuluculukla boşanmanın çocuklar ve eşler üzerindeki olumsuz etkilerinin tamamen en aza indirildiği, hatta kimi zaman tamamen ortadan kaldırıldığı belirtilmektedir (Şen, 2013:102).

İngiltere’de yapılan boşanma arabuluculuğunun etkilerine ilişkin bir araştırmada, arabuluculuk sonrası eşlerin anksiyete, uykusuzluk, sosyal işlevsizlik gibi boşanma sürecine bağlı duygusal tepkilerinde azalma olduğu tespit edilmiştir. Aynı şekilde çocuklardaki tatminsizliğin ve depresyonun iyileştiği gözlemlenmiştir. Eşler üzerindeki bu olumlu etkilerin yanı sıra hem eşlerin kendi aralarındaki hem de eşlerle çocuklar arasındaki iş birliğinin arttığı görülmüştür (Şen, 2013:104).

Yine başka bir araştırmada, boşanmada arabuluculuğa veya mahkeme yoluna başvuran eşlerin sürece ilişkin memnuniyet durumları karşılaştırıldığında arabuluculuk lehine (% 36 oranında) önemli fark bulunduğu ortaya çıkmıştır. Boşanmada arabuluculuktan yararlanan eşlerin, ayrılık sürecini duygusal açıdan daha rahat idare ettikleri, birbirlerinden daha az husumet duygusuyla ayrıldıkları ve en önemlisi boşanma sonrasında çocuklarına etkili ebeveynlik yapabilmek için daha kolay iletişime geçebildikleri gözlemlenmiştir (Şen, 2013:104).

Tablo 35. Avukat Desteğinin Niteliği Hakkında Görüşlere ait Dağılımlar (Çocuk sayısı, gelir durumu, nafaka vb) (%)

Değişkenler	Kesinlikle katılmayanlar	Katılmayanlar	Kararsızlar	Katılanlar	Kesinlikle katılanlar
Hukuki süreç ayrıntılı olarak anlatılmalıdır.	3,3	3,8	12	29,2	47,4

Avukatlar tarafından sunulacak desteğin çocuk sayısı, gelir durumu, nafaka vb) hukuki süreç ayrıntılı olarak anlatılması gerektiği katılımcıların çoğu (Kesinlikle katılanlar: % 47,4, katılıyorum: % 29,2) tarafından olumlu görülmektedir (Tablo 35).

Türkiye Boşanma Nedenleri Araştırmasında (2014) görüşülen boşanmış bireylere avukat tutmaları durumunda avukatlarının genel yaklaşımı sorulmuştur. Aynı zamanda bireylerin davalarına bakan hâkimlere dair değerlendirmeleri de alınmıştır.

“Avukatların, boşanma öncesindeki bireyleri çoğunlukla mal paylaşımı, nafaka ve velayet konularında yönlendirdikleri görülmektedir. Temel olarak avukatlar, taraflar arasındaki protokollerin hazırlanmasında bireylere destek vermektedir. Bazı durumlarda taraflar arasında uzlaşma sağlayıp anlaşmalı boşanma yoluna gitmekte, kimi durumlardaysa müvekkillerinin nafaka, velayet, mal paylaşımı, tazminat gibi temel haklarından mahrum kalmamaları adına çekişmeli boşanma yönünde yönlendirmeler yapmaktadırlar. Nafaka ve tazminat eksenindeki yönlendirmeleri

çoğunlukla kadınlar dile getirmiştir. Bununla birlikte az sayıda erkeğin de benzer konularda hukuki yönlendirme aldıkları görülmektedir” (TBNA, 2014:139).

Aile Bütünlüğünün Korunmasında Aile Arabuluculuğunun Gerekliliği başlıklı çalışmada Yaşa (2019) çalışma evreni boşanmış veya boşanmaları devam edenlerin oluşturduğu toplam 20 kişiyle yaptığı görüşmeler neticesinde, boşanmış bireylere aile arabuluculuğu sistemi anlatıldığında tüm katılımcıların bu sistemden yararlanmak istediklerini ve yararlanabilmiş olsaydı evliliklerinin halen sürebileceği bulgusuna ulaşmıştır.

Ayrıca boşanma aşamasına gelindiğinde destek sağlanmasındansa kararın çiftlere bırakılması konusunda katılımcılar arasında % 30,6 oranında olumsuz görüş hâkimken %36,9 oranında olumlu görüş bildirilmiştir. Kararsızlar da % 28,2 oranına sahiptir. Bu konuda katılımcıların kararsız bir dağılım gösterdiği görülmektedir. Ayrıca evliliğin devamına uğraşılması ile ilgili olarak katılımcıların % 16,3’ü “kesinlikle katılıyorum” ve % 30,6’sı “katılıyorum” derken %12,4’ü buna katılmadığını ve %10’u kesinlikle katılmadığını belirtmişlerdir (Tablo 36).

Tablo 36. Desteğin Niteliği Hakkında Görüşlere ait Dağılımlar (%)

Değişken	Kesinlikle katılmayanlar	Katılmayanlar	Kararsızlar	Katılanlar	Kesinlikle katılanlar
Evlilik boşanma seviyesine geldiyse evliliğin devamı için uğraşılmamalıdır	10	12,4	26,3	30,6	16,3
Evlilik boşanma seviyesine geldiyse destek verilmemeli, çiftler kendileri karar vermelidir	14,8	15,8	28,2	27,8	9,1

Türkiye Boşanma Nedenleri Araştırmasına (2014) göre

“...boşanmış bireylere aldıkları boşanma kararı sonrasında eşleriyle tekrardan barışıp barışmadıkları sorusu yönlendirilmiştir. Bireylerin büyük çoğunluğu boşanma kararını aldıktan sonra eşleriyle barışmadıklarını belirtmiştir. Bu durumun gerekçesini, boşanma kararı aldıktan sonra eşleriyle husumet içinde olmaları şeklinde açıklamışlardır. Yalnızca çok az sayıda birey eşleriyle iyi ilişki içindeyken boşanmanın hukuki evresine doğru ilerlediklerini belirtmiştir” (TBNA, 2014:104).

Şen’in (2013) araştırmasına göre boşanmış bireylerin boşanma sürecinde kendileri ve çocukları adına yaşadıkları olumsuz deneyimleri çerçevesinde boşanma arabuluculuğuna % 72 oranında olumlu baktığı tespit edilmiştir. Katılımcıların bazılarının boşanma arabuluculuğunu “arabuluculuk” kelimesi yüzünden yanlış algıladıkları, sanki boşanma aşamasına gelen çiftler barıştırarak tekrar evlerine gönderecekleri gibi bir algıya kapıldıkları görülmektedir. Katılımcılarla yüz yüze yapılan görüşmelerde; arabuluculuğun anlamının anlaşılmalı boşanma koşullarının oluşturulması ve sağlıklı bir ayrılık sürecini ifade ettiğinin anlatılması sonucu bu düşüncelerinin olumlu anlamda değiştiği görülmüştür. Literatürde “boşanma arabuluculuğu” ortak olarak kullanılan bir terimdir. Ancak ülkemizde yanlış anlaşılımların önlenmesi ve boşanmaya kesin olarak karar vermiş daha

çok kişinin bu sistemi kullanmasını sağlamak adına yeni isimler bulunması gerekmektedir (Şen, 2013:360).

1.22.8. Boşanma aşamasında verilecek destekte aranan nitelikler

Aile arabuluculuğu, boşanma süreci danışmanlığı, aile terapisi, aile danışmanlığı veya psikolojik destek gibi dostane çözüm yollarını içeren süreçlerin her birinde çiftler belli konular hakkında bilinçlendirilmektedir. Araştırma hipotezi 9'a göre aile arabuluculuğu, aile psikolojisi ve danışmanlık hizmetleri konusunda hizmet sunan profesyonellerin, donanımlarının artırılması ve sorunların çözümüne yönelik mesleki uygulamalar yapmaları gerekmektedir. Her ne kadar profesyonel danışmanlık deneyimi, çiftlere nitelikli hizmet verme niyetini etkilemesi konusunda hipotez olarak sunulduysa da boşanma sürecinde profesyonellerin danışmanlık hizmetleri konusunda donanımlarının artırılmasının herhangi bir doğrudan veya dolaylı etkisinin olmadığı görülmüştür.

Türk toplumunda evlilikte sabır, aile birliğinin korunması, aile sırlarının aile içinde kalması gibi konular önem arz etmektedir. Araştırmada boşanma sürecini deneyimleyen katılımcıların, verilecek desteğin niteliği hakkında görüşlere ait frekans dağılımlarına yer verilmiştir. Elde edilen sonuçlara göre katılımcılar aile sırları, evlilikte sorumluluk ile stres yönetimi eğitimleri talep ettiklerini belirtmektedir. Ancak başa çıkma kaynakları olan eğitimler boşanma niyetleri ile önemli ilişkiye sahip olmadığından, hipotezlenmiş modele katılmamıştır. Katılımcılar ayrıca düşük oranda evlilikte sabır' % 19 ve aile olmanın güçlü yanları (% 27,8) eğitimlerini talep ettiklerini belirtmişlerdir.

Tablo 37. Desteğin Aile Sırları İçin Güvenilir Olması

Değişkenler	Kesinlikle katılmayanlar	Katılmayanlar	Kararsızlar	Katılanlar	Kesinlikle katılanlar
Verilen destek aile sırları için güvenilir olmalıdır.	1,4	5,3	22,5	25,4	42,1

Tablo 37'de görüldüğü üzere “Boşanma öncesi evliliğin devamı için verilen destek aile sırları için güvenilir olmalıdır” diyen kişi oranı bir toplamda % 67,5'tir. (Katılanlar % 25,4, kesinlikle katılıyorum % 25,4).

Bu çerçevede arabuluculuk veya aile danışmanlığı konusunda öncelik verilmesi gereken ilkelerden biri de gizliliktir. Tarafların arabuluculuk yoluyla uyuşmazlığı çözmek istemelerinin en önemli nedenlerinden biri, aralarındaki uyuşmazlıkların üçüncü kişilerce bilinmesini istememeleridir. Mahkemede yapılan yargılamada, özellikle duruşmaların açık olması, temelini Anayasadan alan bir kuraldır ve gizlilik istisnadır. Gizlilik, kimi zaman tarafların mahkeme dışındaki uyuşmazlıklarının çözüm yoluna başvurmalarındaki en önemli etkenlerden biri olabilir. Önemli ticari ilişkileri olan iki tarafın, yüksek meblağlara varan bir konuda uyuşmazlık içinde olduklarını üçüncü kişilerin bilmesi, onların piyasadaki güvenilirliklerini ve ilişkilerini etkileyebilir ya da her iki taraf arasında sır niteliğindeki birtakım hususların kamuoyu önüne çıkması istenmeyebilir. Karşılıklı suçlamalarla yürütülen bir yargılamadan sonra, tarafların tekrar eski ilişkilerini sürdürmeleri mümkün değildir. Bununla birlikte, gizli ve sadece taraflar arasında kalan bir uyuşmazlık çözüm sürecinde, tarafların daha dikkatli davranması, birbirlerine zarar vermek yerine

uyuşmazlığı çözmeye odaklanmaları mümkün olacaktır. Bu ise, çözümün daha kolay bulunmasına yardımcı olacağı gibi, duygusal tepkiler yerine, tarafların kendi kontrollerinde mantikî çözüm arayışlarını mümkün kılacak, bundan sonra da ilişkilerin sürdürülmesine katkı sağlayacaktır. Gizlilik, tarafların kendi aralarında söz konusu olduğu gibi, arabulucu bakımından da dikkat edilmesi gereken bir ilkedir. Ancak, her iki yönüyle de gizlilik, tarafların iradelerine bağlıdır. Gizliliğe aykırı davranmanın yaptırımı da ayrıca düzenlenmiştir (TBMM, 2012:9). Bu çerçevede arabuluculuk veya aile danışmanlığı konusunda gözetilmesi gereken ilkelerden biri de gizliliktir. Tarafların devlet yargısı dışında, arabuluculuk yoluyla uyuşmazlığı çözmek istemelerinin en önemli sebeplerinden biri, aralarındaki uyuşmazlığın üçüncü kişilerce bilinmesini istememeleridir.

Araştırmaya katılanların % 47'si evlilikte sabır kavramının anlatılması gerekliliğine inanmaktadır (Tablo 38).

Tablo 38. Verilen Destekte ‘Evlilikte Sabır’ Anlatılması

Değişkenler	Kesinlikle katılmayanlar	Katılmayanlar	Kararsızlar	Katılanlar	Kesinlikle katılanlar
Verilen destekte ‘ evlilikte sabır ’ anlatılmalıdır	9,1	11	29,2	28,2	19,1

Anne, baba ve çocuklarla iletişimin sağlıklı bir şekilde yürütülmesinde sabır, vazgeçilmez bir değer oluşturmaktadır aile hayatlarındaki sabır ahlaklarının somutlaştırılması ve neticelerinin öğretilmesi amaçlanmaktadır. Sabır, inancın özel bir boyutudur. Yani insanın kalbine, iç dünyasına ait bir kabullenıştır. Şu hâlde bu süreç farkındalık, aşırıya kaçmama, fedakârlık ve sabır gerektirir. Ailede barış ve huzur ortamı, bireylerin karşılıklı iletişimine dayanmaktadır. Bu iletişimin sağlıklı olması, karşındakini dinlemeye, anlamaya ve kavramaya bağlıdır. Daha açık bir ifade ile bu iletişimin sağlanması için bireylerin birbirlerine sabırlı tutum ve davranış içinde hareket etmeleri gerekir. Böylece aile içinde yakalanan huzur, topluma da yansımaktadır. Sabır bilinçli bir hareket etme biçimidir. Sabırda eli kolu bağlı bekleme söz konusu değildir. Sabır pasif bir bekleyiş değil, edilgen bir harekettir. Kişi fiili hiçbir şey yapamıyorsa sözle duruma müdahalede bulunmalıdır. Buradaki durum, sabır ahlakının pratiğe yansımalarıdır. Denebilir ki sağlıklı bir iletişim kurmak ya da iletişimi kolaylaştırmak, olumsuz tutum ve davranışı en alt düzeye indirgemek için şahsiyet inşasında sabır hasletinin var olması zorunlu bir ihtiyaç olarak ortaya çıkmaktadır. Evliliğin kalıcı olmasını sağlayan, çiftlerin birbirlerinin olumsuz tutum ve davranışlarına tahammül gösterip sabretmeleridir (Ay, 2005).

Tablo 39. Verilen Destekte ‘Evlilikte Sorumluluk’

Değişkenler	Kesinlikle katılmayanlar	Katılmayanlar	Kararsızlar	Katılanlar	Kesinlikle katılanlar
Verilen destekte ‘ evlilikte sorumluluk ’ anlatılmalıdır.	3,3	7,2	19,6	33	31,6

Akrabalık ilişkilerinde belirli bir sorumluluk ve yetki zincirinden bahsetmek mümkündür. Evlilikte sorumluluk boyutu, bireyin sahip olduğu yetenekleri, içinde bulunduğu aileye

katkıda bulunmak için herhangi bir menfaati ve faydası olmasa da kullanması özelliğini içermektedir. Bu özelliğe sahip olan bireyler aile içerisinde işbirlikçi, destekleyici ve yapıcı üyelerdir. Ailenin tüm bireyleri ailede üzerine düşen sorumluluğu almakla yükümlüdür.

Cüceloğlu (2001), ailenin temel gereksinimlerini barınma, beslenme gibi fizyolojik gereksinimlerin karşılanması yanında güven ortamı, değerli olma duygusu, dayanışma ve yakınlık kurma duygusu, zorluklarla mücadele ederek onların üstesinden gelmeyi öğrenme, sorumluluk duygusu, manevi yaşamın temellerini oluşturma, mutluluk ve kendini gerçekleştirme ortamı şeklinde tanımlamıştır. Eşlerin evlilikte birbirlerine karşı sorumlulukları olduğu gibi çocuklarına karşı sorumlulukları da mevcuttur. Birleşmiş Milletler, çocuğun yüksek yararı için temel ilkeleri ve insan hakları anlaşmalarının ve bildirgelerinin bazı özel hükümlerine atıfta bulunmaktadır. Çocuğa ilk elde bakım ve koruma sağlayacak olan ailenin bu konudaki sorumluluğunu vurgulamakta ve çocuğun yüksek yararının tam olarak gözetilmesinden bahsetmektedir. Anne ve babalar ya da bu sorumluluğu yerine getiremedikleri takdirde, devlet, çocuğa yeterli dikkati ve desteği gösterecektir. Çocukların en yüce çıkarlarının korunması ilkesi, bir şemsiye kavram olarak düşünülebilir (Kopelman, 2007:378).

Araştırma bulgularına göre evlilikte sorumluluk anlatılmalıdır diyen katılımcıların oranı % 64 civarındadır (Tablo 39). Türk Medeni Kanunu 196. maddesine göre de; “Eşlerden birinin isteği üzerine hâkim, ailenin geçimi için her birinin yapacağı parasal katkıyı belirlemektedir. Eşin ev işlerini görmesi, çocuklara bakması, eşinin işinde karşılıksız çalışması, katkı miktarının belirlenmesinde dikkate alınır. Bu katkılar yıllara göre belirlenip istenebilir.” Bu maddeye göre eşlerin, ailenin geçimini sağlarken aileye katkı sorumluluğunu ihlal etmesinden kaynaklanabilecek bir önlemden bahsetmektedir. Başka bir tabirle, eşlerin aile bütünlüğünün gerektirdiği, maddi sorumluluk hususunda çiftler arasında ortaya çıkabilecek anlaşmazlığın giderilmesine yönelik aile birliğinin korunması söz konusudur (Yılmaz, 2015:433).

Aile üyeleri iş birliğine veya anlaşmaya karar verdiklerinde herkes için en iyi olan kararı almaya çabalarlar ve herkesin karardan memnun olacağından emin olmaya çalışırlar. Diğer bir deyişle, çözümler "ben kazanırsam-sen de kazanırsın" çerçevesinde ortaya çıkarılır. Anlaşmak, geçici bir çözümdür ve her iki taraf da hemen huzur sağlanması için bir şeylerden feragat eder. Ancak iş birliği zaman alan bir süreçtir ve aile üyeleri sabırlı olmayı, sonucunda herkesin memnun olacağı uzun süreli bir çözüme ulaşmayı kabul ederler. İş birliği yapmak, çatışmaları çözebilecek en önemli etkidir.

“Güçlendirme”, uyuşmazlığa düşen taraflara kişisel olarak sabırlı olmaları anlamında kendilerini anlamalarına olanak sağlamaktadır. “Tanıma” ise, uyuşmazlığa düşen tarafların birbirlerinin problemlerini empati kurarak anlamalarına yardım ederken; bir bütün olarak bakıldığında, “güçlendirme” ve “tanıma” kavramları altında yer alan ifadeler, uyuşmazlık çözümü ve kişisel alanda kendini keşfetmek için güçlü bir temele hizmet eden ve verimli döngü (virtuous cycle) olarak tanımlanan bir sarmal meydana getirmektedir.

Dünya görüşü, yaşam tarzı, eğitim ve gelir düzeyi farklı olsa da her ailede, bireyler arasında haklar sorumluluklar dengesini kurabilmiş olan aile, sağlıklı ve güçlü aile olarak tanımlanmaktadır. Aile yapıları değişiklik gösterse de herhangi bir sorunla karşılaşıldığında

bu sorunu çözmek için bir araya gelebilen aileler güçlü ailelerdir. Sağlıklı ve güçlü aile sürekli her zaman uyumun yaşandığı bir etkileşim ağı olarak algılanmamalıdır. İnsanların iletişim ve etkileşimlerinde rekabet, çatışma, dayanışma, iş birliği gibi çeşitli etkileşim tipleri dinamik bir şekilde yer alır. Buna göre güçlü aile, aile bireyleri arasında dayanışmanın sağlandığı ve aileyi ilgilendiren sorunları çözmek amacı ile kurulmuş iş birliği, çatışma, gerilim, rekabet, uyum gibi özelliklere sahip etkileşim ağıdır (Dikeçligil, 2014).

Tablo 40. Verilen Destekte ‘Aile Olmanın Güçlü Yanlarının’ Anlatılması

Değişkenler	Kesinlikle katılmayanlar	Katılmayanlar	Kararsızlar	Katılanlar	Kesinlikle katılanlar
‘Aile olmanın güçlü yanları ve avantajları’ anlatılmalıdır.	3,8	5,7	22,5	36,4	27,8

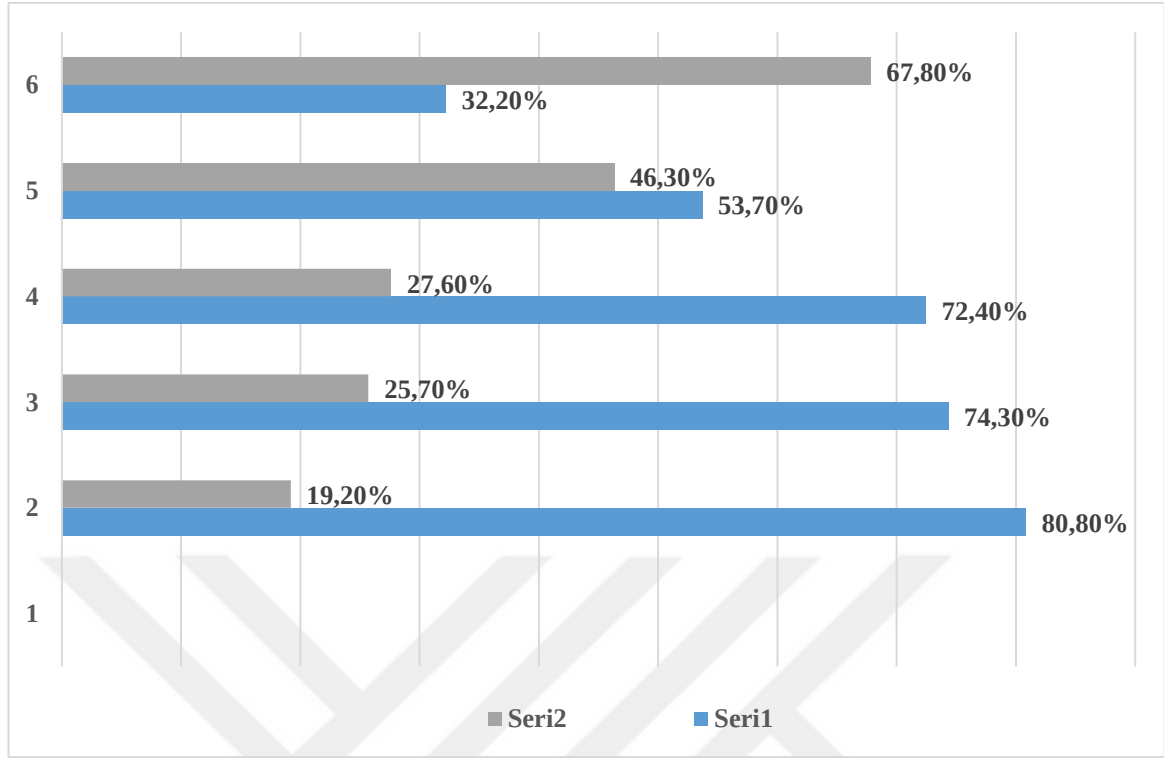
Boşanma gibi sosyal sorunların daha az yaşandığı bir toplum inşa etmek için toplumsal boyutta değişimin olumsuz etkilerini en aza indirerek aile olmanın güçlü yanlarına vurgu yapmak gerekir. Araştırmada ise katılımcılar % 64 (katılıyorum: % 36,4, kesinlikle katılıyorum: % 27,8) oranında boşanma öncesi evliliğin devamı için verilen destekte ‘aile olmanın güçlü yanları ve avantajları’ anlatılması gerektiğini ifade etmiştir. (Tablo 40) Meclis Aile Araştırması Komisyonu Raporunda da (2016) ailenin gücüne dikkat çekmiştir. Aile, toplum ve insan arasında köprü olması sebebiyle hem kurum hem de etkileşim ağı olarak nitelendirilmekte olup sağlıklı birey ve güçlü aile, sağlıklı ve güçlü toplum demektir. Birey, dayanışma sürecini yaşamayı aile de öğrenirken ve toplum içinde de dayanışmayı gerçekleştirecektir.

Tablo 41. ‘Stres Yönetiminin’ Anlatılması

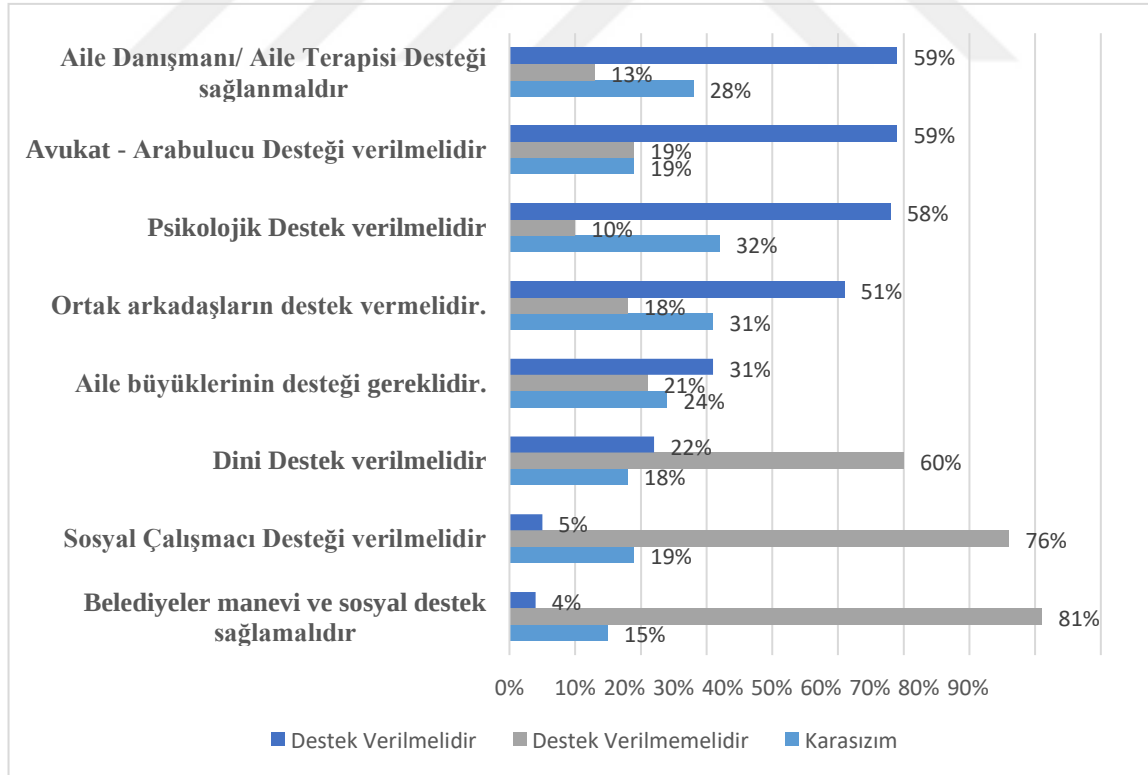
Değişkenler	Kesinlikle katılmayanlar	Katılmayanlar	Kararsızlar	Katılanlar	Kesinlikle katılanlar
Verilen destekte ‘stres yönetimi’ anlatılmalıdır.	3,3	6,7	18,2	31,1	36,4

Araştırma sonuçlarına göre ‘boşanma öncesi evliliğin devamı için verilen destekte stres yönetimi anlatılmalıdır’ diyen katılımcıların oranı % 67,5 (katılıyorum % 31,1 kesinlikle katılıyorum % 36,4) tir (Tablo 41). Türkiye’de aile arabuluculuğu eğitiminde işlenilmesinin gerekli olduğu düşünülen on üç konudan birisi de ailede stres yönetimidir. Aile içinde stres yönetimi boyutu, bireyin ve çiftlerin yaşadığı stres neticesinde umutsuzluğa kapılmadan ve kontrollerini kaybetmeden başedebilme yeteneğini kapsamaktadır. Stres yönetimi, dürtü kontrolü ve strese tahammül alt boyutlarını içermektedir (Acar, 2001:122). Ailede çatışma yaşandığında stresi belli bir seviyede tutmak, aynı zamanda stres yönetimi ve stresle başa çıkmak anlamına da gelmektedir. Stres yönetimi, çiftler arasında stres faktörlerinin oluşturduğu duygusal gerilimi yok etme, azaltma veya bu gerilime dayanmak amacı ile gösterilen duygusal tepkiler ve davranışları güçlendirmeyi içerir. Çiftlerin iletişim becerileri, stres yönetimi, problem ve çatışma çözme becerileri, öfke kontrolü, çocuk gelişimi, eş seçimi, anne babalık becerilerinin geliştirilmesi, çocuk yetiştirme gibi aile içi sorunlar ile bu sorunlara yönelik çözüm yollarına ilişkin eğitimlere ihtiyaç vardır.

Şekil 7. Çiftlerin Destek Alma Oranları

Şekil 8. Destek Talep Oranları

1.23. Destek Alma ve Arabuluculuk ile İlgili Bulguların Analizi

Evliliğin devamı için sağlanacak desteği veren tarafın, çocuğun bakım ve ihtiyaçlarının karşılanması, ebeveynlik sorumluluklarının paylaşılması, çocuklarla geçirilecek zamanın ayarlanması gibi konularda ortak bir düzenleme üzerinde anlaşabilmeleri için uygun müzakere ortamı hazırlama becerisine sahip olmalıdır. Ayrıca uygun ortam hazırlamak için ebeveynlik sorumluluklarıyla ilgili olumlu noktaları vurgulama, her bir çocukla ihtiyaç, istek, gelişim ve diğer özelliklerine göre ayrı ayrı ilgilenilmesini sağlama, çocuklarla ilgili konularda ebeveynlerin çatışmalarının azalmasına ve iş birliği yapmalarına ve boşanma gerçekleşmiş olsa bile eşlerin ebeveynlik rollerini kabullenmelerine yardımcı olma, ebeveyn sorumluluklarının paylaşılmasında, devredilmesinde ve çocukların harcamalarının finansal olarak nasıl bölüşüleceği konusunda yol gösterme tekniklerini kullanabilir (Kelly, 2002:134; Morris ve Halford, 2014:488; Kelly, 2005:252 ve Parkinson, 2017:142).

Araştırmamanın “Evlilik çatışması (çatışma sıklık ve yaygınlık puanı) ile bireylerin boşanma öncesi ve sürecinde ne sıklıkla sorunları hakkında düşündükleri ve ne sıklıkla destek aradıklarına ilişkin durumları arasında anlamlı bir ilişki vardır.” ve evlilik çatışması (çatışma sıklık ve yaygınlık puanı) ile boşanma öncesi ve sürecinde boşanma hakkındaki görüşler ve alınan desteklere ilişkin görüşler arasında anlamlı bir ilişki vardır.

(Soru formu 21. Soru).” hipotez 2’yi test etmek için yapılan korelasyon analizine ilişkin sonuçlar bu bölümde sunulacaktır.

Tablo 7’den de izleneceği üzere katılımcıların **çatışma yaygınlık puanı** ile “evlilik boşanma seviyesine geldi ise boşanma konuşulmalı, evliliğin devamı için uğraşılmalı” konusundaki düşünceleri ($r = ,23, p < ,01$) arasında **pozitif yönlü** bir ilişki bulunmuştur. Diğer yandan **çatışma yaygınlık puanı** ile “boşanma öncesi evliliğin devamı için verilen profesyonel destek yeterliliği” ile ilgili görüşleri ($r = -,23, p < ,01$), “evliliğin devamı için belediyeler tarafından verilen manevi ve sosyal destek yeterliliği” ile ilgili görüşleri ($r = -,20, p < ,01$), “boşanma öncesi evliliğin devamı için sosyal çalışmacı aracılığı ile verilen desteğin yeterliliği” ile ilgili görüşleri ($r = -,26, p < ,01$) ve “boşanma öncesi evliliğin devamı için verilen destekte aile olmanın güçlü yanları ve avantajları anlatılmalıdır” ile ilgili görüşleri ($r = -,13, p < ,05$) ve “boşanma öncesi evliliğin devamı için sunulan destek tek taraflı değil her iki eşe de verilmelidir” ile ilgili görüşleri ($r = -,16, p < ,05$) arasında **negatif yönlü** bir ilişki olduğu görülmektedir.

Çatışma ölçeği sonuçlarına göre evli çiftlerin devlet tarafından sunulacak iyileştirici sosyal müdahaleden yoksun oldukları tespit edilmiştir. Aile bireylerini derinden etkileyen ve aile birliğini zedeleyen her çatışma türünün engellenmesi için sosyal politika kapsamında farkındalık yaratacak konferans, panel, sempozyum ve aile okulu gibi uygulamaların kamu, belediye iş birlikleri ve sivil toplum kuruluşlarınca belli periyodlarla yapılması ailede çatışmaların önlenmesinde etkili olacaktır. Bu kapsamda yerel yönetimler tarafından ücretsiz sunulan aile eğitimi, aile danışmanlık hizmetleri ve evlilik öncesi eğitim programının yaygınlaştırılması ve destek hizmetlerinin çiftlere aktarılması ihtiyacı doğmaktadır. Aile bireylerinin evlilikte bir arada oldukları zaman yaşadıkları problemleri, birlikte çözebilme becerileri kazandırabilecek, mevzuat çerçevesinde bir temele dayanan

ve aile üyelerinin alması gereken sosyo-psikolojik yardım çeşitleri ve destek hizmetlerinin çiftlere ulaştırılması gerekmektedir.

Çatışma sıklık puanı ile “evliliğin devamı için belediyelerin sağladığı manevi ve sosyal destek hakkındaki görüşler” ($r = ,17, p < ,05$) ve “aile danışmanlığı ile ilgili sosyal çalışmacının sunduğu destekle” ilişkili görüşü ($r = ,19, p < ,01$) **pozitif** ilişkilidir.

Belediyelerin aile birliğinin devamına yönelik hizmetlerinden yararlanan katılımcılar sosyal çalışmacının verdiği destekten de yararlandıklarını ifade etmiştir. Belediye tarafından sunulan aileye yönelik hizmetler başlığı altında evlilik öncesi sunulan hizmetler, evlilik hizmetleri ve boşanma süreci danışmanlığı hem kültürel hem de sosyo-psikolojik hizmetleri yer almaktadır. Hizmet yelpazesi geniş olduğu için tüm bu hizmetler yerine araştırmada boşanma sürecinde verilen hizmetler belediyelerin sağladığı manevi ve sosyal destek hakkındaki görüşler altında ele alınmıştır.

Diğer yandan çatışma sıklık puanı ile “evliliğin devamı için verilen destekte “evlilikte sabır” anlatılması” ($r = -,21, p < ,01$), “evliliğin devamı için verilen desteğin çiftlerin aileleri ile birlikte organize edilmesi, aile büyükleri tarafından destek verilmesi” konusundaki görüşleri ($r = -,18, p < ,01$), “evliliğin devamı için boşanma avukatı tarafından eşlere destek verilmesi” konusundaki görüşleri ($r = -,17, p < ,05$) ve “boşanma öncesi avukat tarafından verilen arabuluculuk hizmetinin evliliğin son şansı olması” ile ilgili görüşleri ($r = -,23, p < ,01$) arasında **negatif yönlü** bir ilişki gözlenmiştir.

Katılımcılar tarafından evliliğin devamı için verilen desteğin çiftlerin aileleri ile organize edilmesi, aile büyükleri tarafından destek verilmesi ile evlilikte sabrın anlatılması konusundaki görüşleri arasında anlamlı bir ilişki yoktur. Aynı şekilde boşanma öncesi avukat tarafından verilecek arabuluculuk hizmetini son bir şans olarak görmek ile boşanma avukatı tarafından eşlere destek verilmesiyle ilgili görüşler arasında da anlamlı bir ilişki bulunmamıştır.

Evlilikte çatışmanın yaygınlığı ile “boşanmanın ekonomik yönünü (borç bölümü, çocuk desteği, nafaka)ne sıklıkla düşündüğü” ($r = ,24, p < ,01$), bireylerin “boşanma hakkında eşiyle ne sıklıkla konuştuğu” ($r = ,26, p < ,01$), “yakın çevre ile (aileniz, arkadaşlarınız veya tanıdıklar) evlilik sorunlarının ne sıklıkla paylaşıldığı” ($r = ,15, p < ,05$), “boşanmayı yaşamış kişilerle boşanma ile alakalı ne sıklıkla konuşulduğu” ($r = ,32, p < ,01$), “boşanma aşamasında bireye destek olan kişilerle ne sıklıkla bağlantı kurulduğu” ($r = ,33, p < ,01$), “boşanma ile alakalı kitap, dergi, internetten ne sıklıkla bilgi toplandığı” ($r = ,26, p < ,01$), “avukat tarafından verilen arabuluculuk hizmetinin ne sıklıkla barışma içerdiği” ($r = ,35, p < ,01$) birbiriyle **pozitif** ve anlamlı olarak ilişkilidir.

Evlilikte çatışma sıklığı ile bireylerin “ne sıklıkla boşanma hakkında düşündükleri” ($r = ,40, p < ,01$), “ne sıklıkla çocukların durumu hakkında düşündüğü” ($r = ,22, p < ,01$), bireylerin “boşanma hakkında eşiyle ne sıklıkla konuştuğu” ($r = ,17, p < ,05$), arasında **pozitif yönlü** ve anlamlı bir ilişki vardır. Diğer yandan çatışma sıklık puanı ile “aile terapisti, aile danışmanı, psikolog veya bir psikiyatristten boşanma sürecinde destek alma” ($r = -,16, p < ,05$), “sosyal çalışmacıdan boşanma sürecinde destek alma” ($r = -,20, p < ,01$),

“avukat tarafından verilen arabuluculuk hizmeti ne sıklıkla barışma içerdiği” ile ilgili görüşler ($r = -.27, p < .01$) arasında **negatif yönlü** ve anlamlı bir ilişki vardır (Tablo 42).

Boşanma sürecini deneyimleyen çiftlerin en yüksek endişesi boşandıktan sonraki dönemi deneyimleyecek çocuklarının durumu hakkındadır. Boşanma davalarında çocukların üstün yararının ve menfaatlerinin korunması ailenin görevi olduğu kadar devletin de sorumluluğundadır. Bu sebeple arabuluculuk hizmetinin en önemli konularından biri de ailedeki çocukların durumudur. Boşanma sürecinde çiftler boşanma hakkında eşiyle sıklıkla konuştuğu kadar çocukları hakkında da konuşmaktadır.

Boşanma sürecinde, arabuluculuğun veya diğer dostane çözüm ve destek yollarının olumlu etkilerinden en fazla çocuklar yararlanmaktadır. Zira, boşanma sürecinde hangi şekilde iletişim kurduğuna veya eşlerin birbirleriyle iletişim kurup kurmamasına bağlı olarak ve iş birliği içinde davranıp davranmadıklarına göre, çocuklar bakımından önemli farklılıklar ortaya çıkmaktadır. Farklı araştırmalara göre de arabuluculuk veya danışmanlık sürecinden yararlanan çiftlerin % 60 ila % 70'i ebeveyn olarak iletişim becerilerini geliştirmiştir (Schwenzer, 2011:726; Özbek, 2013:390; Kekeç, 2011:203).

Tablo 42. Evlilik Çatışma Puanları ve Bazı Araştırma Değişkenleri Arasında Anlamlı Bulunan Pearson Korelasyon Katsayıları

	Maddeler	Çatışma Yaygınlık Puanı	Çatışma Sıklık Puanı
1	Boşanma öncesi evliliğin devamı için verilen profesyonel destek yeterlidir.	,-230**	,108
2	Evliliğin devamı için belediyeler tarafından verilen manevi ve sosyal destek yeterlidir.	,-209**	,176*
3	Boşanma öncesi evliliğin devamı için sosyal çalışmacı aracılığı ile verilen destek yeterlidir.	,-268**	,192**
4	Boşanma öncesi evliliğin devamı için verilen destekte ‘evlilikte sabır’ anlatılmalıdır	-,110	-,217**
5	Boşanma öncesi evliliğin devamı için verilen destekte ‘aile olmanın güçlü yanları ve avantajları’ anlatılmalıdır.	-,139*	-,106
6	Boşanma öncesi evliliğin devamı için sunulan destek tek taraflı değil her iki eşe de verilmelidir.	-,162*	-,021
7	Boşanma öncesi evliliğin devamı için verilen destek çiftlerin aileleri ile birlikte organize edilmeli, aile büyükleri tarafından destek verilmelidir.	,032	-,185**
8	Evliliğin devamı için boşanma avukatı tarafından eşlere destek verilmelidir	,028	-,17*
9	Evlilik boşanma seviyesine geldi ise boşanma konuşulmalı, evliliğin devamı için uğraşılmamalıdır	,230**	,079

Maddeler	Çatışma Yaygınlık Puanı	Çatışma Sıklık Puanı
10 Boşanma öncesi avukat tarafından verilen arabuluculuk hizmeti evliliğe verilen son bir şanstır.	,044	-,235**
11 Ne sıklıkla boşanma hakkında düşünüyorsunuz?	-,003	,406**
12 Ne sıklıkla çocuklarınızın durumu hakkında düşünüyorsunuz?	,105	,226**
13 Boşanmanın ekonomik yönünü ne sıklıkla düşünüyorsunuz?	,248**	,127
14 Eşinizle boşanma hakkında ne sıklıkla konuşuyorsunuz/konuştunuz?	,268**	,174*
15 Yakın çevrenizle evlilik sorunlarınızı ne sıklıkla konuşursunuz?	,153**	,039
16 Boşanma ile alakalı boşanmış kişilerle ne sıklıkla konuştunuz?	,320**	-,027
17 Boşanma aşamasında destek aldıklarınızla ne sıklıkla bağlantı kurdunuz?	,334**	,049
18 Boşanmayla alakalı kitap, dergi internetten ne sıklıkla bilgi topladınız?	,268**	,042
19 Boşanmayla alakalı profesyonel psikolojik destek aldınız mı?	,126	-,162*
20 Boşanma sürecinde sosyal çalışmacıdan destek aldınız mı?	,094	-,202**
21 Avukatın sağladığı arabuluculuk hizmeti ne sıklıkla barışma içeriyordu?	,356**	-,276**

* $p < ,05$, ** $p < ,01$

Boşanma sürecine giren eşlerin arasını bulmak için geliştirilen yöntem ve oluşturulan birimlerin (boşanma süreci danışmanlığı ve aile arabuluculuğu) lansmanı yeterince yapılamadığından tüm toplum tarafından bilinmemektedir. Bu birimlerin işlevselliğinin artırılması ve eşlerin bu kurumları tercih etmeleri istekli hale getirilmesi ailevi çatışmaları minimize edecektir.

Elde edilen araştırma sonuçlarına göre; “Boşanma Süreci Danışmanlığı ve Aile Arabuluculuğu” hizmetlerine erişim özellikle destek hizmetlerin lansmanının yeterince yapılmasına bağlıdır. Bu birimlerin işlevselliğinin artırılması ve eşlerin bu kurumları tercih etmeleri pozitif korelasyon içerisindedir. Bu durum da açıkça ikinci hipotez doğrulanmıştır. Katılımcılar arz odaklı hizmetlere erişimden mahrumdur. Sosyal destek ve bu desteklere erişim ters korelasyon içerisindedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

SONUÇLAR

Tezde Türkiye’deki aile politikaları uygulamaları ve boşanma öncesi sunulan destek hizmetlerinin eşler tarafından değerlendirilmesi amaçlanmış ve eşler üzerindeki etkisine odaklanılmıştır. Araştırma, boşanma sürecini deneyimlemiş bireylerin evli iken algıladıkları çatışma düzeyi ile aldıkları psiko-sosyal destek arasında anlamlı ilişkilerin varlığını ve değerini saptamıştır. Bu amaç doğrultusunda boşanmış veya boşanma aşamasında bulunan 214 katılımcıya ulaşılmış, katılımcıların yaşadıkları evlilik çatışmalarını ölçmek amacıyla evlilik çatışması ölçeği ve boşanma sürecinde aldıkları ve algıladıkları desteği ölçmek amacıyla multidisipliner sosyal destek ölçeği uygulanmıştır. Çalışma boşanmış veya boşanma sürecindeki bireylerin demografik değişkenler ile evliliklerinde algıladıkları çatışma düzeyi, aldıkları psikolojik, sosyal, dini destek arasında anlamlı ilişkilerin bulunup bulunmadığını saptamak amacıyla yapılmıştır. Araştırmanın bir bütün olarak değerlendirilmesi için, bulgulardan çıkan önemli noktalara yer verilmiştir. Türkiye’de sosyal hizmet literatüründe yeni yeni kendisine yer bulan arabuluculuğun ele alınması ile boşanma öncesi aile mahkemelerinde uzmanlar ve diğer destek sağlayıcılar tarafından verilmesi gereken hizmetlere dikkat çekilmiştir. Araştırmada sosyal hizmet literatürü açısından önemli bir boşluk olan aile arabuluculuğuna dair önemli tespitlere ulaşılmıştır.

Tüm toplumlarda boşanmaların artmasına yol açan başlıca sebepler; farklı yaşam beklentileri, evlilik yaşantısının rutinleşmesi, aile ve evlilik fonksiyonlarındaki değişim, aile içi iletişimin azalması, ailede değişen erkek ve kadın rolleri, şehirleşmenin ve sanayileşmenin ortaya çıkardığı sosyal değişim sayılabilir. Bir başka konu olarak çocukların ailelerine yabancılaşması da aile yapısının işlevlerinde ve rollerinde meydana gelen değişikliklerden etkilenmektedir. Evlenme oranları azalırken boşanma oranlarının artmasındaki ters orantı, nikahsız birliktelikler, tek ebeveynli hanelerin artışı, devletleri koruyucu aile politikaları geliştirmeye zorlamaktadır. Çoğu çalışmada boşanmanın tek bir faktörle açıklanamayacak kadar karmaşık bir yapı gösterdiği, kültürel, sosyal, psikolojik ve ekonomik ve hukuki faktörlerin aile içinde yaşanan sorunları etkileyerek belirlediği ifade edilmektedir. Demokrasi ve hukukun üstünlüğünün geçerli olduğu ülkelerde bireysel haklar yasalarla korunmakta ve denetimi de bağımsız mahkemeler tarafından yapılmaktadır. Boşanma konusu, evlilik yasaları’nda düzenlenmiştir. Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 41. maddesinde “*Aile, Türk toplumunun temelidir ve eşler arasında eşitliğe dayanır. Devlet, ailenin huzur ve refahı ile özellikle ananın ve çocukların korunması ve aile planlamasının öğretimi ile uygulanmasını sağlamak için gerekli tedbirleri alır, teşkilatı kurar*” ifadeleri yer almaktadır. Türkiye’de aile politikasına olan yaklaşımı tedbiri hizmetlerin üç temel özelliği açısından değerlendirilmiştir. Bu yaklaşımlar:

- Koruyucu ve önleyici
- Geliştirici ve güçlendirici
- Tedavi edici ve rehabilite edicidir.

Bu hizmetler birbirlerinden bağımsız olarak düşünülmemelidir. Dolayısıyla burada önemli olan devletin ağırlıklı olarak hangi yaklaşımla konuya ele aldığını değerlendirmektir. Kimi özneye göre bu üç yaklaşım politika alanına bağlı olarak bir arada görünmektedir. Örneğin; kadına yönelik şiddeti önlemek veya çocukların korunmasına yönelik tedbirler alır veya madde bağımlılığı konusunda devlet tedavi edici politikalar izleyebilir. 1996 yılı programda aileye yönelik hizmetlerde ağırlıklı olarak “koruyucu-önleyici, eğitici-geliştirici işlevleri olan hizmet modellerini yaşama geçirmek” hedeflenmiştir.

Türkiye’de aile politikalarının kurumsallaşmış üst kurumu Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığıdır. Bakanlığın altında birçok kurum ve birimde yine aile politikaları çalışmaları yürütmektedir. Toplum içerisindeki işlevlerinden dolayı aile kurumu, siyasetin ve siyasal iktidarın dikkatlerini üzerinde toplamaktadır. Aile, siyasetin ve devletin sosyal hayattaki merkezi ilgi odağı olmuş ve hazırlanan resmî politikalar yoluyla doğrudan ya da dolaylı olarak devlet müdahalesine maruz kalmıştır. Özellikle modern siyasal düzende gerek iktidardan gelen değişimin dengeli bir şekilde topluma kanalize edilmesini sağlamakta gerekse de toplum ve devletin aleyhine olan gelişmelerin tahripkâr olarak yansımaları engellemekte, toplumu düzensizlik ya da çözülmeye karşı muhafaza etmektedir. Dönemsel gerekliliklere veya hükümetlerin ideolojik görüşlerine binaen kimi zaman dönüşüme zorlanmış, kimi zaman ise ailenin varlığını muhafaza yoluna gidilmiştir. Türkiyede de özellikle modern devletin oluşumundan bugüne kadar aile toplumsal olarak gerçekleştirilmek istenen faaliyet ve dönüşümlerin temel öznesi olmuştur. Değişen iktidar ve dönemsel gerekliliklere göre hazırlanan politikalarla devlet eliyle şekillenebilecek nesne olarak tasarlanmıştır. Bu fikirden hareketle, bu çalışmada kuruluşundan günümüze Türkiye’de modern devletin aile üzerindeki tasarrufları yahut politikaları ele alınarak, siyasetin ilgi odağında olan bir kurum olarak aile üzerine farklı bir okuma yapılacaktır. Aile bazı dönemlerde nüfus gibi stratejik konulara yönelik araçsallaştırılmıştır. Özellikle 2000’li yıllardan itibaren ise ailenin ekolojik sistem içinde bir bütünün parçası olarak önemi kabul edilmiştir.

Gelişen bu politikalar bağlamında arabuluculuk, dünyada ilk olarak aile hukuku alanında ortaya çıkmıştır. Aile hukuku alanında arabuluculuktan anlaşılması gereken tarafların boşanmamaları üzerine olan bir arabuluculuk olmayıp, ilişkilerin devamını sağlayacak, müşterek çocukların menfaatinin koruyacak, tarafların bitirmek istedikleri birlikteliklerini dostane biçimde sonlandırılmasını sağlayacak arabuluculuk olarak anlaşılmalıdır.

Aile arabuluculuğu uygulamada oldukça zorlu bir süreçtir. Ailevi sorunların çeşitliliği ve konunun çok yönlülüğü düşünüldüğünde sürecin zorlu olması olağandır. Buna rağmen gelişmiş ülkelerde alanda pek çok başarılı uygulama örneğinin olmasının nedeni sürecin özgün bir profesyonel yaklaşımla kurgulanmasından kaynaklanmaktadır.

Aile arabuluculuğu gönüllü, güvenli iş birliğine dayalı bir süreçtir. Boşanma sürecinde olan çiftler bu uygulamadan yararlanabilirler. Ancak sürecin etkili olabilmesi için hem taraflar hem de arabuluculuk rolünü üstlenen bireyler açısından bazı koşullar gereklidir. Esas itibarıyla sonuçlar göstermektedir ki arabuluculuk mahkeme yargılamasıyla karşılaştırıldığında pratik, daha az masraflı ve daha az çatışmalı bir süreçtir. Taraflar, haklarında alınan kararların şekillenmesinde rol oynadıkları için sonuçtan daha tatmin

olarak ayrılmaktadır. Diğer yandan temyiz aşamasına başvurulması ihtiyacını azalttığı için arabuluculuk yoluna başvurulması, boşanma davalarının sayısının azalmasına sebep olmaktadır. Boşanma sonrasında eşler arasında çocukları ilgilendiren konularda işbirliğinin geliştiği görülmektedir. Arabuluculuğun çekişmeli yargılama süreçleriyle karşılaştırıldığında sağladığı bu avantajlar nedeniyle Avrupa ve Amerika’da hükümetler tarafından eşler için boşanma öncesi arabulucudan yararlanılması teklif edilmektedir. Bu, eşlerin kendi aralarında anlaşmaya varmasını ve devletin müdahalesinden kaçınmasını sağlamaya yöneliktir.

Ailede arabuluculuk, Avrupa’da yeni bir süreç olmasına rağmen, Asya, Afrika ve Lâtin Amerika ülkelerinde, aile uyuşmazlığını arabulucu vasıtasıyla çözen gayri resmî mekanizmalar olarak çok uzun süreden beri mevcuttur. Birçok kültürde aile ve akrabalık çevresi arabuluculuk kaynağı oluşturmıştır. Bu yönüyle ailede arabuluculuk Türk kültürüne de yabancı sayılmayacak bir kavramdır. Nitekim eski bir gelenek olarak aile içi uyuşmazlıkların çözümünde geniş akrabalık çevresinin arabuluculuk kaynağı oluşturduğu bilinmektedir.

Öte yandan aile arabuluculuğunun bir aile danışmanlığı ya da terapi süreci olmadığı özel olarak vurgulanan bir boyuttur. Bu bağlamda sürecin sadece belirli yardım edici disiplinlerin tekelinde bir uygulama olarak tanımlanmaması gerekmektedir. Metinde açıklandığı gibi gereksinim duyulduğunda taraflar danışmanlık desteğini süreç içinde alabilirler. Doğası gereği aile arabuluculuğu süreci salt hukuki bir süreç de değildir. Aksine hukuki süreçlere alternatif olarak geliştirilmiştir. Bu nedenle arabuluculuğun en uygun biçimde avukatlar tarafından yapılabileceği görüşü de desteklenmemektedir. Özel eğitim alan avukatlar aile arabuluculuğu yapabildiği gibi yine süreç içinde gereksinim duyduğunda taraflar, hukuki yardım alabilirler. Yukarıda ifade edilen konular Türkiye’de aile arabuluculuğu ile ilgili güncel tartışma konularını oluşturmaktadır. Sonuç olarak aile arabuluculuğunun bir tartışma süreci hakemliğinden öte anlam taşıdığı, her yönüyle özgün ve profesyonel bir uygulama olduğu vurgulanabilir. Arabuluculuk sorumluluğunu üstlenme konusunda da tüm disiplinlerin konuya objektif ve profesyonel bakış açısıyla yaklaşmaları gereği de vurgulanması gereken bir başka boyuttur.

Bu çerçevede boşanma sürecinde sunulan arabuluculuk desteğinin varlığı araştırmada incelenmiştir. Bunun yanında evlilik çatışması ölçeği (Hatipoğlu, 1993) ve araştırmacı tarafından geliştirilen “Kişisel Bilgi Formu” kullanılmıştır. Ayrıca araştırmacı tarafından geliştirilen devlet tarafından boşanma öncesi sunulan sosyal desteğin varlığını ölçmek için hazırlanan bilgi formu kullanılmıştır. Boşanma karar verme sürecinin koruyucu-önleyici sosyal çalışma temelinde incelenip test edilmiştir.

Araştırmada toplam puanlar arasındaki korelasyonların anlamlı düzeyde olması bu üç yapının birbirleriyle ilişkili olduğunu göstermektedir. Araştırma sonuçlarından alınan verilerden hareketle öne çıkan temel bileşenler maddeler halinde şu şekilde sıralanabilir:

- ✓ Boşanma sürecini deneyimleyen bireylerin evlilik çatışma yaygınlığı ve sıklığı boşanmayı düşünmelerine veya boşanmalarına sebep olan etkenlere göre farklılaşmaktadır. Aile içinde oluşan sosyal sorunlar eşlerin yeterlilikleri, ihtiyaçlarının temini ve gelecek hakkındaki birikim ve tedbirleri ile yakından

ilişkilidir. Araştırmaya göre eşlerin çalışma durumları ve sosyal güvenceleri ile yaşadıkları sosyal sorunlar arasında anlamlı bir ilişki vardır ve çiftler arası çatışma ekonomik duruma göre artmaktadır. Çalışmayan çiftler çalışanlara göre evliliklerinde daha fazla çatışmaya neden olan durum bildirmişlerdir.

- ✓ Araştırmada boşanma kararı alınmasında fikir uyuşmazlığı ilk sırada yer almaktadır. En yaygın ikinci sebep olarak ilgisizlik ve sevgisizlik gelmektedir. Aldatma üçüncü, aile içi şiddet dördüncü esas sebep olarak gösterilmiştir. Aynı durum üzerine yapılan bütün araştırma sonuçları birbirine yakın sonuçlar içermektedir.
- ✓ Evlilik ilişkisi içerisinde çatışma, beklenen ve doğal bir durumdur. Araştırmada, evli bireylerin çatışma düzeyinin cinsiyet değişkenine göre farklılaştığı bulunmuştur. Sonuçlara göre kadınlar, erkeklere oranla daha fazla çatışmaya girmektedir. Kadınların ortalama çatışma puanlarının erkeklerin ortalama puanlarına göre önemli düzeyde daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Çiftin ilişkisine zarar veren, çatışmanın varlığı değil; çatışma sırasında asıl problemden uzaklaşmak, olumsuz tavırlar içerisinde olmak ve saldırı gibi olumsuz tavırlar sergilemek ve çatışmaların çözümsüzlükle sonuçlanması gibi durumlardır. Eşlerin, verilen çatışma ölçeğini bireysel algıları ile doldurdukları göz önüne alındığında, evlilik çatışması yaygınlığı puanları kadın ve erkek cinsiyet açısından farklılaşmasının eşlerdeki algısal farklılıklardan kaynaklanabileceği düşünülmektedir. Çiftlerin çatışma çözümleme becerisine sahip olmaları ve bu konuda kendilerini geliştirmeleri, ilişkilerinin geleceğini doğrudan etkiler. Bununla birlikte aynı evlilikteki kadınların, erkeklere göre evliliği daha çatışmalı buluşlarının nedeni kadınların problem ve çatışmaya dair farkındalıklarının daha yüksek oluşu ile ilişkili olabileceği düşünülmektedir. Çatışma boşanma riskini arttırmaktadır.
- ✓ Araştırmada ulaşılan bir diğer sonuç evlenme türlerinin evlilik çatışmasına etkisidir. Buna göre cinsiyet evlilik türü ortak etkisi anlamlı çıkmıştır. Ayrıca analizde görücü usulü evlenen erkek katılımcıların aktif çatışmaya girme eğilimlerinin daha yüksek olduğu görülmüştür. Görücü usulüyle evlenenler erkekler, flört ederek evlenen erkeklere göre daha fazla çatışma yaşamaktadır. Erkekler her evlenme türünde kadınlara göre daha fazla aktif çatışmaya girmektedirler. Bu durumun tam tersi olarak analiz sonuçlarına göre flört ederek evlenen kadınlar ile görücü usulü evlenenler arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır.
- ✓ Evlilik çatışmasının artması ile çocuk sayısının artmasının çatışma oranı düşüşüne anlamlı katkıları olduğu görülmüştür. Sonuçlar incelendiğinde çocuk sayısı arttıkça evlilikte çatışmanın azaldığı görülmekte ve boşanmalar da azalmaktadır. En yüksek boşanma oranı çocuğu olmayan ve tek çocuklu ailelerde gerçekleşmiştir. Fakat

birden fazla araştırma, boşanma yoluna giren evliliklerde çocuk olgusunun evliliği kurtaracak bir sebep olmadığını gündeme getirmektedir.

- ✓ Boşanma düşüncesi olan bireyler kısa zaman içerisinde destek alabilecekleri profesyonellere başvurmalıdır. Boşanma sürecine giren eşlerin arasını bulmak için geliştirilen yöntem ve oluşturulan birimlerin (boşanma süreci danışmanlığı ve aile arabuluculuğu) lansmanı yeterince yapılamadığından tüm toplum tarafından bilinmemektedir. Bu birimlerin işlevselliğinin artırılması ve eşlerin bu kurumları tercih etmeleri istekli hale getirilmesi ailevi çatışmaları minimize edecektir. Araştırma sonuçlarına göre boşanmış veya boşanmak üzere olan bireylerin arz odaklı koruyucu/önleyici danışmanlık hizmetlerine ve arabuluculuk hizmetine erişim sağlayamadıkları görülmektedir. Elde edilen veriler çiftlerin, evliliğin en zor dönemi sayılan boşanma evresinde devlet tarafından sunulması gereken psikolojik, dini, hukuki veya sosyal hizmet odaklı bir modele erişimden yoksun olduklarını göstermektedir.
- ✓ Boşanma olgusunun azaltılabilmesi için aile danışmanlığı ve boşanma süreci danışmanlığı hizmetinin meslek haline getirilmesi ve insanların bu hizmete erişiminin hızlanması için özel kurumlar tarafından verilebileceği gibi kamu eliyle de verilmesi gerekmektedir. Aile, tüm bakanlıkların ana konularından biridir. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Hazine ve Maliye Bakanlığı (Ekonomi), Diyanet İşleri Bakanlığı, Adalet Bakanlığı, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Millî Eğitim Bakanlığı. Boşanma, sosyoloji, psikoloji, sosyal hizmet, hukuk, ekonomi ve ilahiyat gibi disiplinlerin ilgi alanına giren bir sorun alanıdır. Araştırmada elde edilen verilere göre katılımcıların % 72.2 gibi önemli bir bölümünün de arabuluculuk hizmetlerinden hiçbir zaman yararlanamamış olduğu görülmektedir. Avukatlar tarafından sunulacak desteğin çocuk sayısı, gelir durumu, nafaka vb) hukuki süreç ayrıntılı olarak anlatılması gerektiği katılımcıların çoğu (Kesinlikle katılanlar: % 47.4, katılıyorum: %29.2) tarafından olumlu görülmektedir. Boşanma süreci birçok disiplini kapsadığından dolayı multidisipliner seviyede hizmet modelleri ve çalışma ekibi oluşturularak desteklenmesi gerekmektedir. Bu nedenle evlilik kurumu; dini kurallar, hukuki sistemler ve ahlaki toplumsal kurallar tarafından desteklenerek multidisipliner bir bakış açısıyla boşanma olgusunun önüne geçilmelidir.
- ✓ Aile sorunlarına zamanında müdahale etmek ve profesyonel destek almak boşanma sürecine düşmeden ailenin devamını sağlayacaktır. Bu hizmetleri vermesi planlanan aile danışma birimlerinde çalışan meslek elemanlarının nitelik ve yeterliliklerine bilimsel bir standart getirilmesi gerekmektedir. Özellikle yerel yönetimler tarafından boşanma süreci ile ilgili sunulan hizmetlerde çalışan bireylerin mesleki formasyonları alanla ilgili olmalıdır. Aile arabuluculuğu hizmeti sunan profesyonellerin de aile sosyolojisi, aile psikolojisi ve danışmanlık hizmetleri konusunda donanımlarının artırılması ve sorunların çözümüne yönelik mesleki uygulamalar yapmaları gerekmektedir.

- ✓ Eşler arası sorunların oluşması eşlerin birbirini tanıması, beraberlik süreci ile bağlantılıdır. Araştırma sonuçlarına göre evlilik süresinin, çift uyumunu yordayıcı bir değişken olmadığı ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte boşanma vakaları evliliğin ilk beş yılında daha yaygındır. Türkiye İstatistik Kurumu'nun son beş yıllık evlenme ve boşanma istatistiklerine göre, boşanmaların % 40,1'i evliliğin ilk 5 yılı içinde gerçekleşmektedir. Araştırma sonuçlarına göre de evliliğin en yüksek risk altında olduğu yıllar ilk 5 yıl ve takip eden 5 yıllık zaman dilimleridir. Evliliğin ilk aşamasında eşler arasında yaşanan çatışmalara zamanında müdahale ederek bu durumun aile içi zenginliğe dönüşmesi gerekmektedir. Bu süreçte eğitim, çocuk, meslek, yaş ve cinsiyet farkı aranmaksızın profesyonellerden destek ihtiyacı doğmakta ve danışmanlık hizmetlerine daha çok gereksinim duyulmaktadır.
- ✓ Türk toplumunda evlilik birliğinin kurulmasıyla birlikte çiftlerin birbirleri ile olan ilişkileri kadar aile büyükleri ile olan ilişkilerde önem kazanır. Araştırmada boşanma kararı alan tarafın düşüncesini ilk kiminle paylaşıldığı sorusu yöneltilmiştir. Araştırma bulgularında boşanma kararının ilk yakın ailesiyle paylaşanların oranı % 41 iken, ilk eşiyle paylaşanların oranı % 36 olduğu görülmektedir. Geleneksel Türk aile yapısında aile büyükleri sorunların çözümünde ve evliliğin devamının sağlanmasında önemli bir rol üstlenmektedir. Sonuçlar; birinci derece akraba kişilerin evliliklere müdahalede bulunmasını boşanmanın önemli sebepleri arasında olduğunu aktarmaktadır, ebeveyn, aile ve arkadaş desteğini alan çiftlerin evliliklerinin olumlu anlamda daha istikrarlı ve memnuniyet düzeylerinin daha yüksek olduğunu kanıtlamaktadır. Boşanma aşamasındaki çiftlerin en çok destek almak istedikleri kesim kendi arkadaşları olarak tespit edilmiştir.
- ✓ Araştırma sonuçlarına göre ilahiyatçılardan destek almama oranının % 75, böyle bir destek verilmesi durumunda bunu talep etmeyeceklerin oranının %60.3 olduğu düşünüldüğünde, diyanet camiasının organizasyonlarına talebin artması için bazı düzenlemelerin yapılması gerektiği sonucu ortaya çıkmaktadır. Oysa geleneksel aile kurumuna etki eden gelenek ve din; toplumsal temelin en sağlam unsurlarının başında gelmektedir. Bu açıdan boşanma sayılarının düşmesi için din mensuplarının daha aktif ve daha bilimsel bir yol izlemeleri gerekmektedir.
- ✓ Araştırma sonuçlarına göre belediyelerin sunduğu manevi ve sosyal desteği yetersiz bulanların oranı bir hayli yüksektir. (Kesinlikle katılmayanlar: % 56.5, katılmıyorum: % 24.9) Buna göre evliliğin devamı için belediyeler tarafından verilen manevi ve sosyal destek yetersizdir. Bu verilere göre yerel yönetimlerin aile bütünlüğünün korunması konusunda daha aktif olmaları gerektiği anlaşılmaktadır.
- ✓ Katılımcıların yarıdan fazlasının (% 54.1) profesyonel psikolojik destek almadığı görülmektedir. Katılımcılar çoğunlukla boşanma öncesi ücretsiz psikolojik destek

sağlanması gerektiğini düşünmektedir (% 58.4). Aile ve evlilik terapistlerinin çiftlere yardım etme noktasında önemi artmaktadır.

- ✓ Sosyal Hizmet Uzmanları disiplinlerarası yapılacak boşanma süreci çalışmalarında yol gösterici bilgiler sunacak donanımına sahiptir. Araştırma sonuçlarına göre boşanma sürecinde olay bireylerden her beş kişiden dördü sosyal çalışmacıdan hiçbir zaman destek alamadıklarını beyan etmişlerdir. Katılımcıların boşanma sürecinde sosyal çalışmacıdan destek almama oranının yüksek olduğu karşımıza çıkmaktadır. Her dört kişiden üçü sosyal çalışmacıların sunduğu desteği gereksiz bulmuştur. Bu veri sosyal hizmet uzmanı tarafından verilen desteğin katılımcıya ulaşmadığı bilgisini vermektedir. Bu veriler ışığında sosyal çalışmacıların boşanma sürecinde yeterliği desteği veremediği ortaya çıkmaktadır. Problem çözme deneyimleri de olan bu uzmanlar boşanma sürecinde arz odaklı hizmet sunma konusunda nitelik olarak yetersiz kalmaktadır. Sosyal çalışmacılar aile danışmanlığı sahasında ve aile mahkemelerinde uzman olarak çalışabilmektedir. Sürecin en kritik aşamalarında söz sahibi olabilmektedirler. Bu nedenle öncelikle boşanma süreçlerinde sosyal çalışmacıların niteliklerinin artırılması gerekmektedir. Boşanma sürecinde sosyal hizmetin psiko-sosyal desteğinin önemi, gerekliliği ve fonksiyonelliğinin ortaya çıkması gerekmektedir.
- ✓ Araştırma bulgularında katılımcılar, aile danışmanı veya terapisti tarafından destek almaları gerektiğini yüksek oranda (% 58) belirtmişlerdir. Aile terapisi ve danışmanlığı bireyin aile olmanın güçlü özelliklerini fark edip evlilikteki rolünü hayata geçirmesi yönündeki çabalarını destekleme ile birleşen önleme çalışmaları çerçevesinde farklı yaklaşımlar barındırır. Bu çerçevede aile danışmanı veya terapistlerinin boşanma süreçlerinde aktif olarak yer almaları gerekmektedir.
- ✓ Aile arabuluculuğu çiftlerin barışıp evliliğini yeniden sürdürmesini değil, uyuşmazlıkların çözümünü sağlayarak boşanmaların çatışmasız bir şekilde gerçekleşmesini sağlamaktadır. Araştırma hipotezinin aksine araştırmanın sonuçlara göre Türkiye’de aile arabuluculuğu uzlaştırma içermektedir. Avukatın sağladığı arabuluculuk hizmetinden yararlanan katılımcıların verdiği cevaplara göre avukatın sağladığı arabuluculuk hizmetinin % 6 oranıyla hiçbir zaman barışma içermediği, % 34 oranıyla nadiren barışma içerdiği, % 31 ile bazen barışma içerdiği, % 16 oranıyla genellikle ve % 13 oranıyla çok sık barışma içerdiği görülmektedir. Bu çerçevede arabulucu çiftleri barıştırma yönünde bir yükümlü ve teşebbüsü olmasa da çiftlerle yapılan görüşmeler sonucunda barışmaya meyilli olanlar gözlenmektedir.
- ✓ Boşanma öncesi avukat tarafından verilen arabuluculuk hizmeti evliliğe verilen son bir şans olarak görenlerin oranı % 41.2 seviyesindedir. Araştırma sonuçlarına göre evliliğin devamı için boşanma avukatı tarafından eşlere destek verilmelidir

görüşüne katılanların oranı her beş kişiden üçü tarafından benimsemiştir ki bu oran hayli yüksektir.

ÖNERİLER

- ✓ Her toplumda geçmişten günümüze kadar evlilik gerçekleştiği kadar boşanma da gerçekleşmiştir. Aile ekolojik sistemin en önemli paydaşlarından biridir. Aile birliğinin ve bütünlüğünün bozulması mikro sistemde bireyi ilgilendirdiği gibi makro sistemde de toplumu ilgilendiren bir süreçtir. Toplumun devamlılığını sağlaması açısından önem arz eden aile, bireyi toplumsal hayata ve toplumsal hayattaki değişimlere de hazırlamaktadır. Bu nedenle evlilik kurumu; dini kurallar, hukuki sistemler ve ahlaki toplumsal kurallar tarafından desteklenerek boşanma olgusunun önüne kanun ve yasaların öngördüğü şekilde geçilmeye çalışılmalıdır.
- ✓ Uygulayıcılar ve kanun koyucular, ekolojik sistemlerin çeşitli seviyelerinde ‘boşanma kararı alan eşlerin toplumsal riskleri’ ve ‘evliliği koruyucu faktörler’ hakkında eğitilmelidir. Bununla birlikte sosyal politikalar kapsamında aile birliği savunulmalıdır.
- ✓ Evliliklerin sürdürülmesinde eşler arası mahremiyet kilit rol oynamaktadır. Boşanma kararının sorun yaşanan eş ile paylaşılmasından önce akrabalarla paylaşılması sorunu daha da büyüteceği düşünülmektedir. Bu doğrultuda aile büyüklerinin boşanma öncesi çekirdek aileye olan müdahalesinden kaynaklanan hoşnutsuzluğun azaltılması için eşler arası sorunun kaynağının profesyonel destek olarak giderilmesi önem taşımaktadır.
- ✓ Aile bütünlüğünü önceleyen danışmanlık sistemi, doğru yöntem ile uygulandığı ve sistemin ulaşılabilirliğinin sağlanması durumunda, evliliklerinde sorun yaşayan ailelere çözüm getireceği düşünülmektedir. Aile danışmanlığına başvurmadan mahkemeye direk başvuran bireyler için danışmanlık sistemi farklı bir alternatif olacağından ve evlilik ile mahkeme arasında tampon görevi göreceğinden aile bütünlüğü korunacaktır. Bireyler evlilik birlikteliğinin sonlanması ile karşı karşıya kalsalar bile boşanma sürecinde sağlıklı iletişim kurulacağı için müşterek çocuklara boşanma sürecinin olumsuz etkisi daha az yansımaktadır.
- ✓ Aile, ekolojik sistemde toplum kültüründen beslenen bir yapıya sahiptir. Çevresel faktörler aile mikro sistemini etkilemektedir. Aile alanında çalışacak sosyal hizmet uygulayıcıları için -yönlendirme ve müdahale yeteneği konusunda- toplumun geniş kitlelerine rahat ulaşip kültürümüze duyarlı rehberlik yapabilecekleri bir eğitim modeli oluşturulması ve eğitim programlarının düzenlenmesi önerilmektedir.
- ✓ Önleyici çalışmalar toplum içinde her evli birey ve çifte ulaşacak şekilde planlanmalıdır.

- ✓ Araştırmada kullanılan çatışma ölçeği sonuçlarına göre evli çiftlerin devlet tarafından sunulacak iyileştirici sosyal müdahaleden yoksun oldukları tespit edilmiştir. Aile bireylerini derinden etkileyen ve aile birliğini zedeleyen her çatışma türünün engellenmesi için sosyal politika kapsamında farkındalık yaratacak konferans, panel, sempozyum ve aile okulu gibi uygulamaların kamu, belediye iş birlikleri ve sivil toplum kuruluşlarınca belli periyodlarla yapılması ailede çatışmaların önlenmesinde etkili olacaktır.
- ✓ Adli sürece başvurmuş olan çiftlere hak temelli yaklaşımla verilecek ücretsiz eğitim, önleyici/destekleyici danışmanlık hizmetleri iletişim becerilerini ve çatışma çözüm stillerini geliştirecektir. Aileyi koruyucu ve boşanmayı önleyici tedbirlerle sunulacak hizmetler boşanma oranlarını azaltmada da etkili olacaktır.
- ✓ Türkiye’de çiftlerin disiplinlerarası yeterli profesyonel destek alamadığı açık olarak görüldüğü araştırma sonuçlarında, evliliğin devamına yönelik arabuluculuğun sosyal hizmet uygulamasındaki yokluğu açıkça görülmektedir. Bunun için birey merkezli aile danışmanlığı haricinde arabuluculuk için çeşitli modeller önerilmiştir. Türkiye’de arabuluculuk uygulama pratiği aile birliğinin devamına yönelik olmadığından aile bütünlüğünü olumsuz etkileyen unsurlar ile boşanma olaylarının araştırılması ve aile kurumunun güçlendirilmesi için alınması gereken önlemlerin belirlenmesi amacıyla kurulan TBMM Araştırması Komisyonu Raporu’ndaki öneriler dikkate alınmalıdır.
- ✓ Türkiye’de sosyal hizmet literatüründeki diğer konular aile ile kıyaslandığında aile alan yazında daha az çalışma olduğu görülmüştür. Türkiye’deki sosyal hizmet literatüründe aile konularına ilişkin yapılan araştırmalarda evliliğin devamına yönelik sosyal hizmet deneyiminin eksikliği göze çarpmaktadır. Eşler arası ilişkilerin anlaşılmasında, çatışmanın yapısı ve sebeplerinin anlaşılması kadar çözüm stillerinin de belirlenerek uzlaşma, arabuluculuk ve çözüm odaklarının daha kolay hayata geçirilebileceği düşünüldüğünden bu konu ile ilgili çalışmaların yapılması önerilmektedir.
- ✓ *“Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ve Adalet Bakanlığı tarafından ailenin güçlendirilmesi için ortak çalışmalar yapılmalıdır. Bakanlıklar bünyesinde tecrübe kazanmış uzmanların sivil toplum örgütlerini çatışma ve aile yaşam döngüsü konusunda bilinçlendirmesi ve STK’lar ve kurumlar arası ortak çalışmalar yapılmasını teşvik etmesi önerilmektedir. Türkiye’de yaşanan sosyal gelişmelere ve kaba boşanma oranları artışına paralel olarak Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı öncülüğünde tüm aile danışmanlığı hizmetlerinin evrensel ve bilimsel teoriler ışığında yeniden yapılandırılması, hizmetlerin verimliliği ve sürdürülebilirliği açısından önem arz etmektedir.”*

- ✓ Sağlıklı, mutlu ve müreffeh ailelerin oluşması için bakanlık tarafından verilen Aile Eğitim Programı (AEP) ailelerin karşılaşılabilecekleri çeşitli risklere yönelik önlemler almalarına katkıda bulunmayı amaçlamaktadır. AEP'in Türkiye genelinde yaygınlaştırılması aile olma bilincinin ve aile yaşam kalitelerinin artmasında etkili olacaktır.
- ✓ Aile danışmanlığı hizmetlerinin her aileye ulaştırılması temel ilke olarak benimsenmelidir. Bunun yanında aile danışmanlığı hizmetleri Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ve Adalet Bakanlığı eşgüdümüyle, devlet desteği ile arz odaklı sunulmalıdır. İsteğe bağlı olmaksızın ihtiyacı olan tüm bireyler hizmetlere aile mahkemesi uzmanları aracılığıyla ulaşabilmelidir. Evliliğin devamına yönelik arabuluculuk hizmetlerinin bilinirliğinin sağlanabilmesi önerilmektedir.
- ✓ Bunların yanında görsel ve işitsel medya aracılığı ile toplumda rol model olarak benimsenen kişilerle, ortak kültürümüzde değer olarak kabul edilen ailenin devamına yönelik iletişim kampanyaları oluşturulması ve medya kuruluşlarıyla iş birliği içinde çalışmalar yapılması önerilmektedir.
- ✓ Aile danışmanlığı hizmetlerinin AÇSHB, Belediyeler, Özel Aile Danışma Merkezleri gibi kurumlar tarafından standardize edilmemiş uygulama farklılıkları ile sunulduğu görülmektedir. Türkiye'de boşanma öncesi aile danışmanlığı hizmetleri de talep odaklı ve asgari düzeyde aile danışmanlığı hizmetleri kapsamında sunulmaktadır. Uygulamalardaki farklılıklar aile danışmanlığı hizmetlerine sosyal, psikolojik, ekonomik açılardan bir standart getirilmesi gerekliliğini ortaya koymaktadır. Aile Danışmanlığı Türkiye'de sistematik olarak ilerlememektedir. Boşanma öncesi aile danışmanlığı hizmetleri de mesleki standartlar ve denetim gibi konuların yönetmelikte net ve kapsamlı şekilde belirtilmemesi sebebiyle sistematik değildir. Aile mahkemelerine gelen dava dosyalarında uzlaştırmacı kanun maddesinin uygulamada karşılığının olmaması yeni bir 'boşanma öncesi aile danışmanlığı' modelinin oluşturulmasını gerekli kılmaktadır.
- ✓ Arabuluculuk ülkemiz için yeni uygulama alanlarından biridir. Benzer şekilde arabuluculuk, çatışma ve evliliğin devamına yönelik arabuluculuk konuları önümüzdeki dönemlerde daha pek çok araştırmaya konu olması beklenen yeni ve uygulama açısından karmaşık yapıdadır. Bu tür araştırmalara daha büyük ve farklı kültür yapılarından seçilen evrensel örneklem ve uluslararası kontrol gruplarının da dâhil edilerek yapılması, sonuçların kıyaslanabilirliğini, genellenebilirliğini ve evrenselliğini arttıracaktır.
- ✓ “Arabuluculuk teriminin İngilizce karşılığı olan 'mediation' Latince'deki “medius, medium” kelimesinden türemiş olup “ortada, arada”, anlamlarına gelmektedir. Birçok dilde -İngilizce, Fransızca, Almanca, İtalyanca ve Portekizce- küçük yazım

ve okunuş farklılıkları ile kullanılmaktadır. Arabuluculuk bir çatışma yönetim ve uyuşmazlık çözüm süreci olarak daha yaygın şekilde bilinir hale gelmektedir. Ancak kelimenin kendisi birbiriyle çelişen anlamlara gelecek şekilde -hatalı biçimde- kullanılmaktadır. Özellikle İngilizce dilinde benzer seslere sahip kelimeler olan “mediation” (arbuluculuk), “conciliation” (uzlaştırma), “reconciliation” (barıştirma) ve hatta “metitation” (meditasyon) kelimelerinin kullanımında bir kafa karışıklığı görülebilmektedir. Türkiye’deki arabulucuk olgusu üzerindeki kavram karışıklığının giderilmesi için Adalet Bakanlığının halkı bu konuda aydınlatacak bir yöntem geliştirmesi önerilmektedir.”

- ✓ Her ne kadar Türk hukuk sisteminde arabuluculuk hizmetinin barıştirma gibi algılanmaması gerektiği görünse de toplum da yerleşmiş algı bu yöndedir. Kalıplaşmış olan algıyı değiştirmek oldukça zordur. Yanlış algıların önüne geçebilmek amacıyla Arabuluculuk adı altında hizmet sunmak yerine Boşanma Danışmanlığı Hizmetini yapılandırmak daha doğru olacaktır.
- ✓ Araştırma sonucunda sosyal hizmetlerin Türk hukuk sisteminde yerini almış aile arabulucuğu sahasında etkin olmadığı görülmektedir. Oysaki sosyal hizmet aileye yönelik sorunların çözümüne yönelik bilimsel uygulamalar içeren bir meslektir. Koruyucu-önleyici, hizmetlerinden oluşan aile hizmetlerinde sosyal hizmet uzmanları danışman ve terapist olarak görev alır. Toplumların, grupların ve bireylerin, ekonomik ve psikososyal sorunlarının ortadan kaldırılması sorumluluğunu taşımaktadır. Sosyal hizmet, bireyin aile ve toplum hayatı içinde yaşam kalitesinin artması yönünde mesleki ve kurumsal çalışmaları kapsar. Sosyal hizmet uzmanı, terapi uygulamaları ve danışmanlıkla bireyin gelişimine katkı sunarak ailenin problem çözme kapasitelerini geliştiren işlev ve rolüyle, aile içi çatışmaların çözülmesinde, ailenin ruh sağlığının korunmasında, terapist ve danışman rolü almaktadır. Ailelere yönelik uygulamalarda; bireyin ve ailenin psikososyal sorunlarında çözüm sağlamayı hedeflemektedir. Bunun yanında bireyin, toplum ve aile hayatında güven duygusu içinde yaşamasına katkı sunmaktadır. Sosyal hizmet uzmanlarının başrol oynayacağı arz odaklı ve multidisipliner boşanma süreci danışmanlığı modeli önerilmektedir.
- ✓ Türkiye’de sosyal hizmet uzmanının aileye yönelik hizmet vermesi tartışmalı bir konudur. Ancak sosyal hizmet uzmanı lisans eğitiminin kazandırdığı beceri ve bilgi ile gruplarla, ailelerle ve bireylerle psikososyal tedaviye yönelik müdahaleler yapabilmektedir. Sosyal hizmet lisans eğitimi ders müfredatına göre; psikolojiye giriş, çocuk psikolojisi, gelişim psikolojisi, görüşme teknikleri, normal dışı davranışlar, terapötik iletişim becerileri, insan davranışı, sosyal çevre ve toplumsal psikoloji dersleri ailelere ve gruplara yönelik danışmanlık hizmetlerinde kuramsal bilgi ve beceri gereksinimi karşılamaya yöneliktir. Bu açıdan aile arabuluculuğu uygulamalarında sosyal hizmet uzmanlarının daha aktif rol alması gerekmektedir.

- ✓ Türkiye’de arabuluculuk kurumları eşlerin barışıp evliliğini yeniden sürdürmesini değil, boşanmaların çatışmasız bir şekilde gerçekleşmesini sağlamaktadır. Boşanma arabuluculuğu aile hukukuna ilişkin sorunlara uygulanırken sadece hukuki müzakere aşamasında kalmamalıdır. Arabuluculuk faaliyetlerine entegre edilerek değerlendirilmesi gereken evliliğin devamına yönelik uzlaştırmacı aile danışmanlığı, aile birliğinin korunmasını içerdiğinden özel değerlendirilmesi gereken bir sosyal hizmet alanıdır.
- ✓ Türkiye’de arabuluculuk hizmetleri sadece hukuk mezunları tarafından sunulmaktadır. Aile hukukunun kendine özgü yapısı ve hassasiyeti boşanma sürecinde yaşanan velayet, nafaka, mal paylaşımı, çocukla ilişki, tazminat gibi önemli konular için uyuşmazlıkların normal dava yoluna oranla daha çabuk ve dostane bir şekilde sonuçlandırılmasını gerekli kılmaktadır. Bu çerçevede aile mahkemesi uzmanlarının ilgili yönetmelik doğrultusunda arz odaklı sosyal hizmet yaklaşımıyla çalışmalar yapması önerilmektedir. Gerektiği durumlarda bu çalışmalar disiplinlerarası hizmet modeli kapsamında farklı disiplinlerden destek alma ve tarafları ilgili disipline yönlendirme de içermelidir.
- ✓ Konuya arabuluculuk rolü açısından bakıldığında, aile arabuluculuğu sorumluluğunu üstlenme durumunda olan bireylerin öncelikle aile yaşamı, boşanma ve ailenin yeniden yapılandırılması, iletişim ve görüşme teknikleri konularında arabuluculuk özel eğitimi almış olmaları gerekmektedir. Aile arabuluculuğu bir aile danışmanlığı veya terapisi süreci olmadığından sadece belirli meslek gruplarının üstlenebileceği bir sorumluluk olarak tanımlanamamaktadır. Dolayısıyla ilgili özel eğitimi alan bireyler aile arabuluculuğu yapabilirler. Bu sebeple Boşanma Süreci Danışmanlığı ve Arabuluculuk Eğitimi almış ve bu alanda yeterliliği olan personelin başvuru olması halinde sadece söz konusu hizmet kapsamında görevlendirilmelidir. Oluşturulacak birimde çalışacak meslek grupları; avukatlar, psikologlar, psikolojik danışmanlar, çocuk gelişimi uzmanı/pedagoglar, sosyal hizmetler uzmanları olmalıdır. Boşanacak aileler yaşadıkları sorunlara göre bu uzmanların birkaçı ya da tamamından destek alabilmesi önerilmektedir.
- ✓ Adalet Bakanlığı’na bağlı aile mahkemesi uzmanlarının sunmuş olduğu taraflar arası arabulucu ve danışmanlık hizmetleri uygulamadaki diğer sosyal hizmetlerden farklı olarak özen gerektiren ve mahremiyet içeren bir sosyal hizmet türüdür. Bu özelliğinden dolayı mahkemelerde uzmanlar tarafından sunulan hizmetler, ayrı mekânda sunulmalıdır. Ne yazık ki günümüzde aile mahkemelerinde uzmanların tarafları göreceği ayrı bir görüşme odasına erişim imkânları yoktur. Süreci takip etmek ve yönetmek için aile arabuluculuğu hizmeti kapsamında verilebilecek danışmanlık hizmetlerinin de aynı yerlerde verilmesi öngörülmektedir. Fakat hizmetin etkin ve kaliteli sunulması için görüşme odaları ihtiyaca uygun ve çalışma

ofislerinden ayrı planlanmalı çiftlerin çocukları için de oyun köşesi/oyun odası gibi ortamların uygun şekilde düzenlenmesi gerekmektedir.

- ✓ Toplumun temelini oluşturan ailenin korunup geliştirilmesi, Anayasa'nın 41. maddesi uyarınca devlet açısından anayasal bir görevdir. Ülkemizde ailenin korunması denildiğinde, sadece hukuki koruma anlaşılmakta olup hukuktaki gelişme ve ilerlemeler, mevzuatlara yansıtılarak gerekli yasal düzenlemelerle sağlanmaya çalışılmaktadır. Bu nedenle genel olarak hukuki açıdan bir problem bulunmamakla birlikte uygulamalarda sorunlar yaşandığı, istatistiklerde de görüldüğü üzere aile içi şiddet ve boşanma sayılarının sürekli artma eğilimi göstermektedir. Ailenin, hukuki yönden korunup himaye edilirken, bu desteğin aynı zamanda sosyal, siyasi ve ekonomik alanlarda da gerçekleşmesi koruma fonksiyonunu daha anlamlı hale getirecektir. Koruma, aile kurumu aşınıp, yıpranıp boşanma aşamasına gelmeden önce önleyici tedbirler alınmak suretiyle arz odaklı aile politikaları çerçevesinde sağlanmalıdır.

KAYNAKÇA

- Acar, F. T. (2001). Duygusal Zekâ Yeteneklerinin Göreve ve İnsana Yönelik Liderlik Davranışları ile İlişkisi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Acland, A. (1990). A sudden outbreak of common sense: Managing conflict through mediation. London: Hutchinson.
- Addams, J., Cox, L. E., Schreiber, M. S. (1996). *Social Work Role Model*, Social Work, (119).
- Adema, W. (2013). *Greater gender equality: What role for family policy?* Family Matters, No. 93. (7-16).
- Aile Eğitim Programı*. T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından hazırlanmıştır. <https://www.aep.gov.tr/aep-hakkinda/icerigi-ne/> Erişim tarihi: 28 Mart 2019.
- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aile Danışmanlığı Merkezleri Yönetmeliği <http://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=7.5.16567> MevzuatIliski=0 sourceXmlSearch= Erişim tarihi: 28 Mart 2019.
- Akgündüz, A. (1986), *Mukayeseli İslam ve Osmanlı Hukuku Külliyyatı*, Diyarbakır, 1986, s.329.
- Aktaş, Mavili A. (2004). *Aile Terapisinde Sosyal Hizmet Yaklaşımı*. Aile ve Toplum Yıl:6 Sayı:7. Ankara
- Aktaş, Mavili A. (2014). *Aile İçi Şiddet: Kadının ve Çocuğun Korunması*. Güncellenmiş Yeni Baskı. Elma Yayınevi. (41).
- Akyıl, Y., Üstünel A. Ö., Alkan S., Aydın H. (2015) *Türkiye’de Çift ve Ailelerle Çalışan Uzmanlar: Demografik Özellikler, Eğitim ve Klinik Uygulamalar*. Studies in Psychology 35-1 (57-84) <http://dergipark.gov.tr/iupcd> Erişim tarihi: 28 Mart 2019.
- Albayrak, A. (2018). “Türk Hukukunda Tcarî Uyuşmazlıklarda Arabuluculuk,” Arabuluculuğun Geliştirilmesi Uluslararası Sempozyumu, Ankara. Avrupa Arabuluculuk Direktifi, Directive 2008/52/EC of the European Parliament and of the Council of 21 May 2008 on certain aspects of mediation in civil and commercial matters.
- Allender JA, Spradley BW (2005). Community Health Nursing Concepts and Practice, 5th edition. Philadelphia, Lippincott Williams & Wilkins, 3.
- American Association for Marriage and Family Therapy (2002). About AAMFT. https://www.aamft.org/about_aamft/AAMFT.aspx Erişim tarihi: 28 Mart 2018.
- American Board of Examiners in Clinical Social Work (ABECSW). (2004) Clinical Supervision: A Practice Specialty of Clinical Social Work. http://www.annapoliscoalition.org/pages/images/ABESUPERVPAPERFINAL_22_05_ed_406.pdf. Erişim Tarihi:01.02.2019.

- Angın, Y. ve Altaş, N. (2018). *Aile ve Dini Rehberlik Bürosu Görevlilerinin Karşılaştıkları Psikososyal Sorunlara Yaklaşımlarının Dini Danışmanlık ve Rehberlik Açısından Değerlendirilmesi*, Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 18 (2), 661-689.
- Arslan, A. S. (2010). *Türk Aile Mahkemelerinin Yapısı ve Yargılama Usulü*. Ankara Barosu Dergisi. Yıl:68
- Atak, M. (2019). *Boşanmaların Önlenmesine Yönelik Proje Önerileri*, Maneviyat Psikolojisi III: Evlilik ve Aile, s:119-132, (Ed. M. Atak), Kayseri: Kimlik Yayınları.
- Atak, M. (2020). *Ayetler ve Hadisler Işığında Evlilik ve Boşanma Sürecine Psikolojik Bakış*. Social Sciences Research Journal, 9 (3), 152-163.
- Avcı M. (2019), *Osmanlı 'da Aile Arabuluculuğu*, https://www.tihek.gov.tr/prof-dr-mustafa-avci/#_ftnref48
- Axelrod, R. (1984). *The evolution of cooperation*. New York: Basic Books.
- Aybey, S. (2016). Boşanma Sorunlarında Dini Danışmanlık Ve Rehberlik: Diyanet İşleri Başkanlığı Örneği, *Electronic Journal of Social Sciences* , Güz- Cilt:15 Sayı:59 ss.1447-1465
- Aydın, A. (2007) *Aile Hayatı: Huzur ve Saadetin Kaynağı*, İslam'a Giriş: Ana Konularla Yeni Yaklaşımlar, s. 365- 373, (Ed. B.Erul), İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları,
- Ayşin S., Kaplaner K. (2019), *Evli Bireylerin Çok Boyutlu Başa Çıkma Biçimleriyle Evliliklerinde Çatışma Yaşama Durumları Arasındaki İlişki*, Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Derneği, V.3(1), 01-32
- Aytaç, M. (2008), Uluslararası Hukuk ve Dış İlişkiler GenelMüdürlüğü Tetkik Hâkimi, “Aile Ombudsmanlığı Hakkında Avrupa Konseyi NO. R (98) 1 Sayılı Tavsiye Kararı Üzerinde Bir İnceleme”
- Aytürk, G. (2005). *Foucauldian Panopticon in the Public Discourse on Youth in Turkey*. MSc Dissertation in Social Policy and Planning in Developing Countries, School of Political and Economics Science University of London.
- Barbee, A. P., Druen, P.B., Gulley, M. R., Yankeelov, P. A. (1993). *Social support as a mechanism for the maintenance of close relationships*. Unpublished manuscript, University of Louisville, Cunningham, M. R.
- Barsky, A. E. (2000). *Conflict resolution for the helping professions*. Belmont, CA: Brooks/Cole.
- Barsky, M. (1983). *Emotional needs and dysfunctional communication as blocks to mediation*. Mediation Quarterly. (55-66).
- Bascoe, S. M., Davies, P. T., Sturge-Apple, M. L., Cummings, E. M. (2009). *Children's representations of family relationships, peer information processing, and school adjustment*. Developmental Psychology. 45. (1740).

- Baynal, F. (2018), *Boşanma Sonrası Başa Çıkmada Dini ve Manevi Etkilerin İncelenmesi*, CC BY-NC-ND 4.0, XXXV
- Beach, S. R. H., Martin, J. K., Blum, T. C., Roman, P. M. (1993). *Effects of marital and co-worker relationships on negative affect: Testing the central role of marriage*. American Journal of Family Therapy. 21. (313-323).
- Beardslee, W. R. (1998). *Prevention and the clinical encounter*. American Journal of Orthopsychiatry. 68. (521-533).
- Becker, A., Todd, M. (2017) *Watching the Evolution of the American Family Amazon's Transparent*, Ecological Systems Theory and the Changing Dynamics of Public Opinion, Pages 1120-1137.
- Beer, J. E. (with E. Stief). (1997). *The mediator's handbook* (3rd ed., rev.). Gabriola Island, BC: New Society.
- Beitzel, T. (2015). *Why we fight: the origins, nature, and management of human conflict*. (34).
- Beki, A. (2018). Türkiye’de Sosyal Hizmet Uygulamaları Sosyal Hizmetler, İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi Yayınları.
- Bercovitch, J. (1997) *Mediation in International Conflict: An Overview of Theory. A Review of Practice in Peacemaking in International Conflict*. United States Institute of Peace Press. (127).
- Berkowitz, L. (1990). *Biological roots: are humans inherently violent?* in E. Glad (ed.), *Psychological Dimensions of War*. Newbury Park. CA: Sage. (24–40).
- Bertalanffy, L. (1950). *An outline of general system theory*. British Journal of the Philosophy of Science. 1. (139-164).
- Bertalanffy, L. (1968). *General system theory: Foundations, development, applications* (Rev. ed.). New York: Braziller.
- Bertalanffy, L. (1975). *Perspectives on general systems theory: Scientific-philosophical studies* (E. Taschdjian, ed.). New York: Braziller.
- Besler, B. (2011). Dünyada Arabuluculuk Uygulamaları Konferansı “Mediation Practices Around The World Conference” Türkiye Barolar Birliği, Ankara (17-29).
- Binay, M. (2018). *Türkiye’de Boşanma Nedenlerinin Analizi ve Alternatif Uyuşmazlık Yöntemleri*. Ombudsman Akademik. Yıl: 5 Sayı: 9. (237-267)
- Black, J. M. (1996). *Pair bonds and partnerships*. In J. M. Black (Ed.), *Partnerships in birds: The study of monogamy*. Oxford University Press. (3-20)
- Bluestein D, Cubic BA. (2009) *Psychologists and primary care physicians: a training model for creating collaborative relationships*. Journal of Clinical Psychology in Medical Settings 16:101–12
- Boheim, R., Ermisch, J. (2001). *Partnership Dissolution in the UK: the Role of Economic Circumstances*. Oxford Bulletin of Economics and Statistics 63. (197-208).

- Boszormenyi Nagy, I., Spark, G. M. (2008). *Invisible loyalties: Reciprocity in intergenerational family therapy*. Madrid.
- Bracht, N. (2000). Prevention: Additional thoughts. *Social Work in Health Care*. 30. (1-6).
- Bronfenbrenner, U. (1979) *The Ecology of Human Development*, Harvard University Press. Cambridge, Massachusetts and London, England.
- Bronfenbrenner, U. (1979). *The ecology of human development: Experiments by nature and design*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Bronfenbrenner, U. (1986). *Ecology of the Family as a Context for Human Development: Research Perspectives*. Cornell University by the American Psychological Association. *Developmental Psychology*. Vol. 22, No. 6. (723-742).
- Bronfenbrenner, U. (1994). *Ecological models of human development*. In M. Gauvian M. Cole (Eds.). *International encyclopedia of education* (pp. 37–43). New York. NY: Freeman.
- Bronfenbrenner, U. (2001). *The bioecological theory of human development*. In N. J. Smelser P. B. Baltes (Eds.). *International encyclopedia of the social and behavioral sciences*. New York. NY: Elsevier. vol. 10. (6963–6970).
- Bronfenbrenner, U., Crouter, A. C. (1982). *Work and family through time and space*. In S. B.Kamerman C. D. Hayes (Eds.), Washington, DC: National Academy Press *Families that work: Children in a changing world* (39–83).
- Buss, D. M. (2011). *Evolutionary psychology: The new science of the mind*. Needham Heights, MA: Allyn Bacon.
- Buz, S., Sağlam M., Düzyurt K. (2015) *Ankara 9. Aile Mahkemesi. Aile Mahkemesinde Çalışan Sosyal Çalışma Görevlilerinin Sosyal İnceleme Raporlarına İlişkin Değerlendirmeleri: Ankara Adliyesi Örneği*. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi* C. 26. S. 2
- Canessa, R., Cawyer, B., Reagan, F. L. (2014) *Hereinafter Rebooting EU Mediation Report*. Study prepared for Legal and Parliamentary Affairs. European Parliament. Policy Department C, Citizens. Rights and Constitutional Affairs.
- Caplan G, Marie K. (1976) *Support Systems And Mutual Help: Multidisciplinary Explorations*. Newyork: Grune Stratton,
- Carlson, B. E. (2000). *Children exposed to intimate partner violence: Research findings and implications for intervention*. *Trauma Violence Abuse*, 1. (321-342). doi:10.1177/1524838000001004002.
- Carlson, D. S., Kacmar, K. M., Williams, L. J. (2000). *Journal of Vocational Behavior*. Article. Construction and Initial Validation of a Multidimensional Measure of Work–Family Conflict. Volume 56. Issue 2. April 2000. (249-276).
- Carter, B., McGoldrick, M. (2001). *Changes in the family life cycle: A framework for family therapy*. Porto Alegre: Artmed.

- Cervený, C. M. O., Berthoud, C. M. E. (1997). Family and life cycle: Our reality in research. São Paulo: Psychologist's House.
- Ceylan, C. (2019). *Aile Mahkemelerinde Sosyal Hizmet Uygulamaları*. http://www.sosyalhizmetuzmani.org/ailemahkemeleri_shuz.htm Erişim Tarihi: 09.12.2019
- Chambers, D. (2012). *A Sociology Of Family Life*. Polity Press
- Chornenki, G. A., Hart, C. E. (1996). *Bypass court: A dispute resolution hand-book*. Toronto: Butterworths.
- Christensen, A., Heavey, C. L. (1990). *Gender and social structure in the demand/withdraw pattern of marital conflict*. Journal of Personality and Social Psychology, 59 (1), 73-81.
- Cılga, İ. (2001) *Aile Mahkemeleri Tasarısı Üzerine Bir Değerlendirme*. Aile ve Toplum Dergisi. S.5
- Cılga, İ. (2008). *Aile Mahkemelerinde Çalışma Yöntemi*. Ankara: Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Genel Merkezi Yayınları. s. 155.
- Cobb, S. (1976). *Social support as a moderate of life stress*. Psychosomatic Medicine, 38(5)
- Conger, RD, Conger, KJ, Yaşlı, GH, Lorenz, FO, Simons, RL ve Whitbeck, LB (1993). *Family economic stress and adjustment for early adolescent girls*. Developmental Psychology. 29. (206-219).
- Corso, A., Rossi D., Lanz M., (2013) *Felt obligation and the family life cycle: A study on intergenerational relationships*. Athenaeum Centre for Family Studies and Research. Catholic University of Sacred Heart. Milan. Italy. International Journal of Psychology. Vol. 48. No. 6. (1196–1200)
- Costa, L. F., Penso, M. A., Legnani, V. N., Sudbrack, M. F. O. (2009). *The competences of Juridical Psychology in the psychosocial evaluation of conflicting Families*. Psychology Society, 21 (2), (233-241).
- Coşkun S. Y. (2019). *Aile Uyuşmazlıklarında Dava Şartı Arabuluculuğun Avantaj Ve Dezavantajları*, 9. Uluslararası Balkanlarda Sosyal Bilimler Kongresi 26-27 Ekim 2019 Kuşadası-Aydın, (43-51)
- Cox, M. J., Paley, B. (2003). *Understanding families as systems*. Current Directions in Psychological Science, 12, (193– 196).
- Cutrona, C. E. (1996). *Social Support in Couples Marriage As a Resource in Times of Stress*. United States: California. Thousand Oaks: SAGE Publications.
- Cüceloğlu, D (1998). Türkiye’de Boşanma Sorununun Sosyolojik ve İstatistikî Açısından Değerlendirilmesi. Sosyoloji Konferansları, sayı: 25, 59-69.
- Cüceloğlu, D. (2001). Yetişkin Çocuklar. Remzi Kitabevi, 19. Basım, İstanbul

- Çalış, N., Zengin, O. (2017). *Türkiye’de Sosyal Hizmet Araştırması: Son 10 Yılda Sosyal Hizmet Anabilim Dallarında Yazılan Tezler Üzerine Bir İnceleme*. İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi. Cilt: 6. Sayı: 2. (1260-1273).
- Çeker, O. (1999), *Hukuk-i Aile Kararnamesi Giriş ve Tarihçesi*, Mehîr Dergisi, 19-21.
- Çubukça, F. ve Tutarel-Kışlak, Ş. (2002). *Empati ve Demografik Değişkenlerin Evlilik Uyumu ile İlişkisi*. Aile ve Toplum. 35-42. 2(5).
- Dan, A., Helmut, R., Kerstin, R. (2018). *Family-specific investments and divorce with dynamically inconsistent households: Marital contracts and policy*. Journal of Economic Behavior and Organization. Volume 148. (199-225).
- DeMarsh, J., Kumpfer, K. L. (1985). *Family-oriented interventions for the prevention of chemical dependency in children and adolescents*. Journal of Children in Contemporary Society. 18. (117-151).
- Demirkır-Ünlü, M. (2012). *Kadına Yönelik Şiddet ve Aile-İçi Şiddet*, İstanbul.
- Demiröz, F., Nuhoglu, H. (2020). *Boşanmanın Tarafları Ademler ve Havvalar: Bir Duruşma Gözlem Araştırması*. ISSN:2528-9527. Yıl:10. Cilt:15. Sayı:25
- Department of Health (1989). Introduction to the Children Act. London: HMSO. 10 (3). (331-40).
- Dikeçligil, F. B. (2014). Aileye Dair Kabullerin Ezber Bozumu, Editör: Mustafa Aydın. Aile Sosyolojisi Yazıları. İstanbul: Açılım Kitap.
- Dılmaç, B., Sakarya, E. (2020). Evli Bireylerin Evlilik Uyum, Yaşam Memnuniyeti ve Yaşam Bağlılıkları Arasındaki Yordayıcı İlişkilerin İncelenmesi. Necmettin Erbakan Üniversitesi Ereğli Eğitim Fakültesi Dergisi, 2 (1), 1-11,
- Dingwall, R., Greatbatch, D., Ruggerone, L. (1998). *Gender and interaction in divorce mediation*. Mediation Quarterly. (277-285).
- Doğan, B. (2019). *Aile Mahkemesi Nedir?* İstanbul: 01.01.2019,
- Doğan, İ. (2006) *Aile Mahkemelerinin Kuruluş Görev ve Yargılama Usullerine İlişkin Yasaya Göre Aile Mahkemeleri*. Legal Hukuk Dergisi. (47)
- Donohue, W. A. (1991). Communication, marital disputes, and divorce mediation. Hillsdale. NJ: Lawrence Erlbaum.
- Dur, C. (2020). *Evli Bireylerde Eşe Kendini Açma Ve Eş Tükenmişliği*, Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Programı, Yüksek Lisans Tezi.
- Duyan G. Ç. (2001). Farklı döngülerdeki ailelerin sosyal, demografik ve ekonomik nitelikleri. In 1.Ulusal Aile Hizmetleri Sempozyumu: 2000’li Yıllarda Aile Hizmetleri (Eds AM Aktaş, Ç Arıkan, V Duyan, S İl, Ü Onat, E Ünlü):216-225. Ankara, Başbakanlık Basımevi.
- Duyan V, Adıgüzel C. (2016). *Aile Danışmanlığının Amacı Ve Kapsamı*. Aile Yaşam Dinamiği. 1. baskı. Pelikan Yayıncılık. Ankara. (333-361)

- Duyan, Ç. G. (2016). *Aileye Yönelik Sosyal Hizmetler*. Aile ve Çocukla Sosyal Hizmet. 1. Basım. Anadolu Üniversitesi Yayınları. Eskişehir. (74-103).
- Duyan, V. (2012). *Sosyal Hizmet: Temelleri, Yaklaşımları, Müdahale Yöntemleri*. Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği. Yayın No: 20, Ankara.
- Duyan, V., Özdemir P. (2018). *Boşanma Sürecindeki Çiftlerin Sorun Çözme Becerilerinin İncelenmesi: Ordu İli Örneği*, Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi, Ankara, No: 2602-3393, <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/515701>, Erişim Tarihi: 10.04.2020.
- Eamon, M.K. (2001) *The effects of poverty on children's socioemotional development: An ecological systems analysis*, Social Work. (256-266).
- Easterbrooks, M. A., Emde, R. N. (1988). *Marital and parent-child relationships: The role of affect in the family system*. Relationships within families: Mutual influences. New York: Oxford University Press. (101).
- Elder, G. H., Jr., Caspi, A. (1988). *Economic stress in lives: Developmental perspectives*. Journal of Social Issues, 44(4). (25-45).
- Elder, G. H., Jr., Van Nguyen, T., Caspi, A. (1985). *Linking family hardship to children's lives*. Child Development. 56. (361-375).
- Elibol H. A, (2009). "*Anlaşmalı Boşanma Davası (Tmk.166/3) ve Ortaya Çıkan Sorunlar*" <http://www.turkhukuksitesi.com>. Erişim Tarihi: 03.12.2018
- Ellis, D., Wight, L. (1998). *Theorizing power in divorce negotiations: Implications for practice*. Mediation Quarterly. (227-244).
- El-Sheikh, M. (2005). *The role of emotional responses and physiological reactivity in the marital conflict-child functioning link*. 46 (11). Journal of Child Psychiatry and Psychology. 1191-1199.
- Elwy, R. A, (2007) *Extended Family*. Jama, A Piece of My Mind, Vol.297(24). (2675-2676).
- Erdentuğ. A. (1991). *Avcı-Toplayıcı Toplumlarda Evlilik ve Akrabalık*, Aile Yazıları 4. T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayını. Ankara. S. 483-493.
- Erel, O., Burman, B. (1995). *Interrelatedness of marital relations and parent-child relations: A meta-analytic review*. Psychological Bulletin. 118. (108-132)
- Family Policy. (2016, 11 29). *International Encyclopedia of Marriage and Family*. <http://www.encyclopedia.com/reference/encyclopedias-almanacs-transcriptsand-maps/family-policy>. Erişim Tarihi: 10.03.2020
- Firestone, R. W., Catlett, J. (1999). *Fear of intimacy*. American Psychological Association.
- Fisher, T. (1995). National Family Mediation. British Medical Journal Publishing Group. London WC1H 9SN. (310).

- Florence, W. K., Kjell H., Lundblad A. (1994). Long Term Marriages In Sweden: And Some Comparisons With, Similar Couples In The United States. Human Sciences Press, Inc. 16(6).
- Francis, K.O., Yuen, K. (2012). Family Health Social Work Practice A Knowledge and Skills Casebook. ISBN: B008FZ0TEO.
- Garmezy, N. (1993). Children in poverty: Resilience despite risk. Psychiatry. 56. (127-136).
- Geismar, L. L. (1969). *Preventive intervention in social work*. Metuchen, NJ: The Scarecrow Press.
- Geismar, L. L. (1973). *555 families: A social psychological study of families in iransition*. New Brunswick, NJ: Transaction Books.
- Geismar, L. L., Lagay, B. W. (1985). *Prevention in social work: a postmortem of an experiment on preventive intervention*. The Journal of Applied Behavioral Science. 21. (329-338).
- Genç, Y. (2016a) “Eşler Arası Sorunların Oluşumunda İletişimin Rolü” 1.Uluslararası İletişim, Edebiyat, Müzik Ve Sanat Çalışmalarında Güncel Yaklaşımlar Kongresi,
- Genç, Y., Taylan H. H., Adıgüzel, Y., Kutlu İ. (2017) *Aile İçi Şiddetin Ergenlerin Şiddet Eğilimlerine Etkisi: Antalya Liseleri Örneği*, Sakarya Univerisity Journal of Education - Vol. 7(2)- pp.409-422 - DOI : 10.19126/suje.311083 - 2017
- Gençcan Ö. U., (2015). *4721 Sayılı Türk Medeni Kanunu Yorumu*, Bilimsel Açıklama-Son İçtihatlar, 2. Cilt, Ankara.
- Gençtan, E. (1994). *Varoluş ve Psikiyatri*. Remzi Kitapevi. Syf 192.
- Gerçek Kişiler ve Özel Hukuk Tüzel Kişileri ile Kamu Kurum ve Kuruluşlarınca Açılacak Aile Danışma Merkezleri Yönetmeliği,
- Germain, C. B., Gitterman, A. (1987). *Ecological perspective*. Encyclopedia of social work, Eighteenth edition Silver Springs, MD: National Association of Social Workers. (488-499).
- Goldenberg, I., K. Matheson, J. Mantler (2006). *The Assessment of Emotional Intelligence: A Comparison of Performance-Based and Self-Report Methodologies*, Journal of Personality Assessment, 86, 1, 33-45.
- Gottman, J. (2006) *Evliliği Sürdürmenin Yedi İlkesi*. Varlık Yayınları.
- Gökmen, Ş., Eralp, A., Atay A., K. (2019). İlk Evlilik Süresini Etkileyen Faktörlerin Yaşam Analizi: Türkiye Örneği, Optimum Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi, 6(1), 63-76.
- Görgün Baran, A. (2004), *Türkiye’de Aile İçi İletişim ve İlişkiler Üzerine Bir Model Denemesi*, Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, Cilt:1 s. 31-41.
- Gubrium, J. A., Holstein J. (1999). *What is Family? Further Thoughts on a Social Constructionist, Marriage Family Review*. (3-20).

- Güneş, D. (2007). *Boşanma Sürecindeki Eşlerin Aile İçi İlişkileri ile Problem Çözme Becerileri Arasındaki İlişkinin Belirlenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. H.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet ABD. Ankara.
- Hallaç, S., Öz F. (2014). *Aile Kavramına Kuramsal Bir Bakış* Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar. 6(2):pp. 142-153.
- Hançerlioglu, O. (1979). *Felsefe Sözlüğü*. Çatışma, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Hanson, T. L., McLanahan, S., Thomson, E. (1997). Economic resources, parental practices, and children's well-being. Consequences of growing up poor. New York: Russell Sage Foundation. (190-238).
- Hantrais, L. (2003). Introduction: Policy Directions in 'Family and Welfare' Research. Family and Welfare Policy Review (1-34).
- Harder, J., Cox, S., Grotelueschen, J., Simpson, D., Lozier, M. (2007). *Teaching and learning social work practice skills through the use of triads*. Journal of Baccalaureate Social Work. 13(1). (13-38).
- Hardiker, P., Exton, K. and Barker, M. (1991) *Policies and Practices in Preventive Child Care*. Aldershot: Ashgate.
- Hatipoğlu, Z. (1993). *The Role Of Certain Demographic Variables And Marital Conflict In Marital Satisfaction Of Husbands And Wives*. Middle East Technical University, Ankara.
- Hawkins, J. D. (2006). *Science, social work, prevention: Finding the intersections*. Social Work Research. 30. (137-152).
- Hayward, M., Zhang, Z. (2006). *Gender, the marital life course, and cardiovascular disease in late midlife*. Journal of Marriage and Family. 68(3). (639-657).
- Heather L. L. (2018). *A Grounded Theory Qualitative Research Approach to Understanding Enduring Marriage*. Seattle Pacific University. ProQuest Dissertations Publishing. 10840674.
- Hendvarı, F. H. (2019). *Türkiye'de Aile Sosyal Politikası: Bir Değerlendirme Çalışması*. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara
- Hepworth, D. H., Rooney, R. H., and Larsen, J. A. (1997). *Direct social work practice: Theory and skills*. Fifth edition. Pacific Grove. CA: Brooks/Cole.
- Holman, B. (1988). *Putting Families First: Prevention and Child Care*. London. Macmillan.
- Hong, J. S., Kim, S. M., Yoshihama, M., Byoun, S. (2010). Wife battering in South Korea: An ecological systems analysis, Children and Youth Services Review, Vol.32(12). (623).
- Hortaçsu, N. (1999) The first year of family and couple initiated marriages of a Turkish sample: a longitudinal investigation. International Journal of Psychology. V.34. 31-40.

- Hortaçsu, N. (2007). Family versus couple-initiated marriages in Turkey: Similarities and differences over the family life cycle. *Asian Journal of Social Psychology*, V.10, 104-116.
- Howard A. L. (1998). *Family-Based Preventive Intervention: An Approach to Preventing Substance Use and Antisocial Behavior/Articles*, Department of Psychology. Fordham University, New York.
- <http://www.07kadirulusoy.com/konferans-ve-sunumlar/> Erişim tarihi: 21 Ekim 2018.
- <http://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=7.5.16567sourceXmlSearch=A%C4%B0LEMevzuatIliski=0> Erişim tarihi: 11 Nisan 2019.
- <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/12/20061224-1.htm> Erişim tarihi: 11 Nisan 2019.
- http://www.sosyalarastirmalar.com/cilt12/sayi67_pdf/6iksisat_kamu_isletme_turizm/zengin_tulin.pdf Erişim Tarihi: 10.04.2020.
- http://www.sosyalhizmetuzmani.org/adalet_sistemi_sc.htm Erişim Tarihi: 06.Nisan.2019
- <http://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k4721.html>, 01.06.2011.
- <http://www.tuik.gov.tr/> Erişim tarihi: 04 Kasım 2018.
- http://www.yayin.adalet.gov.tr/6_sayi%20icerik/Mehlika%20AYTAÇ.htm, (14.09.2019)
- <https://academic-eb-com.ezproxy.leidenuniv.nl:2443/levels/collegiate/article/nuclear-family/56440> Erişim tarihi: 01 Mart 2019.
- <https://ailetoplum.aile.gov.tr/aile-danismanligi> Erişim tarihi: 28 Eylül 2018.
- <https://ailetoplum.aile.gov.tr/duyurular/aile-butunlugunu-olumsuz-etkileyen-unsurlar-ile-bosanma-olaylarinin-arastirilmesi-ve-aile-kurumunun-guclendirilmesi-icin-alinmasi-gereken-onlemlerin-belirlenmesi-amaciyla-kurulan-meclis-arastirmasi-komisyonu-raporu> Erişim tarihi: 13 Mart 2018.
- <https://ailetoplum.aile.gov.tr/duyurular/aile-danismanligi-sertifika-programlari-hakkinda-duyuru> Erişim tarihi: 11 Nisan 2019.
- <https://barandogan.av.tr/blog/medeni-hukuk/aile-mahkemesinin-gorevi-ve-baktigi-davalar-nedir.html>, (18.10.2019)
- <https://dergipark.org.tr/en/pub/neueefd/issue/52094/574721>, Erişim Tarihi: 13.04.2020
- <https://doi.org/10.1093/bjsw/bch134>, Published: 01. Erişim tarihi: 23 Aralık 2018.
- <https://ec.europa.eu/eurostat/web/population-demography-migration-projections/data> Erişim tarihi: 01 Ekim 2018.
- <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A32008L0052> Erişim Tarihi: 27 Mart 2019
- <https://www.adalet.gov.tr/> Erişim tarihi: 16 Nisan 2018.

https://www.ailevecalisma.gov.tr/Raporlar/ATHGM/aile_danismanligi.pdf Erişim tarihi: 23 Ekim 2018.

<https://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=7.5.16567MevzuatIliski=0sourceXmlSearch>, Erişim Tarihi: 02.12.2019

<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4721.pdf> Erişim tarihi: 08 Ocak 2019.

<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6325.pdf> Erişim tarihi: 18 Nisan 2020.

https://www.oecd.org/els/family/SF_3_1_Marriage_and_divorce_rates.pdf Erişim tarihi: 28 Ekim 2018.

<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2010/09/20100903-4.htm>, Erişim Tarihi: 05.11.2019

<https://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k4787.html> Erişim tarihi: 10 Nisan 2019.

<https://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k4787.html>, Erişim Tarihi: 08.10.2019

<https://www.unifiedlawyers.com.au/blog/global-divorce-rates-statistics/> Erişim tarihi: 09 Temmuz 2018.

Hughes, R., Kirby, J.J. (2000). *Strengthening evaluation strategies for divorcing family support services: Perspectives of parent educators, mediators, attorneys, and judges* Family Relations. 49 (1) (53-61).

Inglehart, R., Norris, P. (2003) *Rising Tide Gender Equality And Cultural Change Around The World*, Cambridge; New York: Cambridge University Press.

Irving, H. H. (2002). *Family Mediation: Theory and Practice with Chinese Families*. Hong Kong University Press.

Irving, H. H., Benjamin, M. (2002). *Therapeutic Family Mediation: Helping Families Resolve Conflict*. Thousand Oaks, CA: SAGE Publications, Inc.

Irving, H.H., Benjamin, M., San Pedro, J. (1999). *Family mediation and cultural diversity: Working with Latino families*. Mediation Quarterly, 325-339.

Irving, H. H., Benjamin, M. (1995). *Family mediation: Contemporary issues*. Thousand Oaks, CA: Sage.

İçağasıoğlu, Çoban, A., Özbekler C. (2009). *Türkiye'de Aileye Yönelik Sosyal Politika ve Hizmetler*. Aile ve Toplum Yıl: 11 Cilt: 5 Sayı: 18.

İl, S. (2009), Aile Arabuluculuğu, Toplum ve Sosyal Hizmet Cilt 20, Sayı 1, 22-31.

Jackson, K. (2016). *Gender and the Nuclear Family in Twenty-First-Century Horror*. New York: Palgrave Macmillan US: Imprint: Palgra and Macmillan.

James, P. (1997). *The divorce mediation handbook: Everything you need to know*. San Francisco: Jossey-Bass.

- Jameson J. K., Bodtker, A.M., Linker, T. (2010). *Facilitating conflict transformation through attention to emotion: Mediator strategies for eliciting emotional appraisal and reappraisal in a workplace conflict*. Negotiation Journal. 26 (1). (25-48).
- Janet, C., Meyers, M., (2009) *Gender equality: transforming family divisions of labor*. London. New York. Verso.
- Jensen, P., Smith, N. (1990). *Unemployment and Marital Dissolution*. Journal of Population Economics 3. (215-229).
- Jeong, H. (2008). *Understanding Conflict and Conflict Analysis*. Los Angeles. SAGE Publications.
- Jessor, R., Van Den Bos, J., Vanderryn, J., Costa, F. M., Turbin, M. S. (1995). *Protective factors in adolescent problem behavior: Moderator effects and developmental change*. Developmental Psychology. 31 (923-933).
- Johansen, H. M. (2018). *The History of Divorce Politics in Norway: Continuity and change*. Routledge. Scandinavian Journal of History. (40-63).
- Johnson, L. (1989). *Social work practice: A generalist approach*, Third edition. Needham Heights MA: Allyn Bacon.
- Jose, O. ve Alfons, V. (2007). *Do Demographics Affect Marital Satisfaction?* Journal of Sex and Marital Therapy, 33,73-85.
- Juras, M. M., Costa, L. F. (2011). *The destructive divorce from the perspective of children under 12 years*. Clinic Styles; 16 (1). (222-245).
- Kamermann, S., Kahn, A. (1978). *Family Policy: Government and Families in Fourteen Countries*. New York: Columbia University Press.
- Kamo, Y. (1993). *Determinants of marital satisfaction: A comparison of United States and Japan*. Journal of Social and Personal Relationships. V.52. 554.
- Kane, J. M., Mertz, J. E. (2011). *Debunking myths about gender and mathematics performance*. Notices of the American Mathematical Society. 59(1) (10-21).
- Karpetis, G. (2010). *Field practice supervision of social work students: a psychodynamic view on the emotional context of the process and the setting during the client assessment phase*. Taylor Francis Group European Journal of Social Work. (503-522).
- Katz, D. C., Kahn, R. L. (1966). *The social psychology of organization*. New York: John Wiley.
- Katz, E. (2006). *A Family Perspective on Mediation*, Family Process, 46(1) 93-107
- Kawata, Y. (2008). *Does High Unemployment Rate Result in a High Divorce Rate? A Test for Japan*. Revista de economía del Rosario. Universidad del Rosario Bogotá, Colombia. 11(2).149-164.
- Keegan E. M. (2001). *The Effects of Poverty on Children's Socioemotional Development: An Ecological Systems Analysis*. Social Work. Vol.46(3). (256-66).

- Kekeç, E. K. (2011), *Arabuluculuk Yoluyla Uyuşmazlık Çözümünde Uygulanan Temel Taktikler*, Haluk Konuralp Anısına Armağan, C. 1, Ankara, 519-553.
- Kellam, S. G., Koretz, D., Moscicki, E. K. (1999). *Core elements of developmental epidemiologically based prevention research*. American Journal of Community.
- Kevin, A. (2013). *Of Time and the River: Notes on the Herrman*. Hollett and Gale Model of Mediation in Blackwell Handbook of Mediation. Context and Pretext in Conflict Resolution: Culture. Identity. Power and Practice.
- Kılıç, Ç. (2012). *Aile Mahkemelerinde Görev Yapan Uzmanların Hizmet içi Eğitim İhtiyacı*. Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD).
- Kılıçoğlu, Y. K. (2015). *Evlilik Birliğinin Korunması*, TBB Dergisi No:120 ss. 423-463
- Kır, İ. (2011). *Toplumsal Bir Kurum Olarak Ailenin İşlevleri*. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi. Cilt:10 Sayı:36 (381-404). Issue:36.
- Kim, S., Kim, J. (2001) *The effects of group intervention for battered women in Korea*. Archives of Psychiatric Nursing. (257-264).
- Kirst-Ashman, K. K., Hull, G. H., Jr. (2009). *Understanding generalist practice*. Belmont, CA: Brooks-Cole.
- Köroğlu, E. (2012) *Türk Hukukunda Boşanmanın Sebeplerinden Terk (Tmk. M. 164)*. Hukuk Fakültesi Dergisi. Cilt: V. Sayı: 1-2.
- Larson, J. H., Holman, T. B. (1994). *Predictors of marital quality and stability*. Family Relations., 43. (231).
- Lehrer, E.L. (2008). *Age at marriage and marital instability: Revisiting the becker landes–michael hypothesis*. Journal Popular Economy. 21. 63–484.
- Lenore-Otero, L. (1977). *Beyond the nuclear family model: cross-cultural perspectives*, Beverly Hills, CA: Sage Publications
- Levenson, R. W., Carstensen, Laura L., Gottman, J. M., (1994) *The Influence of Age and Gender on Affect*. Physiology and Their Interrelations: A Study of Long-Term Marriages, Journal of Personality and Social Psychology, Vol.67(1). (56-68).
- Lima, H. G. D., Campos, N. M. V. (2003). *The importance of subjectivity in family processes: the deconstruction of the dispute*. Building Pathways to Psychosocial Intervention in the Context of Justice. Brasília: Federal District Court and Territories. (180-190).
- Lin, N. (1986). *Conceptualizing social support*. Social support, life events, and depression. Orlando, FL: Academic Press. (17-48).
- Lithwick, M., Beaulieu, M., Gravel, S., Straka, S. M. (2000). *The mistreatment of older adults: Perpetrator–victim relationships and interventions*. Journal of Elder Abuse Neglect. 11(4). (95–112).

- Lorenz, K. (1963). *Das Sogenannte Boese, Zur Naturgeschichte der Aggression* (The So-Called Evil, Contribution to the? Natural History of Aggression). American Journal of Psychoanalysis. Vol.26(2). (169).
- Lorenz, K. (1966). *On Aggression*. New York: Harcourt. Brace, Jovanovich.
- Lorenz, K. (1970). *Studies in Animal and Human Behaviour*. Translated from the German edition (Munich) by Robert M., Harvard University Press, Cambridge, Mass. (404).
- Lorenz, Konrad (1969), *On Killing Members of One's Own Species*. Routledge, Bulletin of the Atomic Scientists, Vol.26(8). (2-56).
- Ludwig L., Geismar B., Lagay W. (1985). *Prevention in Social Work: A Postmortem of an Experiment on Preventive Intervention*. The Journal of Applied Behavioral Science, Volume 21. Number 3. (329-338).
- Macduff, Ian (2016), *Essays on Mediation: Dealing with Disputes in the 21st Century*. The Netherlands Wolters Kluwer.
- Manto, G., Critchley, A. (2004). *Social Work and Child-centred Family Court Mediation*. The British Journal of Social Work. Volume 34. Issue 8.1. (1161-1172).
- Margolin, G., Gordis, E. B., John, R. S. (2001). Coparenting: A link between marital conflict and parenting in two-parent families. Journal of Family Psychology. 15. (11).
- Masten, A. S., Coatsworth, J. D. (1995). Competence, resilience, and psychopathology. Developmental psychopathology. New York: Wiley-Interscience. Vol. 2. (715–752).
- Matsumoto, D., Juang, L. (2012). *Culture and psychology* (5th ed.). Belmont, CA: Wadsworth-Thomson Learning.
- McCave Emily L., Rishel C. W. (2011) Prevention as an Explicit Part of the Social Work Profession: A Systematic Investigation, *Advances in Social Work*. Vol. 12. No. 2(226-240).
- McClennen, J. C., Keys, A. M., Dugan-Day, M. L. (2016). *Social Work and Family Violence, Second Edition: Theories, Assessment, and Intervention*, New York: Springer Publishing Company.
- McCoy K. P., George M. R.W., Cummings E. M. (2013). *Constructive and Destructive Marital Conflict*. Parenting and Children's School and Social Adjustment. University of Notre Dame, University of Rochester, Social Development, Vol 22 No. 4 (641–662).
- Medved, D. (2017). *Don't Divorce*. Regnery Publishing. Washington DC.
- Meinert, R., Pardeck, J. T. and Kreuger, L. (2000). *Social work: Seeking relevancy in the twenty-first century*. Binghamton, NY: The Haworth Press.
- Montigny, G. (2007). *Ethnomethodology for social work*. Qualitative Social Work, 6(1): (95-120).

- Moore, C. (1996). *The mediation process*, 2nd ed. San Francisco, Calif.: Jossey-Bass.
- Morgan, P. (2006). *Family Policy, Family Changes: Sweden, Italy and Britain Compared*, Patricia, Civitas: Institute for the Study of Civil Society London Registered Charity No. 1085494, First Published.
- Morris, C. G. Ve A. A. Maisto. (2005). *Basic Psychology*, New Jersey, Pearson Education.
- Munson, C. (2002). *Handbook of Clinical Social Work Supervision*. 3rd edn Hawthorn Social Work Practice. New York.
- National Association of Social Workers (2010). *Code of ethics*. National Research Council and Institute of Medicine. Washington. DC: Author. <https://www.socialworkers.org/About/Ethics/Code-of-Ethics/Code-of-Ethics-English> Erişim Tarihi: 07.Ocak.2018
- O'Connell, M. E., Boat T., and Warner, K. E. Editors. (2009). *National Research Council and Institute of Medicine. Preventing mental, emotional, and behavioral disorders among young people: Progress and possibilities*. Committee on Prevention of Mental Disorders and Substance Abuse Among Children, Youth and Young Adults: Research Advances and Promising Interventions. Board on Children, Youth, and Families, Division of Behavioral and Social Sciences and Education. Washington, DC: The National Academies Press.
- Organisation for Economic Co-operation and Development. (2011c). *Education at a glance: OECD indicators*. Paris: OECD Publishing. Retrieved from. <https://www.oecd.org/education/skills-beyond-school/48631582.pdf>. Erişim Tarihi: 02.Mayıs.2019
- Organisation for Economic Co-operation and Development. (2011e). *Report on the Gender Initiative: Gender equality in education, employment and entrepreneurship 2011*. Paris: OECD Publishing. <https://www.oecd.org/education/skills-beyond-school/48631582.pdf>. Erişim Tarihi: 02.Nisan.2019.
- Öner, C., Güldeste, A., Sevim, Y. (2016). *Boşanan Erkeklerin Sorunları Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma: Elazığ İli Örneği*, Sosyal Bilimler Dergisi The Journal of International Social Sciences Cilt: 26, Sayı: 2, Syf: 293-312, <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/355164> Erişim Tarihi: 13.Nisan.2020.
- Özabacı, N., Gamsız, Ö., Biçen, B. ř., Altınok, A., Dursun, A., Sandıkçı, ř. Altunbaş, T. , Ağcagil, Y. (2015). *Boşanmış Kadınların Umutsuzluk Düzeyleri Ve Sosyal Destek Alma Durumları*. International Journal of Human Sciences, 12(1), 456-479. doi: 10.14687/ijhs.v12i1.3015.
- Özbek, M. S. (2013). *Alternatif Uyuşmazlık Çözümü*, 3. Baskı, Ankara.
- Özcan, C. (2017). Fransız Hukukunda Aile Arabuluculuğu, Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi, Y.5, S.9, s. 383-396.

- Özdemir Ş., Vatandaş C., Torlak Ö. (2009). *Sosyal Problemleri Çözmede Aile Yaşam Döngüsünün Önemi*, Aile ve Toplum Yıl: 11 Cilt: 4 Sayı: 16.
- Özkaya, M. C. (2019). *Adalet Sistemine Yardımcı Bir Meslek Olarak Sosyal Hizmet Uzmanı/Sosyal Çalışmacılar*, Sosyal Hizmet Uzmanı Online Yayınları.
- Özmen, K. S. (2013) *Anne-Baba Eğitimi Programının Çocuklardaki Davranış Sorunları ve Anne-Babaların Depresyon Düzeylerine Etkisi*. Kafkas Üniversitesi, Education and Science. Vol. 38, No 167.
- Özmumcu, S. (2015). *Amerika Birleşik Devletleri'nde Uyuşmazlık Çözümünde Dönüştürücü Arabuluculuk Modeli*. İÜHFM C. LXXIII, S. 2, 325-356.
- Öztan B. (2004), *Aile Hukuku*, B.5, Ankara.
- Öztürk, E. (2014). *Türkiye'de Aile, Şiddet ve Kadın Sığınmaevleri*. 21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum Eğitim Bilimleri ve Sosyal Araştırmaları Dergisi. 3(7). (39-55).
- Pardeck, J. (1979). Planing for a National Social Policy for the Family. The Journal of Sociology and Social Welfare, 6(6), 770791.
- Pardeck, J. T. (1996). *Social work practice: An ecological approach*. Westport, CT: Auburn.
- Pardeck, J. T. (2001). *Clinical instruments for assessing and measuring family health*. Family Therapy. 27(3). (179-189).
- Pardeck, J. T. and Yuen, F. K. O. (2001). *Family health: An emerging paradigm for social workers*. Journal of Health and Social Policy, 13(3), (59-74).
- Pardeck, J. T. and Yuen, F. K. O. (Eds.) (1999). *Family health: A holistic approach to social work practice*. Westport. CT: Auburn.
- Pardeck, J. T., Skibinski, G. J., Yuen, F. K. O. (2003). *Family Health Social Work Practice: A Knowledge and Skills Casebook*. New York: Routledge.
- Pardeck, J. T., Yuen, F. K. O, Daley, J., and Hawkins, K. (1998). *Social work assessment and intervention through family health practice*. Family Therapy, 25(1), (25-39).
- Pardeck, J. T., Yuen, F. K. O. (1997). *Family health: A holistic approach to social work practice*. Westport. CT: Auburn House.
- Parker, R. (1980) *12 of intrinsic value*. The Monist, 75(2). doi:10.5840/monist19927527. (119-137).
- Parkinson, L. (2000) *Mediating with high-conflict couples*. Family and Conciliation Courts Review, Vol.38(1). (69-76).
- Parkinson, L. (2017). *Aile Arabuluculuğu*. Yeni Aile Adalet Sistemine Dair Uygun Uyuşmazlık Çözüm Yöntemi. Britanya Kütüphanesi Kataloğu.
- Peterson, D. R. (1983). *Conflict. Close relationships*. Freeman, New York. (360-396).

- Pirkle, J. L., Brody, D. J., Gunter, E. W., Kramer, R. A., Paschal, D. C., Flegal, K. M., Matte, T. D. (1994). The decline in blood lead levels in the United States. *Jama*. 272. (284-291).
- Polat, D. (2012). *Boşanma Aşamasındaki Bireylerin Evlilik Çatışmaları, Çatışma İletişim Tarzları ve Sosyal Destek Sistemlerinin İncelenmesi*. Dokuz Eylül Üniversitesi. Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Aile Eğitimi ve Danışmanlık Bilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi.
- Prado, L. M. ve Markman, H. J. (1999). *Unearthing the seeds of marital distress: What we have learned from married and remarried couples*. In M. Cox ve J. Brooks Gun (Ed.), *Conflict and cohesion in families: Causes and consequences*. New Jersey. 84-105.
- Rafael, M. (1996). *Şiddet Nerede Başlıyor?* Sayı: 6 Dönem. Cogito YKY üç aylık düşünce dergisi. (23).
- Rauch, J. (2004). *Gay marriage: Why it is good for gays, good for straights, and good for America*. New York. NY Times Books/Henry Holt and Co. LLC.
- Resnik, J. (1995). *Many Doors? Closing Doors? Alternative Dispute Resolution and Adjudication*. 10 Ohio St. J. of Disp. Resol. (211).
- Richter, H.E. (2000). *Hasta Aile: Evlilikte ve Ailede Çatışmaların Doğuşu, Yapısı ve Tedavisi*. (Çev. Prof. Dr. G. Koptagel İlal). İstanbul. Yaprak Yayınları.
- Rinaldi, C. M., Howe, N. (2003). Perceptions of constructive and destructive conflict within the family. *Infant and Child Development*. 12. (441).
- Rishel, C. W. (2007). *Evidence-based prevention practice in mental health: What is it and how do we get there?* *American Journal of Orthopsychiatry*. 77. (153-164).
- Roskin, M. (1982). *Coping with Life Changes- A Preventive Social Work Approach I* Department of Social Work. Hadassah-Hebrew University Hospital. (331).
- Rowbotham, S. (1973). *Woman's Consciousness*. Man's World. Penguin, Baltimore.
- Rubin, J. Z., Pruitt, D. G., Kim, S. H. (1994). *Social Conflict: Escalation, Stalemate, and Settlement* (2nd ed.). New York: McGraw-Hill.
- Rudd, J. E. (1996). Communication effects on divorce mediation: How participants, argumentativeness, verbal aggression, and compliance-gaining strategy choices mediate outcome satisfaction. *Mediation Quarterly* (65-78).
- Rutter, M. (1987). *Psychosocial resilience and protective mechanisms*. *American Journal of Orthopsychiatry*, 57. (316–331).
- Sarı, T. (2008). *“Üniversite öğrencilerinde romantik ilişkilerle ilgili akılcı olmayan inançlar, bağlanma boyutları ve ilişki doyumu arasındaki ilişkiler”* Doktora Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Sauer, J. J. (2007) Mediating child custody disputes for high conflict couples: structuring mediation to accommodate the needs- desires of litigious parents, *Pepperdine Dispute Resolution Law Journal*. Vol.7(3). (501-533).
- Schabbel, C. (2005). *Family relations in marital separation: Contributions of mediation*. Psychology: Theory and Practice, (13-20).
- Scheidler, J. A. (2008). Effects of perceived stress and perceived social support on marital satisfaction in doctoral students. Doctoral dissertation, Walden University, Washington, USA.
- Schwenzer, I. (2011), *FamKommentar Scheidung*, Band II: Anhaenge, 2. Auflage, Bern.
- Selman A., Uçar R. (2011). Türk Toplumunda Aile Yaşam Döngüsü Süreçleri *Toplum Bilimleri Dergisi* 11 (22). 213-234.
- Sezen, A. (1998). Kadına Yönelik Aile İçi Şiddetin Boşanma Davalarına Yansıması. 20.03.2011, <http://www.bilka.org.tr/page.asp?id=57>.
- Sheafor, B. W. ve Horejsi, C.R. (2003). *Techniques And Guidelines For Social Workpractice*. Boston: Allyn and Bacon Pub.
- Shore, M. F. (1998). *The making, unmaking, and remaking of primary prevention*. *Journal of Mental Health*. 7. (471-477).
- Silva, Luciana, S. C., Campbell, K., Wright, David W. (2012). Intercultural Relationships: Entry. Adjustment and Cultural Negotiations. (857-870).
- Singer, J. Çeviri: Artan, İ. (2015). *Sosyal Hizmet Uzmanları İçin Süpervizyon*, <http://www.psikososyalhizmet.com/8/supervizyon.pdf> Erişim Tarihi: 26 Nisan 2019.
- Skiba, D., Monroe, J., Wodarski, J. S. (2004). *Adolescent substance abuse: Reviewing the effectiveness of prevention strategies*. *Social Work*. 49. (343-353).
- Smith, C., Carlson, B. E. (1997). *Stress, coping, and resilience in children and youth*. *Social Service Review*. 72. (231-256).
- Sovremennaâ, Z. (2012). Ecological approach to work with foster families in the USA and Europe. (86-97).
- Stein G., Guzman L. (2015). *Prevention and Intervention Research With Latino Families: A Translational Approach*. *Family Process*, Vol.54(2), (280-292).
- Stein, Arthur A. (1976). 'Conflict and Cohesion: A Review of the Literature'. *Journal Article*. *The Journal of Conflict Resolution*. (150).
- Strak Barbara, (1991) Divorce Law, Feminism, And Psychoanalysis: In *Dreams Begin Responsibilities*. Vol.38 (1483-1659).
- Sturge-Apple, M. L., Davies, P. T., Cummings, E. M. (2006). Impact of hostility and withdrawal in interparental conflict on parental emotional unavailability and children's adjustment difficulties. *Child Development*. 77. (1625).

- Süleymanov A., (2009). *Çağdaş Türk Toplumlarında Aile ve Evlilik İlişkileri*. Aile ve Toplum Eğitim. Kültür ve Araştırma Dergisi, Yıl 11 Cilt 7-17
- Syrjänen, A. (2012). Ennaltaehkäusevä Työ Lasten, Nuorten Ja Perheiden Palveluissa, Pro gradu -tutkielma Sosiaalialuehallintotieteiden Itä-Suomen yliopisto Sosiaalialue ja terveysjohtamisen laitoks.
- Şahin, N. H., (1995). *Stresle Başa Çıkma. Olumlu Bir Yaklaşım*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Şahin, N. H., Basım, H. N., Çetin, F. (2009). *Kişilerarası çatışma çözme yaklaşımlarında kendilik algısı ve kontrol odağı*. Türk Psikiyatri Dergisi; 20 (2). 153-163.
- Şahin, Y. (2013). *Çatışma Kuramları ve Kimlik Temelli Çatışmalar*. Ankara Üniversitesi, Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi.
- Şen Y. (2012), *İslâm Hukukunda Arabuluculuk*, Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, c. 11, sayı: 22, ss. 105-135.
- Şendil G., Korkut Y. (2008) *Evli çiftlerdeki çift uyumu ve evlilik çatışmasının demografik özellikler açısından incelenmesi*, İstanbul Üniversitesi Psikoloji Çalışmaları Dergisi, 28 (1), 15-34
- T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (2010). Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü Özürlülerin Bakımı, Rehabilitasyonu ve Aile Danışmanlığı Hizmetlerine Dair Yönetmelik, 3.09.2010.
- Tanrıöğen, A. (2009). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Anı Yayıncılık.
- Tapper, R., Tapper, N. (1992-1993). *Marriage, honour and responsibility: islamic and local models in the mediterranean and the middle east*. The Cambridge Journal of Anthropology Vol. 16, No. 2. Special Issue: Islamic Family Law: Ideals and Realities pp. 3-21 (19) <https://www.admin.ch/opc/en/classified-compilation/19070042/index.html>. Erişim Tarihi: 01.Kasım.2018.
- Tarhan, N. (2008). *Evlilik Psikolojisi*. İstanbul.
- Tarhanacı, M. (2017). *Boşanma Avukatlarının Anlatısıyla Trabzon'da Aile Ve Boşanma Olgusu*, İmgelem Sayı: 1 Aralık, ISSN: 2602-4446 <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/406998> Erişim Tarihi: 13.04.2020.
- Tatar, A., Saltukoğlu, G., Özdemir, H. (2020). *Evli Çiftlerin Kişilik Profillerinin Karşılaştırılması-II: HEXACO Kişilik Modeli*. Kıbrıs Türk Psikiyatri ve Psikoloji Dergisi. 2 (1). 5-13 . DOI: 10.35365/ctjpp.20.2.1
- Temel, A. (2019). *İslam Aile Hukukundaki Arabulucu-Hakemlik Uygulamasının Türkiye'de Aile Arabuluculuğuna Muhtemel Katkıları*, Darülfunun İlahiyat Dergisi, 30(2): 311–336 DOI: 10.26650/di.2019.30.2.0035
- Tercan, E. (2003). *Türk Aile Mahkemeleri*. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C.5. S.3.

- Tezer, E. (1986). Eşlerin evlilik çatışmaları düzeylerine göre ilişkiye dair inançlarında farklılık var mıdır? Doktora Tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Thorne, B. (1982). *Feminist rethinking of the family: An overview*. Rethinking the Family: Some Feminist Questions, Longman. New York.
- Tsui, M. (1997). Empirical research on social work supervision: the state of the art. *Journal of Social Service Research*, 23(2). (39-54).
- Tomanbay, İ. (2004). *Sosyal Çalışma ve Sosyal Hizmetlerde Önce Kavram - Sosyal Çalışmada Kavram Sorunu*, ISBN 9944705172, Sabev.
- Tufan, B., Sayar, Ö. Ö., Koçyıldırım, G. (2009). *Sosyal Bir Hak Olarak Sosyal Hizmet*. Hacettepe Üniversitesi. Antalya. Uluslararası Sosyal Haklar Sempozyumu Bildiri Kitabı. 76-86.
- Tunç E., Dönmez, M. (2019). İlişkide Bilişsel Çarpıtma, Evlilikte Problem Çözme, Evlilik Uyumu ve Tolerans Arasındaki İlişki, *Gaziantep Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi*.
- Tümer, G. (1994). *Genel Olarak Din*. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (Cilt 9). İstanbul: Divantaş
- Türk Medeni Kanunu, Kanun No. 4721, (Çevrimiçi)
- Türkiye Büyük Millet Meclisi Arşivi (2003). Aile Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yargılama Usullerine Dair Kanun, 9.1.2003,
- Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, <http://www.kadisicilleri.org/> Erişim tarihi: 21 Ocak 2017.
- Tüzer, V., Göka, S., Tuncel, A., Atan, A., Bulut, S. D., Yüksel, F. V., ve Göka, E. (2010). *Marital adjustment and emotional symptoms in infertile couples: gender differences*. *Turkish Journal Of Medical Sciences*, 229-237. Doi:10.3906/sag-0901-17.
- Uçan, Ö. (2007). *Boşanma Sürecinde Kriz Merkezine Başvuran Kadınların Retrospektif Olarak Değerlendirilmesi*. *Klinik Psikiyatri Dergisi*, 10 (1), 38- 45
- Uyar, S. (1999). *Boşanmış Bireylerin Evlilik Süreci ve Bugüne İlişkin Psikolojik Sorunları Üzerine Bir Araştırma*. Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi. GATA. Ankara.
- Vamik, V. (1985). *The Need to Have Enemies and Allies: A Developmental Approach*. *Political Psychology*. doi:10.2307/3790902. 6(2). (219-247).
- Vanassche, S., Corijn, M., Matthijs, K., Swicegood G. (2015). *Repartnering and Childbearing After Divorce: Differences According to Parental Status and Custodial Arrangements*. *Population Research and Policy Review*. Vol.34(5). (761-784)
- Vossler, A., Moller N. (2015). *'We argue a lot and don't talk with each other': How distressed are families when seeking Relate family counselling?* *Counselling and Psychotherapy Research*. Vol.15(1). pp.12-20

- Waite, L. J., Browning, D., Doherty, W.J., Gallagher, M., Stanley, S.M. (2002). *Does Divorce Make People Happy? Findings from A Study of Unhappy Marriages*. Institute for American Values. New York.
- Webster Dictionary (1950). G C Merriam C.O., Publishers Springfield, Mas., U.S.A.
- Weiss, R. (1974). *The provisions of social relations. Doing unto others*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall. (20).
- Weiss, R. (1985). Men and the family. *Family Process*. 24. (49-58).
- Wilder, S. E., (2016). Predicting Adjustment to Divorce from Social Support and Relational Quality in Multiple Relationships *Routledge Journal of Divorce Remarriage*. (553-572).
- Willem, A. (2013). *Greater gender equality: What role for family policy?* *Family Matters*. Issue 93. (7-16).
- Wilson, E. O. (2012). *The social conquest of earth*. New York, NY: W Norton Co.
- Woody, J. D. (2006). Prevention: Making a shadow component a real goal in social work. *Advances in Social Work*. 7. (44-61).
- Yalçınkaya, N., Kaleli, Ş.(1988) *Yeni Boşanma Hukuku*. Cilt I-II. 2. Baskı, Türk Hava Kurumu Basımevi. (54)
- Yampolskaya, S., Brown, E. C., Vargo, A. C. (2004). *Assessment of teen pregnancy prevention interventions among middle school youth*. *Child and Adolescent Social Work Journal*. 21. (69-83).
- Yıldırım, A., Şimşek H. (2006). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık. Ankara.
- Yıldız, T. (2018). *Çalışmaya Tutkunluk, İş Özellikleri, Kişilik Tipleri, İşkoliklik, Stratejik Çeviklik ve Başarı Hedef Yöneliminin Örgütsel Bağlılığa Etkisi Üzerine Bir Araştırma*. Yüksek Lisans Tezi, Arel Üniversitesi.
- Yöntem, M. K., İlhan T. (2018). *Boşanma Göstergeleri Ölçeğinin Geliştirilmesi*. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi* Yıl: 18 Sayı: 41, ISSN: 2148-9424
- Yüksel, N. D. (2008). *Aile Destek Hizmetinde Aile Mahkemesi Uzmanlarının Rolü ve Karşılaştıkları Engeller*. TC. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü. V. Aile Şûrası, Aile Destek Hizmetleri Bildirileri. (382).
- Zengin O., Altındağ Ö. (2016). *Bir İnsan Hakları Mesleği Olarak Sosyal Hizmet*. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, 27 (1), 179-190. <http://dergipark.org.tr/tsh/issue/38633/448515> Erişim Tarihi: 27.04.2019.
- Zengin T., (2019). *Aile Mahkemesi Uzmanlarının Evliliğin Devamına Yönelik Arabuluculuğa Etkisinin Değerlendirilmesi*, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* Cilt: 12 Sayı: 67.

EKLER

EK-I

LÜTFEN BU DÖKÜMANI DİKKATLİCE OKUMAK İÇİN ZAMAN AYIRINIZ

Boşanmış, Boşanmanın ya da Barışmanın Eşiğindeki Kişilere Uygulanan Anket Soruları

Sizi **Tülin Zengin** tarafından yürütülen “**Boşanmış, Boşanmanın ya da Barışmanın Eşiğindeki Bireylerin Karar Verme Sürecinin Koruyucu,Önleyici Sosyal Çalışma Temelinde İncelenmesi**” başlıklı araştırmaya davet ediyoruz. Bu araştırmaya katılıp katılmama kararını vermeden önce, araştırmanın neden ve nasıl yapılacağını bilmeniz gerekmektedir. Bu nedenle bu formun okunup anlaşılması büyük önem taşımaktadır. Eğer anlayamadığınız ve sizin için açık olmayan şeyler varsa ya da daha fazla bilgi isterseniz bize sorunuz.

Bu çalışmaya katılmak tamamen gönüllülük esasına dayanmaktadır. Çalışmaya katılmama veya katıldıktan sonra herhangi bir anda çalışmadan çıkma hakkına sahiptir. Çalışmayı yanıtlamanız, araştırmaya katılım için onay verdiğiniz biçiminde yorumlanacaktır. Size verilen formlardaki soruları yanıtlarken kimsenin baskısı veya telkini altında olmayın. Bu formlardan elde edilecek bilgiler tamamen araştırma amacı ile kullanılacaktır.

Araştırmacı: Tülin Zengin

DEMOGRAFİK BİLGİ FORMU

Lütfen soruları dikkatli okuyup **sırasıyla ve hiçbirini boş bırakmadan** cevaplayınız.

Cinsiyet: a) Kadın b) Erkek

1. **Yaşınız:** _____

2. **Eğitim durumunuz:**

- a) İlkokul b) Ortaokul c) Lise
d) Üniversite e) Yüksekokul
f) Lisansüstü g) Okuryazar değilim

3. **Çalışıyor musunuz?** a) evet b) hayır

4. **Sosyal güvenceniz:** a) var b) yok

5. **Nerede yaşıyorsunuz?** _____

6. **Aylık gelir durumunuz:**

- a) 0-1300 b) 1301-3000 c) 3001-5000 d) 5001-8000 e) 8000+

7. Kaç çocuğunuz var? ____

8. Evlenmeden önce (flört dönemi) ne kadar çıktınız/görüştinüz? _____

9. Kaç yıldır evlisiniz_

a.1-3 b.4-6 c.7-9 d.10 ve üzeri

10. Nasıl evlendiniz?

- a) Görücü usulüyle
- b) Anlaşarak, Tanıyarak
- c) Ailem tarafından zorla evlendirildim
- d) Diğer _____

11. Hangisi durumunuzu en iyi tarif ediyor-

- a) Boşanmayı düşünüyorum, eşim düşünmüyor
- b) Eşim boşanmayı düşünüyor, ama ben istemiyorum
- c) Eşim ve ben boşanmayı düşünüyoruz

12. Boşanmadan ilk kim bahsetti? a) Eşim b) Ben

13. Boşanma kararını ilk kiminle paylaştınız?

- a) Eşimle
- b) Yakın aile (Annem, Babam, Kardeşim, çocuğum)
- c) Komşum, yakın arkadaşım
- d) Diğer akrabalarım
- e) İş arkadaşlarım

14. Şimdiki durumunuzu hangisi daha iyi tarif eder?

- a) Boşanma zihnimden bir kaç defa geçti ama kimse ile konuşmadım.
- b) Boşanma ciddi bir şekilde düşündüğüm bir şey. Ailemle, Danışmanım ve çevremdekilerle konuştum. Ama eşimle konuşmadım.
- c) Boşanma ciddi bir şekilde düşündüğüm bir şey. Eşimle konuştum. Fakat çevremdekilerle konuşmadım.
- d) Boşanma ciddi bir şekilde düşündüğüm bir şey. Eşim ve çevremdekilerle konuştum.

15. Şimdiki durumunuzu hangisi daha iyi tarif eder?

- a) Resmi boşanma süreci başlamadı.
- b) Resmi boşanma süreci bir şekilde başladı. (Avukata danışıldı veya bir kâğıt dolduruldu.)
- c) Resmi boşanma süreci başladı ve uzun bir mesafe kat ettik.

16. Evliliğinizde ilk ne zaman sorun yaşadınız?

- a) ilk 6 ay içinde b) 6-12 ay c) 1-5 yıl d) 6-10 yıl e) 10. yıldan sonra

17. Boşanma kararı almanızda en önemli etken nedir?

- a) Aldatma b) Fikir Uyuşmazlığı c) Ekonomik nedenler d) Şiddet
e) Kültür Farklılığı f) İlgisizlik, Sevgisizlik g) Eşimin Psikolojik Problemleri
h) Eşimin interneti çok kullanması j) Boşanma kararını ben almadım

18. Lütfen tüm soruları cevaplayınız

Sorular	Hiçbir Zaman	Nadiren	Bazen	Genellikle	Çok Sık
1. Ne kadar sıklıkla çocuklarınız ve boşanma hakkında düşünüyorsunuz?					
2. Boşanmanın ekonomik yönünü ne sıklıkla düşünüyorsunuz? (Borç bölümü, çocuk desteği, nafaka)					
3. Aile arkadaş veya tanıdıklarınızla evlilik sorunlarınızı ne sıklıkla konuşursunuz?					
4. Dini bir danışman, Psikolog veya bir psikiyatru hiç danıştınız mı?					
5. Boşanma ile alakalı kitap, dergi, internetten vs ne sıklıkla bilgi topladınız?					
6. Boşanma ile alakalı boşanmayı yaşamış kişilerden özel veya genel bilgiyi almak için ne sıklıkla konuştunuz?					
7. Size boşanma aşamasında destek olan kişilerle ne sıklıkla bağlantı kurdunuz? (aradınız mı)?					
8. Eşinizle boşanma hakkında ne sıklıkla konuşuyorsunuz/konuştunuz?					
9. Hayatınız hakkında eşinizden ne sıklıkla sır saklıyorsunuz?					
10. Eşinizi evliliğiniz süresince arkadaşınız olarak gördünüz mü?					

19. Lütfen tüm soruları cevaplayınız

Sorular	Evet	Hayır
1. Boşanmayı ciddi şekilde düşündünüz mü?		
2. Boşanma düşüncelerin nedeniyle sosyal çevrende değişiklik oldu mu?		
3. Boşanma durumun sebebiyle sosyal etkileşimlerinde eklenme oldu mu? İnsanlar sizi anladı, çözüm üretti ve destekledi mi?		
4. Boşanma durumun sebebiyle sosyal etkileşimlerinde durma oldu mu? İnsanlar sizden uzaklaştı mı?		
5. Karar vermenizde ibadetleriniz rol oynadı mı?		
6. Boşanma sürecinize ruhani veya dini etki oldu mu?		
7. Evlenmeden önce eşinizde herhangi bir olumsuz davranış belirlediniz mi?		
8. Evliliğin ilk dönemlerinde eşinizde herhangi bir olumsuz davranış belirlediniz mi?		
9. Evliliğinizin son yıllarında eşiniz ciddi bir şekilde boşanma fikrini öne sürdü mü?		
10. Evliliğiniz sürerken keşke evlenmeseydim düşüncesine kapıldınız mı?		
11. Son zamanlarda eşinizle zaman geçirmekten keyif aldınız mı?		
12. Eşinizle ilişkinizi tamir etmeye, düzeltmeye çalıştınız mı?		
13. Size faydalı olacak evlilik eğitimlerine katıldınız mı?		
14. Eğer avukatla görüştüyseniz avukat size boşanma kararınızı dikkatli düşünmeniz için yardımcı oldu mu?		
15. Boşanma sürecinde kendi aileniz sizin tarafınız tuttu mu? Manevi destek sağladılar mı?		
16. Boşanma sürecinde eşinizin ailesi sizin tarafınızı tuttu mu? Manevi destek sağladılar mı?		
17. Eşinizle gayri resmi ya da resmi ayrılık yaşadınız mı?		
18. Sizce boşanma hakkında ya da evliliğe devam etme hakkında yeterli bilgiye sahip misiniz? Bilgilendirildiniz mi?		
19. Size faydalı olacak evlilik eğitimlerine katıldınız mı?		
20. Anne Babanız boşandı mı?		
21. Çift olarak aile terapisi aldınız mı?		
22. Evliliğinizin devamı için iki tarafla görüşen biri(leri) oldu mu?		
23. Devlet desteği ile herhangi bir ücret ödmeden aile terapisi aldınız mı?		
24. Bireysel psikolojik destek aldınız mı?		
25. Boşandıktan sonra hayatınız değişeceğini düşünüyor musunuz?		
26. Boşanmak sizi korkutuyor mu?		
27. Evliliğimin güçlü yanlarını biliyorum.		
28. Evliliğimin zayıf yanlarını biliyorum.		

29. Evliliğimde kendi hatalarımın farkındayım.		
30. Evliliğimde eşimin hatalarının farkındayım.		
31. Öfke kontrolü eksikliğinin (ben, eşim veya her ikimizin de) evliliğimizin bu aşamaya gelmesinde etkisi var.		
32. Evliliğin devamı için devlet tarafından verilen manevi ve sosyal destek yeterlidir.		
33. Bu süreçte beni objektif yönlendirecek, akıl danışabileceğim önceden tanıdığım bir dost(danışman, arkadaş, aile büyüğü) ihtiyaç duyuyorum		

20. Boşanma Öncesi Sürece Dair Sorular

Sorular	Kesinlikle katılmayanlar	Katılmayanlar	Kararsızlar	Katılanlar	Kesinlikle katılanlar
1. Boşanma öncesi evliliğin devamı için verilen profesyonel destek yeterlidir.					
2. Boşanma öncesi evliliğin devamı için verilen sosyal destek yeterlidir.					
3. Boşanma öncesi evliliğin devamı için verilen desteğin olumlu etkisi vardır.					
4. Boşanma öncesi evliliğin devamı için verilen arabuluculuk desteğinin toplumumuzda olması gereklidir.					
5. Boşanma öncesi evliliğin devamı için verilen destek güvenilir olmalıdır.					
6. Boşanma öncesi evliliğin devamı için verilen destekte 'evlilikte sabır' anlatılmalıdır.					
7. Boşanma öncesi evliliğin devamı için verilen destekte 'evlilikte sorumluluk' anlatılmalıdır.					
8. Boşanma öncesi evliliğin devamı için verilen destekte 'aile olmanın güçlü yanları' anlatılmalıdır.					
9. Boşanma öncesi evliliğin devamı için verilen destekte 'öfke kontrolü, stres yönetimi' anlatılmalıdır.					
10. Boşanma öncesi evliliğin devamı için verilen destek tek taraflı yürütülmemeli, birlikteliğin taraflarıyla birlikte yürütülmelidir.					
11. Evliliğin devamı için ortak arkadaşlar tarafından destek verilmeli, yardım istenmelidir.					

Sorular	Kesinlikle katılmayanlar	Katılmayanlar	Kararsızlar	Katılanlar	Kesinlikle katılanlar
12. Boşanma öncesi evliliğin devamı için verilen destek çiftlerin aileleri ile birlikte organize edilmeli, aile büyükleri tarafından destek verilmelidir.					
13. Evliliğin devamı için verilen destek aile danışmanı tarafından eşlere verilmeli, aile terapisti tarafından desteklenmelidir.					
14. Evliliğin devamı için verilen destek boşanma avukatı tarafından eşlere verilmelidir					
15. Boşanma avukatı tarafından ailenin mevcut durumu özelinde (cocuk sayısı, gelir durumu, nafaka vb) hukuki süreç ayrıntılı anlatılmalıdır.					
16. Evliliğin devamı için ilahiyatçılar tarafından destek verilmelidir.					
17. Evlilik boşanma seviyesine geldi ise boşanma konuşulmalı, evliliğin devamı için uğraşılmamalıdır.					
18. Evliliğin devamı için destek verilmemeli, çiftler kendi başına çözüm üretmeli ve karar vermelidir.					

EK-II

Evlilikte Çatışma Ölçeği (EÇÖ)

Bu anket evli eşler arasındaki anlaşmazlık konularını saptamak amacıyla hazırlanmıştır. Sizden istenen, ankette yer alan konuların herbiri için eşinizle aranızda bu konuda bir anlaşmazlık olup olmadığına karar vermeniz ve eşinizle aranızda böyle bir durum yok ise "böyle bir durum yok" seçeneğini, var ama bu durum aranızda gerginlik yaratmıyor ise "var ama hiç gerginlik yaratmıyor" seçeneğini, var ve bu durum eşinizle aranızda bir gerginlik yaratıyor ise, ne sıklıkta gerginlik yarattığını "yılda 1-2 kez gerginlik yaratıyor", "ayda 1-2 kez gerginlik yaratıyor", "haftada 1-2 kez gerginlik yaratıyor" ve "günde 1-2 kez gerginlik yaratıyor" seçeneklerinden sizin için en uygun olanına çarpı işareti (x) koyarak belirtmenizdir.

KONULAR	Böyle bir durum yok	Var ama hiç gerginlik yaratmıyor	Yılda 1-2 kez gerginlik yaratıyor	Ayda 1-2 kez gerginlik yaratıyor	Haftada 1-2 kez gerginlik yaratıyor	Günde 1-2 kez gerginlik yaratıyor
1) Bir yere giderken geç hazırlanma						
2) Buluşma saatlerine geç kalma						
3) Özel günleri (doğum günü, evlilik yıl dönümü vb.) unutma						
4) Giyim biçimine ve saç şekline karışma						
5) Verdiği sözü tutmama						
6) Yapılan bir işi veya davranışı beğendiğini söylememe						
7) İsteklere ve ihtiyaçlara karşı duyarsız olma ve aldırmama						
8) Sürekli olarak alaycı bir tonda konuşma ve alay etme						
9) Davranışları yönetmeye ve düzenlemeye çalışma						
10) Eşe hükmetmeye çalışma						
11) Kendi isteklerini hep ön plana çıkarma						
12) Tartışmalarda davranışlarını ve söylediklerini kontrol edememe						
13) Dövme, tartaklama, küfretme vb. girişimlerde bulunma						
14) Yakın ve sıcak davranmama						
15) Zor anlarda duygusal destek sağlamama						

KONULAR	Böyle bir durum yok	Var ama hiç gerginlik yaratmıyor	Yılda 1-2 kez gerginlik yaratıyor	Ayda 1-2 kez gerginlik yaratıyor	Haftada 1-2 kez gerginlik yaratıyor	Günde 1-2 kez gerginlik yaratıyor
16) Sigara içme.						
17) Alkol kullanma						
18) Uyuşturucu kullanma						
19) Kumar oynama						
20) Farklı politik görüşü benimseme						
21) Dinsel inanç konularında anlaşamama						
22) Sadakatinden şüphe etme						
23) Birlikte sinema, tiyatro veya arkadaş toplantısı gibi yerlere gitmeyi reddetme						
24) Temiz ve düzenli olmama						
25) Evde üstüne düşen görevleri yerine Getirmeme						
26) Ufak tefek konuları bile abartarak sürekli olarak tartışma çıkarmaya çalışma						
27) Boş zamanları tek başına değerlendirmeyi isteme						
28) Evde başka bir şeyle ilgilenmeyip, sürekli kitap, gazete vb. şeyleri okuma, tv seyretme veya uyuma						
29) Anlatılan konuya ilgisiz kalma ve Dinlememe						
30) Evlilik ilişkisinin aksayan yönlerini Konuşamama						

KONULAR	Böyle bir durum yok	Var ama hiç gerginlik yaratmıyor	Yılda 1-2 kez gerginlik yaratıyor	Ayda 1-2 kez gerginlik yaratıyor	Haftada 1-2 kez gerginlik yaratıyor	Günde 1-2 kez gerginlik yaratıyor
31) Evlilik ilişkisinde yeterince açık ve dürüst olmama						
32) Sürekli olarak eşini olumsuz yönde Eleştirme						
33) Aile mahremiyetinde kalması gereken olayları başkasına anlatma						
34) Toplantılarda, davetlerde vb. yerlerde karşı cinsten kişilerle fazla ilgilenme, sohbet etme						
35) Diğer kişilere daha ilgili ve sıcak Davranma						
36) Kayınvalide-kayınpeder vb. yakınlar ile sık görüşmeyi isteme						
37) Başka bir kişiyle eşi aldatma						
38) Çocuk sahibi olmayı istememe						
39) Çocukların okul hayatı ile ilgilenmeme						
40) Çocukların ihtiyaçları ile ilgilenmeme						
41) Çok sayıda çocuk sahibi olmayı isteme						
42) Çocuklarla herhangi bir konuyu Tartışamama						
43) Çocuklara sevgi ve şefkat göstermeme						

KONULAR	Böyle bir durum yok	Var ama hiç gerginlik yaratmıyor	Yılda 1-2 kez gerginlik yaratıyor	Ayda 1-2 kez gerginlik yaratıyor	Haftada 1-2 kez gerginlik yaratıyor	Günde 1-2 kez gerginlik yaratıyor
44) Çocukları şımartma						
45) Çocuklara gerçekleştirilemeyecek sözler verme						
46) Kız veya erkek çocuk isteme						
47) Çocuklardan birini kayırma						
48) Çocukları dövme, tartaklama vb. girişimlerde bulunma						
49) İş hayatında eşinin kazandığı başarıyı Kıskanma						
50) Eşinin işinde terfi edememesi						
51) İşe daha çok zaman ayırma						
52) Çok sık iş seyahatlerine çıkma						
53) İş problemlerini eve taşıma						
54) İş saatlerinin belirli olmaması						
55) Paranın kullanımını elde tutma ve eşe para vermeme						
56) Fazla ya da gereksiz harcama yapmayı isteme						
57) Aşırı cimri olma						
58) Sürekli parasal sorunları dile getirme						
59) Düzenli bir gelire sahip olmama						

KONULAR	Böyle bir durum yok	Var ama hiç gerginlik yaratmıyor	Yılda 1-2 kez gerginlik yaratıyor	Ayda 1-2 kez gerginlik yaratıyor	Haftada 1-2 kez gerginlik yaratıyor	Günde 1-2 kez gerginlik yaratıyor
60) Kayınvalide-kayınpeder vb. akrabalarından maddi destek alma veya verme						
61) Cinsel bilgisizlik ve yanlış bilgi sahibi olma						
62) Cinsel soğukluk, iktidarsızlık						
63) Cinsel ilişkiden zevk alamama						
64) Çok sık cinsel ilişki isteği						
65) Çok az cinsel ilişki isteği						
66) Farklı cinsel isteklerde bulunma						
67) Doğum kontrolü yöntemi konusunda Anlaşamama						
68) Doğum kontrolü yöntemine dikkat Etmeme						
69) Kısırlılık						
70) Cinsel konularda konuşmadan kaçınma						

T.C.
YALOVA ÜNİVERSİTESİ
Etik Kurul Başkanlığı

Sayı : 93772138-14
Konu : Soru İzni

01/11/2019

Sayın Tülin ZENGİN

Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı Öğrencisi olarak sorumlu araştırmacı olduğunuz “Sosyal Hizmet Uygulamasında Evliliğin Devamına Yönelik Arabulucuk” konulu araştırma kapsamında yer verilen sorular, Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırma Etik Kurulu tarafından değerlendirilmiş ve çalışma etik açıdan uygun bulunmuştur.

Prof. Dr. Mustafa ÖZTAŞ
Etik Kurul Başkanı

Ek 1: Sosyal Bilimler Araştırma Etik Kurulu Başvuru Formu
Ek 2: Sorular

17.04.2019

T.C.Yalova Üniversitesi Etik Kurulu Başkanlığı'na

T.C. Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı Sosyal Hizmet programı 127303006 numaralı öğrencilerinden Tülin ZENGİN "Sosyal Hizmet Uygulamasında Evliliğin Devamına Yönelik Arabuluculuk" konulu doktora tezi üzerinde çalışmaktadır. Yürütmüş olduğu araştırma kapsamında aşağıda yer verilen soruların "Aile Mahkemesi" uzmanlarına yöneltilmesi için gerekli incelemenin kurul tarafından yapılıp tarafımıza bildirilmesi hususunu arz ederim.

[Redacted Signature]

09.04.2018

T.C. Yalova Üniversitesi

Sosyal Bilimler Araştırma Etik Kurulu Başkanlığı'na

T.C. Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Sosyal Hizmet Anabilim Dalı Sosyal Hizmet Programı öğrencilerinde
Tella ZENGİN-127303006 öğrenci numaralı "Sosyal Hizmet
Hypoulamasında Etilipin Devamına Yönelik Arabuluculuk" konulu
Doktora tezi üzerinde çalışmaktayım. Yürütmüş olduğum araştırma
kapsamında aşağıda yer verilen soruların Allah Mahkemesi
Hizmetlerine yönettirmesi için değerlendirilmesini talep ediyorum.

Gereğini yaptırmasını saygılarımla arz ederim.

Tella ZENGİN

**T.C. YALOVA ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ARAŞTIRMA ETİK KURUL
RAPORU**

Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı Doktora talebelerinden Sayın Tülin ZENGİN'in yürütücülüğünü yaptığı "Sosyal Hizmet Uygulamasında Evliliğin Devamına Yönelik Arabuluculuk" başlıklı çalışması ve bu çalışma kapsamında ekte yer alan görüşme soruları Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırma Etik Kurul tarafından 02.07.2019 tarihinde yapılan toplantıda incelenerek değerlendirilmiştir. Ekte yer alan sorulara verilen cevaplar göz önüne alınarak Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırma Etik Kurul'u tarafından :

- (X) Çalışma etik açıdan uygun bulunmuştur.
- () Çalışmanın etik açıdan geliştirilmesi gerekmektedir.
- () Çalışma etik açıdan uygun bulunmamıştır.

Prof. Dr. [Redacted]

Doç. Dr. [Redacted]

Doç. Dr. Süleyman BERK

Prof. Dr. Şenay YÜKÜK

Üye

Üye

Doç. Dr. [Redacted]

Doç. Dr. Yıldırım TORUN

Prof. Dr. [Redacted] TRAKTAR

Üye

Üye

Dr. Öğr. Üyesi [Redacted] SANCAKLI

Dr. Öğr. Üyesi. İlvas AKYÜZOĞLU

T.C.
YALOVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ARAŞTIRMA ETİK KURULU
BAŞVURU FORMU

Başvuru Tarihi	10.07.2019
Protokol No	

A-GENEL BİLGİLER

- 1- Projenin/Araştırma Başlığı: Sosyal Hizmet Uygulanmasında Etkiliğin Devamına Yönelik
- 2- Proje/Araştırma Konusunun Temel Bilim Alanı: Arabuluculuk
- 3- Başvuru Sahibi: Sosyal Hizmet

Adı Soyadı:	Tülin Zengin
Unvanı:	Doktora Öğrencisi
Çalıştığı Kurum (Üniversite, Fakülte, Bölüm, Ana bilim dalı):	Sosyal Hizmet
İletişim Bilgileri:	[Redacted]

- 4- Çalışmanın Türü: Doktora tez çalışması
- 5- Araştırmanın kısa özeti (300 kelimeyi geçmeyecek şekilde): Adalet Bakanlığı

Bölgelerinde çalışan uzmanların çalışmaları şartlarına yönelik sorular yöneltilip doktora tezine dahil edilecektir.

B-ETİK DEĞERLENDİRMeye İLİŞKİN BİLGİLER

- 1- Katılımcılardan (gerekli durumlarda vasi, veli veya sorumlu kuruluşlardan), araştırmaya ilişkin yazılı veya sözlü onay alınması öngörülüyor mu? Evet
- 2- Katılımcıların araştırmanın amacı, konusu, kapsamı, içerdiği etkinlikler, süresi, verilerin nasıl toplanacağı ve nasıl kullanılacağı gibi hususlarda bilgilendirilmesi için gerekli önlemler alındı mı? Evet
- 3- Projede/araştırmada, eğer varsa, ses ve görüntü verilerinin toplanmasında kullanılacak yöntemler mevcut yasal mevzuatla uyumlu mu? Evet
- 4- Araştırma verilerinin toplanması ve kullanılmasında katılımcılara ait bilgilerin mahremiyet ve gizliliğinin korunması için gerekli önlemler alındı mı? Alındıysa, nelerdir? Evet
- 5- Eğer projede/ araştırmada toplanacak kişisel veriler (kimlik bilgileri, ses, görüntü vb.) kamuya açık olarak kullanılacaksa, ilgili kişilerin her birinden, kullanma şartlarını açık bir biçimde tanımlayan yazılı izin alınması öngörülüyor mu? İsim verilmeyeceği için öngörülüyor.
- 6- Araştırma yapılacak kurumlardan gerekli yasal izinlerin alınması öngörülüyor mu? Evetse, hangi kurumlardan alınacaktır ve bu izin kapsamı nedir?

Adalet Bakanlığı, İzmit, Gölcük, Çaylayan Adliyesi

ÖZGEÇMİŞ

[REDACTED] Lise eğitimini İstanbul Teknik Lisesi'nde tamamladı. 1995-2000 yılları arasında Dumlupınar Üniversitesi İşletme Bölümü'nde lisans eğitimi, 2000-2002 yılları arasında Sakarya Üniversitesi, Yönetim ve Organizasyon Bölümü'nde yüksek lisans eğitimi aldı. Yüksek lisansını "Profesyonel Danışmanlık Merkezlerinde İş Mülakat Teknikleri" başlıklı tezle tamamladı. Üç çocuk annesi olan Tülin Zengin, akademik çalışmalarına Finlandiya'da devam etmektedir. Yalova Üniversitesi Sosyal Hizmet Bölümü'nde 2012 yılında başladığı doktora çalışmasını "Boşanma Süreci Danışmanlığı ve Aile Arabuluculuğu Üzerine Bir Araştırma" başlıklı tezle tamamlamıştır.

